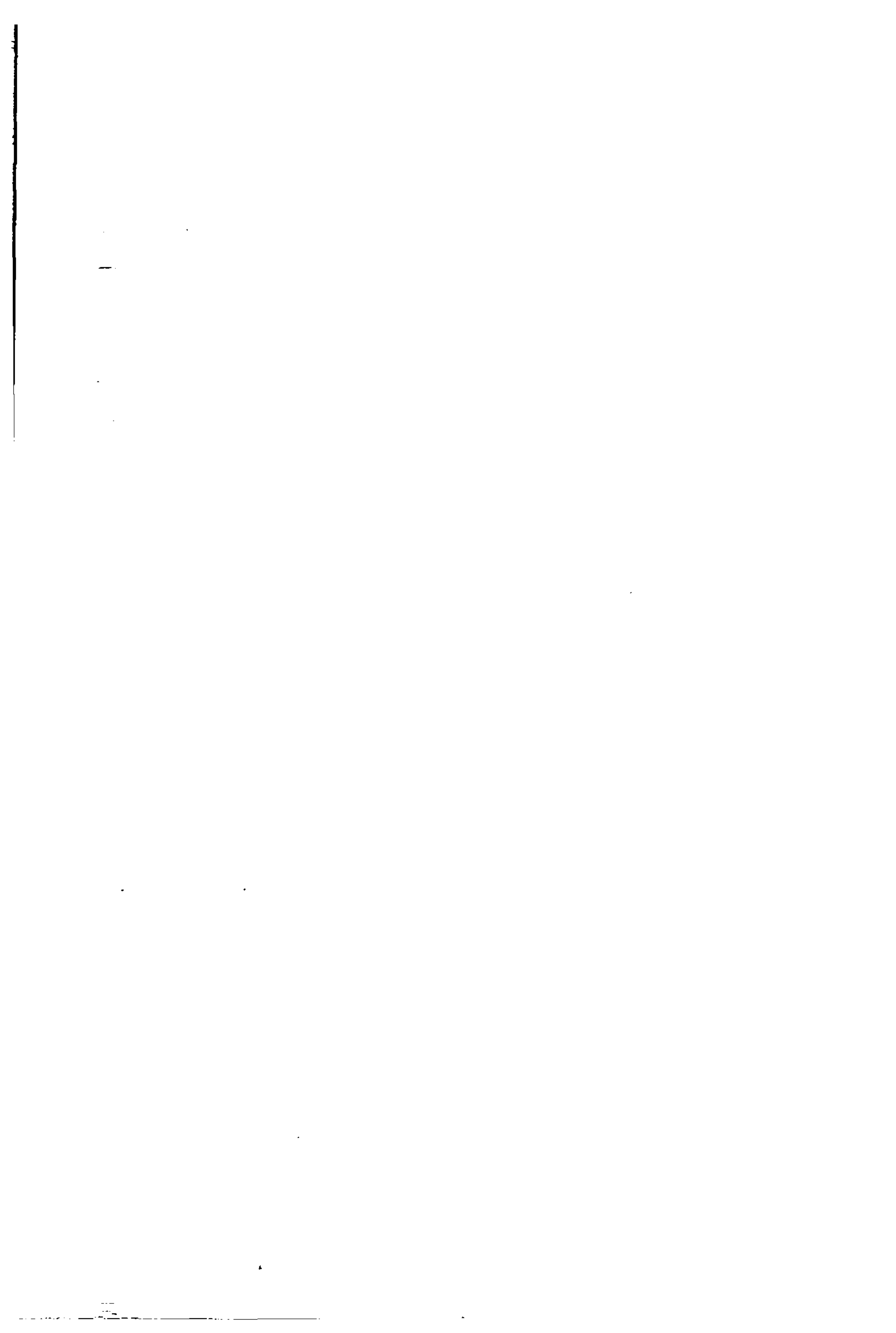
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ

LITURGHIERUL LUI CORESI

Text stabilit,
studiu introductiv
și indice

de

AL. MAREȘ

CUVÎNT ÎNAINTE

Ediția de față a fost alcătuită în cadrul Sectorului de filologie și limbă literară al Institutului de lingvistică din București.

În etapa de pregătire și elaborare a lucrării am primit un ajutor real din partea membrilor sectorului, care au citit și au discutat capitolele integrate studiului lingvistic. Lucrarea a fost citită integral de Ion Gheție, șeful sectorului, care a urmărit în permanență progresele ei și care ne-a acordat un sprijin prețios prin sugestiile și observațiile făcute. Lucrarea a beneficiat și de observațiile critice competente ale prof. Dan Simonescu, în calitate de referent oficial, și ale lui A. Avram, care a citit capitolele de Grafie *și* Fonetică.

Principiile de transcriere interpretativă au fost elaborate de un colectiv alcătuit din A. Avram, Vl. Drimba, Ion Gheție, I. Rizescu și subsemnatul.

Tuturor celor sus-amintiți le adresăm și pe această cale sincerele noastre mulțumiri.

Mulțumim deopotrivă prof. I. Beju de la Biblioteca Arhiepiscopiei Ortodoxe de Alba Iulia și Sibiu pentru bunăvoința pe care ne-a arătat-o, înlesnindu-ne microfilmarea și cercetarea exemplarului unicat al Liturghierului *lui Coresi.*

A. M.

Iulie 1968

INTRODUCERE

§ 1. ÎMPREJURĂRILE ISTORICE ALE APARIŢIEI PRIMULUI LITURGHIER ROMÂNESC

În anul 1564, sinodul de la Aiud a consfinţit în mod oficial sciziunea bisericii protestante din Transilvania în două confesiuni : confesiunea calvină îmbrăţişată de unguri (dintre care o parte vor trece în 1568 la unitarianism) şi confesiunea luterană susţinută în continuare de saşi [1]. Imediat după acest sinod, dieta transilvăneană, avînd concursul principelui Ioan Sigismund, a iniţiat o vastă acţiune de atragere a românilor la religia recent adoptată de unguri [2]. Dacă saşii, în acţiunile lor de prozelitism religios în rîndurile românilor, procedaseră cu tact, urmărind în primul rînd naţionalizarea serviciului divin [3], ungurii, care aveau de partea lor puterea politică, vor acţiona brutal prin constrîngerea legilor [4]. Ei vor numi un episcop calvin pentru români în persoana lui Gheorghe de Sîngiordz originar, probabil, din părţile Haţegului [5], a cărui reşedinţă va fi la Teiuş [6]. La 30 noiembrie 1566, dieta adunată la Sibiu a hotărît ca „eresul (confesiunea ortodoxă) să se lepede de către români", care urmează să dea ascultare episcopului Gheorghe şi preoţilor aleşi de el. Cei care vor persista în vechea credinţă vor fi obligaţi să întreţină o dis-

---

[1] Karl Schwarz, *Die Abendmalsstreitigkeiten in Siebenbürgen*, în „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde". Neue Folge II, 1855, p. 261—263; Szilágyi Sándor, *Monumenta Comilialia Regni Transylvaniae* II, Budapesta, 1877, p. 169, 230—232; Vl. Drimba, *O copie din secolul al XVII-lea a „Tîlcului evangheliilor" şi „Molitvenicului" diaconului Coresi*, în „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", IV, 1955, p. 535.

[2] Juhász István, *A reformáció az Erdélyi románok között* (Reforma religioasă la românii din Transilvania), Cluj, 1940, p. 77.

[3] Ştefan Meteş, *Istoria bisericii şi a vieţii religioase a românilor din Ardeal şi Ungaria*, vol. I, Arad, 1918, p. 72.

[4] I. Bălan, *Limba cărţilor bisericeşti*, Blaj, 1914, p. 80; Vl. Drimba, *op. cit.*, p. 535.

[5] N. Iorga, *Histoire des Roumains de Transylvanie et de Hongrie*, Bucarest, 1916, p.221.

[6] Dr. Augustin Bunea, *Vechile episcopii româneşti a Vadului, Geoagiului, Silvaşului şi Bălgradului*, Blaj, 1902, p. 39.

cuţie asupra bibliei cu episcopul Gheorghe pentru a dobîndi „înţelegerea adevărului". Dacă nici după această încercare nu ar fi aderat la calvinism, indiferent de gradul lor ierarhic („fie episcopi români, fie preoţi sau călugări") urmau a fi alungaţi din ţară [7]. Efectul acestor dispoziţii nu a fost cel scontat de autorităţi, preoţii români refuzînd să se supună noului episcop. În scopul de a-i aduce la ordine pe neascultători, Ioan Sigismund a fost nevoit să emită două decizii, prima din 2 octombrie 1567, a doua din 30 ale lunii următoare [8]. Din lectura acestor documente reiese că preoţii români nu se prezentau la sinoade, cînd erau chemaţi, nu plăteau episcopului, pe care îl calomniau, „censul obişnuit şi dijma evanghelică", nu voiau să se întoarcă la „dreptatea evanghelică şi la ştiinţa curată", nu efectuau slujba în limba română. La porunca principelui, preoţii români trebuiau să fie constrînşi de autorităţile de stat „să propovăduiască cuvîntul lui Dumnezeu, în adevărata lor limbă românească, după rînduiala acestui popă Gheorghe" [9]. În ce constă această rînduială ne edifică o tipăritură românească de influenţă calvină, *Tîlcul evangheliilor*, pe care Coresi o tipăreşte acum într-unul din oraşele transilvănene [10]. Se afirmă în această operă omiletică că temeiul tuturor lucrurilor constă în sfînta scriptură, adică în citirea evangheliilor, a *Faptelor Apostolilor* şi a psalmilor lui David; cultul sfinţilor este combătut; preoţii şi sfinţii nu pot ierta păcatele, singurul mijloc de mîntuire constituindu-l graţia divină, care nu se poate dobîndi decît prin credinţă; preoţii şi călugării ortodocşi sînt criticaţi, iar credincioşilor li se cere să-i urmeze pe preoţii „adevăratei credinţe" [11]. În *Molitvenicul*, anexat acestei tipărituri, ceremonialul unora dintre taine (botezul, cununia şi cuminecătura) apare simplificat, din tipicul liturghiei este înlăturată slujba morţilor, oficierea sacramentului euharistiei se face cu elemente nesfinţite, se indică predica, citirea *Evangheliei* şi a *Apostolului*, iar cîntecelor şi rugăciunilor li se acordă o importanţă deosebită [12].

La sfîrşitul anului 1567 sau la începutul lui ianuarie 1568, Gheorghe de Sîngiordz convoacă la Teiuş într-un sinod preoţii români, cu care are o dezbatere din sfînta scriptură pe care aceştia „o aduc scrisă în ro-

---

[7] Dr. At. Marienescu, *Luteranismul, calvinismul şi introducerea limbii române în bisericile din Ardeal*, în „Analele Academiei Române", Tom. XXIV, Secţ. ist., p. 6–7; Dr. Augustin Bunea, *loc. cit.*, p. 39–40; Ştefan Meteş, *loc. cit.*, p. 74–75.

[8] N. Iorga, *Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul şi Mitropolia Ardealului*, în „Analele Academiei Române", Tom. XXVII, Secţ. ist., p. 23–25.

[9] *Ibidem*.

[10] Vezi articolul nostru, *Cînd şi unde s-au tipărit Tîlcul Evangheliilor şi Molitvenicul românesc?*, în LR, XVI, 1967, nr. 2, p. 119–130; Pavel Binder şi Arnold Huttmann, *Cu privire la datarea şi geneza Cazaniei I, tipărită de diaconul Coresi*, în LR, XVI, 1967, nr. 2, p. 109–117.

[11] Vl. Drimba, *op. cit.*, p. 540; P. P. Panaitescu, *Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română*, Bucureşti, 1965, p. 153.

[12] Vl. Drimba, *op. cit.*, p. 545; P. P. Panaitescu, *loc. cit.*, p. 154.

mânește"[13]. Preoții români făgăduiesc să înceapă a sluji românește[14], așa cum la Brașov un preot, probabil popa Văsîi[15], proceda de trei ani.

La 16 octombrie 1569, urmașul lui Gheorghe de Sîngiordz, Pavel Tordași, „episcopul pentru limbă românească", ține la Teiuș un nou sinod „pentru slujba liturghiei"[16]. Cu acest prilej se interzice slujba pentru morți, iar practicarea acelor inovații rituale care nu au temei în sfînta scriptură rămîne la aprecierea principelui[17]. Acestuia i se recunoaște în acest fel puterea absolută de a decide în toate problemele care privesc modificarea cultului bisericii ortodoxe din Transilvania. Dar pentru a nu periclita definitiv rezultatele propagandei calvine printr-un exces de zel, Ioan Sigismund era dispus să facă concesii românilor, renunțînd pentru moment la calvinizarea liturghiei, în schimbul naționalizării serviciului divin. În acest scop, Pavel Tordași s-a deplasat la Brașov, unde este semnalat în zilele de 13 și 14 ianuarie 1570[18], pentru a perfecta, foarte probabil, tipărirea *Psaltirii* și a *Liturghierului*, cărți necesare naționalizării cultului ortodox. *Psaltirea* intră în lucru la 6 februarie a aceluiași an și e tipărită de Coresi într-un timp scurt pentru acele vremuri : 111 zile[19] (tipărirea se încheie la 27 mai). La 1 septembrie se trimitea din Brașov principelui la Alba-Iulia, printr-un curier special, o „cărțulie (Büchlein) a episcopului"[20]. N. Iorga a susținut că această cărțulie era un exemplar al *Psaltirii*[21], în schimb, N. Sulică și după el și alții au considerat cărțulia un exemplar din *Liturghier*[22], care se dovedea astfel a fi fost deja tipărit la acea dată. Trei luni mai tîrziu, la 9 decembrie 1570, Pavel Tordași scria primarului din Bistrița să trimită preoții ținutului la sinodul ce urma să aibă loc de Crăciunul Mic (Anul nou) la Cluj, atrăgînd atenția ca preoții „să-și aducă și bani de cheltuială, ca să cumpere cărți românești : *Psaltirea*, pe care s-o plătească cu 1 florin, altă carte, *Liturghia*, pe care s-o plătească cu 32 de dinari"[23]. Aceasta era, de altfel, ultima acțiune pe care o iniția propaganda calvină între români sub ocrotitorul ei, Ioan Sigismund, care se stingea în 1571, lăsînd stăpînirea Ardealului catolicului Ștefan Báthory. Deși dieta din noiembrie 1571 decidea ca preoții români „să se ție de datina ce a custat sub domnitorul repausat"[24],

[13] N. Iorga, *Ștefan cel Mare*, p. 25–26.
[14] *Ibidem.*
[15] P. Binder și Arnold Huttmann, *op. cit.*, p. 116.
[16] N. Iorga, *Ștefan cel Mare*, p. 27–29.
[17] *Ibidem.*
[18] Hurmuzaki, *Documente*, XI, p. 806.
[19] N. Sulică, *O nouă publicație românească din secolul al XVI-lea : liturghierul diaconului Coresi, tipărit la Brașov, în 1570*, Tîrgu-Mureș, 1927, p. 12.
[20] Hurmuzaki, *Documente*, XI, p. 807.
[21] N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, I, București, 1925, p. 189.
[22] N. Sulică, *op. cit.*, p. 10.
[23] N. Iorga, *Ștefan cel Mare*, p. 29–30 ; Hurmuzaki, XV, partea I, p. 646.
[24] „Archivu pentru filologia și istoria", XIV, 1868, p. 301.

biserica românească reformată nu mai află în noul principe un ocrotitor [25].

Se încheia astfel un capitol din istoria bisericii românilor din Transilvania, cu urmări deosebite pentru cultura și biserica noastră din secolul al XVI-lea. Puternica ofensivă calvină de convertire a românilor la religia oficială, întreținută prin decrete și persecuții, a determinat o emulație nemaiîntîlnită pînă atunci în traducerea și tipărirea cărților sfinte românești. Într-un răstimp scurt, 1566—1570, s-au imprimat 6 cărți religioase românești *Tîlcul evangheliilor*, *Molitvenicul*, *Psaltirea*, *Liturghierul*, *Cartea de cîntece*, și, probabil, *Apostolul* [26], de două ori mai mult decît reușiseră luteranii în două decenii cu edițiile sibiene și brașovene ale *Catehismului* și *Evangheliei*. Dar principalul rezultat al propagandei calvine pentru biserica românească l-a constituit tipărirea *Liturghierului*, datorită căruia, pentru întîia oară în istoria poporului nostru, slujba ortodoxă s-a putut desfășura integral în limba română. Succesul acestei cărți trebuie să ni-l închipuim a fi fost mare. În 1585, la Brașov, nu se mai afla nici un exemplar nevîndut din ediția *Liturghierului*, în timp ce din celelalte tipărituri românești se păstrau încă exemplare (din *Psaltirea* românească 3, din *Psaltirea* slavo-română 3, din *Tetraevanghel* 5, din *Apostol* 10, din *Catehism* 50) [27]. Vor trebui să treacă peste 100 de ani de la apariția *Liturghierului* coresian, pînă cînd în Moldova biserica ortodoxă să obțină prin Dosoftei din nou această carte de căpătîi pentru cultul ei în veșmînt românesc.

§ 2. STADIUL ACTUAL AL CERCETĂRILOR CONSACRATE LITURGHIERULUI

Comentînd știrea prin care Pavel Tordași cerea preoților români să aducă bani pentru cumpărarea *Psaltirii* și a *Liturghierului*, N. Iorga considera, în cazul ultimei tipărituri, că „nu e vorba de o ediție deosebită a *Molitvenicului*" [28]. Presupunerea marelui istoric s-a adeverit prin descoperirea de către N. Sulică a unui exemplar din această rară și prețioasă ediție.

În descrierea pe care o dă cărții, N. Sulică afirmă că *Liturghierul* este o tipăritură coresiană, aducînd în sprijinul acestei opinii asemănarea cu *Psaltirea* din 1570, sub raportul formatului, al caracteristicilor poligrafice, al hîrtiei de proveniență brașoveană, al ortografiei și limbii [29].

[25] N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. 1. București, 1928, p. 182.

[26] Pentru datarea acestei tipărituri în intervalul 1566—1567 s-a pronunțat Gebhard Blücher, *Filigranele brașovene și tipăriturile chirilice din secolul al XVI-lea*, în „Revista bibliotecilor", XX, 1967, nr. 7, p. 433.

[27] P. P. Panaitescu, *loc. cit.*, p. 149—150.

[28] N. Iorga, *Istoria bisericii românești*, p. 181.

[29] N. Sulică, *op. cit.*, p. 10—11.

După acelaşi autor, *Liturghierul*, la baza căruia a stat *Liturghierul* lui Macarie sau un text slavon identic cu acela al lui Macarie, a cuprins numai liturghia sfîntului Ioan Gură de Aur [30], iar tipărirea textului s-a efectuat foarte probabil între 1 iunie şi 15 iulie 1570 [31].

Întemeiat pe două fragmente cu caracter liturgic din *Codex Sturdzanus* şi *Manuscrisul Liceului Grănicieresc „G. Coşbuc"*, N. Drăganu a presupus că *Liturghierul* lui Coresi a trebuit să cuprindă şi *Rînduiala diaconstvelor* [32]. Chiar după ce N. Sulică i-a comunicat că în textul tipăriturii coresiene nu figurează fragmentele amintite, N. Drăganu a susţinut mai departe această opinie, explicînd lipsa prin faptul că exemplarul singurului *Liturghier* păstrat nu era complet [33].

Crezînd că referirile lui N. Drăganu la *Rînduiala diaconstvelor* au în vedere o altă tipăritură decît *Liturghierul*, L. Predescu include pe lista tipăriturilor coresiene alături de *Liturghier* şi un *Diaconar* sau *Rînduiala diaconstvelor*, despre care afirmă : „Atîta ştim : În fruntea *Diaconarului* se găseşte titlul : „Tocmeala clujbeei (sic) dumnezeiască întru ia şi diiac(on)stvele. Slovele sînt din tiparniţa lui Coresi, iar filigrama (sic) hîrtiei este coroana fabricei de la Braşov[34]". Eroarea lui L. Predescu a fost îndreptată de D. Simonescu, care a arătat că *Rînduiala diaconstvelor* nu este o tipăritură independentă de aceea a *Liturghierului* [35]. În ciuda acestei clarificări, Ştefan Ciobanu pare a fi acordat oarecare credit informaţiei eronate a lui L. Predescu, căci fixînd lista tipăriturilor coresiene, din care nu lipsea *Liturghierul*, afirma, citîndu-l pe L. Predescu, că „unii pomenesc şi un *Diaconar*, apărut la Braşov, nu se ştie în ce an" [36]. Privitor la prototipul slavon al *Liturghierului*, Şt. Ciobanu era de părere că acesta a fost *Liturghierul* lui Macarie sau copia lui, apărută la Veneţia în 1527 [37].

În *Bibliografia românească veche*, vol. IV, Bucureşti, 1944, p. 12, *Liturghierul* figurează pe baza descrierii pe care i-a făcut-o N. Sulică. După cum mărturiseşte D. Simonescu, la acea dată se cam îndoia de existenţa unui liturghier coresian [38]. Faptul nu trebuie să surprindă, căci de la semnalarea *Liturghierului* trecuseră 17 ani, fără ca N. Sulică, care

---

30 N. Sulică, *op. cit.*, p. 13.
31 *Ibidem*. p. 12.
32 N. Drăganu, *Despre ce Psaltire şi Liturghie vorbeşte Pavel Tordaşi la 1570?* în DR IV, p. 914.
33 N. Drăganu, *Cea mai veche „slavoslovie" („doxologie") românească*, în „Transilvania", Sibiu, 60, 1926, aprilie—mai, nr. 4—5, p. 313 ; Idem, *Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie, des origines à la fin du XVIII-e siècle*, Bucureşti, 1938, p. 37 (extras).
34 Lucian Predescu, *Diaconul Coresi*, Bucureşti, 1933, p. 46.
35 D. Simonescu, *Diaconul Coresi (Note pe marginea unei cărţi)*, Bucureşti, 1933, p.6.
36 Şt. Ciobanu, *Istoria literaturii române vechi*, vol. I, Bucureşti, 1947, p. 163.
37 *Ibidem*, p. 175.
38 D. Simonescu, *Precizări despre Liturghierul lui Coresi*, în LR, XI, 1962, p. 433.

promisese un studiu lingvistic al textului, să mai revină în scris asupra acestei cărți.

În anii din urmă, prin mijlocirea urmașilor lui N. Sulică, *Liturghierul* ajunge la Sibiu în biblioteca Arhiepiscopiei ortodoxe române de Alba-Iulia și Sibiu. Gh. Șerban Cornilă este primul care, după N. Sulică, a avut prilejul să cerceteze cartea. Într-o conferință ținută în 1958 la Sibiu (*O carte greșit atribuită lui Coresi*) [39], Gh. Șerban Cornilă pune sub semnul întrebării identificarea *Liturghierului* descoperit de Sulică drept o carte coresiană. Împotriva unei astfel de identificări, pledează, după Gh. Șerban Cornilă, comparația psalmilor din *Liturghier* cu psalmii similari din *Psaltirea* românească din 1570 și *Psaltirea* slavo-română din 1577 [40]. Concluzia pe care autorul o desprinde pe baza acestei comparații este următoarea: „limba textului din Liturghier e cu mult mai nouă decît aceea din Psaltiri. Deosebirile lingvistice nu provin din fonetism, care este același, nici din morfologia textului, la care găsim puține abateri, ci din sintaxă și mai ales din lexic" [41]. Aceste constatări l-au determinat pe Gh. Șerban Cornilă să împărtășească opinia că traducerea *Liturghierului* s-a datorat traducătorilor *Paliei*, iar tipărirea s-a efectuat la Orăștie de către Șerban Coresi și Marien către sfîrșitul secolului al XVI-lea, poate chiar în scurta perioadă în care Mihai Viteazul a stăpînit Ardealul [42].

Punctul de vedere al lui Gh. Șerban Cornilă a fost combătut de către Spiridon Cîndea, cel care a consacrat pînă în prezent cea mai întinsă cercetare asupra *Liturghierului* [43]. În sprijinul identificării *Liturghierului* descoperit de N. Sulică cu cel amintit în scrisoarea lui Pavel Tordași din 9 decembrie 1570, Spiridon Cîndea invocă următoarele argumente: *a*) dintre cărțile coresiene, *Liturghierul* este singura tipăritură căreia i se poate spune „cărțulie", *b*) acest *Liturghier* este cel tipărit de Coresi „deoarece se știe că nimeni nu tipărise pînă atunci un alt Liturghier românesc", *c*) *Liturghierul* ca și *Psaltirea* românească din 1570 este tipărit în două culori (negru și roșu), are numerotate numai caietele, nu și paginile, prezintă același format, același număr de rînduri (18—19, mai rar 20), aceleași litere fine și aceleași versale, *d*) ca și *Psaltirea* românească din 1570, *Liturghierul* este tipărit pe hîrtie prezentînd marca fabricii din Brașov, *e*) ortografia *Liturghierului* prezintă aceleași caracteristici ca și ortografia *Psaltirii* românești din 1570 [44]. Deosebirile semnalate de Gh.

[39] Gh. Șerban Cornilă nu și-a publicat conferința. Date asupra conținutului ei găsim la Spiridon Cîndea, *Primul Liturghier românesc tipărit*, în „Mitropolia Ardealului", IV, 1959, nr. 9—10, p. 722—771.
[40] *Ibidem*, p. 735.
[41] *Ibidem*.
[42] *Ibidem*, p. 735—736.
[43] Vezi nota 39.
[44] Spiridon Cîndea, *op. cit.*, p. 736—737.

Şerban Cornilă între psalmii *Liturghierului* şi psalmii corespunzători din psaltirile coresiene sînt explicate de Spiridon Cîndea prin vechimea mai mare a manuscriselor utilizate de Coresi la tipărirea psaltirilor. La baza acestora ar fi stat trei manuscrise vechi din secolul al XV-lea : *Psaltirea Scheiană*, *Psaltirea Voroneţeană* şi *Psaltirea Hurmuzaki*, în timp ce pentru *Liturghier* Coresi ar fi apelat la o traducere efectuată cu puţin timp înaintea tipăririi [45]. Explicaţia aceasta îi pare lui Cîndea atît de normală, încît conchide : „Este firesc deci ca textul acestui *Liturghier* să aibă forme sintactice şi chiar cuvinte noi, să aibă o limbă mai modernizată, să aibă forme şi cuvinte mai apropiate de limba care se vorbea atunci decît formele şi limba psaltirilor din secolul al XV-lea" [46]. Fiind vorba de o traducere recentă efectuată probabil de către unul din preoţii de la biserica Sf. Nicolae din Braşov, Coresi n-a efectuat „nici o cercetare şi verificare a textelor psaltice din cuprinsul manuscrisului, ci pur şi simplu el le-a tipărit, aşa cum i-au fost prezentate de către proaspătul lor traducător" [47].

În partea a doua a studiului său, Spiridon Cîndea prezintă o descriere a *Liturghierului*, oferind date referitoare la formatul, litera, zaţul şi hîrtia cărţii [48]. Asupra prezentării şi interpretării acestor date vom reveni mai tîrziu, atunci cînd ne vom ocupa de problemele datării, localizării şi paternităţii tipăriturii.

În ultima parte a studiului, Spiridon Cîndea întreprinde o comparaţie între textul *Liturghierului* lui Coresi şi textul *Liturghierului* lui Macarie. Unele deosebiri existente între textele celor două tipărituri i-au format autorului convingerea că *Liturghierul* lui Coresi nu este o traducere după *Liturghierul* lui Macarie, ci după un alt text slavon [49].

În dorinţa de a pune la dispoziţia filologilor şi teologilor conţinutul acestei rare cărţi, Spiridon Cîndea a publicat textul *Liturghierului* într-o transcriere interpretativă [50], care după cum vom arăta mai departe nu poate fi folosită de lingvişti. Efortul său rămîne totuşi lăudabil, pentru că a permis filologilor şi istoricilor literaturii române vechi să ia un prim contact cu un text pe care îl aşteptau de aproape patru decenii, mai precis din 1927, cînd N. Sulică îi semnalase existenţa.

Întemeindu-se pe studiul lui Spiridon Cîndea, D. Simonescu aduce cîteva precizări asupra *Liturghierului* lui Coresi [51]. Ca şi Spiridon Cîndea şi mai înainte N. Sulică, D. Simonescu împărtăşeşte opinia că *Litur-*

[45] *Ibidem*, p. 737—738.
[46] *Ibidem*, p. 738.
[47] *Ibidem*.
[48] Spiridon Cîndea, *op. cit.*, p. 739—745.
[49] *Ibidem*, p. 770.
[50] Spiridon Cîndea, *Textul Liturghierului românesc publicat de diaconul Coresi*, în „Mitropolia Ardealului", V, 1960, nr. 1—2, p. 70—92.
[51] D. Simonescu, *Precizări despre Liturghierul lui Coresi* p. 433—438.

ghierul a fost tipărit la Brașov, în anul 1570, și „corespunde unui moment culminant din procesul de calvinizare a românilor din Transilvania[52]". Luînd în considerație deosebirile semnalate de Cîndea între textul *Liturghierului* lui Coresi și cel al *Liturghierului* lui Macarie, D. Simonescu presupune că „traducătorul n-a putut face din inițiativă proprie o lucrare care să ducă la deosebirile existente" [53]. Pentru acest motiv traducătorul n-a putut fi Coresi, ci unul din preoții bisericii Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului, probabil „diacul Oprea, învățat în teologie și în limba slavă" [54]. D. Simonescu atrage totodată atenția asupra limbii *Liturghierului* „interesantă prin fonetismele ei vechi, prin morfologie și sintaxă" și prin „modul exprimării populare" [55]. Arătînd că transcrierea textului pe care a dat-o Cîndea nu-i poate satisface pe lingviști, autorul pledează pentru editarea științifică a acestei tipărituri [56].

În sfîrșit, ultimul cercetător care s-a pronunțat asupra acestei cărți a fost P. P. Panaitescu [57]. Limba *Liturghierului*, afirma P. P. Panaitescu, este mai puțin arhaică, pentru că editorii cărții au folosit o traducere nouă destinată tipăririi [58]. Deosebirile între pasajele din psalmii aparținînd *Liturghierului* și aceia aparținînd *Psaltirii* se datorează faptului că traducerea liturghiei s-a executat independent de aceea a psaltirii, la baza căreia stau manuscrise mai vechi [59]. Modelul traducerii, afirma acest autor, trebuie să fi fost cel al *Liturghierului* lui Macarie, deosebirile putîndu-se datora unei revizii făcute de editori [60]. Fiind o carte pur ortodoxă, traducerea *Liturghierului* nu se datorează curentului Reformei, ci „necesităților culturale ale societății românești în acel moment" [61].

La capătul acestei treceri în revistă a rezultatelor la care au ajuns studiile consacrate *Liturghierului* sau a opiniilor emise accidental asupra acestei cărți, se impun cîteva concluzii :

1. Deși au identificat, cu o singură excepție (Gh. Șerban Cornilă), *Liturghierul* descoperit de N. Sulică cu cel tipărit în 1570, nici unul din autorii citați nu aduce în sprijinul acestei opinii o probă irecuzabilă. Apelul lui N. Sulică, iar mai recent al lui Spiridon Cîndea, la considerații de natură poligrafică nu este concludent, pentru că cu același tip de litere pe care îl prezintă *Liturghierul* s-au imprimat cărți coresiene în inter-

---

[52] *Ibidem*, p. 434.
[53] *Ibidem*, p. 436.
[54] *Ibidem*.
[55] *Ibidem*, p. 437.
[56] *Ibidem*, p. 438.
[57] P. P. Panaitescu, *loc. cit.*, p. 161—163.
[58] *Ibidem*, p. 162.
[59] *Ibidem*, p. 162—163.
[60] *Ibidem*, p. 162.
[61] *Ibidem*, p. 163.

valul 1559—1588 [62]. Aceeași constatare și în privința argumentului pe care îl constituie filigranul hîrtiei din *Liturghier*, stema Brașovului (coroană cu scut rotund). După cum se știe, acest tip de filigran a circulat între 1562 și 1589 [63], prin urmare, tot ce se poate spune cu precizie este că tipăritura se încadrează în acest interval de timp, iar nu obligatoriu în 1570. Prin urmare, există posibilitatea ca exemplarul descoperit de N. Sulică să aparțină unei alte ediții a *Liturghierului* decît aceea semnalată în 1570. Nici unul dintre cei care s-au ocupat direct sau în treacăt de această carte nu au preîntîmpinat o asemenea obiecție.

2. Exceptînd considerentele de ordin istoric invocate de N. Sulică, opinia tipăririi *Liturghierului* la Brașov nu are o bază de susținere propriu-zisă. După cum se știe, Coresi a efectuat comenzi tipografice și în afara Brașovului, dintre care unele chiar în preajma anului 1570, cînd se presupune a fi fost tipărit *Liturghierul* descoperit de N. Sulică. Or, o astfel de posibilitate nu a fost preîntîmpinată de partizanii tipăririi *Liturghierului* la Brașov. Nici cealaltă opinie, a tipăririi *Liturghierului* la Orăștie, pe care o susține Gh. Șerban Cornilă, nu se sprijină pe dovezi concludente.

3. Textul nefiind precis datat, problema paternității imprimării rămîne, de asemenea, deschisă.

4. În privința traducătorilor s-au emis două ipoteze (*a*. traducătorii *Liturghierului* au fost aceiași ca și în cazul *Paliei* din Orăștie ; *b*. traducătorii au fost preoții din Brașov, eventual diacul Oprea), fără a se produce însă dovezi în sprijinul lor.

5. Toți cei care s-au ocupat de această tipăritură admit că traducerea efectuată cu puțin timp înainte de a fi tipărită nu a suferit nici o revizie, dar și această opinie este la fel de slab argumentată ca și cele expuse pînă acum.

6. Referitor la stabilirea izvorului slav au fost emise, de asemenea, două ipoteze : *a*) izvorul a fost un text slav, dar nu cel al lui Macarie, *b*) izvorul a fost *Liturghierul* lui Macarie. Prima ipoteză este insuficient argumentată, a doua este însă posibilă, prin urmare, și această problemă rămîne deschisă.

7. Nerezolvată a rămas și problema inițiativei traducerii și tipăririi *Liturghierului*. Împotriva opiniei curente care consideră publicarea acestei cărți ca fiind determinată de propaganda calvină, P. P. Panaitescu atribuia

[62] Ferenc Hervay, *L'imprimerie cyrillique de Transylvanie au XVI-e siècle*, în „Magyar könyvszemle", 1965, nr. 3, p. 210—211.
[63] Livia Baciru, *Valoarea documentară a filigranelor, cu privire specială asupra cărților românești tipărite în secolul al XVI-lea*, în „Studii și cercetări de documentare și bibliologie", VII, 1965, nr. 3, p. 283 și tabelul care urmează în continuare; Gebhard Blücher, *Filigranele brașovene și tipăriturile chirilice din secolul al XVI-lea*, în „Revista bibliotecilor", 1967, nr. 7, p. 421 (tipul de filigran nr. 5); S. Jakó, *Filigrane transilvănene din secolul al XVI-lea*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai", Series Historia, 1968, Fasciculus 1, p. 10—12.

tipărirea ei necesităţilor interne ale societăţii româneşti din secolul al XVI-lea.

Reiese, aşadar, că majoritatea problemelor pe care le ridică această tipăritură nu au fost încă soluţionate mulţumitor. Această situaţie se datorează după părerea noastră aplicării unor metode de cercetare inadecvate, care au permis să se susţină cu multă uşurinţă tot felul de opinii, adeseori contradictorii. Pentru acest motiv, în paginile care urmează vom căuta să reluăm aceste probleme alături de altele, urmărind soluţionarea lor pe baza unei analize atente a datelor pe care le furnizează cercetarea *Liturghierului*.

§ 3. DESCRIEREA CĂRŢII

Singurul exemplar care se cunoaşte pînă în prezent din ediţia *Liturghierului* a fost descoperit de N. Sulică în biblioteca Sf. Nicolae din Braşov. Urmaşii lui Sulică au vîndut acest exemplar bibliotecii Arhiepiscopiei ortodoxe române de Alba-Iulia şi Sibiu, cu sediul la Sibiu, unde se păstrează în prezent.

Formatul cărţii este in-4° şi nu in-8° mic, cum afirmă Cîndea [64], paginile avînd dimensiunile de 18,5 × 14 cm.

Filele sînt în număr de 42 distribuite în 11 caiete. Cu excepţia caietului 9, care are 4 pagini, restul caietelor (1—8 şi 10—11) au cîte 8 pagini. Paginile sînt nenumerotate; pe prima şi ultima pagină a fiecărui caiet se află signatura chirilică. Exemplarului îi lipseşte sfîrşitul. Raportînd preţul său, 32 de dinari, la cel de 1 florin al *Psaltirii* (204 f.), N. Sulică presupunea că un exemplar complet nu a cuprins decît *Liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur*, deci, probabil, încă cca 4 pagini, în care era inclus şi colofonul [65].

Paginile au un număr variabil de rînduri, între 17 şi 20. Cele mai numeroase (03 de pagini) au 19 rînduri, 15 pagini au 18 rînduri, 5 pagini au 20 de rînduri, iar o singură pagină (p. 47) are 17 rînduri. De semnalat că iniţial s-a pornit imprimarea cu 18 rînduri pe pagină, cum atestă cercetarea primelor 8 pagini, după care s-a trecut la 19 rînduri, înregistrîndu-se doar sporadic şi pagini cu 18 sau 20 de rînduri. Distanţa între rînduri este de cca 4 mm, dar uneori aceasta se reduce la 2 mm sau chiar la mai puţin.

---

[64] Cîndea, *op. cit.*, p. 742. Cîndea presupune că dimensiunile unei coale de hîrtie erau de 80 × 60 cm. Ştiut fiind că filigranul se plasa în centrul uneia din jumătăţile coalei, aşa cum, de altfel, atestă hîrtia tipăriturilor coresiene in folio, coala de hîrtie fabricată la Braşov avea foarte probabil dimensiunile 40 × 30 cm.

[65] N. Sulică, *op. cit.*, p. 12.

Litera. Tiparul este executat cu tipul de litere denumit de Hervay tipul I [66], care se regăseşte în cărţile imprimate de Coresi, Lorinţ şi Şerban Coresi în intervalul 1559—1588 (sau chiar 1594, dacă datarea recent propusă *Psaltirii* slavo-române a lui Şerban Coresi se verifică [67]). Cîndea apreciază fineţea şi frumuseţea acestei litere [68], lăsîndu-se influenţat de remarca lui N. Iorga la adresa *Psaltirii* româneşti din 1570, care ar prezenta „o literă fină de o tăietură deosebit de elegantă" [69]. Nu împărtăşim această observaţie care supraevaluează rezultatele unei realizări mediocre. Surprinde, de altfel, la acelaşi autor afirmaţia că „întreaga literă întrebuinţată de Coresi în tipografia lui din Braşov" este „o literă frumoasă, artistică, ademenitoare, o literă plăcută" [70]. Lui Cîndea îi scapă din vedere că la Braşov, Coresi şi meşterii săi au folosit mai multe tipuri de litere, deosebite ca stil şi realizare [71]. Însuşi Iorga recunoştea aceste diferenţe, atunci cînd avea în vedere *Psaltirea* românească din 1570 : Coresi „nu întrebuinţă litera, mai mică şi mai urîtă, care se întîmpină întâiaşi dată în tipăritura slavonă din 1568 (este vorba de *Sbornicul* slavon din 1569), ci tot vechea slovă înaltă şi cu liniile relativ subţiri, care caută să se apropie de caracterele aşa de frumoase ale publicaţiilor model lăsate de Macarie" [72].

Literele au, în general, înălţimea de 4 mm ; unele depăşesc însă această înălţime : ꙋ = 7 mm, ф = 6,5 mm, ꙋ = 5,5 mm, ρ = 5—5,5 mm, ѵ, ч = 5 mm etc. Pe fiecare rînd încap în medie 26—29 de semne, distanţate la cca 1 mm unul de celălalt.

Iniţialele mici, tipărite de regulă cu cerneală roşie, au înălţimea între 4,5 şi 6 mm.

Iniţialele mari sînt neornate, în număr de 11 şi nu de 8, cum afirmă Cîndea [73] : Б, Д, К, Л, М, Н, С, Т, Х, Ч, Ѫ. (Vezi p. 18—19). În roşu sînt imprimate iniţialele Д, К, Л, М, Х, Ч, Ѫ, iar în negru iniţialele Б, Д, К, Н, С, şi T. Înălţimea lor oscilează între 19,5 mm şi 22 mm.

Cuvintele sînt tipărite în cea mai mare parte fără spaţii între ele, scrierea înfăţişîndu-se adesea ca un fel de *scriptio continua*.

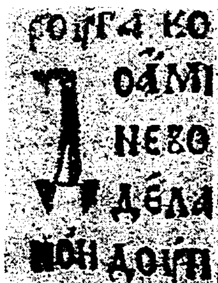
Tiparul este executat în negru şi roşu. Cu cerneală neagră est tipărit textul slujbei şi uneori indicaţiile tipiconale (integral sau parţial). Cu cerneală roşie sînt tipărite titlurile (*Tocmeal[a] slujbeei dumnezeiască întru ia şi diac<o>nstvele. Proscomidiia, Dumnezeiasca slujba ce e întru sfinţi*

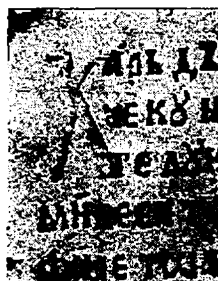
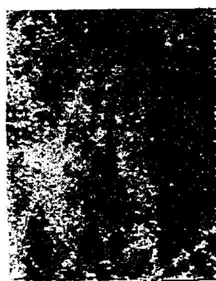
[66] Ferenc Hervay, *op. cit.*, p. 210—211.
[67] Gebhard Blücher, *op. cit.*, p. 425.
[68] Spiridon Cîndea, *op. cit.*, p. 739.
[69] N. Iorga, *Un exemplar românesc al unei tipărituri coresiene şi o publicaţie coresiană nouă*, în „Almanahul graficei române", 1926, p. 29.
[70] Cîndea, *op. cit.*, p. 739—740.
[71] Ferenc Hervay, *op. cit.*, p. 210—211.
[72] N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti*, p. 190.
[73] Cîndea, *op. cit.*, p. 741.

părintele nostru Ioann cu rostul de aur. Rugăciune spre cădire etc.), indicațiile tipiconale și, după cum am văzut, unele inițiale. În comparație cu cerneala neagră, cerneala roșie apare foarte diluată, aproape ștearsă, îngreunînd, în destule locuri, descifrarea cuvintelor.

Zațul. Oglinda zațului este de 10 × 15 cm. Linia de zaț nu este dreaptă, cum se întîmplă, de altfel, și în alte tipărituri coresiene. Și mai evident devine acest lucru pentru rîndurile în care textele în două culori urmează unul după celălalt. Întrucît textul cu cerneală roșie se tipărea după imprimarea celui cu cerneală neagră (în spațiul alb care îi era rezervat) nu s-a reușit întotdeauna ca cele două texte să fie imprimate pe aceeași linie. O constatare asemănătoare și pentru inițialele mici roșii, care, în plus, au fost adesea imprimate parțial peste litera următoare tipărită în negru.

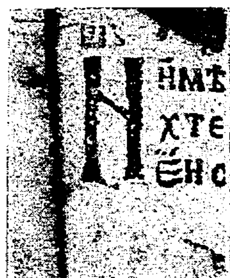
Realizarea tehnică și artistică a tiparului. Spre deosebire de alte tipărituri coresiene, în textul *Liturghierului* nu apar inițiale ornate (cum sînt, de pildă, cele cu motive florale din *Tetraevanghel*, *Apostol* etc.) și nici ornamente. Deși s-a păstrat întîia pagină a primului caiet, titlul nu este precedat de un frontispiciu, ca în alte cărți tipărite în această perioadă

Exemple de inițiale mari din *Liturghier* tipărite în roșu.

Exemple de inițiale mari din *Liturghier* tipărite în negru.

(în *Tetraevanghel*, frontispiciile-ornament apar la începutul fiecărei evanghelii [74]).

Deși de proporții reduse (84 de pagini), textul *Liturghierului* conține un număr destul de mare de erori tipografice. Urmărind pe același număr de pagini greșelile tipografice din *Tetraevanghelul* din 1561 cu cele ale *Liturghierului*, constatăm că numărul lor este de două ori mai ridicat în cea de a doua tipăritură. Dacă avem în vedere și deosebirea dintre formatele celor două cărți (*Tetraevanghelul*, in folio, *Liturghierul*, in 4°) atunci reiese și mai evident decalajul dintre ele sub raportul corectitudinii imprimării.

Această constatare poate fi explicată în mai multe feluri : 1) folosirea de către Coresi în 1570 a altor meșteri decît aceia care l-au ajutat la imprimarea *Tetraevanghelului*; 2) corectura în pagină s-a efectuat superficial; 3) tipărirea s-a făcut în grabă.

Erorile tipografice pe care le prezintă textul *Liturghierului* se grupează în următoarele tipuri : *a*) omisiuni de litere : сфѣнекоуль (p. 20ʳ/14—15) pentru *sfeaș(t)necul*, соутъ (p. 29ᵛ/11) pentru *supt*; *b*) omisiuni

[74] Fl. Dimitrescu, *Tetraevanghelul tipărit de Coresi comparat cu Evangheliarul lui Radu de la Mănicești*, București, 1963 (vezi facsimilele filelor 1/r, 68/r, 110/r, 181/r).

de cuvinte : *şi* (p. 6ᵛ/19), *den* (p. 29ᵛ/11), *lu* (p. 29ʳ/19), *a lu* (p. 35ᵛ/12); *c*) litere sau grupuri de litere repetate inutil: гръѫаскѫ (p. 4ʳ/15), къкътрѫ (p. 21ʳ/16—17); *d*) substituiri de litere: простомидїє (p. 2ᵛ/8) pentru *proscomidie*, лоуи (p. 4ᵛ/16) pentru *lui*, дрекънть (p. 26ʳ/17) pentru *trecînd*, черюкоуи (p. 40ʳ/6) pentru *ceriului*; *e*) litere a căror ordine a fost schimbată în interiorul cuvîntului : [к]ъдриєи (p. 7ʳ/19) pentru *cădireei*, ꙟкинѫючиє p. 17ᵛ/11—12) pentru *închinăciune*, боунь (p. 28ʳ/18) pentru *bun*, роугѫ (p. 34ᵛ/1) pentru *gură* etc.

În cazul grafiei ꙟврътошоашє (40ᵛ/1) avem a face, de asemenea, cu o greşeală. În textul manuscris figura probabil forma ꙟврътоашє. Tipăritorul, căruia îi era obişnuită forma cu sufix *învîrtoşază*, a cules ꙟврътош, după care, dîndu-şi seama de abaterea de la textul manuscris, a continuat din acesta оашє.

În lumina acestor constatări nu se mai poate susţine că tiparul acestei cărţi este „în general de bună calitate“ [75].

Hîrtia exemplarului se prezintă foarte deteriorată, unele pagini fiind aproape carbonizate. Pentru a se impiedica distrugerea unor file extrem de deteriorate, acestea au fost lipite rudimentar cu o foiţă care acoperă textul şi îngreunează lectura. În plus, între file, în legătura cărţii, se găsesc bucăţele de hîrtie desprinse din pagină, păstrînd frînturi de cuvînt sau chiar cîte o literă, care s-au dovedit foarte preţioase în descifrarea şi reconstituirea pasajelor deteriorate [76].

Exemplarul *Liturghierului* prezintă în exclusivitate hîrtie de fabricaţie braşoveană.

Nici N. Sulică, nici Spiridon Cîndea nu au reprodus filigranele existente pe hîrtia cărţii, mulţumindu-se numai să identifice desenul acestora (stema cu coroană) [77].

Examinarea filigranelor ne-a permis să stabilim că în exemplarul *Liturghierului* se întîlnesc 5 variante aparţinînd tipului coroană cu scut rotund. (Vezi fig. 1—5). Asupra circulaţiei acestor variante de filigran vezi § 4. **Datarea ediţiei Liturghierului** (p. 22).

Legătura. Exemplarul *Liturghierului* nu mai păstrează vechea legătură, ci o legătură recentă în piele roşie. Textul *Liturghierului* este legat împreună cu două manuscrise slavone : un *Molitvenic* (p. 1—80, numerotaţie nouă) şi un *Penticostar* (p. 81—148).

---

[75] Spiridon Cîndea, *op. cit.*, p. 744.

[76] Exemplarul *Liturghierului* fiind unicat, prin urmare de o valoare inestimabilă, biblioteca Arhiepiscopiei ortodoxe române din Sibiu ar trebui să ceară sprijinul tehnic din partea Bibliotecii Academiei (Secţia Carte rară) pentru a supune această carte unei operaţii de „restaurare".

[77] N. Sulică, *op. cit.*, p. 10—11; Spiridon Cîndea, *op. cit.*, p. 745.

Descrierea cuprinsului. *Liturghierul* cuprinde *Rînduiala dumnezeieștii proscomidii* (p. 1r/1—11v/10) și *Liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur* (p. 11v/11—42v/19), care, după cum se știe, se săvîrșește în duminicile, sărbătorile și zilele obișnuite din timpul anului bisericesc [78].

Textul *Rînduielii* începe cu titlul *Tocmeal[a] slujbeei dumnezeiască întru ea și diac‹o›nstvele*, p. 1r/1—2 (tipărit cu cerneală roșie). La p. 7r/1,

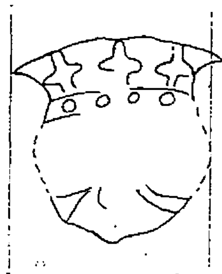

Fig. 1. Varianta A

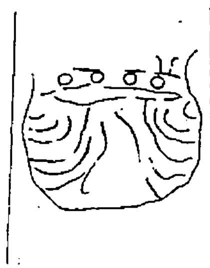

Fig. 2. Varianta B

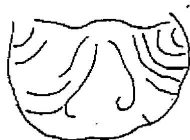

Fig. 3. Varianta C

Fig. 4. Varianta D

Fig. 5. Varianta E

fără nici o lămurire prealabilă, urmează titlul *Dumnezeiasca slujba ce e întru sfinți părintele nostru Ioann cu rostul de aur* (tipărit în roșu), după care se continuă mai departe textul proscomidiei. Această intercalare nu se datorește unei greșeli care ar putea fi atribuită alcătuitorului versiunii românești, întrucît ea se regăsește și în *Liturghierul* lui Macarie [79] și în unele vechi manuscrise grecești [80]. Textul proscomidiei se încheie la p. 11v/10, după care se trece brusc și fără a mai relua titlul la *Liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur* : *Și după aceaia să înceapă diaconul* : „*Blagoslovească, Doamne*" (p. 11r/11—12). Textul acestei liturghii s-a păstrat pînă la indicația care se dă diaconului ca în timpul lecturii psalmului 33 să stea în partea dreaptă a sfintelor uși. Prin urmare, afirmația lui Cîndea

[78] Spiridon Cîndea, *op. cit.*, p. 759.
[79] P. P. Panaitescu, *Liturghierul lui Macarie* (1508), p. 24—25.
[80] Ene Braniște, *Liturghierul slavon tipărit de Macarie la 1508* (*Studiu liturgic*) în BOR, LXXVI, 1958, nr. 10—11, p. 1048; Spiridon Cîndea, *op. cit.*, p. 759.

că liturghia se încheie prin cîntecul: *Fie numele Domnului binecuvîntat* nu se adeverește [81]. Transcriem ultimele rînduri din text, care la Cîndea apar fragmentate de imposibilitatea de a citi și întregi porțiunile deteriorate: [*Oamenii*]: „*Fie numele Domnului bla*[*goslovit*] *de ac*[*mu*] *și pînă în* [*veacul*] [*de veaci?*]. *Psa*[*lom*]: „[*B*]*lagoslovesc* [*Domnul?*] *în toată vreamea*". *Rugăciune* [82] (p. 42ʳ/15—19). Ultimul cuvînt de pe p. 42ʳ/19, *rugăciune*, corespunde primului membru al frazei din textul slav (млт҃вѣ же гл҃емѣ стоить дїаконь прѣдь ст҃ыми дверими въ десныѫ страны), a cărui traducere continua în textul românesc pe p. 43ʳ, care însă nu s-a păstrat, împreună cu restul paginilor. În urma acestei precizări, e de presupus că textul *Liturghierului* a cuprins și facerea otpustului, care, de altfel, există și la Macarie [83].

§ 4. DATAREA LITURGHIERULUI

N. Sulică a admis tipărirea *Liturghierului* între 1 iunie și 15 iulie 1570 [84]. Argumentele în favoarea acestei opinii s-au bazat, pe de o parte, pe informații de natură istorică (prezența lui Pavel Tordași la Brașov în 13 și 14 ianuarie 1570, știrea despre „cărțulia" episcopului care la 1 septembrie 1570 se trimitea principelui, știrea despre existența *Liturghierului* la 9 decembrie a aceluiași an), iar, pe de altă parte, pe supoziția tipăririi *Liturghierului* după *Psaltire* (6 februarie—27 mai 1570). Fixarea intervalului 1 iunie—15 iulie s-a axat pe următorul raționament: *Liturghierul* avînd un volum de trei ori mai mic decît al *Psaltirii* (dovadă raportul între prețurile acestor cărți) a trebuit să fie imprimat într-un interval de timp de trei ori mai scurt decît cel necesitat de tipărirea psalmilor, adică „o lună și ceva și anume în decursul lui iunie și în prima jumătate a lui iulie 1570" [85].

N. Sulică nu a reușit însă să înlăture o anumită urmă de îndoială care stăruie în jurul datării propuse, exemplarul *Liturghierului* putînd aparține și unei ediții post 1570. De altfel, a și fost exprimată o opinie în acest sens, cea susținută de Gh. Șerban Cornilă, privind imprimarea *Liturghierului* către sfîrșitul secolului al XVI-lea, eventual chiar în perioada în care Mihai Viteazul a stăpînit Ardealul [86].

---

[81] *Ibidem*, p. 768.

[82] Textul la Cîndea: ... *fie numele domnului binecuvîntat de acmu și pînă în veac... în toatl vrămea rugăciune...* (Vezi Cîndea, *Textul Liturghierului românesc*, p. 92).

[83] P. P. Panaitescu, *Liturghierul lui Macarie*, p. 109—112; Cîndea, *op. cit.*, p. 768 susține greșit că în *Liturghier* „*încheierea Sfintei Liturghii se face ca și la Macarie, fără otpustul obișnuit de astăzi. După citirea rugăciunii amvonului de către preot, se cîntă*: „*Fie numele Domnului binecuvîntat...*" *și cu aceasta se încheie Sf. Liturghie.*

[84] N. Sulică, *op. cit.*, p. 12.

[85] *Ibidem*.

[86] Gh. Șerban Cornilă, după Cîndea, *op. cit.*, p. 735—736.

Întemeindu-se pe examenul filigranelor, Gebhard Blücher a afirmat de curînd că datarea în 1570 a *Liturghierului* se confirmă. El a adus totodată și o corectare opiniei lui N. Sulică, în sensul că tipărirea s-a „executat probabil înainte de tipărirea *Psaltirii* române" [87]. Din păcate însă, nici această opinie nu beneficiază de argumente, căci Gebhard Blücher nu prezintă filigrane din *Liturghier* sau din documentele cercetate în acest scop. Pentru acest motiv, dorind să ne convingem asupra datei cînd s-a efectuat tipărirea *Liturghierului*, am urmărit apariția filigranelor din

Filigrane întîlnite în documente

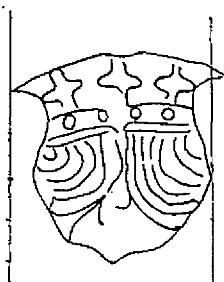

Fig. 6.

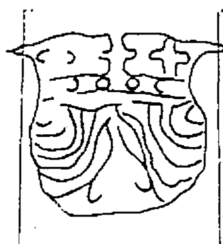

Fig. 7.

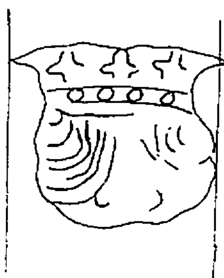

Fig. 8.

această carte în documentele precis datate din secolul al XVI-lea. Cu acest prilej am constatat că varianta A, singura care a permis reconstituirea completă a desenului filigranului, apare în *Psaltirea* românească din 1570 (f. 27—28, 30—33, 38—41, 42—45) și în documente transilvănene aparținînd aceluiași an [88]. (Vezi fig. 1 și 6). Din restul variantelor care nu au putut fi obținute decît parțial (numai desenul scutului), unele (varianta B și E) pot fi totuși întîlnite în paginile *Psaltirii* românești sau pe hîrtia documentelor din anul 1570 [89]. Variantele C și D (fig. 3 și 4) nu coincid cu filigranele documentelor cercetate și nu se regăsesc nici în tipăriturile anterioare sau posterioare anului 1570. Este posibil ca stocurile de hîrtie fabricate cu aceste variante de filigran să fi fost folosite exclusiv pentru nevoile tipografiei lui Coresi, eventual și la imprimarea primelor 24 de caiete care lipsesc în exemplarul *Psaltirii* românești din 1570. Ținînd

---

[87] Gebhard Blücher, *op. cit.*, p. 424.

[88] Arhivele Statului Cluj, *Fondul Bistrița*, doc. 12 (25 ianuarie, 1570), doc. 90 (26 septembrie 1570).

[89] Varianta B apare într-un document din 9 martie 1570 (*Fondul Bistrița*, doc. 24/1570) și într-un document din 25 mai 1570 (*Fondul Bistrița*, doc. 52/1570). Vezi fig. 2 și 7. Varianta E apare în *Psaltirea* românească (f. 3) și într-un registru (*Fondul Bistrița*, 105/1572, f. 15), fără început, cu însemnări din 1572, dar pe hîrtie mai veche. (Vezi fig. 5 și 8).

seama de faptul că în secolul al XVI-lea hîrtia destinată nevoilor tipografice era fabricată la comanda tipografului, cu puțin timp înainte de a fi dată în folosință, și judecînd prin prisma atestării variantelor A, B și E numai în *Psaltirea* românească și în documente din anul 1570, avem toate motivele să acceptăm datarea propusă de N. Sulică și verificată, se pare, și de Gebhard Blücher. În ce privește tipărirea *Liturghierului* înainte de aceea a *Psaltirii*, opinie avansată de Blücher, dar neargumentată, nu sîntem deocamdată în măsură de a verifica această posibilitate. După informațiile de natură istorică pe care le deținem, pare mai probabilă opinia lui Sulică privind imprimarea *Liturghierului* în urma *Psaltirii* românești. În zilele de 13 și 14 ianuarie 1570, episcopul Pavel Tordași este semnalat la Brașov, foarte probabil pentru a pune la punct chestiunea imprimării *Psaltirii* și a *Liturghierului*. Trei săptămîni mai tîrziu, *Psaltirea* intră în lucru, imprimarea ei durînd pînă la 27 mai (111 zile). Este prin urmare greu de presupus că în intervalul 15 ianuarie—5 februarie 1570 (22 de zile) s-a putut efectua tipărirea *Liturghierului*. Raportînd volumul actual al *Liturghierului* (84 p.) la cel al *Psaltirii* (408 p.), a cărei imprimare a durat 111 zile [90], trebuie să acceptăm pentru tipărirea primei cărți un minimum de 23 de zile la care trebuie să adăugăm încă cîteva zile pe care le impun lucrările premergătoare tiparului. Or, acest raționament simplu scoate din discuție posibilitatea imprimării *Liturghierului* înainte de aceea a *Psaltirii*. De altfel, dacă am accepta acest punct de vedere, ar trebui să punem în legătură cu *Psaltirea* știrea din 1 septembrie 1570. Dar o asemenea asociație are împotriva ei două obiecții : 1. de ce dacă imprimarea *Psaltirii* era încheiată la 27 mai 1570, abia peste trei luni s-a trimis principelui la Alba-Iulia un exemplar din această ediție ; 2. calificativul de „cărțulie" (Büchlein) nu se potrivește pentru *Psaltire*, care sub raportul volumului era de cinci ori mai mare decît *Liturghierul*. Pentru aceste motive, credem că opinia lui N. Sulică, privind imprimarea *Liturghierului* după aceea a *Psaltirii*, oferă mai multe garanții decît opinia avansată de Gebhard Blücher. Se poate deci presupune că între 1 iunie și 31 august 1570 (începutul sau sfîrșitul intervalului, în cca 25—30 de zile), trebuie plasată imprimarea *Liturghierului*.

§ 5. LOCUL DE IMPRIMARE

Am văzut că în privința localității unde s-a efectuat imprimarea *Liturghierului* părerile sînt împărțite. N. Sulică, invocînd considerentele de ordin istoric, a indicat Brașovul drept locul de imprimare al *Liturghie-*

[90] În medie, 0,46 coală pe zi, cifră identică cu aceea pe care o prezintă raportul dintre numărul colilor tipografice și cel al zilelor lucrate și în cazul *Tetraevanghelului* din 1561.

rului, opinie acceptată de majoritatea celor care s-au pronunţat asupra acestei cărţi [91]. Singur Gh. Şerban Cornilă a susţinut o opinie opusă acesteia, considerînd cartea imprimată la Orăştie [92]. Reiese destul de limpede cît de fragilă este ultima opinie care ignoră posibilitatea circulaţiei manuscriselor şi implicit posibilitatea imprimării lor în afara localităţilor unde au fost traduse. În plus, clarificată fiind problema datării, întreg eşafodajul ipotezei lui Gh. Şerban Cornilă întemeiat pe ideea plasării *Liturghierului* spre sfîrşitul secolului al XVI-lea se năruie.

Problema care se pune, în continuare, este dacă totuşi Coresi, despre care ştim că a efectuat comenzi tipografice şi în afara Braşovului, nu a procedat la fel şi în cazul *Liturghierului*. Cărţile imprimate de Coresi în alte localităţi decît Braşovul conţin hîrtie de provenienţă clujeană sau sibiană [93]. În 1570, exista, în afara fabricii de hîrtie din Braşov, şi o fabrică similară la Cluj, pe a cărei hîrtie a imprimat Coresi *Tîlcul evangheliilor*, probabil într-o localitate din centrul Transilvaniei [94]. Dacă Coresi ar fi procedat întocmai şi în cazul *Liturghierului*, imprimîndu-l, de pildă, la Teiuş, reşedinţa episcopului Pavel Tordaşi, ar fi fost de presupus să întîlnim în exemplarul acestei cărţi hîrtie de provenienţă clujeană, aşa cum, de altfel, după 1573 întîlnim hîrtie sibiană în tipăriturile extrabraşovene [95]. În plus, într-o asemenea interpretare, nu vedem motivul care l-ar fi determinat pe Pavel Tordaşi să imprime două cărţi în acelaşi an, la scurt interval una de cealaltă, în două localităţi diferite. Pentru aceste motive, opinia tipăririi *Liturghierului* la Braşov are, după părerea noastră, cele mai multe şanse de-a corespunde adevărului istoric. Această opinie este întărită şi de o ştire din 19 iunie 1570, care îl atestă pe Coresi la Braşov, la o dată, cînd, foarte probabil, *Liturghierul* era deja sub tipar [96].

§ 6. PERSOANA TIPOGRAFULUI

În afara lui Gh. Şerban Cornilă, a cărui opinie, după cum am văzut, nu se sprijină pe dovezi concrete, nimeni pînă în prezent, nu a pus la îndoială paternitatea coresiană a *Liturghierului*. Deşi la Braşov sînt amintiţi în perioada 1559—1581 în afara lui Coresi şi alţi meşteri tipografi (Oprea, Tudor Diacul, Călin, Lorinţ, Lavrenţie, Mănăilă), aceştia, exceptîndu-l pe Tudor Diacul, nu au tipărit decît cărţi slavone. Cît îl priveşte pe Tudor

91 N. Sulică, *op. cit.*, p. 13.

92 Gh. Şerban Cornilă, după Spiridon Cîndea, *op. cit.*, p. 735.

93 Vezi articolul nostru deja citat, p. 127—128.

94 Ibidem, p. 128; Pavel Binder şi Arnold Huttmann, *op. cit.*, p. 117.

95 Vezi articolul nostru citat, p. 127—128.

96 Francisc Pall, *Cu privire la activitatea de tipograf a lui Coresi (O ştire nouă)*, în „Studii şi cercetări de bibliologie", III, 1960, p. 269.

Diacul, el figurează, dar alături de Coresi, în epilogul *Tetraevanghelului* din 1561, pentru ca după 1562, cînd pune sub tipar, alături de acelaşi Coresi, versiunea slavă a evangheliilor, să nu mai fie pomenit în epilogurile tipăriturilor. În sfîrşit, seria neîntreruptă de tipărituri româneşti pe care diaconul din Tîrgovişte o realizează pînă în 1570 cu *Tetraevanghelul*, *Apostolul*, *Tîlcul evangheliilor*, *Molitvenicul*, *Psaltirea* şi, foarte probabil, *Întrebarea creştinească* învederează opinia paternităţii coresiene şi în cazul *Liturghierului*.

§ 7. ALCĂTUIREA VERSIUNII LITURGHIERULUI

Spiridon Cîndea şi P. P. Panaitescu au susţinut că textul *Liturghierului* a fost tradus integral în vederea tipăririi, pasajele din psalmi şi psalmul 50 fiind traduse, de asemenea, în romîneşte după versiunea slavă a liturghiei [97]. Acest punct de vedere este însă dezminţit de prezenţa în versiunea *Liturghierului* a unor texte care se întîlnesc în tipărituri anterioare anului 1570. Acesta este cazul rugăciunilor *Tatăl nostru* şi *Crezul*, ale căror texte sînt identice cu versiunile similare din *Întrebarea creştinească*. Dăm în continuare textele rugăciunii *Tatăl nostru* din cele două tipărituri.

Întrebare creştinească	*Liturghier*
Tatăl nostru ce eşti în ceri, sfinţească-se numele tău, să vie împărăţie ta, fie voia ta, cum în ceri aşa şi pre pămînt. Pita noastră săţiosă dă-ne noao astăzi şi iartă noao greşalele noastre, cum iertăm şi noi greşiţilor noştri, şi nu ne duce în năpaste, ce ne izbăveaşte pre noi de hitleanul.	Tatăl nostru ce eşti în ceri, sfinţească-se numele tău, să vie împărăţiia ta, fie voia ta, cum în ceriu, aşa şi pre pămînt. Pita noastră săţiosă dă-ne noao astăzi şi iartă noao greşalele noastre, cum iertăm şi noi greşiţilor noştri, şi nu ne duce în năpaste, ce ne izbăveaşte pre noi de hitleanul.

În afara a două modificări (*ceri* înlocuit prin *ceriu* şi *împărăţie* prin *împărăţiia*), textele rugăciunii *Tatăl nostru* sînt identice.

Şi versiunea *Crezului* din *Liturghier* a fost preluată tot din textul *Întrebării creştineşti*, după cum se poate observa din comparaţia pe care o dăm în continuare :

---

[97] Spiridon Cîndea, *op. cit.*, p. 738 ; P. P. Panaitescu, *loc. cit.*, p. 162—163.

Întrebare creştinească

Crez întru Dumnezeu, în tatăl putearnicul, făcătoriul cerului şi al pămîntului, văzutelor tuturor şi nevăzutelor (Cap al doile descumpărat) şi întru unul Domn Isus Hristos, fiiul lu Dumnezeu ce au născut dinioră, însă den tatăl născu mainte de toate veacure. Lumină de la lumină, Dumnezeu derept den Dumnezeu derept, născut însă nefăcut, unul cu tată, pren cine toate făcute sînt. Derept noi oamenii şi derept ispăsenie noastră venit-au den ceri şi au născut den duhul sfînt şi den Mariia fată om fu. Răstignitu-se-au derept noi supt Pilat den Pont, chinuit şi îngrupat şi învise a treia zi după striptură. Şi să sui în ceri şi şădea a dereapta tatălui. Şi iară veni-va cu slavă a judeca viii şi morţii că împărăţiia lui nu iaste obîrşenie (Cap al treile de sfinţie). Şi în duhul sfînt Domnul ce vii face, însă de la tatăl vine şi în tatăl şi în fiiul să ne închinăm şi să slăvim cum au grăit prorocii. Şi într-una sfîntă a săborului apostolilor beseareca mărturiseaşte un botez să să iarte păcatele. Aşteptăm sculatul morţilor şi *ver fi viu în vecie*, amin.

Liturghier

Crez întru Dumnezeu, în tatăl putearnicul, făcătoriul cerului şi al pămîntului, văzutelor tuturor şi nevăzutelor . . . .
. . . şi întru unul Domn Isus Hristos, fiiul [lu] Dumnezeu ce-au născut [d]inioară, însă den tatăl născu ma[i]nte de toate veacurele. Lumină de la lumină, Dumnezeu derept den Dumnezeu derept, născut însă nefăcut, unul cu tată, pren cine toate făcute sînt. Derept noi oamenii şi derept ispăsenia noastră, venit-au den ceri ş-au născut den duhul sfînt şi den Mariia fată om fu. Răstignitu-se-au derept noi su<p>t Pilat <den> Pont, chinuit şi îngrupat şi învise a treia zi după scriptură. Şi se sui în ceri, şedea a dereapta ta[t]ălui. Şi iară veni-va cu slavă a judeca viii şi morţii că împărăţiia lui nu iaste obîrşenie.
. . . .
. . . . Şi în duhul sfînt Domnul ce vii face, însă de la tatăl vi[n]e şi în tatăl şi în fiiul să [ne] închinăm şi să slăvim cum au grăit prorocii. Şi într-una sfîntă a săborului apostolilor beseareca mărturiseaşte un botez să se iarte păcatele. Aşteptăm sculatul morţilor şi *viilor veacul cela ce va să fie*, amin.

Din alăturarea acestor două texte reiese limpede că versiunea *Liturghierului* reproduce cu unele mici modificări pe aceea din *Întrebare creştinească*. Aceste modificări s-au rezumat la omiterea indicaţiilor privind împărţirea rugăciunii în trei părţi distincte, la înlocuirea unor fonetisme (*dinioră* prin *dinioară*, *să* prin *se*, *şădea* prin *şedea*, *ispăsenie* prin *ispăsenia*), la întregirea şi corectarea unor cuvinte (*veacure* prin *veacurele*, *striptură* prin *scriptură*) ; în sfîrşit, la schimbarea în finalul

rugăciunii a unui pasaj (*ver fi viu în vecie* prin *viilor veacul cela ce va să fie*). De remarcat că acest pasaj a nemulţumit şi pe traducătorii *Cazaniei a II-a*, care preluînd textul *Crezului*, de asemenea, din *Întrebarea creştinească* l-au modificat într-o formă apropiată de aceea din *Molitvenic* (*viaţa ce va fi în veac* în tipăritura din cca. 1567 ; *viaţa ce va să fie în vecie* în tipăritura din 1581).

Punerea la contribuţie a *Întrebării creştineşti* în cazul *Tatălui nostru* şi al *Crezului* s-a datorat, probabil, faptului că, în versiunea slavă a *Liturghierului*, textele acestor două rugăciuni nu erau reproduse. Ce s-a întîmplat însă cu psalmul 50 al cărui text, de asemenea, nu figura în versiunea slavonă a liturghiei? A fost acest psalm tradus pe loc dintr-o *Psaltire* slavonă sau a fost preluat dintr-o versiune românească mai veche a *Psaltirii*? Comparaţia psalmului 50 din *Liturghier* cu versiunile similare manuscrise sau tipărite din celelalte *Psaltiri* din secolul al XVI-lea, precum şi cu o copie foarte fidelă a acestui psalm din *Molitvenicul* românesc din cca. 1567, dovedeşte că prima opinie trebuie respinsă.

Liturghierul din 1570	*Celelalte psaltiri din secolul al XVI-lea* [98]
Miluiaşte-mă, Doamne, după mar<e> mila ta	Miluiaşte-mă (miluiaşte-me PS) CP, CP^1, CP^2, CM, PH Doamne (Dumnezeu PS, zău PH) CP, CP^1, CP^2, CM după mare mila ta (după mare mila a ta PS ; după măriia domnieei tale PH) CP, CP^1, CP^2, CM
şi după mulţimele eftenşugurele tale	şi după multe eftenşugurele (eftinşigurele PS) tale CP, CP^1, CP^2, PS, după cruţatul tău PH, după mulţimea milostivniciilor tale CM
curăţeaşte fără-legile meale	curăţeaşte (cură PS) fără-legile meale (fără de leagea mia PH) CP, CP^1, CP^2 CM, PS, PH
Mai vîrtos spală-mă de fără-legile meale	Ce mai vîrtos CP, CP^1, CP^2, CM, PS spală-mă CM mă (me PS) lă CP, CP^1, PS mă spală CP^2 mai lă-mѧ PH, de fără-legile meale [de fără-leagea mea

[98] Întrebuinţăm următoarele sigle : CP = *Psaltirea* românească din 1570, CP^1 = *Psaltirea* slavo-română din 1577, CP^2 = *Psaltirea* slavo-română din 1588, PH = *Psaltirea Hurmuzachi*, PS = *Psaltirea Scheiană*, CM = *Molitvenicul* românesc. Corespondentele din aceste texte le dăm după *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte Psaltiri din sec. XVI şi XVII traduse din slavoneşte.* Ediţie critică de I. A. Candrea. Vol. II, Bucureşti, 1916, p. 98—100 (aparatul critic ; CP corespunde în comparaţia noastră cu C^1 de la Candrea, iar CP^1 cu C). Pentru CM am apelat la textul reprodus de Vl. Drimba, *op. cit.*, p. 547.

	(me PS) CM, PS, de fără de leagea mia PH] CP, CP^1, CP^2
și de greșalele meale curățeaș-te-mă	și de păcatele meale (păcatul mieu PH) CP^1, CP^2, CM, PS curățeaște-mă (scu-ră-me PS) CP^1, CP^2, CM, PH
Că fără-legile meale eu știu și greșalele meale înainte sînt pururea	Că fără-legile meale (fără-de-leagea mea PH) eu știu CP, CP^1, CP^2, CM, PS, și pă-catul mieu între mine (între mere PS, PH, înaintea mea CM) iaste pururea CP, CP^1, CP^2, CM, PS, PH
Ție unuia greșiiu și hiclenșug înaintea ta feciu	Ție unuia (uruia PS) greșiiu CP, CP^1, CP^2, CM, PS, PH și hiclenșigu PH, hit-lenșugu CP^1, CP^2, hitlenșigu PS îna-intea ta (între tine CP^1 între tire PS) feciu CP^1, CP^2, CM, PS, PH
ca să dereptezi-te întru cuvin-tele tale	ca să (că se PS) dereptezi-te CP, CP^1, PS, ca să te dereptezi CM, CP^2 ca se îndereptezi PH, în cuvintele tale (sale CP^2) CP, CP^1, CM, PS, PH
și pîrî-veri cînd veri judeca	și să invingi CP^1, CP^2, și se venci PS, și mѫ prѣtpiși PH cînd (cîndu PS) veri judeca (giudeca PS) CP^1, CM, cînd judecați-se-va CP^2, cînd mѫ voiu ciu-deca PH
Iată amu întru fără-leage zimis-lit sînt	Adecă (adecă amu PH) CP, CP^1, CP^2, CM, PS, din (de CP, dintru CM, în PH) fără-leage (fără de leage PH) CP, CP^1, CP^2, CM, PS, începutu-s (-se PS sînt CP^2, PH, CM), CP, CP^1, CP^2, CM, PS, PH
și întru păcate feace-mă muma mea	și în păcate născu-mă (-me PS) muma (înma PS) mea CP, CP^1, CP^2, CM, PS, PH
Iată amu adevăr iubit-ai	Adecă (adecă amu PH) CP, CP^1, CP^2, CM, PS, deadevăr CP, CP^1, CM, PS, deadevărul CP^2, ѫradevărul PH iubit-ai (iubitu-mѫi PH) CP, CP^1, CP^2, CM, PS
fără știrea și ascunsul a prea-înțelepciuneei tale ivitu-mi-ei	fără veastea (neștiuta CP^2, nespus PH) CP^1, CM, PS și (om. PH) ascunsul (ascuns PH) CP, CP^1, CP^2, CM, PS

	preaînțealepciunriei tale PH, mîndria ta CP[1], PS, mîndriei tale CM, cu preamîndrie CP[2] ivitu-mi-ai CP[1], PS ivit-ai mie CM, ivitu-mi-ѧ PH, arătatu-mi-ei CP[2],
Stropiși-mă cu issopom și curățescu-mă	stropiși-mă (-me PS, PH) CP, CP[1], CM stropi-mă-veri CP[2] cu issopom CM, cu isop CP[2], cu săpun CP, CP[1], PS, cu sopun PH

Observăm din această comparație (extinsă asupra primelor 9 versete din psalmul 50) că între versiunea din *Liturghier* și versiunile din tipăriturile coresiene sau din manuscrisele rotacizante există o serie de asemănări izbitoare. De regulă asemănările se stabilesc cu tipăriturile coresiene (CP, CP[1], CM) și cu PS. Interesantă ni se pare însă constatarea existenței unor asemănări numai între textul din *Liturghier* și cel din *Molitvenic* (CM):

Liturghierul din 1570	*Molitvenicul românesc*	*Restul textelor*
mulțimele	mulțimea	multe
spală-mă	spală-mă	mă (me) lă, lă-mѧ
înainte	înaintea	între
hiclenșug	hiclenșug	hitlenșig, hitlenșug
issopom	issopom	isop, săpun, sopun
jărtvă (de 2 ori)	jirtvă (de 2 ori)	cumîndare (de 2 ori)

Desigur că aceste asemănări nu sînt întîmplătoare și presupun o legătură.

În cuprinsul *Liturghierului* apar fragmentar și alte pasaje din psalmi, în primul rînd, în cadrul cîntecelor antifonice. La primul antifon, psalmul antifonic 91 (v. 1, 2, 15) este înlocuit prin psalmul tipic 102, din care este reprodus numai primul verset: *Blagosloveaște sufletul mieu Domnul* (p. 13[r]/19). La al doilea antifon din cuprinsul psalmului 92 este indicat numai începutul *Domnul împărăți-se* (14[r]/5—6), urmînd însă ca preotul să cînte și versetele 2 și 7 ale acestui psalm. Tot aici se indică și cîntarea psalmului tipic 145 *Laudă sufletul mieu Domnul* (p. 14[r]/6—7). În sfîrșit, la antifonul al treilea, din psalmul antifonic 94 sînt redate primele 5 versete: *Veniți să ne bucurăm*... (p. 14[v]/12—15[r]/10). Menționăm, în plus, la p. 42[v]/18—19 primul verset din psalmul 33: *[B]lagoslovesc [Domnul] în toată vreamea.* Confruntînd aceste mici fragmente psalmice

cu pasajele corespunzătoare din *Psaltirea* românească din 1570 constatăm o asemănare izbitoare :

Liturghier	*Psaltirea* românească din 1570
ps. 33 : Blagoslovesc [Domnul] în toată vreamea	Blagoslovesc Domnul în toată vreamea
ps. 92 : Domnul împărăți-se	Domnul împărăți-se
ps. 94 : Veniți să ne bucurăm Domnului, să strigăm Domnului nostru [99]	Veniți să ne bucurăm Domnului, să strigăm zeului nostru
Să ainte apucăm fața lui în ispovedire și în cîntare să strigăm lui	Să ainte apucăm fața lui în ispovedire și în cî[n]tare să strigăm lui
Că zeul mare e și Domn și împărat mare spre tot pămîntul	Că zeu mare e Domnul și împărat mare spre tot pămîntul
Că în mîinile lui cumplitele pămîntului și înaltele codrilor ale lui sînt.	Că ‹în› mîinile lui cumplitele pămîntului și înaltele codrilor ale lui sînt.
Că a lui iaste marea și el feace-o și uscatul mîinile lui feaceră	Că a lui iaste marea și el feace-o și uscatul mîinile lui feaceră
ps. 102 : Blagosloveaște sufletul mieu Domnul	Blagosloveaște sufletul mieu Domnul
ps. 145 : Laudă sufletul mieu Domnul	Laudă sufletul mieu Domnul.

Textul *Molitvenicului* nu cuprinde acești psalmi, fapt pentru care trebuie să presupunem preluarea fragmentelor psalmice dintr-un text din care a derivat și versiunea *Psaltirii* din 1570. De altfel, foarte probabil, din acest izvor au fost preluați și psalmii pe care îi prezintă *Molitvenicul* [100]. În ce privește psalmul 50 (care prezintă asemănări cu versiunile coresiene, dar în special cu versiunea din *Molitvenic*) acesta pare să fi fost preluat fie direct din *Molitvenic*, fiind supus ulterior unei revizii, fie din versiunea *Psaltirii* pusă la contribuție de aceeași tipăritură (CM).

În urma acestor constatări, opinia lui Spiridon Cîndea și a lui P. P. Panaitescu, conform căreia psalmul 50 și fragmentele psalmice ar fi fost traduse o dată cu restul textului din *Liturghier* nu mai poate fi reținută.

[99] Urmează după fiecare verset al acestui psalm refrenul *Spăseaște-ne fiiul lu Dumnezeu cela ce înviseși den moarte, cîntămu-ți, lăudămu-te.*

[100] Vl. Drimba, *op. cit.*, p. 548.

În sfîrşit merită a fi semnalată rugăciunea *Împărate ceresc*, al cărei text este foarte asemănător cu textul care se păstrează în copia efectuată după *Molitvenic* de popa Ioan din Pociovelişte.

Liturghier	*Molitvenic* (copie din secolul al XVII-lea[101]
Împăratul ceriului, mîngîitoriu de suflete adeverite, cela ce de pretutindinea toate împle, vistiiariul dulceţilor şi viaţă-dătătoriu, vino răpausă-te întru noi şi curăţeaşte-ne de toată spurcăciunea şi spăseaşte, dulce, sufletele noastre p. 10ᵛ/13–11ʳ/2	Împăratulu ceriului, mîngîetoriu de suflete dereapte, cela ce de pretutindinile toate împli; vistiiariul dulceţilor şi viiaţa-dătătoriu, vino de te răpaus<ă> întru noi şi curăţeaşte-ne de toate spurcăciunile şi mîntuiaşte, dulce, sufletele noastre

Aceste asemănări dovedesc că şi în acest caz, ca şi în cazul rugăciunilor *Tatăl nostru* şi *Crezul*, s-a apelat la o versiune gata tradusă, care a putut fi adoptată cu mici retuşări din *Molitvenic* sau dintr-un text manuscris similar.

§ 8. PROBLEMA PROTOTIPULUI SLAV AL TRADUCERII

La baza versiunii *Liturghierului*, N. Sulică admitea că s-a aflat *Liturghierul* lui Macarie sau un text slavon identic cu acesta [102]. Prezenţa în textul proscomidiei a celor doi sfinţi naţionali sîrbi Sava şi Simeon şi identitatea între versiunea românească a *Liturghierului* şi cea slavă a tipăriturii lui Macarie au fost argumentele pe care N. Sulică le-a adus în sprijinul opiniei sale [103].

La o părere opusă celei exprimate de N. Sulică a ajuns Spiridon Cîndea. Confruntînd versiunea românească cu cea slavă a *Liturghierului* lui Macarie, Spiridon Cîndea a constatat că acestea prezintă următoarele deosebiri [104] : 1) În *Liturghierul* românesc nu figurează *Povăţuirea către preot a Sf. Vasile cel Mare* cu care, de altfel, începe *Liturghierul* lui Macarie. 2) În *Liturghierul* românesc lipseşte frontispiciul cu stema ţării care la Macarie precede titlul *Liturghiei Sf. Ioan Gură de Aur*. 3) Rugăciunea primului antifon apare în *Liturghier* altfel dispusă în interiorul textului decît în *Liturghierul* lui Macarie (în versiunea românească, rugăciunea este plasată după ecfosinul *Că cade-ţi-se toată măriia . . .*, în timp ce la Macarie ea se găseşte înaintea ecteniei *Foloseaşte, spăseaşte, miluiaşte . . .*). 4) La antifonul întîi *Liturghierul* lui Coresi prevede cîntarea psalmului tipic 102

[101] Vezi Vl. Drimba, *op. cit.*, p. 564–565.
[102] N. Sulică, *op. cit.*, p. 14.
[103] *Ibidem.*
[104] Spiridon Cîndea, *op. cit.*, p. 768–770.

sau a psalmului antifonic 91 [105], în schimb *Liturghierul* lui Macarie indică numai psalmul antifonic 91 urmat de *Slavă* . . . *Și acum* . . . și alternînd cu refrenul *Pentru rugăciunile născătoarei de Dumnezeu, Mîntuitoriul, mîntuiește-ne pe noi*. 5) La antifonul al doilea *Liturghierul* lui Macarie prevede un plus față de versiunea românească *Pentru rugăciunile sfinților tăi* [106]. 6) La antifonul al treilea, spre deosebire de *Liturghierul* lui Macarie, *Liturghierul* lui Coresi indică refrenul *Spăsează-ne fiiul lu Dumnezeu cela ce înviseși den moarte, cîntămu-ți, lăudămu-te*. 7) Din formula binecuvîntării evangheliei, la Coresi lipsește finalul . . . *pentru iubirea sa de oameni și cu al său dar*, final care la Macarie există. 8) În ectenia rostită după citirea evangheliei, *Liturghierul* lui Macarie conține, îndată după cererea pentru împărați, și o cerere pentru doamna țării pe care nu o întîlnim la Coresi. 9) În cadrul aceleiași ectenii *Liturghierul* lui Coresi are o cerere specială pentru episcop care nu există la Macarie. 10) Din textul *Liturghierului* este omisă o adnotare proprie *Liturghierului* lui Macarie (p. 66/6—11). 11) *Liturghierul* lui Coresi se deosebește, în sfîrșit, de cel al lui Macarie printr-o inversare a succesiunii persoanelor și a cuvintelor pe care preotul și diaconul le rostesc cînd cheamă credincioșii la împărtășanie.

În ciuda acestor deosebiri semnalate de Spiridon Cîndea, P. P. Panaitescu considera că modelul după care s-a făcut traducerea românească a fost *Liturghierul* lui Macarie, iar diferențele între versiuni se explică printr-o revizie efectuată de editori [107]. Această opinie nu este exclusă, mai ales că deosebirile semnalate de Spiridon Cîndea nu sînt atît de numeroase și importante cum par la prima vedere. Astfel deosebirea de sub nr. 2 nu are nimic a face cu textul, iar deosebirile de sub nr. 1 [108] și 10 sînt de fapt omisiuni, care puteau fi făcute cu bună știință de editori. Deosebirile de sub nr. 7 și 8 nu sînt reale, întrucît la Coresi nu lipsește din formula binecuvîntării evangheliei pasajul amintit [109], după cum nici în *Liturghierul* lui Macarie nu există o cerere specială pentru

[105] Spiridon Cîndea nu semnalează pentru *Liturghierul* lui Coresi acest psalm, deși el figurează în textul românesc la antifonul întîi, sub forma din slavă *Blago esti*.

[106] Spiridon Cîndea, *op. cit.*, p. 769 adaugă la deosebiri și *Unule-Născut*, dar acest text este indicat în *Liturghier* sub forma din slavă *edino rodnyi sinî* (p. 14ʳ/8).

[107] P. P. Panaitescu, *loc. cit.*, p. 162 și nota 120 de la aceeași pagină.

[108] Teoretic *Liturghierul* lui Coresi ar fi putut conține *Povățuirea cătrе preot a Sf. Vasile cel Mare*, tipărită înaintea *Rînduielii*, pe un caiet nenumerotat, exact cum găsim acest text tipărit în *Liturghierul* lui Macarie (vezi ed. P. P. Panaitescu, p. 1—8). Totuși, lipsa acestei cuvîntări pare să răspundă unei norme pe care o reflectă liturghierele manuscrise din secolul al XVI-lea (vezi *Liturghierul* lui Macarie, ed. P. P. Panaitescu, p. X), normă care ar fi putut fi respectată și de editorii versiunii românești, chiar dacă s-ar fi folosit de textul slavon al lui Macarie.

[109] Vezi *Liturghierul* lui Coresi, p. 20ʳ/7—8 : *cu aceluia dulceață și la oameni iubire*.

doamna țării[110]. În sfîrșit, deosebirile de sub nr. 3—6, 9 și 11 constituie, într-adevăr, abateri de la textul *Liturghierului* lui Macarie, dar ele s-ar fi putut explica și printr-o revizie asupra textului românesc tradus după *Liturghierul* lui Macarie. Cu acest prilej s-ar fi putut produce acele mici modificări pe care le înregistrăm în cîntecele antifonice sau în plasarea rugăciunii primului antifon în raport cu ecfosinul și ectenia. Totuși o asemenea posibilitate este infirmată de o comparație mai atentă între versiunea românească a *Liturghierului*, pe de o parte, și versiunile slave din *Liturghierul* lui Macarie și din liturghierele manuscrise din secolul al XVI-lea existente în Biblioteca Academiei. Cercetarea întreprinsă ne-a format convingerea definitivă că traducerea românească nu s-a întemeiat pe textul tipărit al lui Macarie. Deosebirile pe care le semnalează Spiridon Cîndea, dintre care demne de reținut sînt cele de sub nr. 3—6 și 11, precum și altele depistate de noi sînt explicabile prin raportare la manuscrisele slave cercetate. Astfel plasarea *rugăciunii primului antifon* după ectenie și ecfosin (situație pe care o relevă *Liturghierul*) se regăsește în manuscrisul slav 231. Față de *Liturghierul* lui Macarie care prevede la antifonul întîi numai cîntarea psalmului 91 (v. 1, 2 și 15), *Liturghierul* lui Coresi, ca și manuscrisele slave 233 și 234 indică în plus și psalmul 102. Intercalarea refrenului *Spăsește-ne fiiul lu Dumnezeu* . . . între versetele psalmului 94, în cadrul antifonului al treilea, trăsătură proprie versiunii românești, dar inexistentă în versiunea lui Macarie, se regăsește în manuscrisul slav 27. Unele omisiuni și plusuri de cuvinte pe care versiunea românească le conține față de versiunea tipărită a lui Macarie se regăsesc în versiunile slave cercetate. Oferim în continuare cîteva exemple care sprijină această afirmație

Liturghierul lui Macarie	*Liturghiere slave manuscrise*	*Liturghierul* (versiune românească)
———	людїе ст҃ь ст҃ь ст҃ь гь саваѡѳ Ms. sl. 229, 233	Oamenii: Sfînt, sfînt, sfînt, Domnul Savaot p. 31ᵛ/2—5
———	цѣлоуеть еѫ Ms. sl. 233	să sărute el p. 39ᵛ/18
таже сщ҃енныѫ лъжицѫ въ ст҃ѫѧ чашѫ въложь p. 104/2—3	та҄ дїакѡнь въсѣ съвръшивоу по чиноу и ст҃ѫѧ лъжицѫ въ сщ҃еннѫѧ въложивша чашѫ Ms. sl. 233	Așijderea *diaconul deaca va sfîrși pre cin și* sfînta lingură să o puie în potiri p. 40ᵛ/5—7

[110] Cererea la care se referă Spiridon Cîndea pomenește pe *împărat* și nu pe *împărăteasă*: еще мл҃нимсѧ о бл҃гочьстивѣмь и хр҃толюбивѣмь цр҃и нашемь „încă ne rugăm pentru cinstitul și Hristos-iubitorul împăratul nostru".

Liturghierul lui Macarie	*Liturghiere slave manuscrise*	*Liturghierul* (versiune românească)
и аще есть оубо ріпида p. 76/14—15	и аще е҃ рипида Ms. sl. 233	și de va fi repidă p. 31^v/13—14
поминающе оубо спаснжѧ твоѫ сіѫ заповѣдь p. 80/1--3	поминаѫще оубо сп҃снжѧ сїѫ заповѣдь Ms. sl. 231, 233	Pomenind amu spăsitoarea aceasta învățătură p. 33^r/1—2
по възглашенї иже ѡкоже рѣхѡмь дїакона 104/11—12	по възглашени дїаконовѣ Ms. sl. 233	după strigatul diaconului p. 40^v/15
възимаеть ѿ рѫкꙋ дїакона ст҃ѫѧ чашѫ и подаваеть имь, и тако бл҃вивь люди възвращаеть се аще ли же нѣсѫть причещаѫщеи сѧ, бл҃влѣеть люди дїаконоу же дрьжещоу ст҃ѫѧ чашѫ. г҃леть малми. сп҃си б҃е люди свое и бл҃ви д҃оанїе свое. ст҃ои же чаши поставленѣ на сщ҃еннѣи трапезѣ бывши p. 104/14—105/9	възимае҃т ѿ дїакѡна ст҃ѫ чашѫ иереи подобаеть имь и тако вращшоу емоу чашѫ бл҃влѣет҃ люди г҃лѧ. сп҃си б҃е люди своѧ и бл҃ви д҃оанїе свое. аще ли же нѣсѫ҃ причѧщаѫщеи сѧ. дїаконоу дръжѫщоу ст҃ѫ чашѫ. иереи же бл҃влѣеть люди по҃вно. ст҃ѣи же чаши постѣвленѣ на сщеннѣ и трапезѣ Ms. sl. 233	să ia de la diaconul sfîntul potiri și să dea [lor] [și ?] [așa] *înto*[*r*]*nîndu-se el cu* [*po*]*tiriu*[*l*] *blagoslovească oamenii, grăiască* : ,,[*S*]*păşeaște, Doamne, oamenii tăi și blagoslovеаște partea ta*''. E să nu sînt de-a se cuminecarea, diaconul ţiind potiriul *și popa să blagoslovească oamenii cu smerenie*, e sfîntul potiri să fie pus spre sfînta masă. p. 40^v/17—41^r/7.

Nici unul din manuscrisele slave cercetate nu explică toate deosebirile dintre versiunea românească și cea slavă tipărită în 1508, fapt care nu ne împiedică totuși să admitem existența unui prototip slav al *Liturghierului* diferit de cel tipărit de Macarie. Ca și în cazul *Tetraevanghelului* din 1561, care printre izvoare a avut și un text slav al evangheliilor diferit de cel tipărit în 1512 de Macarie [111], și în cazul *Liturghierului*, traducerea românească s-a întemeiat pe o altă versiune decît aceea tipărită în 1508. De altfel, după cum a remarcat P. P. Panaitescu, *Liturghierul* lui Macarie ,,reprezintă reproducerea unui manuscris destul de rar în

[111] Vezi articolul nostru, *Precizări privind traducerea Tetraevanghelului lui Coresi*, în SCL, XVIII, 1967, nr. 6, p. 651—667.

seria liturghierelor slave din ţara noastră"[112]. În ciuda acestui fapt, textul acestui liturghier se regăseşte, parţial, în *Liturghierul-Slujbenic* din cca. 1569[113], şi, integral, în *Liturghierul* lui Şerban Coresi din 1587[114].

§ 9. CALITATEA TRADUCERII

Ca şi alte tipărituri coresiene, traducerea pe care o prezintă textul *Liturghierului* este aservită în mare măsură textului slav. Calcurile şi ordinea cuvintelor din versiunea slavă se reflectă fidel şi în versiunea românească. Traducerea fiind „mot-à-mot", interesul pentru redarea sensului este secundar, dacă nu chiar inexistent. Cîteva exemple sînt edificatoare: по вънегда „după ce" a fost redat prin *după cînd* evident calc structural; к҃рто ѡбразно „în formă de cruce" s-a tradus *cruce-obraz*; православьнъ „ortodox" a fost redat prin *derept-slăvesc*; ꙗже бо слоужити тебѣ, велико и страшно, că a sluji ţie, mare şi înfricoşat <lucru este>" s-a tradus *Ce slujesc ţie, mare şi înfricoşat*, ignorîndu-se posibilitatea vechii slave de a forma propoziţii fără ca verbul *a fi* să fie exprimat. Pentru въземь обычное надь кадїломь б҃лвенїе înregistrăm traducerea *să ia năravul de cădire blagoslovenie*. Sensul acestui pasaj este neclar, întrucît s-a redat adj. обычное printr-un substantiv: *năravul*; în plus, надь кадїломь „asupra tămîii" a fost redat prin *de cădire*, ceea ce a făcut şi mai obscur contextul (traducerea corectă: *să ia obişnuita blagoslovenie asupra tămîii*); въ врѣме б҃лгоподобно бани пакы бытїа и ѡставленїю грѣхѡ҃ и ѡдежди нетлѣнїа „în vremea cuvioasă a băii facerii de a doua şi a iertării greşelilor şi a vesmîntului neputred" a fost transpusă astfel: *în vreamea de dulce-cuviinţă, banea iară ceaia ce va fi şi lăsarea păcatelor şi de veşmintele neputrede.*

§ 10. VECHIMEA TRADUCERII ŞI PROBLEMA REVIZUIRII EI

Traducerea *Liturghierului* trebuie să se fi efectuat, în grabă, cu puţin timp înaintea tipăririi. Numai astfel se explică o serie de traduceri greşite sau de omisiuni, care, dacă am admite că provin dintr-o traducere mai veche, ar fi fost normal să fie depistate şi îndreptate, cu atît mai mult cu cît existenţa textului ar fi presupus folosirea lui. Astfel la p. 39^v/6—7 există pasajul *Să se apropie şi închinăciune aciia ceară*, căruia în versiunea slavă îi corespunde un pasaj mai amplu и пристѫпль, поклоненїе емоу

112 *Liturghierul lui Macarie* (ed. P. P. Panaitescu), p. XII.
113 BRV I, nr. 33, 1588? Pentru noua datare vezi Gebhard Blücher, *op. cit.*, p. 424.
114 *Liturghierul* slavon (BRV IV, nr. 8, datat 1568—1570) este de fapt un exemplar din ediţia lui Şerban Coresi din 1587. Vezi articolul nostru, *Despre un presupus liturghier slavon coresian şi despre datarea unei cărţi tipărite de Şerban Coresi*, în LR, XVII, 1968, nr. 5, p. 455—462.

сътворь, и прощенїе абїе испрошь „și să se apropie, închinăciune *lui să-i facă și cerere* îndată să ceară". Omisiunea se datorează unui clasic *bourdon*, explicabil prin raportare la textul slav[115]. La p. 14r/15—16 sensul pasajului *dă noauo întru stătătoarea ta adeverită* este alterat, de asemenea, de o omisiune[116]. Aceste lacune și greșeli de traducere ar fi putut fi completate și, respectiv, îndreptate, dacă ar fi existat interes pentru respectarea integrității textului, căci, după cum vom arăta în continuare, traducerea *Liturghierului* a suferit o revizie înainte de a ajunge la tipar.

Textul tipărit de Coresi nu este originalul traducerii, ci o versiune revizuită a acestuia. Spre această interpretare ne duc unele inconsecvențe fonetice și lexicale, care atestă prezența în textul tipărit a două straturi de limbă. Astfel o serie de particularități fonetice nu pot fi explicate prin raportare la graiul muntenesc și sud-ardelenesc, tipic pentru tipăriturile coresiene și bine reprezentat și în acest text[117]. Cînd facem această afirmație, ne referim, în primul rînd, la *e* final > i (*laturi*, *ședeari*, forme de sg.), la *î* nediftongat (*mînile*), la *o* nediftongat (*nostră*), la *n'* păstrat (*bania*, *să vinie*). În plus, unele cuvinte atestate de puține ori în text în raport cu sinonimele lor, bine reprezentate numeric, pledează, de asemenea, în favoarea existenței celui de al doilea strat de limbă. Acesta este cazul cuvintelor *deci* „apoi" (de 3 ori) — *deaciia* „apoi" (de 22 de ori), *gură* (o dată) — *rost* (de 6 ori), *șerb* (o dată) — *rob* (de 6 ori). Numărul mic al acestor particularități față de numărul mare al acelora care le concurează la tot pasul în text dovedește că „infiltrațiile" sînt, de fapt, scăpări din vedere ale persoanei care a efectuat revizia textului recent tradus. De altfel, revizia nu a urmărit decît înlocuirea acelor particularități care nu aveau circulație în graiul muntenesc și sud-ardelenesc. Revizia nu a urmărit să asigure textului tradus un plus de claritate și corectitudine. În sfîrșit, tot cu acest prilej, trebuie să admitem că textul a primit și înfățișarea grafică pe care o reflectă versiunea tipărită.

§ 11. PROVENIENȚA ORIGINALULUI TRADUCERII

Admițînd existența a două straturi de limbă, unul al traducătorului și altul al revizorului, este greu să mai susținem că traducerea *Litur-*

[115] Omisiunea a putut exista în textul slav sau a putut fi făcută de traducătorul român. Și într-un caz și în celălalt, cel căruia i se datorează omisiunea a sărit fragmentul емоу сътворь, и прощенїе induc în eroare de finalul asemănător (-енїе) al cuvintelor поклоненїе și прощенїе.

[116] Pasajul întregit după textul slav corespunzător (подаждь намь въ настоѩщемь вѣцѣ разоумь твоеѩ истины) este următorul: dă noauo întru stătătorul *veac înțelegerea* adevărului tău.

[117] Nu am ținut seama în delimitarea celor două straturi de limbă de particularitățile lingvistice ale textelor *Tatăl nostru*, *Crezul*, *Împărate ceresc*, psalmul 50, și a fragmentelor psalmice. După cum am arătat, aceste texte au fost preluate de alcătuitorul versiunii *Liturghierului* din alte tipărituri sau manuscrise românești.

ghierului s-a datorat preoților din Brașov[118]. Traducerea s-ar fi putut efectua la Brașov și s-ar fi putut chiar atribui unui preot din Șchei, numai cu condiția ca acesta să provină dintr-o altă arie lingvistică decît aceea a revizorului textului. Dacă graiul revizorului, cel mai bine reprezentat, se poate identifica cu ușurință, nu aceeași este situația cu graiul traducătorului, care, în text, este evidențiat prin puține particularități lingvistice. Luate în parte, aceste fapte de fonetică și de lexic ne duc, de cele mai multe ori, spre două sau mai multe regiuni.

Astfel *e* final trecut la *i* (*laturi*, *ședeari*, forme de singular) se regăsește în secolul al XVI-lea în Moldova și în centrul și nordul Transilvaniei[119].

î nediftongat (*mînile*) caracterizează nordul teritoriului Dacoromaniei, sporadic întîlnindu-se și în Banat și Țara Românească. Unele forme nediftongate din tipăriturile coresiene se pot deci explica prin raportare la copiile manuscrise folosite de tipograful muntean[120].

o pentru *oa*, chiar dacă-l considerăm fapt de grafie[121] nu este specific textelor coresiene, ci acelora din Banat, Moldova, centrul și nordul Transilvaniei[122]. În documente *o* pentru *oa* apare și în Țara Românească[123].

n' păstrat (*să vinie*, *bania*) se regăsește în texte provenind din Banat-Hunedoara, nordul și centrul Transilvaniei[124].

ea aton > *e* în *deci* este notat în texte provenind din Moldova și nord-vestul Transilvaniei[125].

Reducerea diftongului *i̯a* final la *i̯e* (*grăie*) se regăsește în secolul al XVI-lea în textele din Moldova, din Transilvania centrală și din Banat și, cu totul rar, în Muntenia[126].

Grafia *să arete*, în care primul *e* notează un *ę* ne îndreaptă spre o arie foarte extinsă, în care nu trebuie însă inclusă Țara Românească (vezi *Fonetica*, p. 64—65).

Toate aceste trăsături a căror repartizare dialectală am urmărit-o în textele din secolul al XVI-lea sînt fonetisme care nu caracterizează Țara Românească sau sudul Ardealului.

Alte cîteva cuvinte pe care le vom urmări în continuare vin în sprijinul acestei concluzii.

---

[118] Spiridon Cîndea, *op. cit.*, p. 738; Sextil Pușcariu, *Istoria literaturii române vechi* (Epoca nouă), Sibiu, 1930, p. 78; D. Simonescu, *op. cit.*, p. 436.

[119] DHLR II, p. 84; RILR VI, p. 226.

[120] DHLR II, p. 53; RILR VI, p. 239.

[121] DHLR II, p. 48.

[122] RILR VI, p. 237—238.

[123] RILR VI, p. 238.

[124] I. Gheție, *Considerații filologice și lingvistice asupra Evangheliarului din Petersburg*, în SCL, XVII, 1966, nr. 1, p. 63—64.

[125] DHLR II, p. 258; RILR VI, p. 307; *deci* din C. Prav. se datorează manuscrisului folosit de editorul acestei cărți.

[126] I. Gheție, *Raportul dintre Tetraevanghelul lui Coresi și Evangheliarul din Londra*, în SCL, XVIII, 1967, nr. 3, p. 319.

Îngînduire „plăcere". În secolul al XVI-lea *îngîndui* „a-și fixa în minte, a consimți" și derivatele sale (*îngîndiitură* „devotament, abnegație", *îngînduire* „consimțămînt" și *îngînduitoriu* „care se gîndește mereu la un lucru") au fost notate numai în două texte coresiene (CC¹ și CM)[127], care au la baza lor prototipuri bănățene[128]. Pentru explicarea sensului „plăcere" pe care îl are *îngînduire* în *Liturghier* vezi *Lexicul* p. 111—112. În afara acestor atestări cuvîntul nu a mai fost înregistrat în alte texte.

Toci „a izvorî". Verbul nu a fost înregistrat în textele din secolul al XVI-lea. A fost înregistrată, în schimb, forma *tocitoare* „teasc" în CT[129]. În secolul al XVII-lea a fost notată o formă *tocsĕk* (toceac) „haurio, educillo" (*Anon. Car.*, p. 375). Cu sensul de „a scoate, a trage, a slobozi din bute sau butoi; a pritoci", *toci* a fost înregistrat în poezia populară din Banatul sîrbesc[130]. Expresia *a-l toci* (pe cineva) *sîngele* „a-i curge sînge din nas" a fost înregistrată în Pecenișca (județul Caraș-Severin)[131].

În sfîrșit, *șerb*, care apare în text o dată față de *rob*, atestat de 6 ori, a fost înregistrat în secolul al XVI-lea în textele coresiene (CPr, CP¹), în textele din centrul Transilvaniei (TM, TB), din Banat (PO) și din nordul și nord-vestul Transilvaniei (PS și, respectiv, CTd)[132]. Prezența sa în cele două texte coresiene s-ar putea datora versiunilor folosite de Coresi. În ediția bilingvă a *Psaltirii* din 1588, cuvîntul *șerb* din ediția tipărită în 1577 a fost înlocuit cu *rob*[133].

După cum observăm, indicii pentru localizarea traducerii sînt foarte vagi. Două graiuri par totuși a explica deopotrivă prezența acestor particularități : graiul din Banat și cel din centrul Transilvaniei[134]. Dacă avem în vedere și unele considerente de ordin nelingvistic (1. în spatele inițiativei tipăririi și, probabil, a traducerii a stat episcopul Pavel Tordași, domiciliat în Lancrăm; 2. prototipul slav l-a constituit un manuscris sîrb a cărui existență este mai ușor explicabilă în Banat sau în regiunile limitrofe) atunci pare mai probabil ca tot prin părțile spre care ne îndreaptă și faptele de fonetică și lexic trebuie să-l căutăm pe traducător. Acesta presupunem noi ar putea să provină din Banat-Hunedoara sau Transilvania centrală.

---

127 DHLR II, p. 331—335, 343, 349.

128 V. Pamfil, *Elemente regionale în lexicul „Paliei de la Orăștie"*, în CL, III, 1958, p. 243.

129 Coresi, *Tetraevanghelul*, p. 46ʳ/13, 96ʳ/3.

130 G. Giuglea și G. Vîlsan, *De la românii din Serbia*, București, 1913, p. 128, 280.

131 ALRM II, h. 166/2, p. 2.

132 DHLR II, p. 500—501.

133 *Ibidem*, p. 568.

134 Pentru caracterizarea graiului din centrul Transilvaniei s-a luat mărturia unor texte, care la rîndul lor sînt copii și deci nu beneficiază de o delimitare și o localizare a straturilor de limbă pe care le conțin.

§ 12. CURENTUL LITERAR CARE A INIȚIAT TRADUCEREA ȘI TIPĂRIREA LITURGHIERULUI

Pornind de la constatarea că *Liturghierul* este o carte „fără nici o abatere de la tradiția ortodoxă, fără nici o influență calvină și luterană" [135], P. P. Panaitescu a fost singurul care a considerat că tipărirea se datorează „nevoilor culturale ale societății române în acel moment" [136]. Caracterul ortodox al acestei cărți nu poate însă decide în determinarea mediului în care s-a efectuat traducerea. Exceptînd *Cazania* I și *Molitvenicul* românesc, cărți de propagandă protestantă, restul tipăriturilor datorate curentului calvin sînt cărți recunoscute și de biserica ortodoxă (*Psaltirea*, *Vechiul testament*). Prin intermediul acestora, propagandiștii calvini urmăreau introducerea limbii române în biserică. Primul pas în acțiunea de convertire a românilor la religia oficială era firesc să-l constituie naționalizarea serviciului divin [137]. Or, acestui scop imediat îi corespunde tipărirea *Liturghierului* la cererea episcopului calvin Pavel Tordași.

Greșelile pe care le reflectă textul probează că traducerea s-a efectuat în grabă, puțin timp înainte de-a fi fost pusă sub tipar (vezi p. 36). După cum am văzut transpunerea în limba română s-a făcut undeva prin părțile Banatului-Hunedoarei sau Transilvaniei centrale, adică într-o arie în care Reforma a fost puternic răspîndită între români [138]. Tot de prin părțile Banatului au provenit, de altfel, și prototipurile *Cazaniei* I și *Molitvenicului* cu care *Liturghierul* prezintă o trăsătură comună prin formula de manifestare a recunoștinței : *har dăm* „mulțumim". În scrierile dogmatice ale reformaților unguri *datul de har* și *milcuitura* erau cele două părți constitutive ale rugăciunii [139]. Prezența în ICr a sintagmei *datul de har* se explică printr-un calc după magh. *hálaadás* [140], la baza versiunii românești aflîndu-se textul unui mic catehism unguresc [141]. Și în *Molitvenicul* românesc, alt text întemeiat pe o versiune ungurească reformată, ne întîmpină sintagma *har dăm* corespunzătoare magh. *hálad*

---

135 P. P. Panaitescu, *loc. cit.*, p. 163.

136 *Ibidem.*

137 Vezi I. Gheție, *Coresi și Reforma în lumina unor interpretări noi*, în SCL, XVIII, 1967, nr. 2, p. 237.

138 I. Gheție, *Considerații filologice și lingvistice asupra Evangheliarului din Petersburg*, p. 78—79, idem, *Linguistische Betrachtungen über einen alten Hermannstädter Druck : Das Petersburger Evangheliar*, în „Forschungen zur Volks- und Landeskunde", 1967, nr. 1, p. 98—99.

139 N. Sulică, *Catehismele românești din 1544 (Sibiu) și 1559 (Brașov). (Precizări cu privire la izvoarele lor)*, în „Anuarul liceului de băieți „Al. Papiu Ilarian", Tîrgu-Mureș, 1932—1935, p. 57—58.

140 *Ibidem*, p. 55.

141 *Ibidem*, p. 61.

adunk „mulțumire îți dăm"[142]. Existența acestei formule (*har dăm*) în textul *Liturghierului* nu se poate explica prin raportare la corespondentul slav благодаримъ. În traducerea compuselor slave cu благо, acest element a fost de regulă transpus în românește prin *bun* sau *dulce*. Astfel avem *bună-smerenie* pentru благоговѣниѥ, *bună-vreare* pentru благоволениѥ *dulce-cuviință* pentru благоподѡбно, *dulce-dare* pentru благодарениꙗ, *dulce-frîmseațe* pentru благолѣпиѥ etc. Abaterea de la această normă de traducere prin transpunerea lui благодаримъ prin *har dăm* se datorează foarte probabil mediului protestant în care s-a alcătuit traducerea sau versiunea destinată tiparului. La p. 32ʳ/17—18 a *Liturghierului* ne întîmpină pentru același благодаримъ construcția *dulce-har deade* care demonstrează destul de clar familiarizarea traducătorului sau revizorului cu expresia *har-dăm*, pusă în circulație cu puțin timp înainte prin tipărirea *Cazaniei* I și a *Molitvenicului* românesc[143].

Că prima traducere românească a liturghiei s-a datorat unui impuls extern și nu „nevoilor culturale ale societății române în acel moment" ne-o dovedește și intervalul de peste 100 de ani care a trebuit să se scurgă pînă la apariția unei noi ediții a *Liturghierului* în limba românească. În prefața ediției din 1679, Dosoftei era nevoit să motiveze actul său revoluționar afirmînd că aceia ce „vor fi de elineasca limbă cu totul nepartinici, pre limba sa slujască sfînta liturghie", de vreme ce ortodocșii armeni și sirieni au primit încuviințarea în acest sens de la patriarhul de Antiohia[144]. Cu toate acestea, în Țara Românească, *Liturghierul* care apare un an mai tîrziu, în 1680, lasă textul slujbei tot în limba slavă, avînd tradus numai tipicul. Mitropolitul Tîrgoviștei și al Bucureștilor, chir Teodosie, recunoaște în prefață că „liturghiia toată a o prepune pre limba noastră și a o muta nice am vrut, nice am cutezat"[145]. Mai multe sînt piedicile care l-au oprit de la o astfel de întreprindere, dar cea mai importantă este tradiția care s-a urmat consecvent în religia româ-

---

142 Pentru prototipurile ungurești ale cîntecelor din *Molitvenic* a se vedea Atanasie Popa, *Originalul cîntecelor din Molitvenicul tipărit de Coresi în 1564*, în LR, XV, 1966, p. 255—265. Despre influența calvină a *datului de har* vezi și Pandele Olteanu, „*Postila de Neagovo" în lumina „Cazaniei I" a diaconului Coresi*", în „Romanoslavica", XIII, 1966, p. 114—115.

143 Pentru lămurirea prezenței acestei construcții sînt posibile două explicații: 1) Traducătorul a tradus mecanic primul element (благо) al compusului prin *dulce*, așa cum proceda de obicei. Dîndu-și apoi seama că este vorba de traducerea formulei de manifestare a recunoștinței pe care de regulă o transpunea în românește prin *har-dăm*, a scris în continuare această sintagmă, fără a-l șterge pe *dulce*; 2) În textul tradus figura *dulce-dăm*, iar revizorul după ce a transcris mecanic din versiunea folosită pe *dulce*, observînd că este vorba de *gratiarum actio* a introdus în noua versiune sintagma *har-dăm*, uitînd a șterge cuvîntul *dulce*, devenit de prisos.

144 BRV I, p. 225.

145 *Ibidem*, p. 234.

nilor („neobiceaiul besearicii noastre ce pînă astăzi n-au ținut")[146]. În 1698, cînd în Transilvania este numit mitropolit Atanasie Anghel, patriarhul Dositei al Ierusalimului și a toată Palestina îi cere noului uns ca „slujba de toate zilele se te nevoiești cu de-adinsul se se citească toată pre limba slovinească sau elinească, iară nu rumănească sau într-alt chip"[147]. În sfîrșit, mărturiile lui Del Chiaro probează că, în timpul lui Brîncoveanu, introducerea limbii române ca limbă de cult era încă un fenomen izolat. Aproape în toate bisericile din Țara Românească slujba se făcea în limba slavonă, iar folosirea limbii române în unele biserici era considerată de boieri ca „un abuz religios"[148].

Aceste fapte dovedesc că abia la sfîrșitul secolului al XVII-lea putem vorbi despre nașterea unui curent intern care urmărea românizarea cultului. Primul înnoitor în această direcție a fost Dosoftei, dar minți care gîndeau ca el au existat și în Țara Românească. În introducerea *Liturghierului* din 1680 se afirma clar năzuința spre ceea ce înfăptuise în Moldova Dosoftei : „Bine ar fi și de mare folos cîndu fieșcarele în osebită limbă a sa o ar auzi [Liturghia] și o ar înțeleage (măcar și altă slujbă a besearecii)"[149]. Primele încercări de-a se desprinde de tradiție se fac abia la sfîrșitul secolului al XVII-lea în cele două țări românești, dar despre așa ceva nu poate fi vorba un secol mai devreme. Pentru a doua jumătate a veacului al XVI-lea, naționalizarea serviciului divin, moment căruia îi corespunde imprimarea *Liturghierului* lui Coresi, era o idee străină de mentalitatea și concepțiile românilor ortodocși.

§ 13. RAPORTUL DINTRE LITURGHIERUL LUI CORESI ȘI VERSIUNILE ULTERIOARE ALE LITURGHIERELOR DIN SECOLUL AL XVII-LEA

Cercetarea comparativă a *Liturghierului* lui Dosoftei din 1679 (reimprimat în 1683) cu *Liturghierul* lui Coresi ne-a format convingerea că între versiunile acestor două cărți nu se poate stabili nici o legătură : alcătuitorul versiunii din 1679 nu a pus la contribuție versiunea din 1570, nici o versiune manuscrisă derivată din tipăritura coresiană.

O parte din cărțile lui Coresi au circulat în secolele al XVI-lea și al XVII-lea în copii manuscrise. Acesta este cazul *Întrebării creștinești*[150],

[146] BRV I, p. 234.

[147] Tim. Cipariu, *Acte și fragmente*, Blaj, 1855, p. 243—244. Această indicație viza desigur hotărîrea luată în soborul din 1675, sub Sava Brancovici, ca slujba să se facă în românește.

[148] A.M. Del Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia*, ediția N. Iorga, București, 1914, p. 87—88.

[149] BRV I, p. 232.

[150] Vezi *Catehismul* din *Codex Sturdzanus*, publicat de B. P. Hasdeu în „*Cuvente den bătrîni*", II, București, 1879, p. 91—114, și *Catehismul Marțian*, publicat de Al. Rosetti în „Grai și suflet", I (1924), p. 251—260. Ambele texte au fost republicate de I. Crăciun în *Catehismul românesc din 1544*, Sibiu, 1946.

al *Tetraevanghelului*[151] şi al *Tîlcului evangheliilor*[152]. Copiile manuscrise efectuate după aceste tipărituri sînt, în general, fidele versiunilor, aducînd modificări doar sub raportul fonetismului, mai rar şi al textului.

În seria destul de numeroasă a liturghierelor manuscrise româneşti din secolul al XVII-lea şi al XVIII-lea aflate în Biblioteca Academiei[153] există un manuscris care reproduce cu unele modificări textul *Liturghierului* lui Coresi. Este vorba de *Molitvenicul* popii Ursu din Cotiglet (ms. rom. 4151) anterior anului 1695[154]. Între filele 172^{r} şi 202^{r} ale acestui manuscris figurează textul proscomidiei şi al liturghiei sfîntului Ioan Gură de Aur sub titlul *Rostul Dumn<e>zăesc. Sfînta lăturghie pomana viilor şi a morţilor* (f. 172^{r}/14–15).

Liturghierul popii Ursu nu este identic cu cel tipărit de Coresi, tipicul fiind simplificat, ordinea anumitor indicaţii modificată, iar textul propriu-zis al slujbei uşor schimbat. Cu toate acestea se poate stabili fără greutate legătura acestui text cu cel coresian, asemănările dintre versiuni fiind evidente.

ms. rom. 4151	*Liturghierul lui Coresi*
Mînule tale feaceră-mă şi zidiră-mă, înţelepţeaşte-mă şi învăţa-voiu porîncile tale. (p. 174^{r}/2–4)	Miinile tale feaceră-mă şi zidiră-mă, înţelepţeaşte-mă şi învăţa-mă-voiu porîncitelor tale. (p. 2^{v}/5–7)
Preuţii tăi, Doamne, îmbrăcară-să în direptate şi cuvioşii tăi cu bucurie bucura-să-vor. (p. 174^{r}/6–8)	Preuţii tăi, Doamne, îmbrăcară-se în dereptate şi preapodobnicii tăi cu bucurie bucura-se-vor. (p. 3^{r}/11–13)
Descumparatu-ne-ai, Doamne, din blăstămul legiei cu cinstit singele tău. În cruce răstignişi-te şi cu suliţă în coastă împunsără-te, fără de moarte izvorît-ai oaminilor, mîntuitoriul nostru, Domne, slava ta. (p. 175^{r}/11–17)	Scumpăratu-ne-ai den blăs[te]mul legiei cu curatul singele tău. În cruce te răstignişi şi cu suliţa împunseşi, fără de moarte tocişi oamenilor, mîntuitoriul nostru, slava ta. (p. 3^{v}/1–6)

[151] Vezi *Evangheliarul din Londra* publicat cu titlu greşit: *Tetraevanghelul diaconului Coresi din 1561 prelucrat de M. Gaster*, Bucureşti, 1925.

[152] Vezi Vl. Drimba, *op. cit.*, p. 535–571.

[153] Ms. rom. 1138, 1352, 1365, 1384, 1809, 1832, 2220, 2302, 3199, 3202, 3292, 3312, 3785, 3920, 4067, 4154, 4160, 4164, 4255, 4259, 4275, 4870, 4871, 4918, 5207, 5553, 5915.

[154] La p. 231^{r} a manuscrisului există următoarea însemnare marginală: *Eu popa Ion din Aştileu am scris cindu au bătut turcii Lipova şi s-au făcut tot prah, anii 1695.* Data de 1695 apare marginal şi la p. 181^{r}.

Domne, Dumn<e>z<e>ul nostru, ispăseaşte oaminii tăi şi blagosloveaşte partea ta; împlerile beseariciilor tale fereaşte, sfinţeaste ceia ce iubăsc dulce-frîmsaţe casei tale; tu aceia măreaşte cu dumn<e>zăiască a ta mărie şi nu lăsa noi ceia ce nădăjduiesc pre tine. (p. 182^{v}/5—12)	Doamne, Dumnezeul nostru, spăseaşte oamenii tăi şi blagosloveaşte partea ta; împlerile besearecieі tale fereaşte, sfinţeaşte ceia ce iubesc dulce-frîmseaţe casei tale; tu aceia măreaşte cu dumnezeiasca a ta tărie şi nu lăsa noi ceia ce nădăjduiesc spre tine. (p. 13^{v}/10—17)
Despuietoare, Domne, Dumn<e>z<e>ul nostru, cela ce tocmişi în ceriu începători şi voinicame de îngeri şi mai marii arhangheli întru slujirea măriei tale, fă dintru întrările noastre întru întrările sfinţilor îngeri a fi, deslujind noauo şi cu mărie mărind a ta dulceaţă. (p. 184^{r}/1—9)	Despoietoare, Doamne, Dumnezeul nostru, cela ce tocmişi în ceriure începători şi voinicame de îngeri şi mai mari arhangheli întru slujirea măriei tale, fă dentru întrările noastre întru întrările sfinţilor îngeri a fi, deslujind noauo şi cu mărie mărind a ta dulceaţă. (p. 15^{v}/9—17)

În plus, cuprinsul unei omisiuni existente în textul manuscrisului 4151 coincide exact cu cel al unui rînd din tipăritura coresiană. Acest fapt probează, de asemenea, că la baza versiunii pe care o reproduce acest manuscris s-a aflat *Liturghierul* din 1570. Pentru edificarea cititorului reproducem alături de textul manuscris şi textul coresian cu dispoziţia rîndurilor din tipăritură:

ms. rom. 4151	*Liturghierul din 1570*
Cădiri aducemu-ţi, Hristoase, Doamne, întru mirizmă de bună mirosală <ce luom întru al tău jărtăvnic>, tremite noauo, Doamne, dulceaţa ta şi pre sfîntul al tău duh (p. 178^{r}/15—18)	Cădire aducemu-ţi, Hristoase, Doamne, Domnul nostru, întru mirizmă de bună miroseuie *ce luom întru al tău jărtăvnic*, tremeate noauo dulceaţa ta presfîntului al tău duh (p. 7^{v}/4—9)

Liturghierul existent în manuscrisul 4151 nu este o copie efectuată direct după tipăritura lui Coresi, ci după un manuscris pe care popa Ursu l-a avut la îndemînă. Unele greşeli din manuscrisul 4151 au putut fi preluate de copist din manuscrisul pus la contribuţie sau au putut fi efectuate de însuşi popa Ursu, în măsura în care izvorul după care copia avea o scrisoare neinteligibilă. În ambele ipoteze, lecţiunile greşite din manu-

scrisul 4151 nu se pot explica prin copierea directă de către Ursu a *Liturghierului* din 1570. Astfel troparul din textul coresian : *În mormînt cu trupul, e întru iad cu sufletul, ca Dumnezeu, iară întru rai cu tîlhariul* (p. 9ʳ/11—13) apare astfel reprodus în manuscrisul 4151 : *În mormînt cu trupul, întru iad cu sufletul că Dumn<e>z<e>u era în raiu cu tîlhariul* (p. 179ʳ/6—8). Observăm că sensul din ultimul pasaj este alterat de prezența verbului *era* în locul conjuncției *iară*, confuzie lesne de explicat dacă admitem existența unei versiuni intermediare care prezenta în locul respectiv forma *eră* sau *er*[155].

Am amintit ceva mai înainte că versiunea din manuscrisul 4151 conține și o serie de deosebiri de structură (tipicul mai simplificat, ordinea indicațiilor uneori modificată etc.) față de versiunea coresiană. Aceste modificări nu par a se datora confruntării textului *Liturghierului* lui Coresi cu cel al unui liturghier slavon sau românesc. Ne întemeiem această ipoteză pe faptul că modificările care privesc textul slujbei sînt efectuate adesea fără nici o rațiune, în loc să clarifice sensul unor pasaje, denaturîndu-l. Iată un exemplu concludent în această privință :

ms. 4151	*Liturghierul din 1570*
De împreunarea aceasta și chiemare, noauo dăruiși ce doi sau trei, chiemîndu-să de numele tău a da făgăduiși, însuți și acmu robii tăi cearere cătră folos împle și dă noauo întru stă<tă>toarea a ta *iubire*[156] adeverită (p. 183ʳ/1—7)	De împreunarea aceasta și de chemare, noauo dărui rugăciuni ce doi sau trei, chemîndu-se de numele tău, cearerea a da făgăduiși, însuți și acmu robii tăi cearere cătră folos împle ; dă noauo întru stătătoarea ta adeverită (p. 14ʳ/10—16)

La baza unora din greșelile prezentate în textul manuscris se află chiar textul coresian. Astfel la p. 6ʳ/11 a *Liturghierului* din 1570 vsl. правослабьнъ e tradus greșit *derept-slăvesc*, în loc de *drept-credincios*, traducere care denaturează înțelesul pasajului *De toată episcopiia care-i derept-slăvesc* (p. 6ʳ/10—11). Avîndu-și punctul de plecare în această traducere, versiunea manuscrisă prezintă în locul respectiv următorul text : *De toată episcopiia ce drept ține slăvesc* (p. 177ʳ/15—16). Modificarea

[155] Conjuncția *iară* apare în unele texte din secolul al XVI-lea (CB I, 38, AA XX, 457, CTd 229) sub formele *eră* și *er* (vezi DHLR II, p. 264).

[156] Cuvîntul este în plus față de textul coresian, unde ne întîmpină o omisiune datorită căreia textul devine neinteligibil. Completarea acestei omisiuni în ms. rom. 4151 nu corespunde însă versiunii canonice. Conform acesteia pasajul ar fi trebuit să sune astfel : *dă nouă întru stătătorul veac înțelegerea adevărului tău.*

din copia manuscrisă s-a efectuat prin introducerea nejustificată a lui *tine* între elementele compusului *derept-slăvesc*, încercîndu-se astfel a se da o interpretare cît de cît inteligibilă unui pasaj deformat de traducător. Această imixtiune în textul coresian nu pune de acord noua versiune cu versiunile canonice și dovedește deopotrivă cu celelalte deosebiri semnalate că prelucrarea versiunii coresiene s-a făcut independent de cercetarea unui alt text slavon sau românesc.

STUDIU DE LIMBĂ

GRAFIA

Textul *Liturghierului* folosește următorul inventar de semne chirilice: а, б, в, г, д, є, е, ж, ѕ, з, ї, і, и, к, л, м, н, о, п, р, с, т, ѹ (variantă ꙋ), оу, ф, х, ѡ, щ, ц, ч, ш, ъ, ь, ы, ѣ, ю, ꙗ, ѧ, ѫ, ѱ, ѳ, ѵ, ν, ѷ, џ și ꙟ[1]. La acestea se adaugă și ⷮв, singurul exemplu de ligatură pe care îl prezintă textul.

Valoarea acestor semne chirilice este cea îndeobște întîlnită în tipăriturile coresiene: а = a, б = b, в = v, г = g, д = d, є, е = e, ie, ж = j, ѕ = dz, з = z, ї, і, и = i, к = c, л = l, м = m, н = n, о = o, п = p, р = r, с = s, т = t, ѹ (ꙋ), оу = u, ф = f, х = h, ѡ = o, щ = șt, ц = ț, ч = č, ш = ș, ъ = ă, î, ь = ă, î, sau zero, ы = i, ѣ = ea, ю = iu, ꙗ = ia sau ie, ѧ = ea, ia, ie, ѫ = ă, î, ѱ = ps, ѳ = t, ѵ = v, i, ν = v, ѷ = i, џ = ğ, ꙟ = î, în, îm, n, n′, ⷮв = tv.

Avem, așadar, trei situații distincte în ceea ce privește corespondența dintre semn și sunet în textul *Liturghierului*: a) un semn corespunde unui singur sunet; b) două sau mai multe semne corespund unui singur sunet; c) un semn corespunde mai multor sunete. Întrucît ultimele două situații reclamă o atenție specială, vom începe prin a examina semnele chirilice care concură în notarea aceluiași sunet (situația de sub *b*).

Slovele и, ї, і, ѷ, ѵ, ы sînt folosite pentru notarea sunetului *i*. Dintre ele, primele două se detașează net de celelalte, datorită frecvenței cu care apar. и este notat în toate pozițiile, mai rar în interiorul cuvîntului, înainte de vocală: испъсенїа (p. 29^v/7—8), исповедирє (p. 14^v/17), изгъвиторю (p. 8^v/11), неителе (p. 31^r/11), адоурмицилѡ (p. 6^v/15), адоучерилє (p. 8^v/16), фъгъдѹиши (p. 14^r/13), съ ферй (p. 24^r/9), жъгънїи (p. 31^v/17), латѹри (p. 2^r/6), прїимещи (p. 27^v/7), пророчїи (p. 30^r/2), андоние (p. 5^v/14),

[1] Pentru notarea cifrelor se folosesc litere chirilice cu valoarea numerică pe care acestea o au în alfabetul slavon: г҃ = 3 (p. 1^r/16), н҃ = 50 (p. 9^r/16) etc.

диаконȣль (p. 18^v/18—19), доулчецнеи (p. 25^r/5), дȣмнезенеи<и> (p. 8^v/19). ї apare de regulă înaintea vocalelor *a*, *e*, *i*, *o* şi a diftongului *i̯a*: дъмїань (p. 5^v/19), испъсенїа (p. 29^r/7—8), сфръшенїа (p. 13^r/17—18), вїацѫ (p. 4^v/4, 19^v/5 etc.); бесѣречїеи (p. 13^v/12—13, 42^v/2), копїе (p. 3^v/12, 5^r/11, 6^v/19), мїеѹ (p. 2^r/9, 9^r/17 etc.); преѹцїе (p. 6^r/13, 12^r/8), алцїи (p. 6^r/11, 40^r/16), черѣїи (p. 3^r/5), ꙟпъраціи (p. 6^r/16, 12^r/12 etc.), марїи (p. 21^r/5), сїѡнȣль (p. 10^r/1), ачїѧ (p. 10^v/7, 13^v/6, 16^r/15 etc.), епископїѧ (p. 6^r/11), проскомидїѧ (p. 3^v/10) etc. În puţine cazuri, ї apare şi înainte de consoană şi anume în cuvinte străine ortografiate ca în slavonă: аллїлȣїа (p. 19^r/4), cf. v.sl. аллїлоуїа; ктїторȣль (p. 6^v/9), cf. v.sl. ктїторъ; Херȣвїмии (p. 17^r/17), cf. v.sl. Хероувїмь; серафїмии (p. 17^r/16), cf. v.sl. серафїмь, precum şi în cîteva alte cuvinte, cum ar fi ꙟвїсеши (p. 14^v/15), сфцїлѡрь (p. 34^r/16). În прѣмѫрї-се (p. 9^r/1) şi în зї (p. 6^r/12, 17), ї e notat la sfîrşit de cuvînt. ї marcat de un spirit lin (ї̓) apare în numele proprii ї̓оакимь (p. 6^r/3), ї̓осифь (p. 26^v/18), ї̓оуда (p. 39^r/2), în cuvîntul de origine slavă ї̓ссопȣ (p. 9^v/14) şi în adverbul *io*, notat ї̓ѡ, de două ori, faţă de иѡ, o singură dată. і apare în scrierea numelui *Iisus*, abreviat, іс҃, în cuvîntul іерлимȣлȣи (p. 10^v/12) şi, o dată, în діаконȣль (p. 18^v/1). ѵ̈ este întrebuinţat numai în scrierea numelor proprii кѵ̈рилъ (p. 5^v/5) şi сѵ̈меонȣль (p. 5^v/16), iar ѵ, fără tremă, în cuvîntul мѵроулъ (p. 2^r/16). În sfîrşit, ы notat pentru *i* se întîlneşte în exemplele: обычаюль (p. 1^r/13) şi де обычаи (p. 13^r/5, 20^v/13, 42^r/11).

о alternează cu ѡ în notarea sunetului *o*, dar fără a respecta regula stabilită de Constantin Filozoful, care cerea scrierea primului semn după consoană, iar a celuilalt după vocală sau la iniţiala cuvîntului [2]. La iniţială, ѡ apare o singură dată în ѿпȣсть (p. 9^r/6—7), iar după consoană este folosit alternativ cu о, uneori chiar pe aceeaşi pagină şi în acelaşi cuvînt: благѡслѡвѣще (p. 33^v/5—6) — благословѣскѫ (p. 33^v/7, 14) — благѡсловѣще (p. 33^v/12). Folosirea acestor două slove era hotărîtă în plus de alte două reguli ortografice care cereau ca prin scrierea lui о şi ѡ să se facă distincţie între feminin şi masculin, precum şi între singular şi plural [3]. Scrierea lui ѡ, după consoană, în formele de genitiv-dativ plural (арепилѡ҃р, бесѣречилѡрь etc.) s-ar putea datora deci deosebirii care se făcea în scris între singular şi plural [4], după cum scrierea lui ѡ, de asemeni după consoană, în четитѡрюль (p. 18^r/13—14), distincţiei dintre feminin şi masculin. Dar şi în aceste cazuri trebuie să constatăm că regulile au

---

[2] Ilie Bărbulescu, *Fonetica alfabetului chirilic în textele române din veacul XVI şi XVII în legătură cu monumentele paleo-, sîrbo-, bulgaro-, ruso- şi romîno-slave*, Bucureşti, 1904, p. 396.

[3] Ilie Bărbulescu, *loc. cit.*, p. 396.

[4] A. Avram, *Contribuţii la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte româneşti*, extras din „Studii şi cercetări lingvistice", XV (1964), 1—5, p. 84, nota 3.

fost aplicate cu multe inconsecvențe, de vreme ce întîlnim o grafie ca чєтиторюль (p. 18ᵛ/15—16, 17—18, 19).

La inițiala cuvîntului, segmentele fonetice corespunzătoare diftongului *uo* și semivocalei *u* (din *ua*) au fost notate consecvent prin о : окюль (p. 37ʳ/4), оки (p. 31ʳ/18), омь (p. 24ʳ/6, 29ᵛ/10), оаѫ (p. 4ʳ/1), оамєни (p. 11ʳ/4, 12ʳ/9—10, 13ᵛ/11). În interiorul cuvîntului însă, după vocală, diftongul *uo* și semivocala *u* din *ua* s-au notat prin ѡ : *a*) доаѡ (p. 11ʳ/5), лѹ҇ѡ (p. 7ᵛ/7), лѹѡ (p. 4ᵛ/3, 26ᵛ/18), лоѹѡ (p. 32ʳ/16) etc., față de un singur exemplu cu о : лѹо (p. 4ʳ/7) ; *b*) стѣѡа (p. 7ᵛ/11, 12, 31ᵛ/10) și зиѡа (p. 6ʳ/4). Dacă ѡ nota în primul caz (*luo*) fonetismul [*uă*] sau [*uo*] nu se poate, în prezent, preciza [5]. În transcrierea cuvintelor *zioa*, *steaoa* nu am notat elementul semivocalic.

Întrebuințarea semnelor оѵ și ѕ pentru notarea sunetului *u* nu este dictată de nici o regulă ortografică. Ambele semne sînt întrebuințate deopotrivă, în poziții identice. Totuși, la inițiala cuvîntului nu este folosit decît оѵ : оѵчєничилѡ (p. 32ᵛ/2), оѵдѫтѹрѫ (p. 4ᵛ/9), оѵмъръ (p. 26ʳ/5), оѵмбри (p. 27ʳ/4), оѵ҆ѱ (p. 8ʳ/15, 30ʳ/4 etc.), оѵнѹль (p. 27ᵛ/6, 29ʳ/18 etc.), оѵѱкропѹль (p. 38ʳ/1, 3—4, 6) etc. O singură excepție în această privință : grafia ѹрарюль (p. 33ᵛ/18—19), apariție singulară între cele 14 forme ale acestui cuvînt ; toate celelalte au оѵ la inițială. La finala cuvîntului se folosesc ambele semne, ѕ fiind totuși preferat.

Să examinăm, în continuare, slovele cu mai multe valori fonetice (slovele polifone).

є, care apare în toate pozițiile, mai rar la inițială, notează în textul *Liturghierului* atît sunetul *e* din акоапєрє (p. 7ᵛ/15—16, 40ᵛ/7—8), адєвєрить (p. 21ᵛ/18), адоѵчємь (p. 33ʳ/9), адоѵнє (p. 7ʳ/9—10), баџє (p. 2ʳ/16, 3ʳ/6—7 etc.), бинє (p. 30ʳ/8), єпископѹль (p. 12ʳ/7), єваньгєлїє (p. 11ʳ/7—8), cît și diftongul *ie* din пѹє (p. 2ʳ/15, 2ᵛ/10, 4ʳ/16—17 etc.), коє (p. 7ʳ/4, 4, 17ᵛ/17, 17 etc.). La inițiala cuvîntului, lui є îi este preferat е : еѳтєнишѹгѹль (p. 13ʳ/11—12, 23ʳ/2), еѵдилїє (p. 5ᵛ/14—15), епископоѵль (p. 6ʳ/12), епископїѫ (p. 6ʳ/11), ель (p. 11ʳ/14, 15ʳ/9 etc.), ен (p. 10ᵛ/13, 21ᵛ/17), ертъмь (p. 36ʳ/8), ертарє (p. 35ʳ/11). La inițiala silabei în interiorul cuvîntului е apare numai în 5 exemple : аерь (p. 8ʳ/10), аероѵль (p. 30ʳ/13—14), аерѹль (p. 31ᵛ/12), доѵлчецнеи (p. 24ʳ/16 — 17) și нъ[дъждѹ]ескь (p. 42ʳ/16—17).

Pentru notarea sunetelor corespunzătoare lui *ă* și *î* din limba actuală se folosesc slovele ъ, ѫ, ь care se întîlnesc în cuvînt în toate pozițiile, în afară de poziția inițială. Pentru notarea sunetului *î* (plus consoană nazală, în unele cazuri) din limba de astăzi, la începutul cuvîntului se între-

---

5 *Ibidem*, p. 85.

buințează semnul ꙟ. Despre valoarea acestei slove vom discuta ceva mai departe.

ъ și ѫ se întrebuințează în mai mare măsură decît ь pentru notarea lui ă și î. Slovele ъ și ѫ alternează în notarea acelorași sunete, fără a se respecta vreo regulă ortografică: афлъмь, дъмь, нъдъждоуѥскь, пъзире, татъль, адȣкъндь, амъндои, кънdь, фъкъндь, неосъндици, осъндѫ, ръндь, сфънтȣль, възндȣть etc. — адȣкѫторїи, четѫциле, слѫвескь, татѫль, амѫндои, добѫнда, фърѫме, мѫини, пъмѫнть, ръмѫе etc. La finala cuvîntului se observă totuși folosirea foarte frecventă a lui ѫ: ачастѫ (p. $1^{v}/1$), адевеpнтѫ (p. $14^{r}/16$), адоусерѫ (p. $8^{v}/17$), кътрѫ(p. $1^{v}/12$, $4^{v}/18$, $7^{r}/15$ etc.), депреȣнѫ (p. $13^{r}/12$—13, $25^{v}/14$, $38^{r}/10$), мѫ ($1^{v}/3$, 14, $2^{r}/10$ etc.), прѣсфнтѫ (p. $12^{v}/11$, $14^{v}/2$—3, $28^{v}/1$) etc. În această poziție, ъ apare numai în къ ($1^{v}/8$, $2^{r}/10$, $3^{r}/3$ etc.) și дъ (p. $10^{r}/6$, $36^{r}/6$). ѫ în locul lui ꙟ apare în legături sintactice, avînd al doilea element pe *îns*(*ul*): деꙟтрѫнсь (p. $32^{v}/13$), ꙟнтрѫнсѫ (p. $12^{r}/5$—6), ꙟнтрѫнса (p. $7^{r}/15$). În celelalte situații, pronumele este scris la inițială cu ꙟ. Grafiile cu ѫ denotă că în aceste construcții pronumele *însul* nu mai era simțit ca un cuvînt independent.

ь cu valoare de ă apare numai în următoarele exemple: льȣда (p. $30^{v}/15$), нърдвȣль (p. $25^{v}/7$) și пькателѡ҇ (p. $22^{v}/2$); la finala cuvîntului, sub accent grav, ь notează un ă în formele de imperativ ale verbelor *da* și *face*: дь̀ (5 exemple față de 3 cu ъ), фь̀ (8 exemple). Consecvența cu care s-a notat ierul mic pentru ă în aceste exemple este inexplicabilă, cu atît mai mult cu cît în *Tetraevanghelul* din 1561, formele de imperativ singular ale verbelor *da* și *face* sînt scrise cu ѫ (întîlnim un singur exemplu cu ь) [6]. Ierul mic întrebuințat pentru a nota sunetul î din limba de astăzi se întîlnește într-un singur exemplu: [ръ]дикьндоуць (p. $31^{r}/19$). ь este folosit fără nici o valoare fonetică la sfîrșitul cuvintelor terminate în consoană (vezi p. 52, *Grafii influențate de reguli ortografice slave*). În transcrierea interpretativă a slovelor ъ, ь, ѫ și ꙟ (la inițiala cuvîntului) am redat primele trei slove prin ă și î, iar ꙟ numai prin î sau *în*, *îm* (cf. ꙟпъpцй). Distincția între ă și î, în interpretarea acestor grafii, am făcut-o după situația din limba de astăzi (despre toate acestea, vezi capitolul *Fonetica*, p. 61—62).

Slovele ѣ, ꙗ și ѧ, pe care le vom discuta în continuare se tratează de obicei împreună întrucît se întîlnesc frecvent în poziția *e* în cuvinte de tipul *lege*, *este*, *dăruiește*.

ѣ apare numai după consoană, în interiorul sau la finala cuvînt lui; l-am notat într-un singur caz la început de silabă: доумнезеѣскѫ (p.

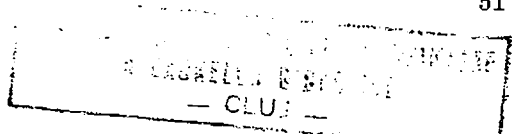
[6] *Tetraevanghelul tipărit de Coresi, comparat cu Evangheliarul lui Radu de la Mănicești*, Ediție alcătuită de Florica Dimitrescu, București, 1963, vezi *Indicele de cuvinte*.

41^{v}/13). Exceptînd situațiile în care ѣ apare în poziția *e*, situații asupra cărora ne vom opri ulterior, în restul cazurilor această slovă are valoarea *e̯a* : ачичѣ (p. 22^{r}/7), кѫдѣскѫ (p. 7^{v}/10—11, 15, 8^{r}/2 etc.), мѣргѫ (p. 1^{v}/9, 14—15, 2^{r}/6 etc.), местекрѣ (p. 12^{v}/1, 35^{v}/13, 39^{r}/5—6), вѣкь (p. 18^{r}/6) etc. ѣ notează și rezultatul fuziunii lui *e* final cu *a* inițial din cuvîntul următor : дѣи „de-ai", нѣи „ne-ai", сѣȣ „se-au", чѣȣ „ce-au" etc. În poziția *e*, ѣ apare consecvent notat : чѣле (p. 40^{r}/7), чѣрере (p. 14^{r}/13), дѣде (p. 32^{r}/17—18, 32^{v}/1), дѣщеть (p. 26^{r}/16), лѣще (p. 32^{v}/14), мѣле (p. 3^{r}/5, 9^{v}/1, 2, 3, 4, 5 etc.), подобѣще (p. 22^{r}/18) etc. O singură excepție : сѫ ѥрете (p. 17^{r}/7—8).

ꙗ cu valoarea *i̯a* este notat numai la început de cuvînt : ꙗдь (p. 9^{r}/11—12), ꙗрѫ (p. 11^{v}/1, 13^{v}/4, 6, 7 etc.), ꙗтѫ (p. 9^{v}/9, 11), ꙗртѫ (p. 20^{r}/19, 20^{v}/7 etc.), сѫ ꙗсѫ (p. 41^{v}/11—12), și, o singură dată, în interiorul cuvîntului la început de silabă : деминеꙗска (p. 7^{v}/1). Pentru acest din urmă caz, mai înregistrăm o grafie cu ѣ și 6 grafii cu ѧ. La început de silabă, corespunzînd diftongului *i̯e* din limba de astăzi, ꙗ este notat numai în forma de indicativ prezent, persoana a 3-a a verbului *a fi* : ꙗсте (de 10 ori) — ѧсте (de 12 ori).

Slova ѧ, corespunzînd diftongului *i̯a* din limba de astăzi, se întîlnește în aceleași poziții ca și ꙗ, adică la început de cuvînt sau în interiorul cuvîntului, la inițiala silabei : ѧ (p. 4^{r}/12, 8^{v}/14), ѧсѫ (p. 15^{v}/1), сѫлѫшȣѧскѫ (p. 27^{v}/17), вистиѧрюль (p. 10^{v}/17) etc., și, în plus, la finala cuvîntului după vocală : ачеѧ (p. 13^{v}/15, 18^{r}/13 etc.), ачїѧ (p. 10^{v}/7, 13^{v}/6, 16^{r}/15 etc.), дѣчїѧ (p. 1^{r}/17, 1^{v}/14, 2^{r}/5 etc.), небоѧ (p. 12^{v}/8, 27^{v}/2, 35^{r}/1), оаѧ (p. 4^{r}/1). În transcrierea interpretativă a acestor cuvinte am redat pe ѧ prin *ia*, cu excepția cuvintelor *ea* și *ele* în care iusul mic a fost transcris prin *ea*, deci : *ea, eale*. La inițiala cuvîntului sau în interiorul acestuia la inițiala silabei, în poziția *e*, ѧ corespunde diftongului *i̯e* din limba de astăzi : ѧле (p. 8^{v}/17, 34^{r}/11), ѧсте (alternează cu ꙗсте, caz menționat mai sus), ѧрте (p. 30^{r}/5,) дѫрȣѧще (p. 23^{v}/15), дѫроѹѧще (p. 14^{r}/17—18), минлȣѧще (p. 3^{r}/18, 9/^{r}17, 12^{v}/10 etc.).

Rămîne să precizăm acum valoarea slovelor ѣ, ꙗ și ѧ în poziția *e*. S-a putut constata din cele expuse înainte, că în această poziție, ѣ apare după consoană, iar ѧ și ꙗ la început de silabă. După părerea noastră, în poziția amintită, ѣ putea reda în textul *Liturghierului* două pronunții : *ea* sau *ę*, în nici un caz pronunția *e* (vezi capitolul *Fonetica*, p. 64—65). În transcrierea interpretativă am redat această slovă în poziția *e* prin *ea*, pentru a nu fi nevoiți să apelăm la un semn diacritic. Ținem să precizăm încă o dată, că, în această poziție, la fel de posibilă este și realizarea *ę*. Pentru ѧ și ꙗ în cuvinte de tipul *este* sînt posibile de asemenea două rea-

lizări pe plan fonetic: *ịa* și *ịe*. Pentru textul nostru ni se pare mai probabilă prima pronunție (*ịa*), fapt pentru care în transcrierea interpretativă am redat ѧ și ꙗ, în poziția *e*, prin *ia* (vezi capitolul *Fonetica*, p. 65—66).

Semnul ꙟ, după cum am amintit înainte (p. 49—50), apare la început de cuvînt cu valoarea *î*: ꙟн (p. 6^r/7), ꙟнтрꙋ(p. 1^r/2, 1^v/1, 4 etc.), ꙟнтрѫрила (p. 15^v/14, 14—15) etc. ꙟ redă, de asemenea, un *î* nazal: ꙟблѫ (p. 12^r/5, 27^r/19), ꙟбрѫкѫ (p. 2^r/10, 12), ꙟпърать (p. 15^r/2—3, 24^r/1, 15, 36^v/1), ꙟ (p. 1^r/5, 14, 1^v/10 etc.), прѣꙟцелеп҃ть (p. 16^v/4, 18^v/13, 20^r/19 etc.) etc. În interiorul cuvîntului, ꙟ notează nazalitatea vocalei precedente: деꙟ (p. 1^v/3, 3^v/1, 4^r/16 etc.), деꙟтъю (p. 13^r/2), деꙟтрꙋ (p. 15^r/13—14), ꙟпꙋꙟгѫ (p. 4^v/10), лиꙟгꙋрѫ (p. 40^v/7), мѫꙟкъмь (p. 37^v/12), мѫꙟгѫиторю (p. 10^v/15), помениꙟдь (p. 33^r/1), оуꙟтꙋнѣреце (p. 31^r/16—17) etc. sau consoana *n'*: блꙟѧ (p. 22^v/1), съ виꙟе (p. 38^r/3), съ віꙟе (p. 15^v/1—2).

În sfîrșit, ѵ fără tremă, în afară de valoarea *i* pe care am semnalat-o la p. 48, are o valoare identică cu a literei в în еѵданміе (p. 5^v/14—15).

Grafii influențate de reguli ortografice slave

ă, *î* + *l*, *r* sînt notați лъ, ръ în cuvinte de origine slavă: десфръшитѫ (p. 42^v/9—10), жрътвѫ (p. 1^r/7—8, 10^r/3, 30^r/11 etc.), свръшеніе (p. 29^v/17). Notația o întîlnim sporadic și în cuvinte de altă origine: тлъхарюль (p. 9^r/13, 39^r/2—3), крътось (p. 9^v/1—2, 21^r/18, 32^r/14) etc.

Grupul *ng* este notat гг: арханг҃ели (p. 15^v/12), dar întîlnim și арх[а]нгг҃ели(p. 31^r/16).

Ierul mic folosit la finele cuvîntului, după consoană, este lipsit de valoare fonetică: авоурь (p. 4^r/7), адѵнсь (p. 24^r/13, 25^v/15, 38^r/2, 41^r/18), кинноунть (p. 29^v/12), кꙋцеть (p. 28^v/15—16), домнь (p. 14^v/15, 15^r/2, 29^r/18 etc.), плꙋдь (p. 34^r/15). În unele cazuri ь nu este notat în această poziție: ал (p. 22^r/14, 31^r/9), față de 22 de exemple cu ь; крединцос (p. 35^r/19), față de un exemplu cu ь: коум (p. 30^r/1), față de 3 exemple cu ь; кип (p. 4^v/1—2), față de 2 exemple cu ь; ꙟчепꙋтꙋл (p. 25^r/19) etc. Această inconsecvență in notarea ierului mic denotă că în poziția finală ь avea valoarea zero.

Menționăm, in plus, cîteva grafii prezentînd reduplicări de consoană, explicabile prin influența originalului slavon: аллїлꙋїа (p. 19^r/4), анна (p. 6^r/3), їѡаннь (p. 7^v/2), їссопꙋ (p. 9^v/14).

Tot sub influența modelului slavon întîlnim și grafia стефань (p. 5^v/9—10). Grafia чътеніе (p. 20^v/2) poate fi influențată de cuvîntul чьтеніе din textul slav, dar tot atît de bine ar putea să reflecte și un fonetism.

Exemple de trecere a lui *e* la *ă* după *č* sînt atestate în textele din secolul al XVI-lea [7].

O serie de cuvinte apar abreviate după modelul paleografiei slavone: а҃пль=*apostol*; дх҃ъ=*duh*; іс҃=*Iisus* (vezi lista de abrevieri, p. 55). Pe lîngă aceste cuvinte prescurtate prin trunchiere, întîlnim și cuvinte abreviate prin suprascriere. Cazurile de suprascriere sînt puțin numeroase și se întîlnesc, de obicei, în partea finală a cuvîntului. Consoanele care se suprascriu în această poziție sînt de regulă м, р și с: съ феръ̑ (p. $24^{r}/9$), съ гръ̑ (p. $19^{r}/6$), съ фъ̑ (p. $25^{r}/13$), ⁘пъръ̑ци (p. $37^{v}/12$), лоуминлѡ҃ (p. $42^{v}/1$), морцилѡ҃ (p. $6^{v}/12$), врътѡ҃ (p. $9^{r}/16$) etc. În interiorul cuvîntului, cazurile de suprascriere sînt puține, slovele suprascrise fiind т și м: до҃нь (p. $24^{v}/14$, $34^{v}/7$, $36^{v}/9$), до҃нꙋль (p. $8^{v}/9$, $11^{r}/15$ etc.), ѿпꙋсть (p. $9^{r}/6-7$) singurul caz de suprascriere a lui т.

Semnele diacritice

Titla folosită la abrevierea cuvintelor și în suprascriere apare, în general, corect întrebuințată. În puține cazuri ea apare nejustificat (съ фа҃кѫ, p. $15^{v}/1$, ї҃ѡань, p. $5^{r}/18$, ї҃ѡаннь [8], p. $7^{v}/2$) sau este omisă din neatenția culegătorului: прѣсфнть (p. $32^{r}/4$), прѣсфнтѫ (p. $13^{v}/19$), сфнціє (p. $24^{v}/9$), сфнть (p. $17^{r}/15$, $18^{r}/7$, $27^{r}/3$, $29^{v}/9$, 17), сфнтꙋль (p. $14^{v}/7$) etc.

Spiritul lin (᾿, ˆ), care a fost preluat de slavi din paleografia greacă apare, conform tradiției, deasupra vocalei inițiale sau elementului silabic din primul diftong, respectiv a literei corespunzătoare unui diftong: ӑкмꙋ (p. $2^{r}/4$), ѐ (p. $4^{r}/13$), грѫӑскѫ (p. $11^{r}/12$), ӑрѫ (p. $4^{r}/7$), моӑрте (p. $3^{v}/4$), оӑѫ (p. $4^{r}/1$), тоӑтѫ (p. $11^{r}/1$) etc. De obicei spiritul lin este întovărășit de accent ascuțit (˝). Fără a aduce în limba română vreo precizare asupra timbrului vocalei pe care era aplicat, spiritul constituie un simplu ornament grafic.

Accentul apare în imaginea grafică a cuvintelor sub două înfățișări: (´), accentul ascuțit, și (` sau ``), accentul grav. Accentul ascuțit este aplicat deasupra vocalelor tonice, dar în multe cazuri este plasat greșit (поу́цинель p. $1^{r}/9$, сти́харюль, p. $2^{r}/1$, доу́мнезеꙋ, p. $2^{r}/3$, $8^{v}/1$, коу́нꙋнѫ, p. $2^{r}/13$, ӑмѫндоаѡ, p. $8^{r}/10$, роу́гъмь, p. $12^{r}/2$, 6, 10, воу́кꙋріє, p. $10^{r}/7$ etc.) sau lipsește: пъзѣскѫ (p. $1^{r}/8$), трезвѣскѫ (p. $1^{r}/10$), весѣрекѫ (p. $1^{r}/14$), ⁘прецꙋнѫ (p. $1^{r}/16$), стихарю (p. $2^{r}/6$), оурарюль (p. $2^{r}/1$, 15 etc.). De asemenea, există cazuri de cuvinte care primesc o dublă accentuare: доу́мнезеӑска (p. $1^{r}/4$), ми́лꙋӑще (p. $9^{r}/17$, $12^{v}/10$), ӥви́тꙋ (p. $9^{r}/14$) etc. Alte cuvinte cunosc o dată o accentuare muntenească (че́вà p. $7^{r}/13$, чиневà p. $22^{r}/13$),

[7] Vezi DHLR, II, p. 86.

[8] Grafia ї҃ѡаннь se poate explica prin raportare la versiunea slavă, în care apare ї҃ѡанна.

iar altă dată o accentuare ardelenească (*чѣва* p. 31ᵛ/16, *чинєва* p. 1ʳ/7), fluctuație care, privită prin prisma nenumăratelor cazuri de inconsecvență, nu poate constitui un indiciu demn de a fi reținut pentru localizarea textului. Accentul grav apare de regulă pe vocala finală a cuvintelor și, în special, a celor monosilabice : кѝ, коу̀, спрѣ̀, шѝ, дѣ̀, фѣ̀ etc.

Paiericul se întîlnește în interiorul cuvintelor deasupra consoanei finale a silabelor, însă notarea sa nu este consecventă. Cazurile în care paiericul nu este marcat grafic sînt mai numeroase decît cele în care este notat. Ex. : *parte* : 7 forme cu paiericul notat față de 11 fără paieric ; *preaînțelept* : 2 forme cu paieric, 6 fără paieric etc.

Semnele de punctuație

Singurele semne de punctuație întîlnite în text sînt punctul și virgula.

Punctul, a cărui așezare jos (.) sau la mijloc (·) nu pare să răspundă unei norme de punctuație, se prezintă sub o formă rotundă sau rombică. El delimitează grafic unele părți de propoziție, în cadrul propoziției, și unele propoziții în cadrul frazei, avînd rolul pe care astăzi îl îndeplinește virgula : *Împăratul ceriului mîngîitoriu de suflete adeverite. cela ce de pretutindinea toate împle. vistiiariul dulceților. și viață-dătătoriu. vino răpausă-te întru noi* (p. 10ᵛ/14—18) ; *De va vrea preutul să sfîrșască dumnezeiasca taină. datoriu iaste întîi amu în pace să fie cu toți. nici să aibă ceva pizmă spre cineva. și inema cîtu-i va fi de tare să-ș păzească cugetul de hitlenie. să se postească puținel de cu searăș. și să se trezvească pînă în vreamea de slujbă* (p. 1ʳ/3—11), *Pomeneaște Doamne și a mea nedestoinicie după mulțimea milosteei tale. și-mi iartă toate greșalele cealea cu voie și cealea fără voie* (7ʳ/1—4). După cum observăm din aceste exemple, se despart prin punct și propozițiile legate prin conjuncția copulativă *și*. Întîlnim și cazuri, e drept puține, de folosire inexplicabilă a punctului : *Și așa să ia fărîmă, să o puie în aceaia parte de-a stînga. jos și alalte pe rînd să le puie* (p. 6ʳ/6—9). De asemenea, punctul apare și cu funcția pe care o are astăzi de a delimita propozițiile independente sau frazele. Cu acest rol apar uneori patru puncte dispuse în formă de cruce (·:·) sau trei pucte și titlă (·: ~), preferate probabil pentru caracterul lor ornamental mai evident. Uneori însă punctul este omis : *Preaînțelept iartă să auzim evangheliia* (.) *Deaca se va sfîrși grăiască popa* (p. 20ʳ/6—9). În sfîrșit, punctul apare și în urma verbului de declarație după care urmează vorbirea directă, unde astăzi folosim două puncte : *grăiască. Întru pomeana Domnului* (p. 3ʳ/14—15), *zică diaconul. Taie părinte* (p. 4ʳ/18—4ᵛ/1), *să grăiască. Unul den voinici cu sulița coastele lui împunse* (p. 4ᵛ/11—13) etc.

Virgula apare mai rar decît punctul și este folosită cu funcția de astăzi : *Deaciia să grăiască de cine va avea pre nume viii, și așa să ia fărîmă* (p. 6ᵛ/4—6) ; *Deaciia să ia diaconul cădelnița și tămîie să bage într-însa, grăiască cătră preutul* (p. 7ʳ/13—16) ; *Popa să cădească întîiul pocrov să acoapere sfînta pîine, grăiască* (p. 7ᵛ/14 — 16) ; *De mulțirea rodului pămîntului, și de vreame, Domnului să ne rugăm* (p. 12ᵛ/2—3), *să vinie și să stea în loc de obiceai, să-ș închine amîndoi capetele* (p. 15ᵛ/1—3). Întîlnim însă și exemple de nefolosire a virgulei sau a punctului (cu funcție de virgulă) : *să o blagoslovească ea* (,) *să grăiască îmbrăcîndu-se cu nusa* (p. 3ʳ/9—10), *să asculți noi* (,) *milostiv noauo să fii* (p. 23ʳ/14—15). Ca și în cazul punctului, virgula desparte și propozițiile legate prin conjuncția copulativă *și*. Virgula este folosită și pentru a separa cifrele de restul contextului : *să facă împreună, 3, închinăciuni* (p. 1ʳ/15—16). *Și după aceaia psalom, 50.* (p. 9ʳ/16). Uneori numeralele cardinale sau adverbiale sînt separate de restul cuvintelor din context, fiind precedate de virgulă și urmate de punct : *să facă împreună închinăciuni, trei. înaintea sfintei mease* (p. 18ʳ/16—17), *să se închine cu bună smerenie, de trei ori. grăiască întru eluși* (p. 11ᵛ/7—9).

Folosirea semnelor de punctuație în toate situațiile relevate este identică cu aceea din textul slavon.

În transcrierea interpretativă a textului am aplicat normele de punctuație în vigoare astăzi.

Listă de abrevieri

а҃пл҃ъ = apostol	еѵ҃лїе = evanghelie	м҃ [9] = imę recŭ
архаг҃гли = arhangheli	х҃с = Hristos	с҃фнтъ, с҃фнтъ = sfînt
бл҃го = blago	нм҃ = imę recŭ	ст҃ое = svętoe
дх҃ъ = duh	іс҃ = Iisus	сн҃ъ = sĭnĭ

FONETICA

Vocalism

a

a neaccentuat nu a trecut la *ă* în conjuncția *deaca* (p. 17ʳ/5—6, 20ᵛ/8 etc.) și în *macară* (p. 14ʳ/6, 19ʳ/5), singura formă cunoscută pentru secolul al XVI-lea. Explicarea acestei forme prin asimilarea *ă-a* > *a-a* nu

[9] S-a confundat нм҃ cu м҃ (abrevierea pentru Marcu). Vezi p. 20ʳ/2 din text.

ni se pare îndreptățită, căci exemple de *ă* protonic trecut la *a* nu apar în secolul al XVI-lea în Muntenia [1]. *Macară* reflectă, foarte probabil, păstrarea fonetismului etimologic [2]. Înregistrăm un singur exemplu de trecere a lui *a* protonic la *ă* în *Dămian* (p. 5^{v}/19).

e

În cîteva exemple înregistrăm trecerea lui *e* accentuat la *ă*, după oclusiva labială *v*: *avăm* (p. 30^{v}/6), *să avăm* (p. 30^{r}/5—6). Forma analogică *avem*, care în textele coresiene este cea mai răspîndită [3], nu apare în textul *Liturghierului*. De remarcat că în epilogul *Psaltirii* slavo-române din 1577, Coresi folosește forma *avăm* [4].

Fenomenul se repetă și pentru *e* neaccentuat în *văşmînt* (p. 2^{r}/11), alături de care apar însă *veşmîntul* (p. 2^{v}/18) și *veşmintele* (p. 22^{v}/2—3)

e accentuat nu s-a modificat după *z*: *Dumnezeu* (p. 6^{r}/16, 9^{r}/12, 10^{r}/18—19 etc.), *zeul* (p. 15^{r}/2). Intact a rămas și *e* neaccentuat după *s* atît în elementele latine, cît și în acelea străine: *mease*[*ri*] (p. 34^{r}/18), *se* (p. 1^{r}/9, 10), *semneaze* (p. 3^{v}/12—13, 11^{r}/14, 16^{v}/19—17^{r}/1), *serafimi* (p. 17^{r}/16, 31^{r}/17—18), *serafimilor* (p. 24^{v}/14). Durificarea lui *s* și *z*, după care *e* a trecut la *ă*, se întîlnește în secolul al XVI-lea în nordul Transilvaniei (textele rotacizante), în Moldova (documente din Bacău, Cîmpulung și Galați), în centrul Transilvaniei (TB), în Banat (PO), în Oltenia (un document din Bolboși-Gorj) și sporadic în tipăriturile lui Coresi [5]. Cum fonetismul este nemuntenesc, exemplele de durificare a lui *s* din tipăriturile coresiene (exemple de durificare a lui *z* nu se întîlnesc) provin foarte probabil din originalele versiunilor tipărite de diacon [6].

După șuierătoarea *ș*, *e* accentuat s-a păstrat: *sfî*[*r*]*șesc* (p. 1^{v}/8), *șezi* (p. 18^{v}/8, 37^{r}/1), *șerbul* (p. 6^{r}/17). De asemenea, s-a păstrat intact, după *ș*, și *e* neaccentuat: *ședea* (p. 29^{v}/14), *ședere* (p. 18^{v}/5), *ședeari* (p. 33^{r}/5). Trecerea lui *e* la *ă* în poziție dură se întîlnește în tipăriturile lui Coresi [7]. Ea a mai fost înregistrată, în secolul al XVI-lea, în Banat (PO), centrul Transilvaniei (TM, TB) și nordul Transilvaniei (CV) [8].

---

[1] I. Gheție, *Raportul dintre Tetraevanghelul lui Coresi și Evangheliarul din Londra*, în SCL, XVIII, 1967, nr. 3, p. 318.

[2] Vezi DLR, Tom. VI, fasc. 3 (Mascat[2]-Mămăiță), București, 1966, p. 204.

[3] DHLR II, p. 57.

[4] BRV I, p. 64 (vezi facsimilul).

[5] DHLR II, p. 55—56, 80—81; RILR, p. 210; I. Gheție, *Raportul dintre Tetraevanghelul lui Coresi și Evangheliarul din Londra*, p. 318, nota 10.

[6] I. Gheție, *Raportul dintre Tetraevanghelul lui Coresi și Evangheliarul din Londra*, p. 319.

[7] DHLR II, p. 55, 81.

[8] *Ibidem*, p. 81; Candrea, PS, I, p. CXXXI.

e accentuat (+*n*) a trecut la *i* : *mine* (p. 10^{r}/3, 5, 6, 11^{r}/8). *e* accentuat (+*n*+cons.) a evoluat la *i* în *cuvintele* (p. 9^{r}/8, 33^{r}/9), *vindecă* (p. 36^{v}/14), dar s-a păstrat în *împenge* (p. 25^{r}/12) și *mente* (p. 17^{v}/6). Puținătatea cazurilor cu *e* păstrat după labiale este firească pentru textul nostru. Într-un alt text coresian (CT), grafia *e* după labiale „apare numai în mod cu totul excepțional" [9].

e neaccentuat (+*n*) s-a păstrat în prepozițiile *den*, *pren* și în compusele cu *den* : *dendărătul*, *denlăuntru*, *dentîiu*, *dentru*. În privința interpretării acestor grafii, am ținut seama de explicațiile furnizate de A. Avram : în secolul al XVI-lea *e* urmat de *n* (+cons.) s-a menținut după consoanele labiale în unele graiuri ; de asemenea, în prepoziții și în compusele cu prepoziții, în care *e* era neaccentuat (în cuvînt sau în frază), evoluția sa la *i* s-a produs mai tîrziu [10]. Cele două exemple de păstrare a lui *e* din textul *Liturghierului* (*împenge* și *mente*) provin foarte probabil din originalul traducerii, în schimb notarea lui *e* în loc de *i* în prepoziții și în compusele cu prepoziții poate să reflecte atît graiul traducătorului, cît și pe cel al revizorului sau tipografului. După cum a arătat A. Avram, *Tetraevanghelul* lui Coresi reprezintă stadiul cel mai avansat în ce privește tratamentul lui *e* după labiale, dar totodată prezintă, în marea majoritate a cazurilor, grafia *e* în prepoziții [11]. Am văzut, de altfel, că o situație asemănătoare se regăsește și în *Liturghier*.

e neaccentuat s-a păstrat, în *arepilor* (p. 8^{r}/12). Cu excepția unui text din centrul Ardealului (TB), unde întîlnim fonetismul evoluat *aripi* (dar și *arepi*), celelalte texte din secolul al XVI-lea consemnează numai fonetismul *arepi* [12].

e aton s-a păstrat în *coperemîntul* (p. 8^{r}/11—12). În schimb, *i* neaccentuat din *ferical* (p. 6^{r}/8), *fericată* (p. 6^{r}/7), *fericata* (p. 19^{r}/2—3) a fost refăcut după *ferice*. Textele coresiene prezintă atît formele etimologice *ferecat*, *coperemînt*, cît și formele refăcute *fericat*, *coperimînt* [13].

e final s-a păstrat după *ș* [14] în *cămașe* (p. 2^{r}/10), tratament curent în textele din secolul al XVI-lea. *e*>*ă*, după un *ș* dur, a fost înregistrat, mult mai rar, în *cămașă* (CT) și *ușă* (CP și PO) [15].

e final a trecut la *i* în *laturi* (p. 26^{r}/6, 30^{r}/11) și *ședeari* (p. 33^{r}/5), forme de singular, și în *dveri* (p. 20^{v}/11) formă de plural. În secolul al XVI-lea închiderea lui *e* la *i* a fost înregistrată în texte provenind din

---

[9] Andrei Avram, *Contribuții la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte românești*, extras din SCL, XV, 1964, fasc. 1—5, p. 28.
[10] *Ibidem*, p. 36—37.
[11] *Ibidem*, p. 37.
[12] DHLR II, p. 83.
[13] DHLR II, p. 86—87.
[14] Cf. însă Al. Philippide, *Originea românilor*, Iași, 1927, vol. II, p. 46.
[15] DHLR II, p. 154 ; RILR, p. 214.

Moldova (DIR A III 5, AA, 20 ist. 442, CB I 205, DH XI 218, 395—398, 490, 610), din centrul Transilvaniei (TM, TB) și din nordul Transilvaniei (PH, PV, PS)[16]. Sporadic întîlnim exemple de *e* trecut la *i* și în textele coresiene (CC^{1} și CPr), în PO și într-un document din Muntenia (DIR B VI 22)[17].

e final nu a trecut la *ă* în *năpaste* (p. 36^{r}/9)[18]. Această formă a fost notată numai în tipăriturile lui Coresi (CT, CP)[19]; în textele din nordul și centrul Transilvaniei (PS, CV, TM) apare fonetismul *năpasti*, cu *e* final trecut la *i*[20].

i

Precedat de *z*, *i* accentuat s-a păstrat în toate exemplele: *zi* (p. 28^{r}/14, 29^{v}/13, 33^{r}/4 etc.), *zise* (p. 32^{v}/2), *am zis* (p. 16^{v}/17), *să zică* (p. 7^{v}/18—19, 11^{v}/15—16, 15^{v}/4 etc.). Aceeași situație o prezintă și celelalte texte coresiene, în schimb, textele din nordul Ardealului sau Moldovei și din Banat modifică uneori pe *i* în *î* după (*d*)*z*[21].

i accentuat s-a păstrat în *mirizmă* (p. 7^{v}/6, 34^{v}/16), element de origine slavă.

i neaccentuat a trecut la *î*, după *j*, în cuvîntul de origine slavă *jîgănii* (p. 31^{v}/17). Și alte texte coresiene prezintă acest tratament: *jîganie* (CC^{1}, CC^{2})[22]. Întîlnim însă în tipăriturile lui Coresi și *i* slav neaccentuat, păstrat după *j*[23].

La inițiala cuvîntului, *i* neaccentuat s-a păstrat în *igumenului* (p. 6^{r}/8) < v sl. игѹменъ. În secolul al XVI-lea, forma *egumen* e atestată într-un document din Vlădești (Muscel)[24].

i final nesilabic a fost absorbit de consoana precedentă, care a fost rostită dur: *aciiaș* (p. 4^{v}/13, 11^{r}/19, 18^{v}/15 etc.), *careleș* (p. 36^{v}/12), *cineș* (p. 1^{v}/10—11, 13, 3^{r}/16—17), *cumuș* (p. 26^{v}/5), *eluș* (p. 26^{r}/1, 24^{r}/13—14, 41^{r}/18—19) — dar și *eluși* (p. 11^{v}/9) —, *eiș* (p. 1^{v}/1, 25^{v}/15—16, 33^{v}/2), *searăș* (p. 1^{r}/9—10), *sineș* (p. 9^{r}/10). Notația cu ь după *ș* în exemplele de mai sus trebuie considerată ca o notație zero[25].

[16] DHLR II, p. 84; RILR, p. 226.

[17] *Ibidem.*

[18] Fonetismul *năpastă* nu este inregistrat în textele din secolul al XVI-lea, ceea ce dovedește că *năpaste* este fonetismul mai vechi. El poate fi încadrat în grupa cuvintelor de origine slavă de tipul *cobe* < sl. *kobь*, *molie* < *mol'e* < sl. *molь* citate de acad. E. Petrovici în *Fenomene de sinarmonism în fonetica istorică a limbii române*, în CL II, 1957, p. 117.

[19] Vezi *Indicele de cuvinte al Tetraevanghelului*, p. 376; DHLR II, p. 154.

[20] DHLR II, p. 154.

[21] DHLR II, p. 70—71; RILR, p. 216.

[22] DHLR II, p. 88.

[23] Vezi *Indicele de cuvinte* al *Tetraevanghelului*, p. 364 și indicele *Cazaniei* a II-a păstrat la Institutul de lingvistică, p. 322—323.

[24] CB I, p. 38.

[25] Vezi DHLR II, p. 88; Candrea, PS I, p. CL.

o

Trecerea lui *o* neaccentuat la *u* se observă în *adurmiților* (p. 6^{v}/15), *despuietoriu* (p. 35^{r}/5), *despuietoare* (p. 8^{r}/1, 8, 11^{v}/2, 26^{r}/3–4, 37^{v}/15–16, 38^{r}/3) etc. Alături de aceste forme s-au păstrat și forme cu *o* refăcut: *despoietoriu* (p. 40^{r}/12), *despoietoriul* (p. 24^{v}/9–10), *despoietoriului* (p. 10^{r}/8), *despoietoare* (p. 11^{r}/18, 15^{v}/9, 18^{v}/5 etc.), *însto[r]nîndu-se* (p. 40^{v}/18–19). Același tratament dublu îl prezintă *o* și în celelalte texte coresiene [26].

u

u aton s-a păstrat în cuvîntul *preutul* (p. 1^{r}/14, 2^{r}/2, 2^{v}/12, 3^{v}/7 etc.) și în derivatele sale: *preuțesc* (p. 6^{r}/14–15) și *preuție* (p. 6^{r}/13, 12^{r}/8). Fonetismul actual *preot* este atestat în secolul al XVI-lea într-un singur text (CT) [27]. La inițială, *u* slav s-a păstrat în *usteniții* (p. 34^{r}/13).

u final este consemnat numai în scrierea adverbelor *cîndu* (p. 1^{r}/18) și *cumu* (p. 1^{r}/12–13, 3^{r}/7, 16^{r}/6–7, 19^{v}/18); mult mai numeroase sînt însă formele fără *u* final: *cînd* (p. 1^{r}/12, 9^{v}/9, 15^{r}/14, 18^{r}/11–12, 22^{v}/16 etc.) și *cum* (p. 16^{v}/17, 29^{r}/5, 30^{r}/1, 36^{r}/4, 8). Pentru explicarea prezenței lui *u* final în exemplele de mai sus, trebuie să pornim de la cazurile în care *cum* și *cînd* erau urmați de formele pronominale și verbale conjuncte: *cumu* (*cîndu*)-*i*, *cumu* (*cîndu*)-*l*, *cumu* (*cîndu*)-*s* (exemple de acest fel există și în textul nostru: *cumu-i*, p. 39^{r}/8–9, 15, 39^{v}/11). De la astfel de cazuri, *cumu* și *cîndu* au ajuns apoi treptat să fie folosiți independent. În tipăriturile coresiene, *u* final apare foarte rar și provine din manuscrisele utilizate de tipograful muntean [28].

ă

Despre *ă* tonic și protonic provenit din *e*, precedat de oclusiva labială, vezi p. 56.

ă tonic este păstrat în *jărtvă* (p. 1^{v}/7–8, 10^{v}/13 etc.), fonetism care conservă forma slavă жрътвѫ [29].

ă provenit din *a* neaccentuat latin este păstrat în *blăs[te]mul* (p. 3^{v}/1–2), *păreții* (p. 10^{v}/2), *rădicași* (p. 31^{r}/6), *să rădice* (p. 37^{v}/4), *rădice* (p. 30^{r}/14–15), *rădicați* (p. 26^{r}/6), *să-ș rădice* (p. 16^{v}/1–2). Dintre aceste

[26] DHLR II, p. 89–90; RILR, p. 211–212.
[27] Vezi *Indicele de cuvinte* al *Tetraevanghelului*, p. 387.
[28] DHLR II, p. 94.
[29] *Ibidem*, p. 73.

cuvinte, în secolul al XVI-lea, numai *rădica* prezintă și forma asimilată *ridica* (TB și CC²) [30].

ă provenit din *a* slav neaccentuat este conservat în *nădeajdea* (p. $6^v/14$, $35^r/4$) [31], dar a fost modificat în *e* în *prevești* (p. $22^r/12$).

ă neaccentuat este păstrat în cuvintele de origine slavă : *măcenic* (p. $5^v/9$), *măcenici* (p. $5^v/10$, 12), *răcavițele* (p. $2^r/16$, $3^r/6$), *săborului* (p. $22^r/2$, $22^v/4$, $30^r/3$). *ă* protonic apare și în cuvinte de origine maghiară : *lăcuiești* (p. $22^r/1$), *lăcuiesc* (p. $12^r/20$, $34^r/11$), *lăcuire* (p. $21^r/15$), *păhar* (p. $33^v/13$, $37^r/15$).

Pentru fonetismul *Dămian* (p. $5^v/19$) vezi p. 56.

ă protonic < *e*, precedat de *r* inițial, a fost înregistrat în *răpausă-te* (p. $10^v/18-19$), formă generalizată în secolul al XVI-lea.

ă final s-a păstrat în *cătră* (p. $1^r/12$, $4^v/18$, $7^r/15$ etc.), fonetism larg răspîndit în textele din secolul al XVI-lea. Forma *către* este înregistrată în puține texte : PS, IC, CTd [32] și EP [33].

î

î accentuat în poziție nazală a fost păstrat în *îmblă* (p. $12^r/5$, $27^r/19$), *împle* (p. $10^v/17$), *împluși* (p. $9^r/15$), *împlu* (p. $31^v/5$), *să se împle* (p. $41^v/4$). Formele acestea sînt curente în textele din secolul al XVI-lea. Densusianu afirma că limba secolului al XVI-lea nu cunoaște forma *umplu* [34], totuși în CT există două forme ale acestui verb cu *u* la inițială : *umplut* (p. $86^r/4$) și *umpluse* (p. $221^r/12$) [35].

î accentuat în poziție nazală s-a păstrat în toate formele verbului *intra* : *întră* (p. $26^v/9$), *să între* (p. $25^v/4$), *întrînd* (p. $26^v/9$). *Întra* cu *î* inițial netrecut la *i* este general în textele din secolul al XVI-lea [36].

î inițial, rezultat din *a* accentuat în poziție nazală, a trecut la *i* în *inemă* (p. $10^r/2$, 18, $34^v/2$), *inema* (p. $1^r/7$, $13^r/8$, $19^r/15$, $25^r/2$ etc.). Al. Rosetti consideră că fonetismul *inemă* este refăcut prin analogie cu *inemos*, în care *î* aton inițial a trecut la *i* sub influența asimilatoare a lui *e* din silaba următoare [37]. După A. Avram, în cazul lui *inemă* nu avem a face pur și simplu cu o asimilare vocalică [38]. În acest cuvînt, spre deo-

---

[30] DHLR II, p. 105 ; RILR, p. 216.

[31] Forma asimilată *nedejde*, mai puțin frecventă, a fost înregistrată în psaltirile rotacizante. Vezi DHLR II, p. 104–105 ; RILR, p. 216.

[32] DHLR II, p. 277.

[33] Microfilm nr. 14 (BAR), p. 1^{15}.

[34] DHLR II, p. 65.

[35] Vezi *Indicele de cuvinte* al *Tetraevanghelului*.

[36] DHLR II, 216, 224, 225, 226, 228, 229, 230.

[37] RILR, p. 218.

[38] Avram, *Contribuții*, p. 121.

sebire de *începe*, *închide* etc., vocala inițială a trecut în seria anterioară, întrucît elementul nazal nu s-a menținut în prima silabă [39]. Tipăriturile coresiene prezintă formele *înemă*, *înimă*, *inemă* și *inimă* [40]. CT înregistrează, în marea majoritate a cazurilor, fonetismul mai nou (*inimă*) [41].

îm inițial din *împărățiia* a căzut în exemple în care substantivul era precedat de prepoziția *în* : *în împărățiia* > *în părățiia* (p. 11ʳ/4, 26ᵛ/1).

În interiorul cuvîntului *î* nazal, provenit din *e*, s-a păstrat în *sfînții* (p. 6ʳ/5), singura formă de plural scrisă integral. În restul cazurilor, la plural, *sfînt* este scris abreviat (*sf̄nții*). În interpretarea acestor grafii nu ne-am orientat după *sfînții*, ci după situația pe care o atestă celelalte texte coresiene (CT : *sfinți* de șase ori, *sfenți*, o dată) [42].

î neaccentuat, provenit din *u*, s-a păstrat în poziție nazală : *frîmseațe* (p. 9ʳ/2, 22ʳ/8, 34ᵛ/3—4), *frîmseațe* (p. 2ʳ/14, 7ᵛ/17—18 etc.), *porîncitelor* (p. 2ᵛ/7). Dintre tipăriturile coresiene, numai în CP¹ s-a înregistrat forma *frumseațe* [43]. În *porîncitelor* (p. 2ᵛ/7) avem a face cu trecerea lui *u* neaccentuat(+*n*) < *ọ* la *î*. Textele coresiene nu înregistrează forma cu *u* [44], care apare, în schimb, în textele din Banat (PO), din Transilvania centrală (TB) și nordică (PS, PV), din Țara Românească (AA XX, 476) [45].

Interpretarea grafiilor ъ, ь, ѫ și ꙟ, în acele cazuri în care limba literară prezintă timbrul *î* diferit de *ă*, constituie o problemă dificilă. În textul *Liturghierului*, ca și în celelalte tipărituri coresiene, nu se face nici o distincție în notarea vocalelor corespunzătoare lui *ă* și *î* din limba actuală (vezi *Grafia*, p. 50). O notare consecventă se observă numai la finala cuvîntului, unde, de regulă, întîlnim slova ѫ (vezi *Grafia*, p. 50). Posibilitatea ca, în această poziție, ѫ să noteze o rostire specială (de ex. cea întîlnită astăzi în Moldova în cuvinte ca *frunzî*, *lasî*, cu *ă* neaccentuat trecut la *î*) credem că nu trebuie invocată. Notarea slovei ѫ la finala cuvîntului s-a efectuat în textele coresiene pentru a se înlătura eventualele confuzii pe care le-ar fi putut stîrni în această poziție prezența ierilor finali [46]. Menținuți prin tradiție ortografică la sfîrșitul cuvintelor terminate în consoană, ъ sau ь, notați în cuvinte ca *aruncă* sau *lungă*, ar fi putut fi considerați fără valoare fonetică, ca în *arunc* sau *lung*. Într-adevăr, constanța cu care s-a notat iusul mare la finala cuvîntului, spre deosebire de alternarea lui cu ъ în interiorul cuvîntului, pentru notarea sunetului *î* din limba actuală, se justifică numai în cadrul explicației lui Bărbulescu.

---

39 *Ibidem*.
40 DHLR II, p. 53.
41 Vezi *Indicele de cuvinte* al *Tetraevanghelului*.
42 Vezi *Indicele de cuvinte* al *Tetraevanghelului*.
43 DHLR II, p. 91.
44 *Ibidem*, p. 92.
45 *Ibidem*, p. 92; RILR, p. 226.
46 Bărbulescu, *Fonetica*, p. 217, 229.

Extragerea unor perechi minimale de tipul *căni-cîni*, *rău-rîu*, a căror examinare ar putea eventual să probeze existența opoziției *ă-î* în graiul alcătuitorului versiunii *Liturghierului* nu este posibilă [47]; cuvintele care aparțin acestor opoziții, și așa puțin numeroase în limba română, nu se întîlnesc în text. Raportarea la alte texte coresiene nu aduce nici o clarificare. CT și CP^2 nu fac distincția între *ă* și *î* în scrierea lui *rău* (adjectiv) și a lui *rîu* (substantiv) [48]. După A. Avram, în secolul al XVI-lea, cel puțin unele dintre graiurile dacoromâne nu cunoșteau distincția dintre *ă* și *î*, slovele ъ și ѫ notînd amîndouă un singur fonem vocalic /ă/ [49]. Cum însă nu putem preciza dacă în graiul pe care îl reflectă *Liturghierul* exista sau nu fonemul /î/, în transcrierea interpretativă a textului am notat slovele ъ, ь și ѫ prin *ă* și *î*, conform distincției pe care o face limba literară între aceste două vocale. Desigur că prin această notare nu excludem posibilitatea ca literele ъ, ь și ѫ să noteze în cazul *Liturghierului* un singur fonem vocalic /ă/.

Vocalele în hiat [50]

Hiatul *e-e* a fost păstrat în *credințeei* (p. 35^{v}/13), *mileei* (p. 13^{r}/11, 21^{r}/8, 36^{v}/4), *milosteei* (p. 7^{r}/2, 34^{r}/2), *palmeei* (p. 38^{r}/17), *slujbeei* (p. 1^{r}/1) etc.

Hiatul de origine slavă *i-i* a fost păstrat în formele verbului *primi*: *priimești* (p. 25^{r}/17, 27^{r}/7), *să priimească* (p. 5^{r}/1—2) etc., alături de care apare și forma *priemeaște* (vezi *Accidente fonetice*, p. 70).

Hiaturile *u-a* (*o*, *u*) rezultate din legături sintactice sînt păstrate în *întru această* (p. 1^{v}/4), *întru o* (p. 2^{r}/6) sau sînt reduse prin eliziunea primei vocale: *dentr-al* (p. 33^{r}/7), *într-altă* (p. 6^{v}/6), *într-una* (p. 30^{r}/2), *n-ai* (p. 31^{r}/2), *n-au* (p. 5^{v}/18).

Hiatul *u-î*, provenit din legături sintactice, este redus prin dispariția primei vocale: *dentr-îns* (p. 32^{v}/13), *într-însă* (p. 12^{r}/5—6), *într-însa* (p. 7^{r}/15). Eliziunea lui *î* se observă în *nu-ș* (p. 4^{r}/4). *Sprinsă* (p. 19^{r}/11) este rezultatul construcției *spre însă*, în care *î* a fost elidat, iar *en* a trecut la *in*.

---

[47] A. Avram, *Contribuții*, p. 54.

[48] Vezi indicele *Tetraevanghelului*, p. 292; CP^2: rъu (ps. VII, 5; XI, 3; XX, 12; XXII, 4), rьu (ps. IX, 22) etc.—rъure (ps. XXIII, 2; XLV, 5; LXX, 16; LXXI, 8 etc.).

[49] A. Avram, *Contribuții*, p. 46—73. Această ipoteză a fost considerată de Em. Vasiliu ca neadecvată pentru dialectele de tip muntenesc, întrucît formele [kəmáʃə, bəʃíkə] în locul formelor [*kəmęaʃ'e, *bəʃíkə] arată că depalatalizarea lui [ʃ'] și „centralizarea" vocalelor anterioare s-au petrecut înaintea secolului al XVI-lea (Em. Vasiliu, *Asupra istoriei vocalelor centrale din dialectele dacoromâne*, în SCL, XVII, 4, 1966, nr. 4, p. 405—411).

[50] Am tratat separat de vocalele în hiat grupurile de vocale între care se poate presupune un element semivocalic.

Pentru hiaturile sintactice pe care le atestă grafiile *de-ai*, *ne-ai*, *se-au* vezi *Accidente fonetice*, p. 71.

Grupuri de vocale

Vom trata aici grupurile de vocale între care se poate presupune existența unui element semivocalic.

Grupul *ou̯a* este notat *oa* în *doa* (p. 5^r/3, 13^v/8).

Grupul *o̯au̯o* sau *o̯au̯ă* este notat *oao* : *amîndoao* (p. 8^r/10, 19, 39^r/17), *noao* (p. 7^v/8, 14^r/11, 15) etc. Această notație este caracteristică tipăriturilor coresiene, întîlnindu-se însă și în texte din nordul Ardealului (CV, PH, PS) [51].

Grupul *uu̯ă* este redat prin *uo* în *luom* (p. 7^v/7), *luo* (p. 4^r/3, 32^r/16), *se luo* (p. 4^r/15) etc.

Diftongii crescînzi

e̯a

e̯á urmat în silaba următoare de *a*(*ă*) a fost monoftongat în *a* după *ș*, *j* : *cuviiușaz*[*ă*] (p. 35^v/17), *greșală* (p. 28^r/5—6, 35^r/18), *pășască* (p. 13^r/15), *slujască* (p. 24^v/1). Cu excepția EP [52], restult extelor din secolul al XVI-lea prezintă după *ș*, *j*, în poziție dură, pe *e̯a* monoftongat [53]. Diftongul *e̯á* s-a păstrat, în schimb, după oclusiva nazală bilabială *m* : *pomeană* (p. 5^r/4—5, 6^v/7—8), *pomeana* (p. 3^v/15), *tocmeal*[*a*] (p. 1^r/1); după constrictiva interdentală *s* : *de cu seară*ș (p. 1^r/9—10) [54]; în cuvîntul *deaca* (p. 17^r/5—6, 20^r/8, 21^r/2 etc.) [55]. Neaccentuat diftongul *e̯a* s-a păstrat după labio-dentala *v* : *propoveadaniei* (p. 19^v/1); în *desupra* (p. 3^v/13 și 7^v/13), *e̯a* rezultat prin sinereză a fost redus la *e*.

e̯á urmat în silaba următoare de *e* s-a monoftongat după *r* forte : *nu urașțe* (p. 10^r/19), *să arate* (p. 16^r/5, 16^v/2—3, 32^v/7); după palatalele *ș*, *j* : *greșale* (p. 23^r/3), *greșalele* (p. 7^r/3, 9^v/3, 4—5, 19 etc.), *greșalelor*

[51] RILR, p. 233.

[52] Unde *ș*, *j* prezintă alături de tratamentul velarizării și pe cel al muierii. Vezi articolul nostru *Evangheliarul din Petersburg, tipărirea unei mai vechi traduceri moldovenești?* în LR, XVII, 1968, nr. 1, p. 86.

[53] DHLR II, p. 58.

[54] Textele nordice (PV, PH, DH, XI 218, PS) prezintă în această situație *a*; numai PS are în plus și diftongul păstrat (vezi DHLR II, p. 58).

[55] *Acest fonetism caracterizează de obicei textele coresiene* (CT, CM, CP^1), PO, documentele muntene (AA XX, 478, 492); *deca* care apare în textele transilvănene și moldovenești (CV, PS, TM, TB, DH XI, 349) se regăsește și în CT (vezi DHLR II, p. 59).

(p. 35r/11), *preagreşalelor* (p. 28r/11, 35v/4); după oclusiva nazală, bilabială *m*: *cămaşe* (p. 2r/10)[56].

Diftongul *ea* provenit dintr-un *e* latin accentuat în poziţie *e* este redat constant prin slova ѣ: *să aşťѣpte, besѣrecă, čѣle, čѣrceťă, čѣrere, čѣste, ďѣde, ďѣget, derѣpte, fѣce, împreunѣze, înţelѣgem, lѣge, mѣse, mărѣşte, plѣce, semnѣze, spѣle, trѣcem* etc. Excepţii de la această notare întîlnim numai în cazul lui să *arete* (p. 17r/7—8), *dvere* (p. 17r/7, 20r/12, 26v/2), *împenge* (p. 25r/12) şi *mente* (p. 17v/6). Ultimele două exemple nu sînt semnificative, întrucît *e* + *n* (+*cons.*), urmat în silaba următoare de *e*, nu s-a diftongat niciodată[57].

Pentru a stabili valoarea literei ѣ, în poziţie *e*, trebuie să stabilim, mai întîi, dacă această literă corespunde sau nu unui segment fonologic diferit de segmentul notat є[58]. În alte poziţii, decît cea care ne interesează, ѣ corespunde în textul nostru, în mod evident, unui fonem sau succesiuni de foneme /ă/ diferit de *e*. Ex.: *cruce* (p. 3v/3) — *cručѣ* (p. 5r/14). Extragerea unor perechi minimale de tipul lєge—lѣge[59], care ar putea aduce unele clarificări pentru precizarea valorii lui ѣ în poziţie *e*, nu este posibilă, lipsind exemple care să prezinte alternanţa є—ѣ. După cum s-a arătat mai sus, avem însă cîteva exemple care prezintă є în această poziţie. Pluralul lui *dver(ă)* este scris în mod constant *dvere*, prin urmare cu є, într-un context fonetic asemănător cu acela în care ѣ apare în *lѣge* (p. 32v/14). Cuvîntul *dvere*, de origine slavonă, se pronunţa, desigur, cu [*e*] în poziţie *e*. Faptul că în această poziţie se scrie є şi nu ѣ e important pentru că infirmă posibilitatea explicării lui ѣ prin referire la o tradiţie grafică[60]. Dacă s-ar fi scris ѣ în poziţia *e* pentru a nota de fapt, pronunţia [*e*] în virtutea unor reguli ortografice, ar fi trebuit în mod implicit să se înregistreze această literă şi în formele *dvere*. Or, acest lucru nu se întîmplă. Concluzia care se impune este că formele de plural ale cuvîntului *dver(ă)* s-au scris cu є şi nu cu ѣ (*dvєre*), pentru că în poziţia *e*, є nota un segment fonologic /e/ deosebit de segmentul /ă/ pe care îl nota ѣ în aceeaşi poziţie. În lumina acestei constatări, segmentul /ă/ scris ѣ putea cunoaşte în această poziţie două realizări pe plan fonetic: [ę] sau [ea]. Existenţa formei de conjunctiv *să arete* (p. 17r/7—8), cunoscută în Ardeal[61], trebuie interpretată ca prezentînd, desigur, scrierea cu є pentru rostirea unui [ę]. Grafia acestui cuvînt constituie o scăpare din vedere a persoanei care a revizuit

[56] Întîlnim mai rar în textele coresiene şi forma *cămeaşe* (CC¹, CP).

[57] DHLR II, p. 66—67.

[58] A. Avram, *Contribuţii*, p. 13—24.

[59] *Ibidem*, p. 15.

[60] Întemeindu-se pe grafia мєрѣ din CV, A. Avram a demonstrat că în acest text ѣ în poziţia *e* nota un segment fonologic /ă/ diferit de /e/. Vezi A. Avram, *Contribuţii*, p. 15.

[61] August Scriban, *Dicţionarul limbii româneşti*, Iaşi, 1939, vol. I, p. 116.

textul (în celelalte cazuri întîlnim *să arate* (p. 16^r/5, 16^v/2—3, 32^v/7, 37^v/14), *arate* (p. 32^v/16)). În acest sens, trebuie să avem în vedere faptul că textele coresiene, implicit cel al *Liturghierului*, reflectă, în aspectul lor general, stratul de limbă al tipografului şi nu pe cel al traducătorului. A. Avram a arătat convingător că în CT grafia cu ѣ e destul de consecventă, є apărînd cu totul excepţional [62]. Puţin numeroase sînt cazurile cu є şi nu cu ѣ şi pentru celelalte texte coresiene, conform exemplelor citate de O. Densusianu : CPr (*cele, încălzeşte, îndemne, înţelege, înveţe*), CC^1 (*înmulţeşte, înţelepte*), CP (*ceteri*), CC^2 (*arete, blîndeţe*) [63]. Care dintre cele două valori fonetice [ę] sau [e̯a] a fost notată în *Liturghier* prin slova ѣ în poziţie *e* este o problemă la care nu putem răspunde în stadiul actual al cunoştinţelor de dialectologie istorică. Pentru acest motiv, ţinem să precizăm că, deşi în transcrierea interpretativă am redat ѣ în poziţie *e* prin *ea*, considerăm, pentru textul nostru, la fel de posibilă şi cealaltă valoare fonetică (ę) pe care am stabilit-o pentru această slovă.

Diftongul *e̯a* slav în poziţie *e* s-a păstrat în *sfea‹ş›necul* (p. 20^r/14—15).

e̯a în poziţie *i* s-a păstrat în *beaţi* (p. 32^v/13), *putearnicul* (p. 29^r/15), şi *şedeari* (p. 33^r/5) formă de singular. În această poziţie s-a păstrat şi *e̯a* slav în *veacii* (p. 8^v/2, 13^r/1, 14^r/4 etc.). Diftongul *e̯a* obţinut prin sinereză (<*de* + *aci*) a fost redus la *e* în *deci* (p. 39^r/14, 39^v/16, 41^v/11).

Diftongul *e̯á* slav s-a păstrat în *sfeaturele* (p. 23^r/12). Neaccentuat acest diftong a fost păstrat în *preastol* (p. 18^v/2).

i̯a

Segmentul fonetic corespunzător lui [i̯e] în limba actuală din cuvinte de tipul *ele* este notat prin slova ѧ (*ѧle, ѧrte, ѧste*). Există şi o notare cu ꙗ care alternează cu cea amintită : *ѧste*, de 12 ori, *ꙗste*, de 10 ori. Stabilirea valorii fonetice a lui ѧ şi ꙗ în astfel de exemple este foarte dificilă. Rezolvarea acestei probleme nu se poate realiza în afara studierii celorlalte texte coresiene. Cercetarea acestora este însă îngreunată de faptul că nu posedăm decît o singură tipăritură care beneficiază de o ediţie prevăzută cu un indice de cuvinte (CT). În CT, segmentul fonetic corespunzător lui [i̯e] din cuvinte de tipul *ele* este notat prin ѧ : *ѧle, ѧleşi, ѧse, miluѧşte, piѧle*, prin ꙗ : *ꙗsle, ꙗzerul* şi prin є : *єzer, єzerul* (dar şi *ѧzer*, de 3 ori, *ѧzerului*, de 2 ori), *piєrde*, de 3 ori (dar şi *piѧrde*, de 11 ori), *înviєre*, de 7 ori, *viєre*, o dată, *înviєrea*, de 6 ori, (înviѧre, o singură dată). Exceptînd grafiile cu ꙗ care apar în cuvintele de origine

[62] A. Avram, *Contribuţii*, p. 14.
[63] DHLR II, p. 59—60.

slavă şi, care, deci puteau fi scrise sub influenţa modelului slav, la iniţiala cuvîntului ѧ este notat consecvent; ѧ este concurat, în schimb, de є la început de silabă în corpul cuvîntului (*pієrde—piѧrde*, *înviєre—înviѧre*). În textele slavone imprimate de Coresi, ѧ nota atît pe *ea*, cît şi pe *e* [64]. Alternarea lui ѧ cu є ar putea constitui un indiciu pentru CT, că, în cuvintele de tipul *piѧrde*, notarea cu ѧ reflectă o pronunţie *i̯e* şi nu *i̯a*. A. Avram susţine că în graiurile care posedau fonetismul [e̯a] sau [ę], după consoană în poziţia *e*, exista în aceeaşi poziţie fonetismul [i̯a] la iniţială de silabă [65]. În textul *Liturghierului* am transcris pe ѧ în poziţia *e* la iniţiala cuvîntului şi la iniţiala de silabă, în interiorul cuvîntului, prin *ia*. Adoptînd această transcriere nu excludem însă posibilitatea ca ѧ în poziţia discutată să aibă totuşi valoarea *i̯e* pe care o atestă în secolul al XVI-lea tipăriturile bănăţene (T [66] şi EP [67]).

Diftongul *i̯a* obţinut prin sinereză este redus la *a* după *ş*, prin durificarea fricativei: *ş-altă* (p. $6^r/9—10$), *ş-au* (p. $29^v/8$).

Diftongul *i̯a* final a trecut la *i̯e* în *grăie* (p. $32^v/12$).

i̯e

Diftongul *i̯e* a fost notat în formele scurte de indicativ prezent, pers. 3 sg. ale verbului *a fi*: *ie* (p. $39^v/2$, 17).

i̯u

Diftongul *i̯u* s-a păstrat într-o serie de cuvinte derivate cu sufixele -*(ă)toriu*, -*(i)toriu*, -*toriu*: *dătătoriu* (p. $8^v/11—12$), *dereptătoriu* (p. $28^r/7—8$), *mîngîitoriu* (p. $10^v/15$), *mîntuitoriul* (p. $3^v/5$, 16, $38^r/6$) etc. Diftongul *i̯u* analogic păstrat în forme ca *ceriu* (p. $5^r/9$, $31^r/6$, $33^r/4$ etc.) a fost redus la *i* în *ceri* (p. $29^v/8$, 14), *potiri* (p. $4^v/17$, $8^r/3$, $26^r/12$, $26^v/14$, etc.), *tropari* (p. $9^r/10$). Amuţirea lui *u* final după *i* a fost semnalată în secolul al XVI-lea în tipăriturile coresiene (CT, CPr, CP, CC²) şi în PO [68].

o̯a

Diftongul *o̯a*<*o* accentuat este notat consecvent; *acoapere* (p. $7^v/15—16$, $40^v/7—8$), *să coapere* (p. $8^r/3$), *coaperi* (p. $8^r/7—8$, 10), *să descoapere* (p. $21^v/18—22^r/1$), *descoapere* (p. $19^r/19$). Întîlnim însă două exemple

[64] I. Bărbulescu, *Fonetica*, p. 168.

[65] A. Avram, *Contribuţii*, p. 23—24.

[66] RILR, p. 236.

[67] În tipăritura sibiană înregistrăm grafii cu є: єste (p. 3^{8}, 11^{16}, ^{18}, 11^{21}, 13^{5}, ^{15}, 15^{21} 17^{1}, ^{14}, 18^{8}, ^{18} etc.), cu ꙗ: ꙗste (p. 1^{1}, ^{21}, 2^{11}, ^{20}, 7^{22}, 8^{18}, 14^{1}, ^{6}, 15^{9}, ^{11} etc.), cu ѧ: ѧste (p. 15^{20} etc.).

[68] DHLR II, p. 96.

cu *ǫa* notat *o* : *nostră* (p. 5^r/6), care s-ar putea datora unei neatenții din partea tipografului, și *sățiosă* (p. 36^r/6) explicabil prin unul din textele puse la contribuție la alcătuirea versiunii *Liturghierului* (vezi *Introducerea* p. 26). În secolul al XVI-lea, textele prezintă alternanțe grafice (*oa*/*o*) sau notează în mod constant diftongul prin ω (ᴏ)[69]. În tipăriturile coresiene, diftongul este notat de regulă, dar foarte rar înregistrăm și notații cu ω (ᴏ) : CPr, CP[70], CC^1[71].

Diftongii descrescînzi

îį

î accentuat + *n* apare diftongat în *îį* : *mîini* (p. 1^v/10, 2^r/17, 3^r/7, 5^r/3), *mîinile* (p. 2^v/5, 8^r/19, 15^r/6, 10, 16^v/2, 31^r/14, 31^v/14, 39^r/17, 41^r/17), *pîine* (p. 5^r/12, 7^r/8, 12, 7^v/12, 16 etc.). Înregistrăm însă și o formă nediftongată : *mînile* (p. 26^r/6). În textele coresiene (CT, CC^1, CP, CP^2) formele nediftongate apar rar[72]. Acestea se întîlnesc în secolul al XVI-lea de regulă în textele din Moldova și nordul Ardealului, iar alături de formele diftongate și în texte bănățene, muntene sau din Transilvania centrală[73].

Consonantism

Labiale

Labialele apar nepalatalizate : *bine* (p. 30^r/8), *bine-a-cuvînta* (p. 30^v/14), *fi* (p. 1^r/7, 4^v/7, 16^r/15, 15 etc.), *va să fie* (p. 14^r/17, 30^r/7, 31^r/7), *să fie* (p. 1^r/5, 34^v/6, 38^r/7 etc.), *să fim* (p. 25^r/13), *fiind* (p. 30^v/19, 41^r/15), *fire* (p. 24^v/9, 28^v/18, 31^r/3, 36^v/5), *mieu* (p. 2^r/9, 9^v/17, 10^r/4, 14, 13^r/10, etc.), *picioarele* (p. 3^r/4–5, 12^r/16, 21^r/19–21^v/1), *pizmă* (p. 1^r/6). Fenomenul palatalizării oclusivelor labiale și fricativelor labiodentale nu este atestat în secolul al XVI-lea în textele din Țara Românească și sud-estul Transilvaniei[74].

v s-a păstrat în grupul *zv* : *să se trezvească* (p. 1^r/10). Grafia *trezvi* este generală în secolul al XVI-lea[75].

[69] RILR, p. 237–238.
[70] DHLR II, p. 48.
[71] *fećoră* (p. 9^r/1), *dinioră* (p. 13^v/8) etc.
[72] DHLR II, p. 53; RILR, p. 239.
[73] RILR, p. 239.
[74] RILR, p. 241.
[75] DHLR II, p. 132.

n intervocalic s-a păstrat în toate exemplele : *să adune* (p. $7^r/9$—10), *cîine* (p. $4^r/8$, $6^v/5$, $7^r/5$, $29^v/6$), *inemă* (p. $10^r/2$, 18, $34^v/2$), *vine* (p. $7^v/12$, $32^r/12$ etc.) etc.

Nenotarea oclusivei nazale în *ciste* (p. $5^r/4$) și *cistitu* (p. $5^r/16$), grafii care, după acad. Al. Rosetti, ar evidenția nazalitatea vocalei care precede pe *n* [76], se poate explica prin influența grafiei v. bulg. *čisti* [77].

În cuvinte de tipul *înainte*, *înalt*, in care avem [î] inițial + consoană nazală + vocală, s-a notat pronunțarea cu doi [*n*] : *înnainte*, tip. ꙟнаинте (p. $1^v/5$, 6, $9^v/5$, $22^v/18$—19, $25^r/5$—6 etc.), *înnaintea*, tip. ꙟнаинтѣ (p. $3^r/16$, $4^r/3$, $9^v/6$—7, $10^r/12$ etc.), *înnalți*, tip. ꙟналци (p. $22^r/11$), *înnaltele*, tip. ꙟналтеле (p. $15^r/7$—8), *înnălbi*, tip. ꙟнълби (p. $9^v/16$), *înnălță*, tip. ꙟнълцѫ (p. $41^r/11$), *înnălțare*, tip. ꙟнълцаре (p. $22^r/9$, $30^r/10$), *înnălțările*, tip. ꙟнълцѫриле (p. $10^v/4$) [78]. Aceeași pronunțare s-a notat și în situațiile în care prepozițiile *în* și *den* preced un substantiv cu inițială vocalică : *în-na-dereapta* (ꙟнадерѣпта, p. $33^r/5$), *în naceaea* (ꙟначѣѧ, p. $6^r/8$), *den-na-stînga* (деꙟнастънга, p. $30^v/10$). De asemenea, pronunțare cu doi [*n*] s-a notat cînd cuvintele de tipul *nainte*, *nafară* (cu nazala inițială nesilabică) sînt precedate de prepoziția *den* : *dennafară* (p. $17^r/10$—11, $40^v/12$), tip. деꙟнафарѫ, *dennainte* (p. $20^r/17$, $39^r/14$), tip. деꙟнаинте, *dennaintea*, tip. деꙟнаинтѣ, (p. $22^r/9$).

r nu a fost disimilat în *prespre* (p. $41^r/12$), *pre* (p. $6^r/12$, 17, $6^v/5$, 12 etc.) și *veri* (p. $9^v/8$, 15 etc.). *Pre* apare sub această formă în majoritatea textelor din secolul al XVI-lea ; forma disimilată *pe* apare pentru prima dată în documentele muntene din ultimele două decenii ale acestui veac. *Prespre* (CPr) și *pespre* (CC¹ și CT) apar deopotrivă în tipăriturile lui Coresi [79].

z provenit dintr-un *dz* (<*d* + *e*, *i* latin) apare notat pretutindeni : *cază* (p. $7^r/13$, $31^v/16$, $40^r/7$—8), *văzutelor* (p. $29^r/16$—17), *văzu* (p. $4^v/4$) etc., *zi* (p. $28^r/4$, $29^v/13$, $33^r/4$ etc.), *zic* (p. $38^v/19$—$39^r/1$), *zise* (p. $32^v/2$), *să zică* (p. $7^v/18$—19, $11^v/15$—16 etc.), *zicerea* (p. $40^r/10$), *zeul* (p. $15^r/2$). În secolul al XVI-lea, *z* (<*dz*) era răspîndit în Țara Românească și, probabil, în sud-estul Transilvaniei [80].

---

[76] RILR, p. 219.
[77] DHLR II, p. 70.
[78] ALR înregistrează exemple care dovedesc că pronunțarea cu doi [*n*] este răspîndită. Vezi A. Avram, *Interpretarea fonologică a lui [î] inițial în limba română*, în „Fonetică și dialectologie", vol. IV, 1962, p. 15.
[79] RILR, p. 257.
[80] RILR, p. 246.

s este păstrat în *spăseşti* (p. 38v/15), *spăseaşte* (p. 8r/16, 11r/1, 12v/10 etc.), *spăsitoarea* (p. 33r/4), *spăsitoriu* (p. 8v/10—11) etc. Textele din secolul al XVI-lea prezintă al doilea *s* din *spăsi* netrecut încă la *ş* [81].

Palatale şi prepalatale

j provenit dintr-un mai vechi *ǧ* în cuvintele de origine latină apare în *împrejur* (p. 19r/12, 25v/9), *jos* (p. 4r/7, 7r/11, 34r/19 etc.), *judeca* (p. 9v/9, 29v/5), *judeţ* (p. 28r/19, 35v/12), *jungheare* (p. 4r/2) etc. Notaţia cu *j* în cuvintele de origine latină, în cuvintele de origine slavă (de tipul *jupîn*) şi în cuvintele comune cu albaneza (de tipul *jumătate*) este curentă în secolul al XVI-lea pentru textele din sudul Ardealului şi din Ţara Românească [82]. În CP grafia cu *ǧ* notată într-un singur exemplu provine probabil din originalul folosit de editori [83]. În textele din nordul Transilvaniei, Moldova şi Banat—Hunedoara *ǧ* (<*j* + *o*, *u* latin) a fost notat consecvent [84].

ǧ (<*g*+*e*, *i* latin) s-a păstrat în *argint* (p. 5v/18, 6r/1—2) şi *ginere* (p. 2r/12). Textele din Moldova atestă în secolul al XVI-lea trecerea lui *ǧ* la *j* [85]. Grafiile de tipul *adaudze*, *fără-de-ledzile*, *plîndzere* din PS şi PH ar putea constitui încercări de a nota rostirea lui *ge*, *gi* ca *ze*, *zi*.

n', provenit din *n* + *i* în hiat, s-a vocalizat în majoritatea cazurilor. În exemplele următoare *n'* s-a păstrat: *să vi*ɲ*e* (p. 15v/1—2, 38v/3) şi *ba*ɲ*ea* (p. 22v/1). Exemple izolate cu *n'* apar şi în alte tipărituri coresiene (CT, CPr, CC1, CP, CC2) [86]. Fonetismul a fost notat frecvent în tipăriturile bănăţene (EP, PO şi T) şi în textele rotacizante (unde însă prezenţa sa nu poate constitui un indiciu că s-ar datora graiului din nordul Transilvaniei) [87]. Sporadic *n'* a fost notat şi în centrul Transilvaniei (TM) [88].

Velare şi laringale

h este păstrat în cîteva cuvinte de origine străină: *hitleanul* (p. 36r/10), *hitleane* (p. 25r/3), *hiclenşug* (p. 9v/6), *hitlenie* (p. 1r/8—9), *pohte* (p. 19v/4), *pohtele* (p. 24r/15—16), *vîrhul* (p. 26r/19, 29r/7). Trecerea lui *h* la fricativa labiodentală surdă *f* nu este atestată în tipăriturile lui Coresi [89].

---

81 DHLR II, p. 226, 444.
82 DHLR II, p. 122—123; RILR VI, p. 248.
83 RILR VI, p. 248.
84 *Ibidem*. I. Gheţie, *Consideraţii asupra Evangheliarului din Petersburg*, p. 63. Alternanţa *ǧ/j* din PO se datorează faptului că textul bănăţean a fost imprimat de un muntean (Şerban Coresi).
85 DHLR II, p. 122; RILR VI, p. 249.
86 DHLR II, p. 119—120; RILR VI, p. 255.
87 I. Gheţie, *Consideraţii asupra Evangheliarului din Petersburg*, p. 63.
88 *Ibidem*; RILR VI, p. 255.
89 DHLR II, p. 123; RILR VI, p. 245.

Accidente fonetice

Asimilare : *ă - ea>e - ea* : *beseareсă* (p. 1^r/14, 22^r/3, 22^v/4—5 etc.), *beseareca* (p. 10^v/7), *tremeatem* (p. 14^v/6, 24^r/10, 42^v/13 etc.), *tremease* (p. 8^v/10) etc.

ă - i>i - i : *zimislit* (p. 9^v/10). O asimilare de acest tip înregistrăm în CPr : *ziminti >zăminti* [90]. În formele verbului *a ridica* asimilarea nu s-a produs : *rădicași* (p. 31^r/6), *să rădice* (p. 37^v/4), *rădice* (p. 30^r/14—15), *rădicați* (p. 26^r/6) etc. În tipăriturile coresiene forma asimilată *ridica* este atestată de CC² [91].

e-i (i-e)>i-i : *nici* (p. 1^r/6, 37^v/13, 39^r/1). Tipăriturile lui Coresi prezintă pe lîngă această formă și formele : *nece* și *nice* [92].

ea - i>ea - e : *sfea‹șt›necul* (p. 20^r/14—15).

i - ă (i - e)>i - i : *dinioară* (p. 29^r/19—29^v/1, 37^v/13).

î - u>u - u : *untunearece* (p. 31^r/16—17).

u - î >u - u : *luund* (p. 26^r/9—10).

Disimilare : *e - e>e - i* : *tremite* (p. 1^v/2), *tremitem* (p. 17^r/3, 18^r/8, 19^v/10—11) [93].

i - i>e - i : *repidă* (p. 31^v/14), dar înregistrăm și formele nedisimilate *ripidă* (p. 31^v/17—18) și *ripida* (p. 33^r/18).

i - i>i - e : *priemeaște* (p. 27^v/9, 38^v/18—19), alături de care întîlnim și *priimești* (p. 25^r/17, 27^v/7), *să priimească* (p. 5^r/1—2) etc.

Acomodare : *schi>șchi* : *deșchide* (p. 10^r/14, 11^r/6, 11^v/10) *deșchidea* (p. 4^r/4—5).

sv>sf : *sfita* (p. 3^r/8—9), *sfînt* (p. 10^r/5—6, 17^r/1, 24^v/16, 27^v/6 etc.), *sfea‹șt›necul* (p. 20^r/14—15).

tl>cl : *hiclenșug* (p. 9^v/6), dar grupul *tl* a fost păstrat în *hitleanul* (p. 36^r/10), *hitleane* (p. 25^r/3), *hitlenie* (p. 1^r/8—9).

Diferențiere . *nt>mt* în *frîmt* (p. 10^r/17—18), *frîmtă* (p. 10^r/18), în schimb avem *sînt* (p. 7^r/10, 8^v/6, 9^v/5, 10 etc.).

Afereză : *cela* (p. 6^v/10, 8^v/8, 10^v/16 etc.), *ceaia* (p. 22^r/1, 31^r/7), *cest* (p. 40^v/8), *ceastă* (p. 21^r/6, 35^r/8—9), *coperemîntul* (p. 8^r/11—12), *coperiși* (p. 8^r/4), *coaperi* (p. 8^r/10) etc. Alături de aceste forme înregistrăm și forme fără afereza lui *a* : *acela* (p. 16^r/14, 16^v/9, 20^v/4—5 etc.), *aceaia* (p. 9^r/5, 16, 19^v/13 etc.), *acoapere* (p. 7^v/15—16, 40^v/7—8).

---

[90] DHLR II, p. 537.
[91] *Ibidem*, p. 105.
[92] *Ibidem*, p. 107.
[93] Densusianu mai dă o explicație prezenței lui *i* în aceste forme sub influența perfectelor în *-iș* (v. DHLR II, p. 105).

Forma *scumpăratu-ne-ai* (p. $3^{v}/1$) a fost obținută prin afereza lui *de*, după ce s-a modificat locul tăieturii silabice (*des-cumpăra* > *de-scumpăra*).

Sincopă: *frîmseațe* (p. $2^{r}/14$, $7^{v}/17$—18 etc.)[94]. În *derept* și derivatele sale nu s-a produs sincoparea lui *e* aton[95]. *o* nesincopat apare în *psalomul* (p. $7^{v}/19$) și *psalom* (p. $9^{r}/16$)[96]. În *desfîrșită* „desăvîrșită" (p. $42^{v}/10$) nu avem a face cu sincoparea lui *ă*, ci cu fonetismul normal obținut în urma dispariției ierilor neintenși. Forma *desăvîrși*, care apare și ea în textele din secolul al XVI-lea[97], este de origine cărturărească.

Sinereză: *ce-ai* (p. $23^{r}/9$), *ce-au* (p. $2^{v}/14$ etc.), *de-a* (p. $41^{r}/3$), *ne-ai* (p. $3^{v}/1$), *se-au* (p. $29^{v}/11$).

Metateză: *că[ti]nel* (p. $38^{v}/19$), prima atestare pentru această formă. Celelalte texte din secolul al XVI-lea înregistrează formele *cătelin* și *cătiliru*[98].

Contaminare: *datoriu* (p. $1^{r}/4$, $13^{v}/2$) de la *detoriu* + *dat*[99].

MORFOLOGIA

SUBSTANTIVUL

Alternanțe fonetice în flexiune. Alternanța *a/ă* nu s-a produs în flexiunea substantivelor *pace*, *talpă* care prezintă la plural formele *pacile* (p. $42^{v}/5$), *talpele* (p. $11^{v}/1$) și *stare*, *palmă* care au la genitiv dativ singular formele *stareei* (p. $23^{v}/4$), *palmeei* (p. $38^{r}/17$).

Genul. *Veac* după fluctuația formelor de plural *veaci* (p. $14^{r}/17$, $26^{v}/9$, $32^{r}/11$ etc.) și *veacurele* (p. $29^{v}/2$) nu are genul fixat. În rest nu întîlnim exemple cu schimbări sau fluctuații de gen.

Formarea pluralului. Următoarele substantive, care astăzi formează pluralul în consoană palatalizată, au în *Liturghier* pluralul în *-e*: *greșale* (p. $23^{r}/3$, $41^{v}/18$—19), *greșalele* (p. $7^{r}/3$, $9^{v}/3$, 4—5, 19 etc.), *mulțimele*

---

94 Textele din secolul al XVI-lea nu înregistrează forma nesincopată.

95 Vezi DHLR II (index, p. 24).

96 Prezența acestui fonetism (ъ > о) ar putea fi explicată printr-un manuscris slavon de redacție rusă. Acest indiciu este neconcludent, căci *psalom* apare și în *Liturghierul* lui Macarie (vezi ed. P. P. Panaitescu, p. 29/1).

97 DHLR II, p. 262, 310—311.

98 DHLR II, p. 256; RILR VI, p. 298; I. A. Candrea, PS. I, p. CLXXII.

99 DHLR II, p. 111.

(p. 9^r/8), *preagreșalelor* (p. 28^r/11, 35^v/4), *talpele* (p. 11^v/1), *dul*[c]*e-tocmeale* (p. 11^v/20). La aceste substantive trebuie adăugate alte cîteva care, privite prin prisma formelor articulate de la genitiv-dativ singular, dovedesc că formele nearticulate ale aceluiași caz erau formate cu desinența *-e*. *ieșireei* (p. 15^v/8), *învierei* (p. 0^v/14), *preaînțelepciuneei* (p. 9^v/13), *stareei* (p. 23^v/14). Pluralul substantivului *scriptură*, care la genitiv-dativ singular cunoaște formele *scripturiei* (p. 3^v/13—14) și *scriptureei* (p. 3^v/18—4^r/1), nu poate fi precis fixat.

Pace face pluralul atît în *-e*, cît și în *-i*: *pacele* (p. 8^r/15, 11^v/19, 28^r/14) — *pacile* (p. 42^v/5). În forma de plural *dveri* (p. 20^v/11) avem a face cu trecerea lui *e* la *i* (vezi *Fonetica*, p. 57) și nu cu desinența *-i*.

Substantivele neutre terminate la singular în consoană[1] formează pluralul cu desinențele *-ure* și *-uri*: *darure* (p. 8^v/4, 27^r/15, 27^v/4, 12, 19, 33^r/13, 16, 34^r/7, 34^v/12), *darurele* (p. 9^r/6, 17^v/3—4), *eftenșugurele* (p. 9^r/19, 21^r/9), *folosurele* (p. 28^r/13, 35^v/6), *sfeaturele* (p. 23^r/12), *trupure* (p. 5^r/15—16, 17^v/8), *trupurelor* (p. 28^r/9, 36^r/15—16), *darurile* (p. 8^v/13), *glasuri* (p. 17^r/16), *trupuri* (p. 23^v/11), *trupurilor* (p. 35^v/2). Alternanța desinențelor *-ure*, *-uri* are loc atît în formele articulate cît și în cele nearticulate. În formele de plural, desinența *-ure* apare mai des decît desinența *-uri*.

Declinarea nearticulată. Substantivele *taină*, *pîine*, *înălțare* au genitiv-dativul singular egal cu nominativul: *întru slujirea dumnezeie*<*i*> *tale taină* (p. 8^v/18—19), *dennaintea sfintei înnălțare* (p. 22^r/9), *den partea de jos a sfintei pîine* (p. 7^r/7—8).

Unele substantive de declinarea a II-a au vocativul egal cu nominativul: *despuietoriu* (p. 35^r/5), *despoietoriu* (p. 40^r/12), *împărat* (p. 36^v/1) etc.

În text vocativul în *-e* este mai bine reprezentat: *despuietoare* (p. 8^r/1, 8, 11^v/2, 26^r/3—4 etc.), *diacone* (p. 39^r/5), *doamne* (p. 1^r/2, 13, 2^r/2, 3^r/11 etc.), *Hristoase* (p. 7^r/4, 9^r/14, 19^v/9).

Declinarea articulată. *Masculine.* Substantivul *tatăl* la genitiv-dativ singular are forma *tatălui*, curentă în tipăriturile coresiene. În două tipărituri coresiene (CP și CT)[2] întîlnim forma *tătînului*, specifică psaltirilor rotacizante,[3] textelor bănățene și moldovenești[4].

---

[1] Care astăzi fac pluralul în *-uri*.

[2] DHLR II, p. 146; CT, p. 32^r/6.

[3] DHLR II, p. 146; RILR VI, p. 266.

[4] *Palia de la Orăștie*, ed. Viorica Pamfil, p. 474; CB I, p. 205.

Substantivul *popă* face genitiv-dativul singular în *-eei*: *popeei* (p. 16^{v}/1, 20^{v}/6, 30^{v}/10, 32^{v}/7, 37^{v}/6).

Feminine. La genitiv-dativ singular, substantivele feminine care au pluralul în *-e* primesc articolele enclitice *-ei* și *i*: *credinței* (p. 35^{v}/13), *mileei* (p. 13^{r}/11, 21^{r}/8, 36^{v}/4), *milosteei* (p. 7^{r}/2, 34^{r}/2), *palmeei* (p. 38^{r}/17), *preaslăviteei* (p. 40^{v}/3), *sfinteei* (p. 5^{r}/12, 10^{v}/12, 15^{r}/16 etc.), *slujbeei* (p. 1^{r}/1), *casei* (p. 13^{v}/4), *cinstitei* (p. 5^{r}/13–14), *preablagoslovitei* (p. 5^{r}/5), *preasfintei* (p. 18^{r}/4), *sfintei* (p. 7^{r}/8, 22^{r}/9) etc.

Substantivele terminate la plural în *-i* primesc la genitiv-dativ singular articolul enclitic *-ei*: *beseareciei* (p. 13^{v}/12–13, 42^{v}/2), *dereptăției* (p. 10^{r}/13, 41^{v}/9), *dulceției* (p. 23^{r}/16, 24^{r}/16–17, 25^{r}/5 etc.), *învățăturiei* (p. 19^{v}/3), *legiei* (p. 3^{v}/2), *lumiei* (p. 4^{v}/4, 11^{v}/16, 13^{v}/7 etc.), *măriei* (p. 15^{v}/13, 18^{v}/7, 32^{r}/7 etc.), *mîiniei* (p. 11^{r}/11, 15^{v}/6, 37^{r}/13 etc.)[5], *prescuriei* (p. 3^{r}/14, 4^{r}/14), *rugăciuniei* (p. 25^{v}/13), *vieției* (p. 18^{r}/2–3).

Substantivele terminate în *i-e* (în hiat) formează genitiv-dativul singular prin alipirea articolului enclitic *-i* la forma nearticulată de nominativ-acuzativ singular: *evangheliei* (p. 20^{r}/4), *împărăției* (p. 18^{v}/7, 30^{v}/16, 35^{r}/13 etc.), *propoveadaniei* (p. 19^{v}/1), *proscomidiei* (p. 3^{r}/16).

Întrebuințarea cazurilor. *Genitivul.* Construcția *de* + acuzativul cu valoare de genitiv apare în cîteva exemple: *în veacii de veac* (p. 8^{v}/2, 9^{r}/4–5, 13^{r}/1)[6], *pînă în vreamea de slujbă* (p. 1^{r}/10–11). Urme ale întrebuințării acuzativului + *de* cu valoare de genitiv se întîlnesc sporadic și în alte texte coresiene (mai ales în CP)[7].

Acuzativul. În text sînt puține exemple de acuzativ cu funcțiunea de complement direct exprimat prin nume proprii sau comune de persoane[8]. După cum se știe, de acest tip de acuzativ este legată, pentru primele texte românești, problema întrebuințării prepoziției *pre*. Dintre exemplele susceptibile a fi construite cu *pre*, am notat trei fără întrebuințarea prepoziției: *blagosloviți Domnul* (p. 26^{r}/7). *Să cheame aciiaș diaconul „Diacone, apropie-te"* (p. 39^{v}/4–6), *Blagosloveaște sufletul mieu Domnul* (p. 13^{r}/19–13^{v}/1). În alte trei exemple acuzativul e construit cu *pre*: *să cădească sfînta masă împreună și pre popa* (p. 19^{r}/11–12), *cînd va vedea diaconul pre popa ru[ga] sfîrșind* (p. 37^{r}/16–17), *cîn[d] va vedea pre popa* (p. 37^{r}/19–37^{v}/1). Construcțiile fără *pre* sînt determinate de construcțiile fără prepoziție din originalul slavon[9]. Textele netraduse (actele

---

[5] Cf. însă *mîiniee<i>* (p. 26^{r}/16).

[6] Dar și *veacii veacului* (p. 3^{v}/9), *întru veacii veacului* (p. 16^{r}/11–12).

[7] DHLR II, p. 143–144.

[8] Vezi în continuare la *Pronume*, p. 76, întrebuințarea acuzativului cu *pre*.

[9] DHLR II, p. 377; RILR VI, p. 273; N. Drăganu, *Morfemele românești ale complementului în acuzativ și vechimea lor*, București, 1934, p. 35, 51.

particulare, scrisorile oficiale) sau cele traduse din maghiară (T) folosesc curent construcţia cu prepoziţia *pre*[10]. În tipăriturile coresiene, construcţiile fără *pre* sînt majoritare; *pre* apare de regulă în ICr, în tîlcurile evangheliilor din CC² şi CP²[11].

ADJECTIVUL

Comparativul se leagă de al doilea termen al comparaţiei prin prepoziţia *de* : *că eşti de toţi mai bun, Doamne* (p. 6ᵛ/3—4). Această construcţie este răspîndită în textele din secolul al XVI-lea[12].

Acordul adjectivului cu substantivul. În unele situaţii nu se realizează acordul în număr şi în gen între substantiv şi adjectivul care îl califică : *rugămu-ne de dulci-cinstitori şi Hristos-iubitoriu împăraţii noştri* (p. 21ᵛ/2—4), *bi[nefă]cătorii sfinţilor tale besea[re]ci* (p. 34ʳ/16—17).

ARTICOLUL

Enclitic. Există cazuri cînd articolul enclitic masculin nu este notat : *Domnul nostru şi Dumnezeu Isus Hristos tremease spăsitoriu şi izbăvitoriu* (p. 8ᵛ/9—11), *De dulce-cinstiţi şi de Dumnezeu păziţi împăraţii noştri* (p. 12ʳ/10—12).

Substantivul precedat de prepoziţie şi neînsoţit de un determinant apare uneori articulat : *să meargă aproape de preutul* (p. 33ʳ/18—19), *grăiască cătră preutul* (p. 38ʳ/2—3). Urmat de un determinant, substantivul, indiferent de faptul că este precedat sau nu de prepoziţie, apare, în unele exemple, nearticulat : *stea la loc ce e tocmit* (p. 27ʳ/11)[13], *sfinţi mari măcenici Gheorghie, Dimitrie, Teodor şi toţi sfinţii* (p. 5ᵛ/10—12), *zi de tot săvîrşită, sfîntă . . . să rugăm* (p. 28ʳ/4—5).

În construcţia cu *tot*, substantivele apar articulate; o singură excepţie : *toată zi să ne învăţăm* (p. 41ᵛ/8—9). În textele din secolul al XVI-lea, într-o astfel de construcţie, substantivul apare deseori nearticulat[14]. Omisiunea articolului în construcţiile cu *tot* nu se regăseşte numai în textele rotacizante, cum susţine Al. Rosetti[15], ci şi în texte din centrul Transilvaniei, Banat şi Muntenia[16].

---

[10] DHLR II, p. 377; RILR VI, p. 273. Cf. Şt. Stinghe, *Die Anwendung von pre als Akkusativzeichen*, in „Jahresbericht" vol. III, 1896, p. 183—197; S. Puşcariu, *Despre pre la acuzativ*, în DR II, p. 565—581.

[11] DHLR II, p. 377; RILR VI, p. 273.

[12] *Ibidem*, p. 380—381.

[13] Dar *la locul de obiceai* (p. 42ʳ/10—11).

[14] DHLR II, p. 382—383.

[15] RILR VI, p. 278.

[16] DHLR II, p. 382—383.

În *a ta dumnezeiasca înțelepciune* (p. 19r/16—17), adjectivul apare articulat[17].

Proclitic. Articolul hotărît pentru genitiv și dativ masculin singular este *lu* (p. 2v/16, 4v/3, 5r/6, 5v/3 etc.). În unele tipărituri coresiene (CP și CC¹) *lu* este folosit în exclusivitate[18]. În altele (CT și CC²) alături de *lu* este întrebuințat și *lui* într-o proporție care avantajează prima formă[19].

Articolul posesiv (genitival) este în marea majoritate a cazurilor întrebuințat ca și astăzi în limba literară. Există totuși situații în care înregistrăm forma invariabilă *a*: *cu trei deagete a mîiniei dereapte* (p. 11r/11--12, 15r/6—7, 38r/17—18), *de pohtele trupului și a dereptăției* (p. 24r/16--17); *înfricoșatul județ a lu Hristos* (p. 28r/18--19); *a ceriului tău și înfricoșat ascuns* (p. 35r/7—8). Uneori articolul *al* este înregistrat acolo unde nu este folosit astăzi: *ascunsul a preaînțelepciuneei* (p. 9v/13), *bună mestecarea a văzduhului* (p. 12v/1), *despuietoarea a noastră* (p. 28v/2), *sfînta a sa a săborului apostolilor beseareca* (p. 22r/1--3), *dumnezeiasca a ta tărie* (p. 13r/15—16) etc. Folosirea articolului posesiv imediat după un substantiv articulat enclitic este caracteristică majorității textelor din secolul al XVI-lea, între care și tipăriturilor coresiene[20].

Articolul demonstrativ este întrebuințat în construcția substantivului articulat + adjectiv articulat: *Vasile cela Marele* (p. 5v/2—3), *preuții ceia mai marii* (p. 5v/7)[21]. În *cel umăr stîng* (p. 26r/4—5) pentru лѣвомь рамѣ „umărul stîng", *cel* a preluat rolul articolului enclitic. În secolul al XVI-lea sînt de altfel atestate exemple în care *cel* apare înaintea unui substantiv în locul articolului enclitic[22].

Construcția fără *cel* este frecventă: *sfinți mari mucenici* (p. 5v/10), *Bunele și folosurele ... de la Domnul să rugăm* (p. 28r/12—15), *Bunele și folosurele ... Domnului să rugăm* (p. 35v/5—8), *Rugați-vă chemații către Domnul* (p. 21v/14--15), *Chemații, capetele voastre Domnului plecați* (p. 22r/5--6) etc.

---

[17] Exemple numeroase de confuzie între forma articulată și cea nearticulată a numelor s-au înregistrat în secolul al XVI-lea în EP: *uscata, întreaga, sănătosa* etc. Vezi I. Gheție, *Considerații filologice și lingvistice asupra Evangheliarului din Petersburg*, p. 54.

[18] RILR VI, p. 276.

[19] *Ibidem.*

[20] DHLR II, p. 385—386.

[21] În aceste exemple am considerat pe *cela* și *ceia* articole demonstrative și nu pronume demonstrative, întrucît nu sînt folosite ca atribute apoziționale (*Vasilie, cela, Marele, preuții, ceia, mai marii*). Această interpretare este întărită și de situația din textul slav (василиѥ великаго, сщенно начелникь), unde nu distingem folosirea pronumelor demonstrative ть, сь sau онъ.

[22] RILR VI, p. 280.

Pronumele personal. Construcția *de* + acuzativul echivalentă cu genitivul este atestată într-un exemplu: *pre mijloc de noi* (p. 40^r/1).

Construcțiile de acuzativ fără prepoziția *pre* sînt mai numeroase în cazul pronumelui decît al substantivului: *E preutul blagoslovească el* (p. 2^r/2), *să taie el* (p. 4^v/1), *Tu aceia măreaşte* (p. 13^v/15), *Dumnezeu să miluiască ei* (p. 21^v/16—17), *a cuteza a che*[*ma*] *tine* (p. 35^v/18—19) etc. Şi la pronume întîlnim exemple de acuzativ construit cu *pre*: *cela ce podobești pre noi* (p. 17^r/8), *și destoinici fă pre noi* (p. 25^r/3—4), *ne izbăveaște pre noi de hitleanul* (p. 36^r/9—10) etc.

În unele exemple, nu se efectuează reluarea complementului direct prin formele neaccentuate de acuzativ și de dativ: *Blagosloveaște ceia ce blagoslovesc tine* (p. 42^r/15), *cu nemăsurată a ta tărie toate lucraș* (p. 36^v/2—3), *den nefiind întru fire toate aduseși* (p. 36^v/4—5), *să nu fie mie* (p. 39^r/4—5), *a aduce ție* (p. 27^v/11—12). Aceste construcții se explică prin respectarea strictă a situației din originalul slavon.

Formele atone apar adesea ca enclitice, legate de verbul care le precedă: *cu pînză curată învăli-l, puse-l* (p. 26^v/19—27^r/1), *înfrîmsețiși-l* (p. 17^v/4), *cîntămu-ți* (p. 16^v/8—9), *lăudămu-ți* (p. 16^v/8—9), *și el feace-o* (p. 15^r/9). Formele atone de dativ, în astfel de construcții, sînt urmate cîteodată de formele scurte ale auxiliarelor sau de pronumele *se*, *ne*: *ivitu-mi-ai* (p. 9^v/14), *rugămu-ți-ne* (p. 21^r/1), *cade-ți-se* (p. 12^v/17, 15^v/17), *închină-ți-se*| (p. 17^r/18—19). În toate aceste exemple, folosirea formelor atone este impusă de originalul slav: м҃лим ти сѧ = *rugămu-ți-ne* (p. 21^r/1, 35^v/5—6), traducere pe care traducătorul o ocolise cu o pagină mai înainte м҃лим ти сѧ = *rugămu-ne ție* (p. 20^v/18).

Îns (*însă*) apare numai în compunere cu prepoziții uneori fără să primească articolul enclitic: *Beați dentr-îns* (p. 32^v/13), *ceia ce îmblă într-însă să zică* (p. 12^r/5—6), în loc de *într-însa* (casa Domnului), dar *într-însa* (p. 7^r/13—15), *cu nusul* (p. 32^v/7), *cu nusa* (p. 3^r/10, 37^r/18). În construcție cu *spre*, *îns* e înlocuit cu *însă* ceea ce constituie desigur o greșeală a traducătorului sau tipografului: *ce lui e obiceaiul să blagoslovească și ruga spr-însă să zică* (p. 19^r/9—11).

Pronumele reflexiv. De semnalat formele *eluș*, *eluși* și *eiș*, atestate în secolul al XVI-lea în EP [23], tipăriturile coresiene, CTd și PO [24]. În textul *Liturghierului* aceste forme se folosesc numai precedate de prepozițiile *adins* și *întru*: *adins eluș* (p. 24^r/13—14, 41^r/18—19), *adins eiș*

[23] Microfilmul nr. 14 (BAR), p. 24/7.
[24] DHLR II, p. 183; RILR VI, p. 282.

(p. 25^v/15—16, 33^v/2), *întru eiș* (p. 1^v/1), *întru eluș* (p. 26^r/1). Ultimul exemplu corespunde vsl. въ сєбѣ, tradus în alt loc *către sineș* (p. 9^r/10), cu forma amplificată *sine + și*.

În unele exemple pronumele reflexiv *se* este notat după verb, urmînd topica din textul slav : *preuslăvi-se* (p. 2^v/1) pentru прославн сѧ, *îmbrăcară-se* (p. 3^r/11) pentru облѣкѫт сѧ, *aduse-se* (p. 4^r/2) pентру вєдє сѧ, *luo-se* (p. 4^r/7) pentru възѧт сѧ etc. În alte exemple, *se* nu mai este postpus : *să se postească* (p. 1^r/9) pentru въздрьжатн сѧ, *să se trezească* (p. 1^r/10) pentru трѣзвнгн сѧ, *să se îmbrace* (p. 2^r/7) pentru облачнт сѧ, *să se speale* (p. 3^r/14) pentru мыєшѕ сѧ, *să se închine* (p. 16^v/9) pentru поклоннв сѧ etc. Întîlnim și exemple, cînd, în aceeași frază, *se*, o dată, precede verbul, iar altă dată, îl urmează : *Domnul împărăți-se și întru frîmseațe se învești* (p. 7^v/16—18).

Pronumele de întărire este folosit fie pe lîngă un pronume sau substantiv, fie independent. Întrebuințarea izolată a lui *însuți* (p. 8^v/13, 14^r/13—14) și a lui *însuș* (p. 10^v/10, 32^r/14—15, 36^r/17—18, 38^r/16—17) se datorează folosirii similare în textul slav a lui самь. Cînd însoțesc un substantiv, *însuți* și *însuș* se folosesc înaintea acestuia : *însuți Doamne* (p. 13^r/7, 17^v/12—13) pentru самь влⷭ҇ко, *însuș popa* (p. 9^r/5—6), *însuș preutul* (p. 26^r/11—12, 41^r/16—17) pentru самь нрєн, *însuș diaconul* (p. 40^r/3) pentru самь дїаконь. *Însiș lor* (p. 28^v/5) este transpunerea mecanică a lui самн сєбѣ „ei înșiși".

Pronumele posesiv. La persoana 1 sg. masculin înregistrăm numai forma *mieu* frecventă în tipăriturile diaconului muntean. Sporadic în tipăriturile coresiene (CT, CPr, CO^1) apare și forma *miu* [25].

La persoana a 3 sg. și pl. există tendința ca *său* să fie folosit în legătură cu subiectul, iar *lui* în legătură cu atributul și complementul [26]. Cîteva exemple sînt edificatoare : *să-ș ia pren mîini cineș sti[h]ariul său* (p. 1^v/10—11), *și să-ș închine capul său* (p. 1^v/17—18), *să-ș pleace diaconul capul său preutului, să-ș ție urariul său* (p. 11^r/9—11), *diaconul să pășască la locul său* (p. 13^r/13—15), *Să ție și urariul în dereapta sa* (p. 4^r/11), *să stea în partea dereaptă, și de va fi repidă, să o ia în mîinile sale* (p. 31^v/12—14), *Însuș preutul să ia în mîinile sale* (p. 41^r/16—17) etc. ; *Întru smerenia lui luo-se* (p. 4^r/6—7), *Născutul lui cine va spune?* (p. 4^r/8), *Că se luo den pămînt viața lui* (p. 4^r/15—16), *Unul den voinici cu sulița coastele lui împunse* (p. 4^v/12—13), *și adeverită iaste mărturia lui* (p. 4^v/

[25] DHLR II. p. 54 ; RILR VI, p. 239.

[26] Conform acestei distincții, prezența lui *său* în tipăriturile coresiene nu poate fi explicată „numai prin influența textelor rotacizante, care au influențat și din alte puncte de vedere pe diaconul muntean". Vezi Gheorghe Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare* în „Buletinul Institutului de Filologie română Alexandru Philipide", vol. XI—XII, 1944—1945, p. 338.

15—16), *De toate curțile și de voinicii lor, Domnului să ne rugăm* (p. 12ʳ/12—14) etc. Înregistrăm o abatere de la această distribuție în două exemple: *Ca mielul înaintea tunzătoriului lui fără glas, așa nu-ș deșchidea rostul lui* (p. 4ʳ/3—5), *caută spre ceia ce-ș pleacă capetele sale ție* (p. 36ᵛ/6—7). În ultimul exemplu înregistrăm pe lîngă folosirea lui *său* pentru *lor*, caracteristică limbii române vechi [27], și întrebuințarea pleonastică a posesivului. Aceasta poate fi consemnată și în alte exemple: *diaconul ... să-ș închine capul său* (p. 1ᵛ/17—18), *să-ș pleace diaconul capul său* (p. 11ʳ/9—10), *să-ș ție urariul său* (p. 11ʳ/10—11) etc.

Uneori în construcțiile în care substantivul e precedat de mai multe adjective, printre care și de un adjectiv posesiv, acesta din urmă primește înaintea sa articolul posesiv, deși adjectivul care îl precedă e articulat: *luo pîi[nea?] întru sfînta a sa și nevinovată mînă* (p. 32ʳ/16—17), *să împreuneaze ei întru sfînta a sa a săborului apostolilor beseareсă* (p. 22ʳ/1—3). Și în aceste exemple, ordinea cuvintelor este determinată de aceea din originalul slav: прıемь х҃лѣбь с҃тыма своима и прѣч҃тыма ржкама, съ единить н҃ѧ с҃тѣи своеи съборнѣи и ап҃лцѣи црькви.

Există situații cînd pronumele posesiv este înlocuit prin formele atone de dativ ale pronumelui personal: *rostulu-mi* (p. 11ʳ/5, 11ᵛ/9—10), *viață-făcătoriulu-ți duh* (p. 25ᵛ/1—2) etc. În cazul acestor exemple, acad. Al. Rosetti opinează că ne aflăm în fața unei particularități lingvistice existentă și astăzi în limbă [28]. După părerea noastră prezența formelor atone ale pronumelui personal se explică în exemplele de mai sus prin raportarea la exemplele similare din textul slav: оустнѣ ми, животворещїим ти д҃хѡ. Traducătorul a tradus pe ми și ти din textul slav prin *-mi* și *-ți*, iar nu prin *meu* și *tău*, cărora în slavă le corespund мьнѣ și тебѣ. Confirmarea acestei interpretări ne-o aduce construcția *a ceriului-ți împărăție* (p. 24ʳ/4) pentru нбнаго ти ц҃рствїа, în care traducătorul după ce a tradus genitivul нбнаго prin *a ceriului*, a transpus pe ти prin *-ți*, fără a-și da seama de stîngăcia traducerii înfăptuite.

Adjectivele posesive, cînd însoțesc un substantiv precedat sau urmat de un alt adjectiv ocupă în această înlănțuire o poziție puțin obișnuită: *multă slava ta* (p. 2ᵛ/3), *slujba ta aceasta* (p. 23ʳ/9—10), *preacuratul trupul tău* (p. 37ʳ/13—14). În mare parte, astfel de construcții sînt influențate de topica cuvintelor din slavă: множествѡ славы твоеѧ, слоужбѫ твоѫ сїѫ, etc.

Pronumele demonstrativ. Se întrebuințează forme cu și fără afereza lui *a*: *acest*, *acesta*, *această*, *aceasta*, *acela*, *aceaia*; *cest*, *ceastă*, *cela*, *cea*, *ceaia* etc. Forma de genitiv-dativ sg. de la *această* este *aceștii* (p. 25ʳ/6).

[27] Candrea, PS I, p. CCXI; DHLR II, p. 391.
[28] RILR VI, p. 284.

Adjectivele demonstrative stau atît înaintea cît și în urma substantivului, ordinea lor fiind, în bună măsură, influențată de textul slav: *ceastă rugă* (p. 21^r/6) pentru сїѫ млбѫ, *ceastă sfinție* (p. 35^r/8—9) pentru сѥ сщенныѫ, *jărtva aceasta* (p. 5^r/9) pentru жрьтвѫ сіѫ, *slujba aceasta* (p. 31^r/13) pentru слоужбѣ сѥи.

Privitor la formele *acest(a)*, *acel(a)* și cele cu afereza lui *a*, *cest(a)* și *cel(a)*, trebuie semnalat faptul că ele nu par a fi folosite arbitrar cum susținuse Densusianu [29]. În *Liturghier* există tendința ca formele aferezate să fie folosite înaintea substantivului, iar cele fără afereza lui *a* în urma lui: *acel(a)* și *acest(a)* apar de 16 ori în urma substantivului și numai de 4 ori înaintea lui; *cest(a)* și *cel(a)* precedă substantivul de 11 ori și numai într-un singur exemplu *cesta* este postpus.

Înaintea substantivelor masculine și neutre, la nr. sg., adjectivele demonstrative apar numai sub formele *cest* și *acest*, nu și sub formele *acesta* și *cesta*, frecvente în astfel de situații, în textele din secolul al XVI-lea [30]: *cest sfînt potiri* (p. 40^v/8), *acest tropari* (p. 9^r/10).

Adjectivul demonstrativ care însoțește un substantiv determinat și de un adjectiv propriu-zis ocupă în context locul corespondentului său din textul slav: *sfînta casa aceasta* (p. 12^r/3), pentru стѣмь Храмѣ семь, *sfînta beseareca aceasta* (p. 13^r/8—9), pentru стын Храмь сьи, *spăsitoarea aceasta învățătură* (p. 33^r/1—2) pentru спаснѫѧ сїѫ заповѣдь etc.

Traducerea mecanică a determinat dezacordul din *cela prescure* (p. 6^v/18—19) pentru ть просфорѫ și din *acealea blagoslovenie* (p. 5^r/1—2) pentru о сихь блвенїе [31].

Pronumele interogativ-relative sînt *ce*, *care*, *cine*, *cela ce*, *ceaia ce*, *ceia ce*, *cealea ce*. Alături de aceste pronume este folosit pronumele relativ invariabil *de*: *ca mirul în cap ce deștinge în bar[bă], în barba lu Aaron, de deștingea în ome[t] veșmîntul lui* (p. 2^v/16—18), *Tu amu singur, Doamne, Dumnezeul nostru, de s<u>pui ceriul și pămîntul* (p. 24^r/10—12); *Și după strigatul diaconului [d]e sînt alții de [vor] să se cuminece* (p. 40^v/15—17).

ce este folosit pentru cazurile genitiv-dativ ale pronumelui *care*: *sfîntul ce-i iaste zioa* (p. 6^r/4); *ce* este folosit pentru *care* cu prepoziție: *într-o mirizmă de bună mirosenie ce luom întru al tău jărtăvnic* (p. 7^v/4—6), *noauo dărui rugăciuni ce doi sau trei, chemîndu-se de numele tău, cearere a da făgăduiși* (p. 14^r/11—13).

De remarcat construcțiile: *în noapte ce întru ia vîndut era* (p. 32^r/13—14) și *locul acesta ce întru el viem* (p. 34^r/8—9), în care *ce* asigură

[29] DHLR II, p. 186.

[30] Candrea, PS I, p. CCXII; DHLR II, p. 186—188; RILR VI, p. 285.

[31] În primul exemplu, просфорь e masculin în vsl. și impune deci forma de masculin ть; în al doilea exemplu, avem a face cu reproducerea unei greșeli din versiunea slavă: благословенїе a rămas nemodificat, deși se afla la locativ plural.

legătura între cuvîntul determinat și reluarea expletivă a acestuia printr-un pronume precedat de prepoziție [32]. Și aceste construcții se explică prin raportare la contextele respective din textul slav : въ нощь въ нѫже прѣдань бываше „în noaptea în care era vîndut", обитѣль сїѫ въ неиже живємь „locul acesta în care trăim". въ нѫже „în care" a fost analizat de traducător în elementele sale componente въ нѫ „în ea", deși forma de feminin în acuzativ a pronumelui anaforic este ѭ (ar fi trebuit deci scris въ нѭ), și же „ce".

Cine apare în locul lui *care* : *unul cu tată<l> pren cine toate făcute sînt* (p. 29^{v}/5—6).

Care apare o singură dată (p. 6^{r}/11). În CT, *care* este, de asemenea, folosit extrem de rar în raport cu *ce* [33]. În textele din secolul al XVI-lea, atît în traduceri, cît și în documente, *care* era într-o vădită minoritate față de pronumele relativ *ce* [34].

Pronumele relative compuse apar în două situații : *a*) acolo unde în limba contemporană ar apărea un pronume relativ compus : *priimești jărtva de laudă de la ceia ce te cheamă* (p. 27^{v}/7—8), *caută spre ceia ce-ș plecară capetele* (p. 36^{v}/6—7), *Iartă ceia ce luară* (p. 41^{v}/12—13) etc. ; *b*) acolo unde în limba contemporană ar apărea pronumele *care* : *Doamne sfinte, cela ce în sfinți răpaoși* (p. 17^{r}/14—15), *Doamne, Dumnezeul nostru, cela ce pre înnalți lăcuiești* (p. 22^{r}/10—11) etc. Pronumele relativ compus *cela ce* este folosit și pentru cazul genitiv al pronumelui *care* : *Doamne, Domnul nostru, cela ce pîinea ceriului mîncare a toată lumea* (p. 8^{v}/7—9).

Forma de genul feminin a pronumelui relativ compus (*ceea ce*) apare în două exemple cu sens neutru ca în limba română contemporană : *dă noauo întru stătătoarea ta adeverită și întru ceaia ce va să fie* (p. 14^{r}/15-17), *și împărăție dăruiși, cu ceaia ce va să fie* (p. 31^{r}/6—7). A. Bidu consideră neîntrebuințarea pronumelui relativ *ceea ce* cu sens neutru, în *Cazania* lui Varlaam, drept o trăsătură care continuă normele de utilizare a pronumelor relative în secolul al XVI-lea [35]. Prezența lui *ceea ce* în cele două exemple de mai sus dovedește că în secolul al XVI-lea era deja cunoscută întrebuințarea pronumelui relativ compus feminin cu sens neutru.

Pronumele nehotărît. În loc de *alta* apare forma *altă* : *altă să o ia cu trei deagete* (p. 38^{r}/18). *Altă* pentru *alta*, fie ca feminin, fie ca neutru

---

[32] Construcții de acest fel sînt semnalate în PS și PV. Vezi Candrea, PS I, p. CCXIII—CCXIV.

[33] Vezi *Indicele de cuvinte* al *Tetraevanghelului*.

[34] Maria Iliescu, *Concurența dintre care și ce*, în „Studii de gramatică", vol. I, București, 1956, p. 31 ; Angela Bidu, *Pronumele relative în Cazania lui Varlaam*, în LR, X, 1961, nr. 3, p. 219, nota 2.

[35] A. Bidu, *op. cit.*, p. 228—229.

cu sensul „altceva", este înregistrată în secolul al XVI-lea în textele din Banat, sudul Transilvaniei şi Muntenia [36].

Cu sensul de „fiecare" sînt întrebuinţate pronumele relative *care* şi *cine* sub formele amplificate: *careleş* (p. 36^v/12) şi *cineş* (p. 1^v/10–11, 13, 3^r/16–17).

Construcţia *a* + *tot* echivalentă cu genitivul, frecventă în textele din secolul al XVI-lea [37] se regăseşte în cîteva exemple: *mîncare a toată lumea* (p. 8^v/8–9), *pacele a toată lumea* (p. 11^v/19–20).

Cînd este întrebuinţat pe lingă un pronume, *tot* apare înaintea acestuia sub influenţa topicii slave: *toţi noi* (p. 34^r/18, 36^v/10–11), *toţi voi* (p. 34^v/8), cărora le corespunde în textul slav: въсѣмь намь, въсѣхь нась şi въсѣми вами.

Tot precedat de prepoziţia *de*, cu funcţie de atribut, apare în *de ceeasta de toate* (p. 31^r/8). Cazuri de repetare a prepoziţiei înaintea unui substantiv folosit ca apoziţie au fost semnalate şi pentru alte texte din secolul al XVI-lea [38].

Pronumele negativ. De menţionat folosirea formelor *nice o* (p. 40^r/7) şi *nimea*. Ultima este concurată în celelalte texte coresiene de formele *nemunui(a)*, *nimunui(a)*, *nemănui(a)* [39]. Despre omiterea negaţiei în propoziţiile introduse prin *nimea*, vezi p. 88.

NUMERALUL

Numerale cardinale. Femininul lui *doi* este *doau*[*o*] (p. 38^r/16). Formele *îmbi*, *îmbe*, atestate în textele nordice (PS, PV, PH) şi într-o tipăritură bănăţeană (PO), nu se întîlnesc; în text apar numai *amîndoi* (p. 15^v/3, 26^r/18, 33^v/1) şi *amîndoauo* (p. 8^r/10, 19, 39^r/17), caracteristice textelor coresiene.

Mie întrebuinţat singur la plural are forma *mii* (p. 31^r/16). Neprecedat de alt numeral, *mie* prezintă la plural forma *mii* şi în alte tipărituri coresiene (CC^1, CC^2); cf. totuşi *mie de neamure* (CP) [40].

Untunearece (p. 31^r/16–17) „zece mii" este calc după vsl. тьма „întuneric, mulţi, zece mii".

Numeralele ordinale. Alături de formele *întîiu* (p. 38^v/6) şi *intîiul* (p. 5^v/8) apare şi forma compusă cu *de*: *dentîiu* (p. 13^r/2).

---

[36] DHLR II, p. 191.
[37] *Ibidem*, p. 191–192.
[38] *Ibidem*, p. 407.
[39] *Ibidem*, p. 106.
[40] *Ibidem*, p. 178.

De remarcat folosirea numai cu particula deictică *-a* în forme ca *al doilea, al treilea*, pentru care în alte tipărituri coresiene (ICr, CT, CPr, CC¹) înregistrăm forme oscilante : *al doile, al treile — al doilea, al treilea*[41].

VERBUL

Conjugări. Unele verbe aparţin altor conjugări decît în limba actuală : conj. I : *fericează* (p. 10ʳ/19), *ferica* (vezi formele participiale *fericat, fericată, fericata, fericate*) ; conj. a IV-a : *sfărîmit-ai* (p. 2ᵛ/3), *înfrîmseţit-ai* (p. 31ʳ/14—15), *înfrîmseţişi* (p. 17ᵛ/4) ; cf. totuşi *înfrîmseţă* (p. 2ʳ/13—14).

Diateze : *a*) *diateza activă*. Sub formă activă sînt întrebuinţate verbe care astăzi sînt reflexive : *să atingă şi el popa de sfîntul potiri* (p. 39ᵛ/7) ; *Că ca de supt ţinearea ta de preutindinea să ferim* (p. 24ʳ/8—9) ; *însă den tatăl născu ma[i]nte de toate veacurele* (p. 29ᵛ/1—2), *fiiul* [*lu*] *Dumnezeu ce-au născut* [*d*]*inioară* (p. 29ʳ/19—29ᵛ/1) ; *venit-au den ceri ş-au născut den duhul sfînt* (p. 29ᵛ/8—9), *Nu amu plecară trup şi sînge* (p. 36ᵛ/7—8) ; *diaconul să pleace capul său* (p. 27ʳ/1—2) ; *capul pleace . . . diaconul* (p. 33ᵛ/3—4) ; *nu amu plecară trup şi sînge* (p. 36ᵛ/7—8) ; *Domnului s*[*ă*] *rugăm* (p. 7ʳ/17—18) etc.

b) *diateza reflexivă*. Cazul opus celui semnalat mai sus ni-l oferă cîteva verbe : *împărăţi-se* (p. 7ᵛ/17), *să se postească* (p. 29ᵛ/8—9), *te răstignişi* (p. 3ᵛ/3), *ce-ş stă* (p. 37ʳ/19).

Formarea timpurilor şi modurilor. *Prezentul. Dărui* la modul indicativ persoana a II-a singular apare fără desinenţa *-eşti* : *dărui* (p. 14ʳ/11). La verbul *învîrtoşa* apare desinenţa *-ază* : *învîrtoşază* (p. 10ʳ/8). În secolul al XVI-lea formele fără desinenţa *-ez* ale verbului *învîrtoşa* prevalau asupra celor cu desinenţă, atestate în afara acestui text în PS şi CV. De altfel, şi în aceste din urmă două texte, ca şi în textele rotacizante şi unele tipărituri coresiene (CPr, CC²) întîlnim pentru acest verb numeroase forme fără desinenţa *-ez*[42].

La persoana I singular, verbele cu rădăcina în *n* şi *d* (exemple pentru verbele cu rădăcina în *t* şi *r* nu avem) prezintă forma „iotacizată" : *spuiu* (p. 38ᵛ/12, 39ʳ/3) şi *crez* (p. 29ʳ/14, 38ᵛ/12). Ambele forme au consoana finală a rădăcinii modificată după modelul verbelor la care iotacizarea are cauze fonetice. Vezi la modul conjunctiv amănunte asupra altor forme iotacizate din text.

Imperfectul. Pentru persoana I singular nu înregistrăm în text nici o formă. După cum se ştie, textele din secolul al XVI-lea nu atestă la această persoană prezenţa desinenţei *-m*[43].

[41] DHLR II, p. 179.
[42] *Ibidem*, p. 94, 197, 203, 209, 215, 233—234.
[43] *Ibidem*, p. 213.

La persoana a III-a singular, *grăi* are forma *grăie* (p. 32ᵛ/12).

Pentru persoana a III-a plural, cum este şi de aşteptat, nu există exemple cu desinenţa *-u* : *era* (p. 32ʳ/12).

Perfectul simplu. Persoana I singular de la *greşi* este *greşiiu* (p. 9ᵛ/6).

La persoana I-a şi a II-a singular şi a III-a singular şi plural există cîteva forme de perfect tare : *feciu* (p. 9ᵛ/7), *feace* (p. 9ᵛ/11, 15ʳ/9), *feaceră* (p. 15ʳ/10, 21ᵛ/5), *deade* (p. 32ʳ/15, 17—18, 32ᵛ/1), *învişeşi* (p. 14ᵛ/15, 19, 15ʳ/5, 12), *învise* (p. 16ᵛ/7—8, 29ᵛ/12), *cerşură*[44] (p. 35ᵛ/14, 41ᵛ/19).

Perfectul compus. La persoana a III-a singular auxiliarul *avea* are forma *au* : *ce-au luat* (p. 39ʳ/11), *s-au născut* (p. 29ᵛ/8—9), *ce-au născut* (p. 29ʳ/19), *venit-au* (p. 29ᵛ/8), *ce-au rărsa*[*t*] (p. 2ᵛ/14—15), *ce-au zis* (p. 39ʳ/14).

Mai-mult-ca-perfectul. Nu se întîlnesc în text nici forme în *-se*, nici forme perifrastice.

Viitorul. Pe lîngă viitorul construit cu auxiliarul *a vrea* + infinitivul scurt al verbului de conjugat, întîlnim şi forma perifrastică formată din prezentul verbului *a vrea* şi conjunctivul prezent : *va să sărute* (p. 39ᵛ/4) şi [*vor*] *să se cuminece* (p. 40ᵛ/16—17).

Conjunctivul prezent. La persoana a III-a singular este frecventă folosirea verbului fără *să*, semn al conjunctivului : *Arate şi diaconul cu nusul* (p. 32ᵛ/16—17) ; *Aşijderea capul pleace puţinel diaconul şi arate cu urariul sfîntul blid* (p. 33ᵛ/2—5) ; *E preutul blagoslovească aciia spre sfîntul potiri* (p. 33ᵛ/13—15) ; *Şi cînte alliluia* (p. 19ʳ/4) ; *Diaconul amu meargă, stea de-a dereapta popeei şi popa frîngă sfînta pîine* (p. 37ᵛ/5—7) etc.

Ca şi la prezentul indicativului, verbele prezintă forme iotacizate la persoana a III-a singular şi plural (pentru persoana I-a singular lipsesc exemple) : *a*) forme corespunzătoare formelor etimologice : *să nu cază* (p. 7ʳ/13, 31ᵛ/16, 40ʳ/7, 8), *să rămîie* (p. 40ʳ/8), *să ţie* (p. 1ᵛ/15—16), *ţie* (p. 26ᵛ/4) ; *b*) forme refăcute prin analogie : *să puie* (p. 2ʳ/15, 2ᵛ/10, 4ʳ/16—17, 5ʳ/1). La conjugarea a IV-a nu s-au refăcut forme neiotacizate : *să împarţ*[*ă*] (p. 38ʳ/15—16), *să vie* (p. 24ʳ/17, 36ʳ/3). În textele din secolul al XVI-lea, fomele iotacizate sînt generale.

Modul condiţional-optativ. La perfectul condiţionalului înregistrăm o formă compusă din imperfectul verbului *a vrea* + infinitivul verbului de conjugat (*vrea vrea*) : *Că de vrea vrea jărtvă va vrea amu* (p. 10ʳ/14—15).

Modul imperativ. Verbul de conjugarea a IV-a *acoperi* şi *descoperi* prezintă la persoana a II-a sg. desinenţa *-i* : *coaperi* (p. 8ʳ/7—8) ; cf. totuşi *coapere* (p. 8ʳ/1), *descoaperi* (p. 19ʳ/19). Această desinenţă este folosită

---

[44] Sufixul *-u* din tema acestui verb se explică prin influenţa lui *ceru* şi a altor perfecte în *-u*. Vezi DHLR II, p. 242 ; RILR VI, p. 289.

în mod curent la verbele de conjugarea a IV-a în textele rotacizante[45], în PO, iar dintre textele coresiene în CP[46].

Curăți formează persoana a II-a singular cu desinența *-eaște*: *cură-țeaște* (p. 3r/18, 9r/19—9v/1, 10r/2).

Imperativul lui *veni* este *vino* (p. 10v/18, 18v/3, 26v/13 etc.), formă înregistrată constant în textele din secolul al XVI-lea[47], cu o singură excepție (EP), unde întîlnim forma *vienă*[48].

Modul infinitiv. Înregistrăm în cîteva rînduri exemple de infinitiv lung în construcția cu *de-a*: *de-a se cuminecarea* (p. 41r/3—4), *de-a ținearea* (p. 33r/17), *de-a ... izbăvirea* (p. 27v/1), [*d*]*e*-[*a*?] ... *izbăvirea* (p. 34v/19). Acest tip de construcție apare în secolul al XVI-lea în textele coresiene (CPr, CC¹, CC²), în PH, PO, TM și CTd[49].

Întrebuințarea modurilor și timpurilor. Dată fiind natura acestui text, care înglobează rugăciuni și indicații pentru săvîrșirea slujbei, imperativul și conjunctivul cunosc o frecvență sporită în raport cu celelalte texte din secolul al XVI-lea.

Întrebuințarea modurilor și timpurilor verbale este dictată în bună măsură de textul slav. Astfel perfectul simplu corespunde aoristului slav: *aduseși* (p. 36v/5) pentru привєдє; *cerșură* (p. 35v/14, 41v/9) pentru испросившє, *deade* (p. 32v/1) pentru въдасть; perfectul compus redă perfectul slav: *dat-ai* (p. 24v/9) pentru прѣдаль єси; *înfrîmsețit-ai* (p. 31r/5), pentru сподобиль єси; *seulat-ai* (p. 31r/4) pentru въставиль єси; *scumpăratu-ne-ai* (p. 3v/1) pentru искоупиланы єси etc. De remarcat la perfectul compus așezarea auxiliarului după participiul trecut exact ca și în slavă. Viitorul corespunde prezentului verbelor perfective, care în slavă înlocuiește viitorul: *va face* (p. 1r/12) pentru сътворить, *va arăta* (p. 32v/9) pentru покажєть, *se vor bucura* (p. 3r/13) pentru въздрадѹѫт сѧ etc. Există și abateri de la această tendință: *întorcu-se* (p. 10r/10) pentru обратѧт сѧ. Alteori viitorul traduce prezentul imperfectivelor cu valoare de viitor durativ: *va vedea* (p. 37r/16, 19—37v/1) pentru видить. Viitorul perifrastic [*vor*] *să se cuminece* (p. 40v/16—17) corespunde, de asemenea, unui tip de viitor slav: причєстити сѧ хощєшє. În schimb, forma de viitor perifrastic *va să sărute* (p. 39v/4) este inexplicabilă prin raportare la textul slav (цѣловавь — participiu trecut activ).

Sub influența textului slav, infinitivul înlocuiește uneori construcțiile cu conjunctivul: *mai vîrtos a spori și a ajuta lor în*[*tru*] *toate și a*

---

[45] Vezi Candrea, PS I, p. CXCIV.

[46] DHLR II, p. 233; RILR VI, p. 293.

[47] DHLR II, p. 233.

[48] Microfilm 14 (BAR), p. 44/21.

[49] DHLR II, p. 236—237.

pleca supt picioarele lor tot dracul (p. 21ʳ/18-21ᵛ/1) pentru и̇ли пачє посо̀бити и поспѣшити имь въ въсємь и покорити подь нозѣ ихь въсѣкого врага; *Și dă noauo cu o gură și cu o inemă a te slăvi și a te cînta* (p. 34ᵛ/1—3) pentru и даждь намь єдинѣми оу҆сты и єдинѣмь срдцємь славити и въспѣвати; *cuviiuşaz[ă] noi, despoietoare, cu îndrăznire a cuteza a che[ma] tine* (p. 35ʳ/17—19) pentru исподобины влко съ дрьзновенїємь смѣти и призывати тєбє etc. Traducerea reușește cîteodată să scape de sub tirania modelului slav, situații în care infinitivele slave sînt redate prin conjunctive: *să nu facă dedesupt udătură* (p. 4ʳ/9) pentru за єжє нєсътворити ѿ издола мокроты; *către îngînduirea ta să ne înțelepțim și să lucrăm* (p. 19ᵛ/6—7) pentru къ оу҆гождєнїю твоємоу мѫдрьствовати и дѣлати. Prezența construcţiilor cu infinitivul în textele religioase din secolul al XVI-lea se explică după părerea noastră prin influența textelor slave și nu prin caracterul arhaic și conservator al limbii din nordul Moldovei și al Transilvaniei [50].

Infinitivul lung precedat de prepoziția *de-a* se întîlnește, de asemenea, folosit pentru conjunctiv: *de-a ne izbăvirea noi* (p. 27ᵛ/1, 34ᵛ/19), *de-a ținearea* (p. 33ʳ/17), *de-a se cuminecarea* (p. 41ʳ/3—4). Construcțiile acestea traduc parţial construcțiile cu infinitivul după prepoziție din slavă, care, la rîndul lor, sînt calchiate din greacă [51]: *de-a izbăvirea* pentru о избавити сѧ, dar *de-a ținearea* nu se poate justifica prin forma de prezent дрьжить, după cum nici *de-a se cuminecarea* nu este corespondentul perfect al participiului prezent activ причєщаѭщєи сѧ.

O serie de verbe sînt construite cu dativul sub directa influență a verbelor corespunzătoare din textul slav: *bucura*: *bucură-se limba mea dereptăției tale* (p. 10ʳ/12—13) pentru въздраўєт сѧ ѧзыкь мои правдѣ твоєи; *cădea*: *Ție acmu cădem* (p. 25ʳ/9) pentru к тєбѣ во прихождѫ; *învăța*: *învăța-mă-voiu porîncitelor tale* (p. 2ᵛ/6—7) pentru наоучѫ сѧ заповѣдємь твоимь; *ruga*: *lumiei Dumnezeu să rugăm* (p. 22ᵛ/14—15) pentru мирѡ̀ ґоу помолим сє; *toci*: *tocişi oamenilor* (p. 3ᵛ/5) pentru источиль чловѣкомь.

În unele situații auxiliarul este omis, întrucît acesta nu apare nici în textul slav: *să nu ‹fie›* [52] *cineva de chemați* (p. 22ᵛ/12—13) pentru да нє кто о глашєныи; *Blagoslovit Dumnezeul nostru pururea și acmu și pururea și întru veacii veacului* (p. 2ʳ/2—5) pentru блвєнь бгь нашь въсєгда и нн҃ѣ и прно и въ вѣкы вѣкѡ; *Blagoslovit Dumnezou că mă încinse cu tărie* (p. 3ʳ/2) pentru блвєнь бгь прѣпоıасоуєи мѧ силѫ etc. (În ultimele două exemple *blagoslovit* reproduce participiul trecut pasiv din slavă благословєнь).

---

[50] Ion Diaconescu, *Unele aspecte ale înlocuirii infinitivului cu conjunctivul în limba română din secolul al XVI-lea*, în „Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani", București, 1965, p. 169—170.

[51] André Vaillant, *Manuel du vieux slave*, Paris, 1964, p. 348.

[52] Dăm între croșete întregirile efectuate de noi.

Despre poziția pronumelui reflexiv care însoțește verbele reflexive, vezi p. 77.

Verbul *sălășui* se construiește cu prepoziția *spre*: *să se sălășuiască . . . spre noi și spre ceaste darure* (p. 27^{v}/17—19). Și alte verbe care astăzi nu se construiesc cu *spre* apar în legătură cu această prepoziție: *să aibă ceva spre cineva* (p. 1^{r}/6—7), *e sfîntul potiri să fie pus spre sfînta masă* (p. 41^{r}/6—7).

ADVERBUL

Următoarele adverbe și locuțiuni adverbiale prezintă sensuri sau forme deosebite de cele de astăzi.

1. Adverbe și locuțiuni adverbiale de mod

cît „încît": *să bage uncropul cît să fie destul* (p. 38^{r}/6—7).

cumuș traduce vsl. ꙗко „cum": *ție în cap sfîntul blid cumuș iaste* (p. 26^{v}/4—5). În secolul al XVI-lea, *cumuș* a mai fost înregistrat în locuțiunea adverbială *de cumuși* „de îndată ce" (CC^{2})[53].

macară „cel puțin?": *Antifona 2*: *„Domnul împărăți-se". Macară*: *„Laudă sufletul mieu Domnul"* (p. 14^{r}/6); *Și cînte alliluia, cîntecul lu David, sau macară mainte de acesta să grăim Apostolul* (p. 19^{r}/4—5).

obraz de cruce „în chip de cruce": *să cădească sfînta masă obraz de cruce împrejur* (p. 25^{v}/9); *Să sărute și diaconul urariul său io iaste spre el obraz de cruce* (p. 29^{r}/9—11). Avem a face în aceste exemple cu un calc după vsl. кр҃та образно „în chip de cruce", care este evitat în alte locuri unde înregistrăm traducerea corectă *în chip de cruce* (p. 4^{v}/1—2, 37^{v}/8—9, 38^{r}/11—12).

2. Adverbe și locuțiuni adverbiale de loc

de-a dereapta „la dreapta" (p. 2^{v}/11); cf. însă *la dereapta* (p. 2^{r}/17).

denlăuntru (p. 28^{v}/19).

dennafară (p. 17^{r}/10—11), dar și *de afară* (p. 17^{r}/8).

dennainte (p. 20^{r}/17); *mai dennainte* (p. 39^{r}/14); cf. totuși *mai denainte* (p. 3^{r}/8).

desupra (p. 7^{v}/13).

io „unde": *Vine steaoa, stătu desupra io era feciorul* (p. 7^{v}/12—13); *și sfîntul potiri ce ie în mînă cu pocrovul să șteargă și pre margine io va*

---

[53] DHLR II. p. 259.

să sărute (p. 39ᵛ/2—4). Adverbul a fost înregistrat în tipăriturile coresiene, în textele din Banat și din nordul și centrul Transilvaniei [54].

nainte „înainte": *De cealea ce-s puse nainte... Domnului să ne rugăm* (p. 8ᵛ/3—5).

3. Adverbe și locuțiuni adverbiale de timp

aciia traduce vsl. абїє „imediat": *să meargă aciia în sfîntul oltariu* (p. 10ᵛ/7—8); *să se apropie și închinăciune aciia ceară* (p. 39ᵛ/6—7).

aciiaș apare de asemenea pentru vsl. абїє „imediat, îndată", sens cu care acest adverb se întîlnește în tipăriturile coresiene (CT, CPr, CC¹, CP, CC²) [55] și în manuscrisele transilvănene sau nord-transilvănene (CTd, TM, PH, CV)[56]: *Unul den voinici cu sulița coastele lui împunse și aciiaș ieși sînge și apă* (p. 4ᵛ/12—14); *Și po [pa] aciiaș* (p. 11ʳ/18—19); *Să cheame aciiaș diaconul* (p. 39ᵛ/4—5).

acmu „acum": *Blagoslovit Dumnezeul noastru pururea și acmu* (p. 2ʳ/3—4, 3ᵛ/7—8, etc.). *Acmu* este atestat în secolul al XVI-lea în Țara Românească, Moldova, Transilvania și Banat [57].

ainte „înainte": *Să ainte apucăm fața lui în ispovedire și în cîntare să strigăm lui* (p. 14ᵛ/16—18).

amu „acum": *Că de vrea vrea jărtvă va vrea amu* (p. 10ʳ/15—16). În restul exemplelor *amu* nu are un înțeles precis, datorită faptului că urmează mecanic topica corespondenților оубо și бо din textul slav: *De va vrea preutul să sfîrșască dumnezeiasca taină, datoriu iaste întîi amu în pace să fie cu toți* (p. 1ʳ/3—5), *sfîntul amu blid să-l puie de-a stînga* (p. 2ᵛ/9—10) etc. În textele coresiene, *amu* a fost înregistrat cu sensurile „deci", „căci", „acum", „de îndată", „iată", „dar", „iar" [58]. În secolul al XVI-lea, *amu* a mai fost notat în texte din nordul (PS, PH, CV), centrul (TM, TB) și vestul (CTd) Transilvaniei și din Banat (PO) [59].

de acicea „de aici": *De-acicea treci întru a lu Vasilie liturghie* (p. 22ʳ/7—8).

deaciia e înregistrat, în majoritatea cazurilor, pentru vsl. тажє „după aceea": *Deaciia să meargă cătr[ă] [pr]eutul* (p. 1ᵛ/14); *Deaciia să meargă întru o laturi de oltariu* (p. 2ʳ/4—5). În două situații, *deaciia* apare neașteptat pentru vsl. абїє (p. 3ᵛ/17) și тако „astfel" (p. 1ʳ/17). Dacă

---

[54] *Ibidem*, p. 268.
[55] *Ibidem*, p. 249—250.
[56] *Ibidem*.
[57] *Ibidem*, p. 250.
[58] *Ibidem*, p. 252—253; DA I, p. 155.
[59] *Ibidem*, p. 252—253.

în prima situaţie, *deaciia* se poate explica pornindu-se de la *aciia*, transpunerea frecventă în textul *Liturghierului* a vsl. абїє, în a doua situaţie prezenţa acestei locuţiuni adverbiale nu poate fi explicată decît considerînd că în versiunea slavă care a constituit izvorul traducerii româneşti se afla таже şi nu тако, cum, probabil, greşit apare în versiunea lui Macarie.

de acmu: *fie numele Domnului bla*[*goslovit*] *de ac*[*mu*] *şi pînă în veac* (p. 42^{v}/16—17).

deci „după aceea, apoi": *Deci şi el să se cuminece* (p. 39^{r}/14—15); [*D*]*eci să şt*[*ea*]*rg*[*ă*] [*cu pocrovul*] (p. 39^{v}/16); *Deci să iasă diaconul* (p. 41^{v}/11—12).

de cu searăş traduce vsl. сь вечера „cu înserarea": *să se postească puţinel de cu searăş* (p. 1^{r}/9—10).

dinioară „odinioară": *întru unul Domnul Isus Hristos, fiiul* [*lu*] *Dumnezeu ce-au născut* [*d*]*inioară* (p. 29^{r}/18—29^{v}/1).

în veaci de veac (p. 11^{r}/16—17, 17^{r}/9), *în veacii de veac* (p. 8^{v}/2, 9^{r}/4—5, 13^{r}/1 etc.), ‹*în*› *veacii de veaci* (p. 11^{v}/15), *în veacii veacului* (p. 3^{v}/9), *întru veaci* (p. 1^{r}/9), *întru veacii veacului* (p. 16^{r}/11—12) sînt locuţiuni, avînd comun înţelesul de „întotdeauna, veşnic", care apar pentru aceeaşi expresie slavă въ вѣкы вѣкѡ҃.

mainte „mai întîi": *E diaconul să bage în sfîntul potiri den vin şi apă împreună, zică mainte cătră preutul* (p. 4^{v}/16—18).

nici dinioară „niciodată": *Frîngem şi nu împărţim ce puru*[*rea*] *mîncăm şi nici dinioară sfîrşim* (p. 37^{v}/11—13).

4. Negaţia.

În propoziţiile introduse prin conjuncţia *nici* negaţia lipseşte adeseori sub influenţa originalului slav: *nu întoarce faţa ta de la noi, nice împenge noi de feciorul* (p. 25^{r}/11—12) pentru неѿвратн лнцѧ твоего ѿ мене, ниже ѿрини мене ѿ отрокь; *nici dinioară sfîrşim* (p. 37^{v}/13) pentru никогдаже кончаваемь; *nici sărutare dau ţie* (p. 39^{r}/1—2) pentru ни лобзанїа дам ти. Negaţia nu este exprimată nici în propoziţiile introduse printr-un pronume negativ: *Nimea destoinic a se lega de pohtele trupului* (p. 24^{r}/15—16) pentru никтоже достоинь ѿ свезавшїнх сѧ съ плътьскыми похотми. Într-un singur exemplu, explicabil, de asemenea, prin textul slav, prezenţa negaţiei în propoziţia regentă impune omiterea ei în subordonata temporală: *n-ai păşit toate făcînd, pînă noi cătră ceriu rădicaşi* (p. 31^{r}/4—6). Textul slav paralel este următorul: неѿстоупиль еси всѣ творѧ, доньдеже нась на нб҃са въззведе. În toate aceste exemple omiterea negaţiei în textul românesc se explică prin textul slav în care reluarea negaţiei, în cazurile cînd verbul e precedat de adverbe sau pronume negative, nu este uzitată.

Relevăm următoarele prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale:

a dereapta: *şedea a dereapta ta[t]ălui* (p. 29^v/14).

adins „întru" este întrebuinţat numai înaintea pronumelor *eluş*, *eluşi*, *eiş*: *Ruga să facă preutul adins* [*el*] *uş* (p. 24^r/13—14); *heruvicul grăind adins eiş* (p. 25^v/15—16); *amîndoi* ... *rugîndu-se adins eiş* (p. 33^r/1—2); *Însuş preutul* ... *grăiască adins eluş* (p. 41^r/16—19).

către indică ca şi astăzi direcţia: *zică mainte către preutul* (p. 4^v/18), *grăiască către preutul* (p. 7^v/15) etc.; *către* „în": *şi a cădea către eftenşugul tău* (p. 23^r/1—2) pentru и припасти къ стєдротамь твоимь, *numără ei către aleasa a ta turmă* (p. 22^v/5) pentru причести и къ избранномꙋ твоєм. оустадꙋ.

de apare cu mai multe accepţii ca şi în limba de astăzi; cf. însă *de* „de la" introduce complementul circumstanţial care exprimă separarea de punctul de contact iniţial: *nu întoarce faţa ta de noi, nice împenge noi de feciorul* (p. 25^r/11—12), *Întoarce faţa ta de greşalele meale* (p. 9^v/19—10^r/1); *de* în loc de *din* introduce un atribut, avînd înţeles partitiv: *iar diaconul la fieşcare de tăieri grăiască* (p. 4^r/9—10), *ca să nu cază nice o fărîmă de ceale mai mici* (p. 40^r/6—8), *ceva de ceale jîgănii mici* (p. 31^v/16—17); *de* „pentru": *Şi de spăsenia lor pomeneaşte,* [*Doam*]*ne* (p. 34^r/14—15), *cîte de noi fură* (p. 33^r/2—3), *destoinici fă noi a aduce ţie darure şi jărtve sufleteşti de ale noastre păcate şi de ale oamenilor neştiuturi* (p. 27^v/11—14); *de* „cu" introduce complementul indirect care exprimă instrumentul propriu-zis: *Coperişi ceriul de bunătăţile tale, Hristoase* (p. 8^r/4—6); pentru *de* „decît" vezi *Comparativul adjectivelor*.

de-a apare în construcţii cu infinitivul lung (vezi p. 84).

de-a dereapta (p. 37^v/6).

de-a stînga (p. 5^r/11).

den apare într-un singur exemplu pentru *de*: *fărîmele den jos* (p. 7^r/11).

dendărătul (p. 20^r/15).

denlăuntrul (p. 20^v/5).

dentru apare în corelaţie cu *întru* în următorul exemplu: *fă dentru întrările noastre întru întrările sfinţilor îngeri* (p. 15^v/13—15).

despre „de pe": *Socoteaşte, Doamne, ... den sfîntul sălaşul tău şi despre scaunul mărici împărăţiei tale* (p. 37^r/6—9), *preutul să ia aerul despre sfinte* (p. 30^r/13—14).

desupra (p. 3^v/13).

în „întru" introduce complementul circumstanţial de loc: *cela ce în sfinţi răpaoşi* (p. 17^r/14—15) şi complementul circumstanţial de mod:

Bucură-se sufletul mieu în Domnul (p. 2r/8—9), *Și în duhul sfînt Domnul ce vii face* (p. 29v/17—18). În primul exemplu *în* pentru *întru* se explică prin prepoziția slavă въ (иже въ стꙑ҇ почиваѫщи). Prepoziția *în* „pe" introduce un complement circumstanțial de loc: *în cruce te răstignişi* (p. 3v/3).

între: *priimeaşte, Doamne, jărtva aceasta ce e între ceriu al tău jărtăvnic* (p. 5r/8—10). În textul slavon corespondentul lui *între* este въпрѣдъ „înaintea". În textele din secolul al XVI-lea, *între* spre deosebire de *întru* avea sensul „în fața, înaintea" [60].

întru apare uneori în construcții în care ar fi trebuit să apară *în*: *a ta iaste tăriia întru veaci, amin* (p. 1v/8—9), *acmu și pururea și întru veacii veacului* (p. 2r/4—5); *să-l puie cu dosul întru sfîntul blid* (p. 4r/16—18), *întru cinste şi în pomeană* (p. 5r/4—5), *duh derept noiaște întru zgăul mieu* (p. 10r/3—4), *grăiască aceas[t]a întru [t]aină* (p. 32v/10—11), *ceia ce cu credință întru [ea]le lăcuiesc* (p. 12r/19—20). Prepoziția *întru* e înregistrată pentru *printre* sau *între*: *răpausă-te întru noi* (p. 10v/18—19), *spre pămînt pace întru oameni cu bună vreare* (p. 11r/3—4); *întru* „pentru": *cela ce tocmişi în ceriure începători şi voinicame şi mai mari arhangheli întru slujirea măriei tale* (p. 15v/10—13), *ce derept noi frîmse-se întru lăsarea păcatelor* (p. 32v/5—6), *derept mulț[i] vărsă-se întru lăsăciunea păcatel[or]* (p. 32v/15—16). În contextul *Mîntuitoriul întru nalt* (p. 31v/7) *întru* pare a fi întrebuințat în locul lui *din*.

mainte de „înainte de": *mainte de aceasta să grăim Apostolul* (p. 19r/5—6). Vezi și 29v/1—2.

pînă în „pînă la" exprimă limita unei extensiuni temporale: *să se trezvească pînă în vreamea de slujbă* (p. 1r/10—11) sau a unei extensiuni modale: *pînă în sfîrșit să zică psalomul* (p. 7v/18—19), *pînă în sfîrşit „Slava, I niné, Edino rodnyi sînt"* (p. 14r/7—8), *Troparele sau antifonele pînă în sfîrșit cîntîndu-le* (p. 16r/16—18). *Pînă în* nu se poate explica prin corespondentul slav до și constituie o trăsătură a limbii vorbite. Prepoziția *pînă la* apare numai de două ori (p. 20v/10, 36r/18).

pre în afară de funcția sa obișnuită preia uneori și funcția lui *după*: *cela ce zidişi omul pre obrazul tău şi pre podobie* (p. 17v/1—3). În contextul *sfințeaște ceia ce pre tine nă[dăjdu]iesc* (p. 42r/14—16) funcția lui *pre* corespunde cu aceea a lui *spre*.

pren „prin", dar într-un exemplu preia funcția lui *în*: *să-ş ia pren mîini cineş sti[h]ariul său* (p. 1v/10—11).

prespre „peste" (p. 41r/12).

spre păstrează în cîteva exemple funcția mai veche corespunzînd lat. *super*: *să aibă ceva pizmă spre cineva* (p. 1r/6—7); *Atunce va pune*

[60] DHLR II, p. 280.

spre oltariul tău viței (p. 10ᵛ/4—6); „peste": *că zeul mare e și Domn . . . spre tot pămîntul* (p. 15ʳ/2—3); *spre* înseamnă „pentru" în acest pasaj: *blagoslovează darurile aceastea și ia-le spre a ceriului tău jărtăvnic* (p. 8ᵛ/13—15).

supt este singura formă sub care apare această prepoziție în textul *Liturghierului.*

CONJUNCȚIA

Ne vom ocupa de conjuncțiile dispărute azi din limbă sau de acelea care prezintă alte forme sau alte funcții decît cele din limba actuală.

Conjuncții de coordonare

Pentru e nu se poate distinge întotdeauna cu care din cele două valori (adversativă sau copulativă) este întrebuințat. În unele exemple, *e* este copulativ cu nuanță slab adversativă: *în mormînt cu trupul, e întru iad cu sufletul* (p. 9ʳ/11—12), *Așijderea preutul să sărute sfînta evanghelie, e diaconul sfînta masă* (p. 11ʳ/6—8).

ce „ci" apare de mai multe ori: *nu treci greșitul, ce pui la spăsenie căire* (p. 17ᵛ/6—7); *Nu întoarce fața ta de noi . . ., ce podobeaște aduși să fim ție* (p. 25ʳ/11—13); *și nu ne duce în năpaste, ce ne izbăveaște pre noi de hitleanul* (p. 36ʳ/9—10); *ce* intră în corelație cu *nimea* în exemplul: *Nimea destoinic . . . să vie sau să se apropie sau să slujască ție, împărat de slavă, ce slujesc ție, mare și înfricoșat* (p. 24ʳ/5—24ᵛ/1).

ce însă apare pentru vsl. нж обаче „ci totuși": *Ce slujesc ție, mare și înfricoșat, și aceluia tăriia ceriului, ce însă negrăită și nemăsurată la oameni iubirea ta* (p. 24ᵛ/2—5).

nici în corelație cu *nu* nu este urmat de negație: *nu întoarce fața ta de noi, nice împenge noi de feciorul tău* (p. 25ʳ/11—13), *nu amu vrăjmașilor tăi adeveriturile tale zic, nici sărutarea dau ție ca Iuda* (p. 38ᵛ/19—39ʳ/2). Spre deosebire de astăzi, *nici* apare o dată fără a intra în corelație cu *nu* sau *nici*: *datoriu iaste întîi amu în pace să fie cu toți, nici să aibă ceva pizmă spre cineva* (p. 1ʳ/4—7). În acest exemplu, *nici* îndeplinește rolul de adverb de negație.

Conjuncții de subordonare

deaca „dacă" (p. 17ʳ/5—6, 20ᵛ/8, 21ʳ/2, 25ᵛ/13, 40ᵛ/6).

derept să „pentru ca să": *atunce să zacă cu dosul în sus, derept să nu facă dedesupt udătură* (p. 4ᵛ/7—9).

după cînd „după ce": *E d[eac]a va veni vreamea, după cînd va face cumu e obiceaiul . . . să meargă în besearecă* (p. 1^r/11—14); *Ruga de credincioși după cînd veri întinde andimisul* (p. 22^v/15—16). În aceste exemple avem a face cu un calc după v.sl. по вънегда.

să cu funcție de conjuncție condițională este atestat o singură dată în text: *E să nu sînt de-a cuminecarea, diaconul ținînd potiriul și popa să blagoslovească* (p. 41^r/3—5).

SINTAXĂ

SINTAXA PROPOZIȚIEI

O serie de particularități care privesc sintaxa părților de propoziție au fost discutate la capitolul *Morfologia*. Pentru acest motiv, vom discuta în acest capitol numai acele aspecte care nu au fost încă relevate.

Predicatul nominal. În unele predicate nominale copula nu este exprimată, întrucît nu apare în textul slav: *Doamne sfinte, cela ce în sfinți răpaoși, ce de trei ori <ești>*[1] *sfînt, cu glasuri de serafimi <ești> cîntat* (p. 17^r/14—17) pentru бж҃є ст҃ыи ижє въ ст҃ꙑ҇ почиваѧи. ижє трї ст҃ымь гласѡ ѿ сєрафїмь въспѣваємыи; *și datori <sînt> ție închinăciune și mare mărie a-ți aduce* (p. 17^v/11—12) pentru и дльжноє тєбѣ поклаиѣнїє и славо словїє приносити; *Nimea <nu este> destoinic a se lega de pohtele trupului* (p. 24^r/15—16) pentru никтожє достоинь ѿсвєзавшїиⷯ сѧ съ пльтьскыми поⷯотми; *Ce slujesc ție mare și înfricoșat <lucru este> și aceluia <este> tăriia ceriului* (p. 24^v/2—5) pentru ѧжє бо слоужити тєбѣ, вєлико и страшно и тѣмь нб҃нꙑи силамь. În toate aceste exemple avem de-a face cu traducerea întocmai a așa-numitelor „fraze nominale" din slavă, explicabile la rîndul lor, în bună parte, prin calcuri din greacă[2].

Acordul atributului cu substantivul determinat. Apoziția stă în același caz cu cuvîntul determinat în următorul exemplu: *și toată viața noastră <lu> Hristos Domnului să o dăm* (p. 42^r/1—2, 28^v/6—7). Întîlnim însă și situații în care apoziția nu se acordă cu termenul determinat: *vino în numele Domnului Dumnezeu* (p. 26^v/11—12).

Complementul. Un caz de dublă reluare a complementului direct înregistrăm în exemplul *și toată viața noastră <lu> Hristos Domnului pre ea să o dăm* (p. 28^v/6—7).

---

[1] Dăm între croșete întregirile efectuate de noi pentru a exemplifica mai pregnant omisiunea verbelor copulative.

[2] André Vaillant, *loc. cit.*, p. 355.

Coordonarea

Propozițiile copulative se introduc prin *e*, *iară* (ambele conjuncții cu slabă nuanță adversativă), *nici*, *nu ... nice* (*nici*), *și*: *În mormînt cu trupul, e întru iad cu sufletul, ca Dumnezeu, iară întru rai cu tîlhariul* (p. 9^r/11—13), *Așijderea preutul să sărute sfînta evanghelie, e diaconul sfînta masă* (p. 11^r/6—8); *în pace să fie cu toți, nici să aibă ceva pizmă spre cineva* (p. 1^r/5—7), *nu întoarce fața ta de noi, nice împenge noi de feciorul tău* (p. 25^r/11—13), *nu amu vrăjmașilor tăi adeveriturile tale zic, nici sărutare dau ție ca Iuda* (p. 38^v/19—39^r/2), *Nu lepăda mine de fața ta și duhul sfînt al tău nu lua de la mine* (p. 10^r/4—6), *Doamne, tremite mîna ta de sus den sfîntul sălașul tău și mă întărească întru această slujbă a ta* (p. 1^v/2—4) etc.

Propozițiile disjunctive se introduc prin *sau*: *cînte alliluia, cîntecul lu David, sau macară mainte de acesta să grăim Apostolul* (p. 19^r/4—6).

Propozițiile adversative se introduc prin *nu ... ce*, *iară* și *însă* (conjuncția *e*, avînd o slabă nuanță adversativă, am inclus-o în rîndul conjuncțiilor copulative): *tot cela ce va creade întru el nu vor peri, ce va avea viață de veaci* (p. 32^r/10—11), *nu ne duce în năpaste, ce ne izbăvească pre noi de hitleanul* (p. 36^r/9—10), *Și în duhul sfînt Domnul ce vii face, însă de la tatăl vi[n]e și în tatăl și în fiiul să [ne] închinăm* (p. 29^v/17—30^r/1), *sfîntul amu blid să-l puie de-a stînga parte, iară potirul de-a dereapta* (p. 2^v/9—11), *să ia preutul în mîna stîngă amu prescurea, iară în dereapta sfînta copie* (p. 3^v/10—12).

Subordonarea

Propozițiile subiective se introduc prin *cela ce*: *Blagoslovit ești cela ce pre scaunul mărici împărăției tale șezi* (p. 18^v/6—8), *vino de sfințească noi cela ce sus cu tatăl șezi* (p. 37^r/9—11).

Propozițiile atributive se introduc prin *ce*, *cela ce*, *ceia ce*, *cine*, *de* și *io*: *mă întărească întru această slujbă, ce e pusă înnainte* (p. 1^v/3—5), *Blagoslovit Dumnezeu ce-au vărsa[t] dulceața sa spre preuții săi* (p. 2^v/14—15), *Și să-l întoarcă cu ceaia parte ce are cruce* (p. 4^v/5—6), *Preutul să cădească al treilea pocrov ce iaste aer* (p. 8^r/8—10), *Spăsească-ne, fiiul lu Dumnezeu, cela ce înviseși den moarte* (p. 14^r/13—15), *nu lăsa noi ceia ce nădăjduiesc spre tine* (p. 13^v/16—17), *Să cîntăm noi ceia ce sînt dennafară* (p. 17^r/10—11), *Lumină de la lumină, Dumnezeu derept den Dumnezeu derept, născut însă nefăcut, unul cu tată<l> pren cine toate făcute sînt* (p. 29^v/2—6); *Tu amu*

singur, Doamne, Dumnezeul nostru, de s‹u›pui ceriul și pămîntul (p. 24^{v}/10—12), *[d]e sînt alții de [vor] să se cuminece să ia de la diaconul sfîntul potiri și să dea [lor]* (p. 40^{v}/16—18), *sfîntul potiri ce ie în mînă cu pocrovul să șteargă și pre margine io va să sărute* (p. 39^{v}/2—4).

Propozițiile completive directe sînt introduse prin *că* : *[C]rez, Doamne, și spuiu că tu ești Hristos, fiiul Domnului viu* (p. 38^{v}/12—13).

Propozițiile completive indirecte sînt introduse prin *că* (subordonatele primesc în acest caz o anumită nuanță circumstanțială, de obicei cauzală), *cîntămu-ți, lăudămu-te că în mîinile lui cumplitele pămîntului și înnaltele codrilor ale lui sînt, că a lui iaste marea și el feace-o* (p. 15^{r}/5—9), *cîntămu-ți, lăudămu-te că zeul mare e și domn și împărat mare spre tot pămîntul* (p. 15^{r}/1—3).

Propozițiile circumstanțiale de loc se introduc prin *io* : *Vine steaoa, stătu desupra, io era feciorul* (p. 7^{r}/12—13), *Să sărute și diaconul urariul său, io iaste spre el obraz de cruce* (p. 29^{r}/9—11).

Propozițiile circumstanțiale de timp se introduc prin *ca* [3], *cînd* și *pînă* : *Ca vor sfîrși întîia antifonă să meargă iară la loc de obiceai* (p. 13^{v}/3—5), *cîndu se vor închina să grăia[sc]ă întru eiș această rugăciune* (p. 1^{r}/18—1^{v}/1), *pîrî-veri cînd veri judeca* (p. 9^{v}/7—8), *Cînd vor sosi la Slavă să meargă popa și diaconul înnaintea sfinteei mease* (p. 15^{r}/14—16), *și n-ai pășit toate făcînd, pînă noi cătră ceriu rădicași și împărăție dăruiși* (p. 31^{r}/4—7).

Propozițiile circumstanțiale cauzale se introduc prin *că* : *Blagoslovit Dumnezeu, că mă încinse cu tărie* (p. 3^{r}/2—3), *Har dămu-ți, Doamne, Dumnezeu tare, că podobit-ai noi înnainte a-ți sta* (p. 22^{v}/17—19), *Să se împle rostul nostru de cîntarea ta, Doamne, . . . că spodobit-ai noi a ne împreuna cu sfînta taină* (p. 41^{v}/5—7).

Propozițiile circumstanțiale de scop se introduc prin *ca, ca să (nu), de (să), derept să, să (nu)* : *fiiul tău unul născut dat-ai ca tot cela ce va creade întru el nu vor peri* (p. 32^{r}/9—11), *Credincioși ‹derept› chemații rugați-vă ca Dumnezeu să miluiască ei* (p. 21^{v}/15—17), *răsădeaște întru noi și fericata învățăturiei tale frică ca ale trupului pohte toate să le călcăm* (p. 19^{v}/2—5), *Să ne iubim unul cu alalt ca cu un cuget să spunem* (p. 28^{v}/14—16), *să adune toate ce sînt în sfîntul blid, fărîmele den jos supt sfînta pîine, ca să zacă în păzire și în tărie și să nu cază ceva* (p. 7^{r}/9—13). *Ție unuia greșiiu și hiclenșug înnaintea ta feciu ca să dereptezi-te* (p. 9^{v}/6—7), *să apere spre sfinte cu toată socotirea, ca să nu cază muscă sau ceva de ceale jigănii mici* (p. 31^{v}/14—17), *ce vino de sfințeaște noi* (p. 37^{r}/9—10), *De să se supuie*

[3] În cazul lui *ca* „cînd", Densusianu (HLR II, p. 256—257) afirmă că am avea a face cu o influență a conjuncției slave яко. După V. Morariu, *Sintaxa propoziției în Psaltirea Scheiană*, p. 228, *ca* a preluat sensul temporal de la *cum*, căruia i se substituie adesecori.

și să se pleace tot vrăjmașul și nepriitoriul supt picioarele noastre, Domnului să ne rugăm (p. 12ʳ/13—17), *atunce să zacă cu dosul în sus derept să nu facă dedesupt udătură* (p. 4ᵛ/7—9), *Doamne, rostulu-mi deșchide să vestesc lauda ta* (p. 11ᵛ/9—10), *să meargă la preastol să grăiască* (p. 18ᵛ/2), *și cugetelor noastre descoaperi ochii întru evanghelie propovedaniei tale să înțeleagem* (p. 19ʳ/18—19ᵛ/2), *meargă cătră popa să ia năravul de cădire* (p. 25ᵛ/6—7).

Propozițiile circumstanțiale de mod se introduc prin *așa cum, cît, cum, cumuș*: *Să arate împreună cătră răsărit cu urariul așa cumu și-l ține* (p. 16ʳ/5—7), *inema cîtu-i va fi de tare să-ș păzească cugetul de hitlenie* (p. 1ʳ/7—9), *urariul cu dereapta să ție cum de multe ori am zis* (p. 16ᵛ/16—17), *iartă noauo greșalele noastre cum iertăm și noi greșiților noștri* (p. 36ʳ/7—9), *Și așa să se cuminece cumu-i va fi în mînă cu frică și cu mare nevoin[ț]ă* (p. 39ʳ/8—10), *Deci și el să se cuminece cumu-i va fi în mînă c[u] [toa]tă socotința* (p. 39ʳ/14—16), *ție în cap s[fînt]ul blid cumuș iaste* (p. 26ᵛ/4—5).

Propozițiile circumstanțiale consecutive se introduc prin *că, cît*: *lumea ta așa o iubiși, că fiiul tău unul născut dat-ai* (p. 32ʳ/8—9), *să bage uncropul cît să fie destul* (p. 38ʳ/6—7). În primul exemplu *că* are în regentă drept corelativ adverbul *așa*.

Propozițiile circumstanțiale condiționale se introduc prin *de, deaca* (cu nuanță temporală), *să (nu)*: *de vrea vrea jărtvă va vrea amu* (p. 10ʳ/15—16), *De va vrea preutul să sfîrșască dumnezeiasca taină, datoriu iaste întîi amu în pace să fie cu toți* (p. 1ʳ/3—5), *acela să sărute sfînta evanghelie de va fi aciia, e de nu va fi să o sărute popa* (p. 16ʳ/14—16), *E preutul să stea dendărătul sfinteei mease de va avea loc* (p. 20ʳ/15—17), *de va fi repidă să o ia în mîinile sale* (p. 31ᵛ/13—14), *Iară de iaste ș-alt diacon slujind, acela să strige denlăuntrul altariului în locul popeei* (p. 20ᵛ/3—6), *Numai de va fi cald și cu abur, atunce să zacă cu dosul în sus* (p. 4ᵛ/6—8). De remarcat în propoziția regentă adverbul *atunce* care îndeplinește rolul de corelativ al conjuncției *de*. *Troparele deaca se vor sfîrși, să meargă diaconul aproape de sfintele dvere* (p. 17ʳ/5—7), *Evangheliia deaca se va sfîrși să grăiască popa cătră diacon* (p. 20ᵛ/8—9), *Aceastea deaca vrem grăi, grăiască preutul rugăciune* (p. 21ᵛ/2—3), *E să nu sînt de-a cuminecarea diaconul țiind potiriul și popa să blagoslovească* (p. 1ᵛ/5—7). După cum observăm din aceste exemple, conjuncția *de* este cea mai des întrebuințată.

Vorbirea directă

Absența verbului de declarație ne întîmpină în cîteva exemple: *Diaconul: „Să zicem toți den tot cugetul și den toate cugetele noastre”* (p. 20ᵛ/13—16), *Diaconul: „Foloseaște, spăseaște, miluiaște . . .”* (p. 23ʳ/

16–17), *Şi diaconul: „Amin"*. *Şi iar[ă] diaconul: „Blagosloveaşte despuietoare"* (p. 33^{v}/10–13), *Şi iară diaconul către popa: „Pomeneaşte-mă, despuietoare sfinte"* (p. 27^{r}/14–16), *Oamenii: „Amin"*. *Popa: „Pace tuturor"*. *Diaconul: „Să ne iubim unul cu alalt ca cu un cuget să spunem* (p. 28^{v}/13–16), *Oamenii: „Amin, amin"* (p. 41^{v}/3), *Psa[lom]: „[B]lagoslovesc [Domnul?] în toată vreamea* (p. 42^{v}/18–19). În toate aceste exemple lipsa verbului de declaraţie se explică prin raportare la textul slav.

Ordinea cuvintelor

Vom semnala în continuare numai acele aspecte interesînd ordinea cuvintelor, care nu au fost relevate la capitolul *Morfologia*.

În propoziţiile enunţiative imperative, determinanţii predicatului preced predicatul, topică pe care o regăsim şi în textul slav: *De dulce-cinstiţi şi de Dumnezeu păziţi împăraţii noştri, de toate curţile şi de voinicii lor, Domnului să ne rugăm* (p. 12^{r}/10–14), *Bunele şi folosu[r]ele sufletelor noastre şi de pacele lumiei de la Domnul să rugăm* (p. 28^{v}/12–15), *A creştinilor sfîrşire întru viaţa noastră, fără păcate, neruşinaţi, în pace şi în bun răspuns la înfricoşatul judeţ a lu Hristos să cearem* (p. 28^{r}/15–19), *Înşiş lor şi unul altuia şi toată viaţa noastră Hristos Domnului pre ea să o dăm* (p. 28^{v}/5–7).

Atributul substantival genitival precede determinantul în exemplul: *Aşteptăm sculatul morţilor şi viilor veacul cela ce va să fie, amin* (p. 30^{r}/5–7).

În unele cazuri şi atributul prepoziţional este aşezat înaintea determinantului: *Şi să priimească de acealea blagoslovenie* (p. 5^{r}/1–2), *[Ţ]ie punem viaţa noastră toată şi nădeajdea, de-oameni-iubitoriu despuietoriu, rugămu-ţi-ne* (p. 35^{v}/3–6). Topica acestor atribute e preluată din textul slav.

Cînd substantivul este determinat de două atribute adjectivale, dintre care unul exprimat printr-un adjectiv propriu-zis, iar altul printr-un adjectiv pronominal, se pot stabili mai multe situaţii în ce priveşte ordinea acestora: *a*) adjectiv propriu-zis — determinat — adjectiv pronominal: *De sfîntul locul acesta ... Domnului să ne rugăm* (p. 12^{r}/17–20), *caută spre noi şi pre sfînta beseareca aceasta* (p. 13^{r}/8–9), *să se dea noauo preacuratul trupul tău* (p. 37^{r}/13–14); *b*) adjectiv propriu-zis — adjectiv pronominal — determinat: *Pomenind amu spăsitoarea acasta învăţătură* (p. 33^{r}/1–2); *c*) determinat — adjectiv propriu-zis — adjectiv pronominal: *duhul sfînt al tău nu lua de la mine* (p. 10^{r}/5–6). Topica în aceste exemple se explică prin raportare la originalul slavon folosit de traducător [4].

[4] о стѣи ѡбитѣли сеи... Г҃оу помл҃им сѧ (cazul *a*); поминающе оубо спаснѫѧ сїѫ заповѣдь (cazul *b*); дх҃а ст҃го твоего не ѿими ѿ мене (cazul *c*).

Substantivul determinat poate precede două adjective pronominale, dintre care primul posesiv, iar al doilea demonstrativ: *Și destoinici fă noi ce-ai pus întru slujba ta aceasta* (p. 23r/8—10). Topica aceasta este preluată din textul slav: и доволны сътвори ны иже положиль еси въ слоужбѫ твоѭ.

Există și situații cînd substantivul determinat de trei atribute este așezat în urma acestora: *răsădeaște întru noi și fericata învățăturiei tale frică* (p. 19v/2—3). Raportarea la textul slav explică și în acest caz ordinea cuvintelor: въсади въ ны и блаженныи заповѣдеи твои страхь.

Complementul direct are topică liberă cînd este exprimat printr-o formă neaccentuată a pronumelui personal: *Doamne, curățeaște-mă și mă miluiaște* (p. 3r/17—18), *Bucură-se sufletul mieu în Domnul, că mă îmbrăcă întru cămașe de spăsenie și cu vășmînt de veselie îmbrăcă-mă* (p. 2r/8—12). La perfectul simplu, complementul direct stă în unele exemple după verb: *cu pînză curată învăli-l, puse-l* (p. 26v/19—27r/1), *și el feace-o* (p. 15r/9).

În *Să ainte apucăm fața lui în ispovedire și în cîntare să strigăm lui* (p. 14v/16—18), complementul circumstanțial se intercalează între verbul *apucăm* și *să*, semnul conjunctivului. Adverbul *amu* dislocă uneori atributul de determinant: *Fă pîinea amu aceasta cinstit trupul Hristosul<u>i tău* (p. 33v/9—10), *sfîntul amu blid să-l puie de-a stînga* (p. 2v/7—10).

LEXICUL

Dintre cuvintele care alcătuiesc lexicul *Liturghierului* vom examina cuvintele dispărute azi din limbă sau puțin cunoscute, precum și cuvintele cu forme sau sensuri deosebite de cele din limba actuală. Vom urmări concomitent și repartiția lexicului pe origini *.

Cuvinte care prezintă forme sau sensuri diferite de cele actuale

a) Elemente latine

Adeverit adj. „adevărat": *Strige ei cu cuvîntul adeverit* (p. 21v/17—18).

Arsă s.f. „jertfă": *Că de vrea vrea jărtvă va vrea amu; toate arsele nu bine-vruși* (p. 10r/15—17). În secolul al XVI-lea, de la verbul *arde*

* Precizăm că nu am diferențiat în cadrul repartizării lexicului pe origini elementele moștenite sau împrumutate de cele formate pe teren românesc.

sînt cunoscute trei derivate care exprimă noțiunea de „jertfă": *arsă*, care, în afara textului nostru, mai apare în psaltirile rotacizante (PS, PV, PH) și în CP [1], *ardere* înregistrat în CP, PS și PO și *arsură* atestat în CT, EL și PO [2].

Ascuns s.n. „taină": *Cina ta întru ascuns, astăzi fiiul Domnului împreunatu mă priimeașt[e]* (p. 38^v/17—19). Vezi și p. 35^r/8. Cu acest sens termenul nu a fost înregistrat de Densusianu și acad. Rosetti; în schimb el figurează în lexicul de bază al limbii din secolul al XVI-lea, stabilit de Claudia Tudose [3].

Codru s.m. „munte": *că în mîinile lui cumplitele pămîntului și înnaîtele codrilor ale lui sînt* (p. 15^r/6—8). *Codru* „munte" este atestat în textele coresiene (CT, CPr, CP, CC^1, CC^2) și în textele rotacizante (PS și PH) [4].

Cuceri vb. refl. „a se smeri, a se supune": *rugămu-ți-ne și cearem și cucerimu-ne* (p. 35^r/5—6). Cu acest sens, *cuceri* este atestat în tipăriturile coresiene (CT, CPr, CC^1, CM, CC^2) [5].

Cumplit s.n. „sfîrșit": *că în mîinile lui cumplitele pămîntului* (p. 15^r/6—7). În secolul al XVI-lea, *cumpli* cu sensul „a isprăvi, a consuma, a epuiza" apare în PS [6].

Descoperi vb. „a deschide": *și cugetelor noastre descoaperi ochii întru evanghelie propovedaniei tale* (p. 19^r/18—19^v/1); „a revela": *Să descoapere lor evanghelia dereaptă* (p. 21^v/18—22^r/1). *Descoperit* și *descoperitură* cu sensul „revelație" se întîlnesc în secolul al XVI-lea în tipăriturile lui Coresi (CT, CPr, CC^1, CC^2) și într-un text rotacizant (CV) [7].

Drac s.m. „dușman": *Dereapta ta mînă, Doamne, frîmse dracii* (p. 2^v/1—2). Vezi și p. 21^v/1. *Drac* „dușman" traducînd vsl. кρагъ este înregistrat în tipăriturile coresiene (CT, CPr, CP^1, CP^2) și în textele rotacizante (PS, PH, PV) [8]. De remarcat înlocuirea lui *drac* din versiunea coresiană a *Psaltirii* din 1577 prin *vrăjmaș* în CP^2 [9].

Dulce adj. „bun": *însuți Doamne, după dulce inema ta caută spre noi* (p. 13^r/7—8). Vezi și p. 14^v/4, 23^v/8 etc. În textele din secolul al XVI-lea, *dulce* „bun" a fost înregistrat în tipăriturile coresiene, în textele din centrul

---

[1] DHLR II, p. 294; RILR VI, p. 320.

[2] DHLR II, p. 423.

[3] Claudia Tudose, *Lexicul de bază în secolul al XVI-lea*, in SCL, XVI, 1965, nr. 5, p. 628, 649 și SCL XVI, nr. 6, p. 815; vezi și RILR VI, p. 320.

[4] DHLR II, p. 428—429; RILR VI, p. 330.

[5] DHLR II, p. 429.

[6] *Ibidem*, p. 494; RILR VI, p. 331.

[7] DHLR II, p. 432.

[8] *Ibidem*, p. 435; Candrea, PS II, p. $12^{1, 7, 19, 27}$, $13^{3, 22}$, $18^{12, 15, 32, 36}$; RILR VI, p. 331.

[9] Vezi Candrea, PS II, p. 13^{22}, $18^{32, 36}$ etc.

Ardealului și în textele rotacizante[10]. Pentru *dulce* din compuse, vezî *Compunerea*, p. 115–116.

Dulceață s.f. „bunătate": *cearcetă noi cu dulceața ta* (p. 17^v/15–16). Vezi și p. 15^v/17. Sensul acestui cuvînt se regăsește și în alte tipărituri coresiene (CT, CPr, CP^1), precum și într-un text nordic (PS)[11]; „grație divină, dar": *Blagoslovit Dumnezeu ce-au vărsa[t] dulceața sa spre preuții săi* (p. 2^v/14–15). Vezi și p. 7^r/8, 22^r/5, 27^v/18.

Împărăți vb. refl. „a deveni împărat": *Domnul împărăți-se și întru frîmseațe se învești* (p. 7^v/17). Vezi și p. 14^r/5–6. Verbul este înregistrat în textele rotacizante (PS, PV, PH), în tipăriturile coresiene (CPr, CC^1, CM, CP, CC^2) și într-o tipăritură bănățeană (PO)[12].

Împinge vb. „a respinge, a îndepărta": *nu întoarce fața ta de noi, nice împenge noi de feciorul tău* (p. 25^r/11–13).

Imple vb. „a împlini, a îndeplini": *Împăratul ceriului ... cela ce de pretutindinea toate imple* (p. 10^v/14–16), *toate le împluși, nescrisule* (p. 9^r/15–16); vezi și p. 14^r/15. Cu acest sens verbul se regăsește în tipăriturile coresiene (ICr, CPr, CC^1, CP, CC^2), în textele din centrul Transilvaniei (TM), Banat (PO) și nordul Transilvaniei (PS)[13]. Cf. însă p. 8^r/4–6, 37^v/15, 41^v/4.

Implere s.f. „împlinire": *dulce-vestind cu tărie multă întru împlearea evangheliei* (p. 20^r/3–4)[14]; *Iară popa ... grăiască: „[Îm]plearea sfîntului [d]uh"* (p. 37^v/16–20); „încăpere": *împlerile beseareciei tale fereaște* (p. 13^v/12–13). Vezi p. 42^r/18 și CM, p. 7^v/15.

Intrat s.n. „intrare": *Blagoslovit întratul sfinților tăi, Doamne* (p. 16^r/9).

Învățătură s.f. corespunde vsl. заповѣдь „poruncă": *Pomenind amu spăsitoarea această învățătură* (p. 33^r/1–2). Vezi și p. 19^r/3. Cu sensul de „poruncă", cuvîntul a fost înregistrat în secolul al XVI-lea în CC^2 și PO[15].

Județ s.n. „judecată": *A creștinilor sfîrșire întru viața noastră fără păcate, nerușinați, în pace și bun răspuns la înfricoșatul județ a lu Hristos, să cearem* (p. 28^r/15–19); vezi și p. 35^v/12. Cu sensul „judecată" cuvîntul a fost înregistrat în tipăriturile coresiene (CT, CPr, CM), în textele din centrul (TM, TB), din vestul (CTd) și din nordul Transilvaniei (PS)[16].

---

[10] DHLR II, p. 435; RILR VI, p. 331.

[11] DHLR II, p. 435; RILR VI, p. 331.

[12] DHLR II, p. 200.

[13] *Ibidem*, p. 440.

[14] Cuvîntul este greșit glosat de Densusianu („belșug") în contextul *întru împlearea blagosloveniei evangheliei lu Hristos voi veni* (CPr, 118). Vezi DHLR II, p. 440.

[15] DA II, p. 859.

[16] DHLR II, p. 449.

Lature s.f. „ținut, regiune" : *Pomenează, Doamne, locul acesta ce întru el viem și toate cetățile și laturile* (p. 34^{r}/8—10). Vezi pentru acest sens şi textele coresiene (CT, CPr, CC^{1}) [17]; *de-o laturi* „de-o parte" : *Diaconul să meargă și să stea ... de-o laturi a sfintei mease* (p. 30^{v}/9—10).

Lăsare s.f. „iertare" (în sintagma *lăsarea păcatelor*) : *De fericată pomeană și lăsarea păcatelor fericat ctitorul sfîntului hram acesta* (p. 6^{v}/7—10). Vezi şi p. 22^{v}/2, 28^{r}/10—11, 32^{v}/5—6 etc. Verbul *lăsa* „ierta" și substantivul *lăsare* „iertare" apar frecvent în textele religioase din secolul al XVI-lea (tipăriturile coresiene : CT, CPr, CC^{1}, CM, CC^{2}; textele rotacizante : PS, CV, S ; textele din centrul şi vestul Ardealului : CTd, TM, TB)[18].

Mări, vb. „a slăvi" : *tu aceia mărește cu dumnezeiasca a ta tărie* (p. 13^{v}/15—16). Vezi şi p. 42^{v}/3. Cu acest sens *mări* a fost înregistrat în tipăriturile coresiene (CT, CPr, CP^{1}, CC^{2}), în textele din centrul şi vestul Transilvaniei (TB şi CTd), din nordul Transilvaniei (CV, PS)[19].

Mărie s.f. „slavă" : *și ție mărie tremeatem* (p. 14^{v}/5—6). Vezi şi p. 15^{v}/16, 17^{r}/2—3, 18^{r}/8 etc.; *mare-mărie* traduce vsl. славословиѥ „elogiu" : *și în ceasul acesta a sta înnaintea slavei sfîntului al tău jărtăvnic și datori ție închinăciune și mare-mărie a-ți aduce* (p. 17^{v}/9—12) ; cu *mărie-mărind* corespunde vsl. славословѧщи҄ „lăudînd" : *și cu mărie-mărind a ta dulceață* (p. 15^{v}/16—17).

Mesteca vb. traduce vsl. причещати сѧ „a se împărtăși" : *Dă lor pretutindinea cu frică și cu dragoste a sluji ție, neosîndiți a ne mesteca cu sfînta a ta taină* (p. 23^{v}/18—24^{r}/3). Verbul nu a mai fost înregistrat cu acest sens în textele religioase din secolul al XVI-lea.

Mestecare s.f. „amestec, împerechere" : *De bună mestecarea a văzduhului ... Domnului să ne rugăm* (p. 12^{v}/1—3) ; „împărtășire" (причѧстїе, приобьщениѥ) : *De împreunarea credinței, mestecarea sfîntului duh cerșură* (p. 35^{v}/12—14) ; *Să nu fie mie, în pîră sau osîndă, mestecarea sfinteei tale, Doamne* (p. 39^{r}/4—6).

Născut s.m. „naștere" : *Născutul lui cine va spune?* (p. 4^{r}/8). Cu sensul de „naștere", *născut* a fost notat în tipăriturile coresiene (CT, CC^{2}), într-un text rotacizant (CV) și într-o tipăritură bănățeană (PO)[20].

Nefiind s.n. „neființă" : *den nefiind întru fire toate aduseși* (p. 36^{v}/5).

Neştiut s.n. „ignoranță" : *și destoinici fă noi a aduce ție, Doamne, și jărtve sufletești de ale noastre păcate și de ale oamenilor neștiuturi* (p. 27^{v}/11—14).

---

[17] DHLR II, p. 450.
[18] *Itidem* p. 450.
[19] *Ibidem*, p. 453—454.
[20] *Ibidem* p. 298.

Plecat adj. „smerit": *bucură-se oasele plecate* (p. 9^{v}/18). Vezi și p. 10^{r}/18; s.m. „smerit": *Doamne, Dumnezeul nostru, cela ce pre înnalți lăcuiești și spre plecați prevești* (p. 22^{r}/10—12). Cu acest sens, cuvîntul este notat în tipăriturile coresiene (CT, CPr, CP) și într-un text nordic (PS) [21].

Prădat s.m. „prizonier": *Pomenească, Doamne, notătorii, cale-făcătorii, neputincioșii, ustenițiii, prădații* (p. 34^{r}/11—14). Vezi și p. 12^{v}/5—6. *Prădat* „prizonier" și *prădare* „captivitate" sînt atestate în tipăriturile coresiene (CP^{1} și CC^{2}) și în două texte rotacizante (PS, PV) [22].

Răpausa vb. refl. „a se odihni": *Împăratul ceriului, mîngîitoriu de suflete adeverite . . . răpausă-te întru noi* (p. 10^{v}/14—19). Vezi și p. 17^{r}/15, 24^{v}/17. În textele din secolul al XVI-lea *răposa* (*răpausa*) cunoștea o repartiție și o frecvență mai mare decît sinonimul său *odihni* [23]. Densusianu îl atestă în textele coresiene (CT, CPr, CC^{1}, CP^{1}, CC^{2}), în textele din centrul Transilvaniei (TM) și din Banat (PO) și în textele rotacizante (CV, PS, PV) [24].

Scăpare s.f. „refugiu, adăpost" (corespunde vsl. прибѣжищє); *Domnul, învîrtoșarea mea și scăparea mea și izbăvitoriul mieu* (p. 29^{r}/3—5).

Sculat s.n. „înviere": *Așteptăm sculatul morților și viilor veacul* (p. 30^{r}/5—7). *Sculare* și *sculat* cu sensul de „înviere" sînt înregistrate în textele coresiene (ICr, CPr, CC^{1}, CM, CC^{2}) și în două texte din centrul și din vestul Transilvaniei (TM și CTd) [25].

Semna vb. „a face semn, a însemna": *să ia preutul în mîna stîngă amu prescurea, iară în dereapta sfînta copie și să o semneaze de trei ori desupra scripturei* (p. 3^{v}/10—14).

Spune vb. corespunde vsl. исповѣдати „a mărturisi": *nu amu vrăjmașilor tăi adeveriturile tale zic, nici sărutare dau ție ca Iuda, ce ca tîlhariul spuiu-te* (p. 38^{v}/19—39^{r}/3).

Spurcăciune s.f. „sîngerare": *fă noi destoinici a fi a aduce ție rugăciuni și rugi și jărtve fără spurcăciune* [безъ кръвныѧ] (p. 23^{r}/5—7). Vezi și p. 24^{v}/8.

Stătător adj. „prezent, de față": *că și în stătătoare zi spodobit-ai noi cu a ceriului și fără de moarte a ta taină* (p. 40^{r}/15—17). Vezi și p. 14^{r}/15—16.

Tărie s.f. corespunde vsl. оутврьждєниє „securitate, apărare": *să adune toate ce sînt în sfîntul blid, fărîmele den jos supt sfînta pîine, ca să zacă în păzire și în tărie* (p. 7^{r}/9—13); „precauție, prudență": *Așij-*

[21] *Ibidem*, p. 465.
[22] *Ibidem*, p. 467.
[23] Claudia Tudose, *Lexicul de bază*, p. 627—628.
[24] DHLR II, p. 470.
[25] *Ibidem*, p. 475.

derea și sfîntul blid să-l puie în vîrhul diaconului, acesta luund, și aceluia cu frică și cu toate socotințele și cu tărie (p. 26r/8—11).

Trece vb. „a neglija": *cela ce zidiși omul pre obrazul tău ... și dai celora ce cer preaînțelepciune și mente și nu treci greșitul* (p. 17v/1—7). Ca tranzitiv, *trece* „neglija" a fost înregistrat într-un singur text (CC²) [26].

Vîrtute s.f. „forță, putere" : *Dereapta ta mînă, [D]oamne, preaslăvi-se în vîrtute* (p. 2r/18—2v/1). Cuvîntul este notat în CP¹, CC², PS, TM și CTd [27].

Elemente slave

Blid s.n. *sfîntul blid* „sfîntul disc" : *sfîntul amu blid să-l puie de-a stînga parte* (p. 2v/9—10). Vezi și la p. 4r/18, 7r/10 etc.

Năpaste s.f. „ispită" : *nu ne duce în năpaste* (p. 36r/9). În versiunile coresiene ale rugăciunii *Tatăl nostru*, *năpaste* „ispită" (ICr, CT, CM, CC²) este preferat lui *ispită* din EP [28].

Nedestoinic adj. „nedemn" : *nedestoinicii robii tăi* (p. 17v/8—9). Vezi și p. 25r/14. Cuvîntul a fost atestat în secolul al XVI-lea în CC², PO și IC [29]. *Destoinic* „demn" este notat în mai multe texte : CT, CPr, CC¹, TM, TB, CTd, PO și CV [30].

Nevoință s.f. „grijă, atenție" : *Și așa să se cuminece cumu-i va fi în mînă cu frică și cu mare nevoință* (p. 39r/8—10). Vezi și p. 29r/6. Cu acest sens cuvîntul a fost înregistrat în secolul al XVI-lea în tipăriturile coresiene (CPr, CC²) și în două documente din Țara Românească (AA XX, 477, 479) [31].

Obraz s.n. „formă" : *obraz de cruce* (p. 25v/9, 29r/10—11) ; „chip" : *cela ce zidiși omul pre obrazul tău* (p. 17v/1—2). Cu acest sens, cuvîntul a fost atestat în CM, CPr și PO [32].

Pîră s.f. „judecată" : *Să nu fie mie în pîră sau osîndă* (p. 39r/4—5). Vezi și p. 35r/13—14. Cu acest sens, cuvîntul a fost notat în versiunile *Apostolului* (CPr și CV) [33].

Pîrî vb. „a izbîndi, a birui" : *Ție unuia greșiiu și hiclenșug înnaintea ta feciu, ca să derepteză-te întru cuvîntele tale și pîrî-veri cînd veri judeca* (p. 9v/6—9). Cu acest sens verbul nu a mai fost înregistrat în secolul al

26 DHLR II, p. 486.
27 *Ibidem*, p. 490.
28 Microfilm nr. 14 (BAR), p. 21/9.
29 DHLR II, p. 460.
30 *Ibidem*, p. 433.
31 *Ibidem*, p. 328.
32 *Ibidem*, p. 462.
33 DHLR II, p. 464.

XVI-lea. În PH întîlnim *păreaşte* într-un pasaj (ps. 98, v. 8), în care celelalte psaltiri prezintă verbul *izbîndi*. Candrea glosează însă verbul *pări* „a (se) răzbuna", întrucît corespondentul său slavon este мьщатн сѧ „a se răzbuna" [34]. *Izbîndă* „răzbunare" şi *izbîndi* „răzbuna" sînt, de asemenea, atestate în textele din secolul al XVI-lea şi al XVII-lea [35], astfel că *păreaşte* din PH nu are sensul „a izbîndi" pe care îl prezintă textul *Liturghierului*.

Scîrbă s.f. „chin, suferinţă" : *A ne izbăvi noi de toată scîrba, mînia şi nevoia, Domnului să ne rugăm* (p. 12ᵛ/6—9). Vezi şi p. 27ᵛ/2, 34ᵛ/19.

Sfîrşi vb. „a înfăptui" : *De va vrea preutul să sfîrşască dumnezeiasca taină, datoriu iaste întîi amu în pace să fie cu toţi* (p. 1ʳ/3—6). Vezi şi p. 1ᵛ/8. *Sfîrşi* „crea" a fost notat într-o tipăritură coresiană (CP¹) şi într-un manuscris rotacizant (PS) [36].

Toci (< точити „a vărsa, a împrăştia, a risipi") vb. „a izvorî" : *În cruce te răstignişi şi cu suliţa împunseşi, fără de moarte tocişi oamenilor* (p. 3ᵛ/1—5). Verbul nu a fost înregistrat în textele din secolul al XVI-lea.

Voinic s.m. „ostaş" : *Unul den voinici cu suliţa coastele lui împunse şi aciiaş ieşi sînge şi apă* (p. 4ᵛ/12—14). Vezi şi p. 12ʳ/13, 42ᵛ/7. Cu acest sens, cuvîntul a fost notat în tipăriturile coresiene (CT, CPr, CC¹, C Prav.), în textele din centrul şi vestul Transilvaniei (TM, TB, CTd), în textele nordice (CV, S) şi în Ţara Românească (AA XX, 479, 480) [37].

Elemente maghiare

Chinui vb. „a munci, a trudi" : *De notătorii şi cale-făcătorii, neputinciosii, ceia ce se chinuiesc ... Domnului să ne rugăm* (p. 12ᵛ/4—7).

Lăcui vb. „a trăi" : *De sfîntul locul acesta şi de toate cetăţile şi înlaturile şi de ceia ce cu credinţă întru [ea]le lăcuiesc, Domnului să ne rugăm* (p. 12ʳ/17—20). Acest sens a fost înregistrat pentru *lăcui* într-un singur text coresian (CC²) [38].

Socoti vb. „a fi atent, a lua aminte" : *să strige diaconul* : „*Să socotim*" (p. 18ᵛ/11). Vezi şi p. 18ᵛ/19, 19ʳ/3, 29ʳ/13, 37ʳ/6. Cu acest sens, verbul se regăseşte în textele coresiene (CP¹, CP²) şi în PS [39].

Socotinţă s.f. corespunde vsl. вънимании „atenţie" : *Aşijderea şi sfîntul blid să-l puie în vîrhul diaconului, acesta luînd, şi aceluia cu frică şi cu toate socotinţele şi cu tărie* (p. 26ʳ/8—11) ; corespunde lui опастьо

[34] Candrea, PS II, p. 451.
[35] DHLR II, p. 447 ; DA II, p. 925—926.
[36] DHLR II, p. 476.
[37] *Ibidem*, p. 490.
[38] *Ibidem*, p. 449.
[39] *Ibidem*, p. 478.

„grijă, silință" : *Deci și el să se cuminece cumu-i va fi în mînă c[u] [toa]tă socotința* (p. 39^{r}/14–16).

Socotire s.f. corespunde vsl. съмотрениѥ „examinare, observare" (p. 32^{r}/12–13), sens întîlnit în CC² pentru *socotință* [40]; corespunde lui опасениѥ „grijă" : *să împreuneaze tot în sfîntul potiri cu frică și cu toată socotirea* (p. 40^{r}/4–6). Cu acest sens, cuvîntul a fost atestat în CC² [41]; corespunde vsl. благоговѣниѥ „respect, evlavie" (p. 31^{v}/15).

Cuvinte dispărute azi din limbă sau puțin cunoscute

Elemente latine

Adeveritură s.f. „taină" : *nu amu adeveriturile tale zic* (p. 38^{v}/19–39^{r}/1). Cuvîntul *adeveritură* este considerat o creație a lui Coresi din *adeveri* cu suf. *-itură* [42], dar simpla lui prezență în tipăriturile diaconului (CC¹, CP¹, CC²) [43] nu constituie o probă hotărîtoare. În tipăriturile aceluiași Coresi întîlnim și *adevărătură* (CPr, CC¹) ; cuvîntul se regăsește și în PO) [44]. Prezența variantei pare să infirme paternitatea coresiană a cuvîntului *adeveritură*.

Crunție s.f. „vărsare de sînge" : *Izbăveaște de crunții, Doamne (p. 10^{r}/11).*

Cuvioșa vb. „a învrednici" : *cuviiușaz[ă] noi, despoietoare, cu îndrăznire a cuteza a che[ma] tine al ceriului Domn și tată* (p. 35^{v}/17–19).

Dereptătoriu s.m. „învățător" : *Înger cu pace, credincios, dereptătoriu, feritoriu sufletelor și trupurelor noastre* (p. 28^{r}/7–9). Vezi și p. 35^{v}/1.

Despuietor s.m. „stăpîn" : *fire de sfinție dat-ai noauo ca despoietoriul tuturor* (p. 24^{v}/8–9). Vezi și p. 8^{r}/1, 10^{r}/8, 11^{v}/2 etc. Verbul *despune* „a-și exercita puterea, a dicta" împreună cu derivatele sale cunoaște o largă răspîndire în textele religioase în secolul al XVI-lea : *despune* (CPr, CT, CTd, TM) [45], *despus* „putere" (CT, CPr, CC¹, CV), „autoritate" (CT, CC²), „stăpînire" (CPr, CP, PH, CV), „demnitate" (CPr, CV) [46], *despuietoriu* „stăpîn, atotputernic" (CT, CPr, CP², CC², CV, PV, CTd, TM, TB) [47] *despuietoare* (CC², TB, CTd) [48], *despuietură* „suveranitate, atotputernicie" (CC²) [49].

---

[40] DHLR II, p. 479.
[41] *Ibidem.*
[42] DA I, p. 42.
[43] DHLR II, p. 340; Candrea, PS II, p. 54/21.
[44] *Ibidem.*
[45] *Ibidem*, p. 495; RILR VI, p. 324.
[46] DHLR II, p. 295–296.
[47] *Ibidem*, p. 333; RILR VI, p. 324.
[48] DHLR II, p. 333.
[49] *Ibidem*, p. 342.

Destinge vb. „a coborî": *[C]rez Doamne și spuiu că tu ești Hristos, fiiul Domnului viu, ce destinseși din ceriu* (p. 38ᵛ/12—14). Vezi și p. 2ᵛ/17, 42ᵛ/10—11. Verbul este atestat în tipăriturile coresiene (CT, CPr, CC¹, CP¹, CC²), într-o tipăritură bănățeană (PO), în textele din centrul și nordul Ardealului (TM, CTd, TB) și în textele rotacizante (CV, PS, PV, PH) [50].

Ferica vb., ca tranz. „a face fericit": *Fericează, Doamne, cu bunăvrearea ta Sionul* (p. 10ʳ/19—10ᵛ/1). Cu acest sens cuvîntul a fost notat în secolul al XVI-lea în tipăriturile lui Coresi (CC¹, CP¹, CC²) și într-un manuscris rotacizant (PS)[51] .

Împelița vb. refl. „a se incarna" : *că tu ești Hristos, fiiul Domnului viu, ce destinseși den ceriu și împelițași-te den duhul sfînt* (p. 38ᵛ/12—15). Verbul a fost înregistrat în secolul al XVI-lea în textele din centrul (TB) și vestul Ardealului (CTd) [52].

Înlature s.f. „ținut, regiune" : *De sfîntul locul acesta și de toate cetățile și înlaturile și de ceia ce cu credință întru [ea]le lăcuesc, Domnului să ne rugăm* (p. 12ʳ/17—20).

Învești vb. refl. „a se îmbrăca" : *Domnul împărăți-se și întru frîmseațe se învești* (p. 7ᵛ/16—18). Cuvîntul apare în tipăriturile coresiene (CT, CP¹, CC²), în textele din Banat (PO) și din nordul Transilvaniei (IC și PS) [53].

Învîrtoșare s.f. „întărire" : *Domnul, învîrtoșarea mea și scăparea mea și izbăvitoriul mieu* (p. 29ʳ/3—5).

Lăsăciune s.f. „iertare" (numai în sintagma *lăsăciunea păcatelor*) : *ac[e]sta iaste sîngele mieu de leage no[a]uo, ce derept noi și derept mulț[i] vărsă-se întru lăsăciunea păcatel[or]* (p. 32ᵛ/13—16). Cu acest sens cuvîntul este atestat în textele coresiene (CT, CPr, CC¹, CC²) și într-un text nordic (CV) [54].

Measer s.m. „sărac" : *pomenează, [Doam]ne, ... pomenitorii de mease[ri]* (p. 34ʳ/14—18). În secolul al XVI-lea, cuvîntul este atestat în tipăriturile coresiene (CT, CC²), în textele rotacizante (PS, PH, IP) și într-un text din vestul Transilvaniei (CTd) [55].

Nefire s.f. „neființă" : *Doamne sfinte, ... ce den nefire întru ce iaste aduseși toată firea* (p. 17ʳ/14—17ᵛ/1). Vezi și p. 31ʳ/3—4.

Neprepuietor s.m. „nevinovat" : *Și destoinici fă noi ce-ai pus întru slujba ta aceasta, cu tăriia duhului tău sfîntul, neprepuieto[r]i și fără poticnire în curată mărturie* (p. 23ʳ/8—12). *Neprepuietori* corespunde vsl.

---

[50] *Ibidem*, p. 199, 206, 211—212, 218, 229, 238, 495; RILR VI, p. 324.
[51] DHLR II, p. 496; RILR VI, p. 324.
[52] DHLR II, p. 464.
[53] *Ibidem*, p. 497; RILR VI, p. 324.
[54] *Ibidem*, p. 498.
[55] *Ibidem*, p. 498; RILR VI, p. 324.

неѕазорно ,,fără vină, care nu sînt bănuiţi de o vină". *Neprepus* ,,fără nici un cusur" apare în două tipărituri coresiene (CPr şi CC²) [56]. *Prepune* cu sensul ,,a bănui" a fost înregistrat în secolul al XVI-lea în PS şi CC² [57], iar *prepus* ,,bănuit" într un document din Moldova[58]. După cum observăm, cuvîntul nu este propriu numai textelor din Moldova [59]. O formă *prepunonşi*, corespunzînd vsl. прѣзорнвъ a fost notată în CV [60].

Neştiitură s.f. corespunde vsl. невѣданни ,,ignoranţă" : *De ale noastre greşale şi de a oamenilor neştiitura, priimeaşte, Doamne, ruga noastră* (p. 23ʳ/2—5). Cuvîntul a fost notat în două tipărituri coresiene (CC¹, CC²) şi într-un manuscris rotacizant (CV)[61].

Rost s.n. ,,gură" : *Ca mielul înnaintea tunzătoriului lui fără glas, aşa nu-ş deşchidea rostul lui* (p. 4ʳ/3—5). Vezi şi p. 5ᵛ/4, 7ᵛ/2—3, 10ʳ/14 etc. Cuvîntul apare în secolul al XVI-lea în tipăriturile coresiene (CT, CPr, CC²), în textele din centrul şi vestul Transilvaniei (TM, TB, CTd), în textele din Banat (PO) şi nordul Transilvaniei (CV, PS) [62].

Scumpăra vb. ,,răscumpăra" : *scumpăratu-ne-ai den blăs[te]mul legiei* (p. 3ᵛ/1—2). În textele din secolul al XVI-lea verbul e atestat în diverse izvoare (CPr, CC¹, CC², CTd, CV, IP, PH ; chiar şi în documente: AA XX, 478, DH XI, 319) ; şi de asemenea derivatele : *scumpărare* ,,răscumpărare" (IP), *scumpărat* ,,izbăvire" (ICr, TM), *scumpărătoriu* ,,mîntuitor" (CC¹, CC², TP) [63].

Şerb s.m. ,,rob" (p. 6ʳ/17). În secolul al XVI-lea cuvîntul a fost înregistrat în textele coresiene (CPr, CP¹), în textele din Banat (PO), din centrul (TM, TB), din vestul (CTd) şi din nordul Transilvaniei (PS) [64].

Vie vb. ,,a trăi" : *Pomeneaşte, Doamne, locul acesta ce întru el viem* (p. 34ʳ/8—9). Cuvîntul este larg răspîndit în veacul al XVI-lea, întîlnindu-se în tipăriturile coresiene (ICr, CT, CPr, CC¹, CM, CP¹, CP², CC²), în textele din centrul Transilvaniei (TM, TB), din Banat (PO) şi din nordul Transilvaniei (CV, PH, PS) [65].

---

[56] DHLR II, p. 360.
[57] *Ibidem*, p. 500; RILR VI, p. 324.
[58] Vezi Fl. Dimitrescu, *Contribuţii la repartizarea regională a lexicului românesc în secolul al XVI-lea*, în SCL, XV, 1964, nr. 4, p. 551; *prepus* ,,bănuit" a mai fost atestat în GB (ed. I. Bogdan în ,,Convorbiri literare", XXIV, p. 731), dar nu avem certitudinea că aceste glose aparţin veacului al XVI-lea.
[59] Cf. Fl. Dimitrescu, *Contribuţii*, p. 551.
[60] DHLR II, p. 500, 561; RILR VI, p. 324.
[61] DHLR II, p. 360; RILR VI, p. 321.
[62] DHLR II, p. 472.
[63] *Ibidem*, p. 300, 307, 338, 500; RILR VI, p. 325.
[64] DHLR II, p. 500—501; RILR VI, p. 325.
[65] DHLR II, p. 198, 202, 501—502; RILR VI, p. 325.

Zeu s.m. „Dumnezeu" : *că Zeul mare e și domn și împărat* (p. 15^r/2–3). Cuvîntul apare în secolul al XVI-lea într-un text coresian (CPr), în textele rotacizante (PH, PS, CV) și într-un text din centrul Transilvaniei (TM) [66].

Elemente slave

Cădi vb. „a arde tămîie, a tămîia" (p. 7^v/10–11, 15, 8^r/2 etc.). Verbul este atestat în secolul al XVI-lea numai în CT [67].

Cădire s.f. corespunde vsl. кадило „tămîie" (p. 7^r/16–17, 7^v/3, 4, 19^r/9, 25^v/7 etc.). Termenul a fost înregistrat într-un text coresian (CP^2) și într-un text rotacizant (PH) [68].

Cetenie s.f. „citire, lectură" : *Diaconul den imę recŭ sfînta evanghelie cetenie* (în text чьтенїє) (p. 20^v/1–2). Cuvîntul a fost înregistrat în două tipărituri coresiene (CPr, CC^2) și într-un text rotacizant (CV) [69].

Copie s.f. „cuțit cu două tăișuri întrebuințat în biserică la tăiatul prescurii" (p. 3^v/12, 4^r/13, 4^v/11, 5^r/11, 6^v/19). Cu accepția de „lance, suliță" vsl. копиє a fost transpus în românește prin *suliță* (p. 3^v/14, 4^v/12) dar și prin *copie* (p. 3^v/17–18).

Desfîrși vb. „desăvîrși" : *și t[o]ată dăruirea ce iaste desfîrșită, de sus iaste* (p. 42^v/9–10). Cuvîntul a fost atestat în textele din centrul (TM) și nordul (PS, PH) Transilvaniei și în tipăriturile coresiene (CT, CPr, CC^1, CC^2) [70]. S-a înregistrat și forma *desăvîrșit* (TM, P) folosită alături de *desfîrșit* chiar în aceeași frază în CC^2 [71].

Desluji vb. corespunde vsl. съслоужити „a sluji împreună" : *fă dentru întrările noastre întru întrările sfinților îngeri a fi, deslujind noauo și cu mărie mărind a ta dulceață* (p. 15^v/13–17).

Diaconstvă s.f. „rugăciune scurtă pe care o spune diaconul" : *Diaconul să zică diaconstvele* (p. 11^v/15–16). Vezi și p. 1^r/2.

Dveră s.f. „ușa altarului" (p. 17^r/7, 20^r/12, 20^v/11, 26^r/2). Cuvîntul a fost înregistrat cu acest sens într-un text bănățean (PO) și într-un text moldovenesc (CB I, 195, 197, 198, 199, 202) [72].

Dzveazdă s.f. „steaua de pe disc" : *Așijderea cădelnița să o dea în dereapta diaconului, să puie și sfîntul blid în capul lui, fiind și dz‹v›eazda*

---

[66] DHLR II, p. 565.
[67] *Ibidem*, p. 504.
[68] *Ibidem*.
[69] *Ibidem*.
[70] *Ibidem*, p. 262, 310–311.
[71] *Ibidem*, p. 311.
[72] *Ibidem*, p. 509.

[cu] *pocroavele* (p. 41r/13—16). În secolul al XVI-lea termenul a fost înregistrat în Moldova (CB I, 195) [73].

Eftenșug s.n. „îndurare" : *și fă cu noi și cu ceia ce se roagă cu noi, cu bogătatea mileei tale și cu eftenșugul tău* (p. 13r/9—12). Vezi și p. 9r/9, 21r/9, 23r/2. *Eftenșug* (*eftinșig*) „îndurare, milă" a fost notat în secolul al XVI-lea în CP¹, PO și PS [74].

Isop, s.m. „plantă care curăță petele, săpunioară, săpunel" : *Stropiși-mă cu issopom și curățescu-mă* (p. 9v/14—15). Forma *issopom* din textul *Liturghierului* reproduce întocmai pe aceea a cuvîntului slav (иссопо҃, cazul instrumental). *Isop* se regăsește în secolul al XVI-lea în CM, CP² (ps. 50) și în CC² [75].

Încetire s.f., corespunde vsl. причьтъ „cler" : *De mai-marele episcopul nostru, imę recŭ, și de curata preuție ce sînt de Hristos slujbe, de toată încetirea și oamenii, Domnului să ne rugăm* (p. 12r/7—10). Verbul *înceti* „a face parte din aceeași ceată" a fost înregistrat în două tipărituri coresiene (CPr și CC²) [76].

Jărtăvnic s.n. „masă din altar pe care se pregătesc sfintele daruri" : *Cu aceaste ziceri depreună diaconul să facă închinăciune înnainte sfîntului jărtăvnic* (p. 13r/12—14); „altar" (fig.) : *însuți blagosloveaște darurile aceastea și ia-le spre a ceriului tău jărtăvnic* (p. 8v/13—15). *Jărtăvnic* a fost atestat în CC² în compusul *supt-jărtăvnic* [77].

Jiganie s.f. „insectă" : *și să apere spre sfinte cu toată socotirea, ca să nu cază muscă sau ceva de ceale jîgănii mici* (p. 31v/16—17). Cuvîntul a fost notat în CC¹, CC² și PO [78].

Milcui vb. „a implora milă" : *Încă-ți aducem cuvintele ceastea și fără sînge slujbă și rugămu-ne, milcuimu-ne și cearem* (p. 33r/9—12). Verbul *milcui* a fost înregistrat în textele din secolul al XVI-lea cu mai multe înțelesuri : „a implora milă" (PS, CP¹, CC¹, CC², PO, TP); „a ruga fierbinte" (CC²); „ a se închina lui Dumnezeu" (PO) [79]; „a se îndura, a se milostivi, a iubi" (CV, CT, PS) [80].

Mirosenie s.f. „miros, mireasmă" : *bună mirosenie* (p. 7v/6, 34v/16—17) corespunde vsl. благоꙋханиѥ „mireasmă desfătătoare". *Mirosenie* „miros, mireasmă" a fost notat într-o tipăritură coresiană (CC²), într-o tipăritură bănățeană (PO) și într-un text din sudul Ardealului (L) [81].

---

73 *Ibidem*, p. 537.
74 *Ibidem*, p. 332; RILR VI, p. 321, 331.
75 Diaconul Coresi, *Cartea cu învățătură*, p. 425/1; Vl. Drimba, *op. cit.*, p. 547.
76 DHLR II, p. 352.
77 *Ibidem*, p. 368.
78 *Ibidem*, p. 88, 157.
79 *Ibidem*, p. 514; RILR VI, p. 326.
80 Pandele Olteanu, *Contribuții la studiul elementelor slave din cele mai vechi traduceri românești*, în „Limbă și literatură", VI, 1962, p. 83.
81 DHLR II, p. 320.

Nepriitoriul s.m. „duşman" : *gonească de la noi tot vrăjmaşul şi nepriitoriul* (p. 8r/12—14). Vezi şi p. 12r/15. Cu acest sens, cuvîntul a fost înregistrat în secolul al XVI-lea în textele coresiene (CT, CPr, CC²) şi într-un text rotacizant (CV) [82].

Obîrşenie s.f. „sfîrşit" : *împărăţia lui nu iaste obîrşenie* (p. 29v/16—17). În secolul al XVI-lea, *obîrşenie* „sfîrşit" se regăseşte într-o tipăritură sibiană (EP), într-un manuscris din centrul Ardealului (TM) şi în cîteva tipărituri coresiene (ICr, CM, CC²). Exceptînd EP, *obîrşenie* provine în celelalte texte, inclusiv *Liturghierul*, din ICr (textul *Crezului*). În ce priveşte prezenţa acestui cuvînt în ICr, aceasta s-ar putea explica prin prototipul românesc al *Catehismului* lui Coresi (care s-ar putea să fi fost *Catehismul* sibian). *Obîrşi* „a termina" a fost înregistrat în secolul al XVI-lea în EP, CC² şi PO [83].

Ogodi vb. „a plăcea" : *dă noauo întru preaînfrîmseaţe a sluji ţie întru toate zilele vieţiei noastre, derept rugăciunea preasfintei Dumnezeu născătoare şi de a tuturor sfinţilor, ce den veac ţie au ogodit* (p. 18v/1—6). *Ogodi* „a plăcea, a fi agreabil" a fost notat în tipăriturile lui Coresi (CPr,CC¹, CP¹, CC²) şi în PS [84].

Omet s.m.? „margine" : *Blagoslovit Dumnezeu ce-au vărsa[t] dulceaţa sa spre preuţii săi ca mirul în cap ce deştinge în bar[bă], în barba lui Aaron, de deştingea în ome[t] veşmîntul lui* (p. 2v/14—18). În secolul al XVI-lea, *omet* (*omăt*) „margine" a fost notat într-o tipăritură coresiană (CP¹) şi în două manuscrise rotacizante (PS, PV) [85].

Otpust în loc. verbală *să facă otpust* „să se oprească" (p. 9r/6—7).

Pocrov s.n. „pînză, postav cu care se acoperă un vas sfînt" (p. 7v/15, 8r/2, 9 etc.). *Pocrov* cu sensul de „pătură" a fost notat în PO [86].

Podobi vb. „a învrednici" : *cela ce podobeşti pre noi, nedestoinicii robii tăi* (p. 17v/8—9). *Har dămu-ţi Doamne Dumnezeu tare, că podobit-ai noi înnainte a-ţi sta* (p. 22v/17—19). Vezi şi p. 22r/18, 25r/13, 27v/14—15 etc. Cu acest sens *podobi* nu a fost înregistrat în textele coresiene; acestea îl atestă în schimb, cu sensurile „a fi, a deveni asemănător" (CT, CC¹, CC² şi CPr), „a se transforma" (CPr) şi „a trebui" (CT) [87].

Podobie s.f. „asemănare" : *acela ce zidişi omul pre obrazul tău şi pre podobie* (p. 17v/1—3). Substantivul a fost înregistrat în afara tipăriturilor coresiene (CC¹, CP¹, CC²) în textele din nordul Transilvaniei (PV, PS)[88].

---

[82] *Ibidem*, p. 360.
[83] *Ibidem*, p. 517.
[84] *Ibidem*, p. 519; RILR VI, p. 327.
[85] DHLR II, p. 519; RILR VI, p. 327.
[86] DHLR II, p. 522.
[87] *Ibidem*, p. 466.
[88] *Ibidem*, p. 522.

Porîncită s.f. „poruncă" : *înțelepțeaște-mă și învăța-mă-voiu porîncitelor tale* (p. 2ᵛ/6—8). Cuvîntul este atestat în tipăriturile coresiene (CT, CPr, CC¹, CP¹, CC², CPrav), în textele rotacizante (CV, PS, PV, PH), în textele din centrul și vestul Transilvaniei (TM, CTd) și într-o tipăritură bănățeană (PO) [89].

Propoveadanie s.f. „propovăduire" : *și cugetelor noastre descoaperi ochii întru evanghelie propoveadaniei tale să înțelegem* (p. 19ʳ/18—19ᵛ/2). Cuvîntul a fost înregistrat în tipăriturile coresiene (CPr, CC¹, CC²) [90].

Sfită s.f. „veșmînt preoțesc, fără mîneci, pe care preotul îl îmbracă peste celelalte veșminte cînd face slujbă" : *Deaciia să ia sfita și să o blagoslovească ea, să grăiască îmbrăcîndu-se cu nusa* (p. 3ʳ/8—10). În secolul al XVI-lea a fost înregistrat numai sinonimul lui *sfită, felon*, în Moldova (CB I, p. 200).

Sfîrșenie s.f. „sfîrșit" : *diaconul . . . să meargă de-a dereapta parte, să stea înnaintea sfintelor icoane, să aștepte sfîrșenia antifoanelor* (p. 13ʳ/13—18). Cu sensul de „sfîrșit" cuvîntul este înregistrat în tipăriturile coresiene (CT, CPr, CC²) și într-un text din vestul Ardealului (CTd) [91].

Spăsenie s.f. „mîntuire" : *Bucură-se sufletul mieu în Domnul, că mă îmbrăcă întru cămașe de spăsenie* (p. 2ʳ/8—11). Vezi și p. 4ᵛ/5, 17ᵛ/7, 22ʳ/13 etc. Cu același sens în textul *Liturghierului* înregistrăm și forma *ispăsenia* (p. 29ᵛ/7—8).

Spăsi vb. „a mîntui" : *Doamne, miluiaști[e] noi cu pacele tale și spăseaște sufletele noastre* (p. 8ʳ/15—17). Vezi și p. 11ʳ/1, 12ᵛ/10, 13ᵛ/10—11 etc.

Spăsitor s.m. „mîntuitoriul" (p. 8ᵛ/10—11, 16ᵛ/6 etc.). *Spăsenie, ispăsenie* și *spăsi, ispăsi* an o mare răspîndire în textele din secolul al XVI-lea, fiind înregistrate în tipăriturile coresiene (ICr, CPr, CC¹, CM, CC²), în textele rotacizante (PH, CV, PS, IC, IP), în centrul și vestul Transilvaniei (TM, TB, CTd) și în Banat (PO) [92].

Spodobi vb. cf. *podobi*, „a învrednici" : *Dulce-har dămu-ți, despoietoriu la-oameni-iubitoriu, dulce-dătătoriu sufletelor noastre, că și în stătă toare zi spodobit-ai noi cu a ceriului și fără de moarte a t[a] taină* (p. 40ʳ/12—17). Vezi și p. 41ᵛ/6. În secolul al XVI-lea, verbul *spodobi* a fost înregistrat în tipăriturile coresiene (CT, CPr, CC²) și în textele din centrul și vestul Transilvaniei (TB, CTd) [93].

Șestocrilat adj. pl. „cu șase aripi" : *înnainte-ți stau mii de arh[a]ngheli și untuneareoe de înge[ri], heruvimi și serafimi șes[t]ocrilați* (p. 31ʳ/15—18).

---

[89] DHLR II, p. 299.
[90] *Ibidem*, p. 527.
[91] *Ibidem*, p. 530.
[92] *Ibidem*, p. 443—444.
[93] *Ibidem*, p. 531.

Troiță s.f. „(sfînta) treime" : *Tatăl și fiiul și sfîntul duh, troiță întru o fire și neîmpărțită* (p. 28ᵛ/17—19).

Usnă s.f. „buză" : *[D]eci să șt[ea]rg[ă] [cu] [pocrovul] ce ie în mîn[ă] u[sne]le* (p. 39ᵛ/16—17). Cuvîntul a fost înregistrat în secolul al XVI-lea în tipăriturile coresiene (CPr, CP[1], CC[2]), în textele rotacizante (PS, PH, CV, PV, S) și într-o tipăritură bănățeană (PO) [94].

Vistiiar s.n. „vistierie" : *Împăratul ceriului, mîngîitoriu de suflete adeverite, cela ce de pretutindinea toate împle, vistiiariul dulceților și viiață-dătătoriu, vino, răpausă-te întru noi* (p. 10ᵛ/14—19). Cuvîntul a fost notat în secolul al XVI-lea în tipăriturile coresiene (CT, CC[1], CP[1]), în textele din Banat (PO), vestul (CTd) și nordul Transilvaniei (PS) [95].

Vîhod s.n. „intrare" : *Blagosloveaște despuietoare, sfîntul vîhod* (p. 16ʳ/4—5).

Voinicame s. „oștire" : *Despoietoare, Doamne Dumnezeul nostru, cela ce tocmiși în ceriure începători și voinicame de îngeri* (p. 15ᵛ/9—12). *Voinicame* a fost atestat în secolul al XVI-lea într-un text coresian (CC[2]) și într-un text din vestul Transilvaniei (CTd) [96].

Elemente maghiare

Hiclenșug s.m. „păcat, perfidie" : *Ție unuia greșiiu și hiclenșug înnaintea ta feciu* (p. 9ᵛ/6—7).

Hitlean s.m. „diavol" : *și nu ne duce în năpaste, ce ne izbăveaște pre noi de hitleanul* (p. 36ʳ/9—10) ; adj. „rău": *și curățeaște sufletul și inema de cugetele hitleane* (p. 25ʳ/1—3).

Hitlenie s.f. „răutate": *să-ș păzească cugetul de hitlenie* (p. 1ʳ/8—9). *Hitlean* împreună cu derivatele sale (*hitlenie, hitleni, hitlenșug*) se regăsește în secolul al XVI-lea în tipăriturile coresiene (ICr, CT, CPr, CM, CP[1], CP[2], CC[2]), în textele din nordul Transilvaniei (CV, PH, PS, PV), în textele din centrul Transilvaniei (TB), din Banat (PO) și din Oltenia (Ștefulescu, DSRG, 207) [97].

Îngînduire s.f. „plăcere" : *către îngînduirea ta să ne înțelepțim și să lucrăm* (p. 19ᵛ/6—7). În secolul al XVI-lea *îngîndui* „a-și fixa în minte" și „a consimți" și derivatele sale (*îngîndiitură* „devotament, abnegație", *îngînduire* „consimțămînt" și *îngînduitoriu* „care se gîndește mereu la un lucru") au fost notate în două texte coresiene (CC[1] și CM) [98], care au

[94] *Ibidem*, p. 131, 487 ; RILR VI, p. 328.
[95] DHLR II, p. 548—549.
[96] *Ibidem*, p. 316 ; RILR VI, p. 320.
[97] DHLR II, p. 112, 132—133, 160—161, 438 ; RILR VI, p. 259.
[98] DHLR II, p. 334—335, 343, 349.

la baza lor prototipuri bănățene [99]. Pentru *ingîndui* „a consimți" trebuie acceptată contaminarea sa cu *îngădui* [100]. Confuzia dintre *ingîndui* și *îngădui* a permis preluarea de către primul verb a sensului „a plăcea (cuiva), a fi pe placul cuiva" pe care al doilea verb îl deține într-o serie de texte din secolul al XVI-lea și al XVII-lea [101]. În acest fel se explică prezența în textul *Liturghierului* a substantivului *ingînduire* cu sensul „plăcere" pentru v.sl. оугождєниѥ „plăcere".

Pesti (prin afereza lui *a* din *apesti* [102]), vb. „a încetini" : *Și cînd va veni cătră sfintele dvere, popa să meargă, pestind, diaconul înnainte să meargă* (p. 26ᵛ/1—4). *Pesti* „a întîrzia, a încetini" se regăsește în secolul al XVI-lea în textele lui Coresi (CT [103], CPr [104]) și într-un text sibian (EP) [105]. *Apestit* „tîrziu" a fost înregistrat în CC² [106], iar *pesteală* „întîrziere, amînare" în CPr, CV și TM [107].

Elemente de origine obscură

Zgău s.n. „pîntece" : *Inemă curată zideaște în mine, Doamne, și duh derept noiaște întru zgăul mieu* (p. 10ʳ/2—4). Cu acest sens, cuvîntul a fost înregistrat în tipăriturile coresiene (CT, CPr, CC¹) și în PO [108].

★

Sub raportul lexicului, limba *Liturghierului* apropie mult această tipăritură de celelalte tipărituri coresiene. Pe de altă parte, dacă urmărim atestările cuvintelor, observăm că majoritatea dintre ele au avut în secolul al XVI-lea o extensiune geografică mare. Nu putem însă acorda credit deplin textelor, întrucît majoritatea lor sînt copii și, în plus, nu beneficiază de localizări precise [109]. Pentru acest motiv este și greu de precizat în ce măsură traducerea originală a *Liturghierului* a suferit modificări sub raportul lexicului din partea editorilor brașoveni.

---

99 V. Pamfil, *op. cit.*, p. 243.

100 DHLR II, p. 349.

101 La rîndul său *îngădui* a preluat acest sens de la vsl. оугодити „a plăcea", de care se apropie sub aspectul formei și al conținutului. Vezi DA II, p. 678—679.

102 Vezi N. Drăganu în DR, VI, p. 250—251.

103 Vezi Coresi. *Tetraevanghelul*, p. 54ᵛ/24, 111ʳ/22.

104 DHLR II, p. 311.

105 Microfilm nr. 14 (BAR), p. 196/20 și 198/8.

106 DHLR II, p. 253.

107 *Ibidem*, p. 319.

108 *Ibidem*, p. 563.

109 Cînd am urmărit repartiția geografică a cuvintelor, am fost obligați să apelăm pentru textele din secolul al XVI-lea la localizările admise prin tradiție, dar încă insuficient argumentate : CV, PH, PV, PS, IC (omiliile) — nordul Transilvaniei ; TM, TB — centrul Transilvaniei ; CTd — vestul Transilvaniei.

Derivarea

Menționăm numai sufixele și prefixele cu care s-au format cuvinte dispărute azi din limbă sau puțin cunoscute.

Derivarea cu sufixe

—ame: *voinicame* (p. $15^v/11$). În afara acestui cuvînt, textele din secolul al XVI-lea înregistrează un singur derivat în *-ame*: *mișelame*[110]. Ambele cuvinte apar în tipăriturile lui Coresi (CC^1, CM, CC^2); *voinicame* este atestat și într-un text necoresian (CTd)[111]. În secolul următor, derivate în *-ame* se întîlnesc în Banat[112], unde, de altfel, sînt atestate și în secolul nostru[113].

-(ă)ciune: *iertăciune* (p. $38^r/14$, $38^v/2$), *lăsăciune* (p. $32^r/16$), *preaînțelepciune* (p. $17^v/5$).

-(ăt)ate: *bogătate* (p. $21^r/11-12$), *dereptate* (p. $3^r/2$, $10^v/3$).

-el: *puținel* (p. $1^r/9$, $16^v/2$, $26^v/6$ etc.).

-enie: *mirosenie* (p. $7^v/6$, $34^v/16-17$). Deși de origine slavă, cuvîntul este derivat pe teren românesc sub influența cuvintelor împrumutate: *blajenie*, *blagoslovenie*, *smerenie* etc. O formă миросєниѥ nu este atestată în vechea slavă. Un caz identic îl prezintă *milosîrdenie* din CC^2, care nu are corespondent perfect în slavă (милосръдиѥ și милосръдьсттвиѥ)[114]. Sufixul nu este productiv, în secolul al XVI-lea, întîlnindu-se puține derivate în *-enie*[115].

-ețe: *frîmseațe* (p. $2^r/14$, $7^r/11-18$ etc.), *dulce-frîmseațe* (p. $13^r/14$).

-ie: *dumnezeie* (p. $8^v/19$), *hitlenie* (p. $1^r/8-9$), *mărie* (p. $14^v/6$, $15^v/16$, $17^r/2-3$ etc.).

-ință: *nevoință* (p. $39^r/10$).

-iță: *măturiță* (p. $7^r/9$, $40^r/4$).

-mînt: *coperemîntul* (p. $8^r/11-12$).

-oasă: *sățioasă* (p. $36^r/6$).

-șug: *eftenșugul* (p. $13^r/11-12$, $23^r/2$).

---

[110] DHLR II, p. 316; RILR VI, p. 320.

[111] DHLR II, p. 316.

[112] Anon. Car. p. 342 (*haiducame*), p. 351 (*lotrame*), p. 359 (*pedestrame*), p. 363 (*prostame*).

[113] G. Pascu, *Sufixele românești*, București, 1916, p. 13–16.

[114] Laura Vasiliu, *Derivarea în Cartea cu învățătură a Diaconului Coresi*, în SMFC I, p. 228.

[115] DHLR II, p. 320.

-toriu, *-toare* : *înnainte-curătoriu* (p. 5^r/17), *datoriu* (p. 1^r/4, 13^v/2) *dereptătoriu* (p. 28^r/7–8, 35^v/1), *spăsitoriu* (p. 8^v/10–11, 16^v/6 etc.), *stătătoare* (p. 14^r/15–16, 40^r/15) etc.

-(it)ură : *adeveriturile* (p. 39^r/1), *neștiitura* (p. 23^r/3–4).

-uș + *-el* : *mielușelul* (p. 37^v/11).

Derivarea cu prefixe

a- : *acoapere* (p. 7^v/15–16, 40^v/8). În afara acestor două exemple, la acest verb, înregistrăm numai forme ale variantei neprefixate (în număr de 6). De asemenea, fără prefixul *a-* sînt întrebuințate unele cuvinte care astăzi prezintă prefixul : *coperemîntul* (p. 8^r/11), *mestecа* „împărtăși" (p. 24^r/2–3), *mestecarea* „împărtășire" (p. 12^v/1, 35^v/13, 39^r/5–6).

de- : *desfîrșită* (p. 42^v/9–10), *deslujind* (p. 15^v/15–16).

des- : *scumpăratu-ne-ai* (p. 3^v/1) din *descumpăra*, unde prin falsă tăietură a fost înlăturat prefixul *de* [116]. În textele din secolul al XVI-lea nu a fost înregistrată forma *răscumpăra*, ci numai forme prezentînd prefixul *des-* și *s-* [117].

în- (*îm-*) : *încetirea* (p. 12^r/9), *înlaturile* (p. 12^r/18–19), *împelițași-te* (p. 38^v/15–16). Cuvintele neprefixate sînt mai numeroase decît cele cu prefix : *dereptătoriu* (p. 28^r/7 – 8), *jungheare* (p. 4^r/2), *noiaște* (p. 10^r/4), *noată* (p. 36^v/13), *mulțirea* (p. 12^v/2), *podobești* (p. 17^v/8), *podobeaște* (p. 22^r/18, 25^r/13 etc.), *tocmiși* (p. 15^v/10), *tocmit* (p. 20^r/13, 27^r/11) etc. Dintre aceste cuvinte *dereptătoriu*, *junghea*, *nota*, *podobi* și *tocmi* prezintă în textele din secolul al XVI-lea numai variante neprefixate [118]. Pentru *noi* sînt atestate în secolul al XVI-lea cîteva forme prefixate (*înnoi*) în CC^2. [119].

ne- : *neadaus* (p. 24^v/5), *nedestoinicii* (p. 17^v/8–9), *nefiind* (p. 36^v/4), *nefire* (p. 17^r/19, 31^r/3), *nepriitoriul* (p. 8^r/13–14), *neputredă* (p. 19^r/18) etc.

prea- : *preacuratul* (p. 37^r/13–14), *preacurată* (p. 41^v/14), *preagreșalelor* (p. 28^r/11, 35^v/4), *preaînfrîmseațe* (p. 18^r/1), *preaînțelepciune* (p. 17^v/5). Toat eaceste derivate sînt calchiate după cuvintele de origine slavă : прѣчисть „neprihănit", прѣгрѣшение „păcat", прѣподобие „sfinție, cinste", прѣмѫдрость „înțelepciune". Într-un singur exemplu, *presfîntului* (p. 7^v/8–9), înregistrăm reducerea diftongului *ea* aton la *e*.

s- : *sfărîmit-ai* (p. 2^v/3).

---

116 Cf. Em. Vasiliu, în SCL, VI (1955), nr. 3–4, p. 248; Laura Vasiliu, *op. cit.*, p. 258.

117 Vezi DHLR II, p. 300, 307, 338, 351, 500.

118 *Ibidem*, p. 355–357. În cazul acestor cuvinte (cu excepția lui *dereptătoriu*) acad. I. Iordan presupune că variantele neprefixate sînt mai vechi decît cele cu prefix. Vezi BPH, vol. III (1936), Iași, p. 105–106.

119 Vezi DHLR II, p. 355.

Compunerea

După elementele din care sînt alcătuite, compusele se grupează în :

1. Substantive formate din :

a) Două substantive : *cale-făcătorii* (p. 12^v/4, 24^r/12—13) pentru пѫтьшєствоужщии „călători", *ciude-făcători* (p. 5^v/18—19) pentru чюдотвѡрць „făcători de minuni", *viață-făcătoriu* (p. 28^r/11, 37^r/1) pentru животворєщимь „creator".

Înregistrăm de asemenea compuse din două substantive, dintre care primul este precedat de prepoziție : *la-oameni-iubire* (p. 13^r/6, 20^r/7—8) pentru чловѣколюбиє „omenie", *de-oameni-iubitoriu* (p. 6^v/16—17, 8^v/16 etc.), *la-oameni-iubitoriu* (p. 40^r/13) pentru чловѣколюбєць „iubitor de oameni, umanitar".

b) Dintr-un substantiv și un adjectiv : *bună-smerenie* (p. 11^v/8) pentru благоговѣниє „evlavie", *bună-vreare* (p. 11^r/4) pentru благоволєниє „bunăvoință", *dulce-cuviință* (p. 22^r/18—22^v/1) pentru благоподобно „încuviințare", *dulce-dare* (p. 40^r/10) pentru благодарєниꙗ „mulțumire", *dulce-dătătoriu* (p. 8^r/11—12, 40^r/13—14) pentru благодѣтєлю „binefăcător", *dulce-frîmseațe* (p. 13^v/4) pentru благолѣпиє „frumusețe", *dulce-obraz* (p. 26^r/17) pentru благообразныи „decorus", *dulce-tocmeale* (p. 11^v/20) pentru благостоꙗниє „statornicie, tărie de caracter" etc.

c) Dintr-un substantiv și un adjectiv nehotărît, precedat de prepoziția *a* : *atotțiitoriu* (p. 20^v/17, 27^v/5—6).

d) Dintr-un numeral și un participiu : *unul-născut* (p. 31^r/1, 9, 32^r/9 etc.) pentru єдинородьнъ.

e) Dintr-un adverb și un substantiv sau adjectiv substantivat : *înnainte-curătoriu* (p. 5^r/17) pentru прѣдътєча „precursor", *mai-marele* (p. 12^r/7) pentru архї din derivatul архиєпископъ, *mai-mare* (p. 1^r/13, 16^r/13) pentru прѣдъстатєль „cel care stă înainte", *mai-marii* (p. 5^v/7—8) pentru началникь „conducătorii".

f) Dintr-o prepoziție și un substantiv : *fără-leage* (p. 9^v/10) pentru бєзакониє „nedreptate", *fără-legiuitorii* (p. 10^r/9) pentru бєзаконьникъ „nelegiuiți".

2. Adjective sau locuțiuni adjectivale formate din :

a) Două adjective : *dulce-cinstiți* (p. 12^r/11) *dulci-cinstiți* (p. 21^r/13) pentru благочьстивы „pioși, cinstiți".

b) Dintr-o prepoziție și un substantiv : *fără-măsură* (p. 13^r/5—6) pentru бєзмѣрна „nemărginită, imensă".

3. Verbe sau locuțiuni verbale formate din :

a) Verb și adverb : *bine-a-cuvînta* (p. 30^r /14) pentru благословити dar și *binecuvîntă* (p. 32^r /18), *bine-vruși* (p. 10^r/16—17) pentru бл҃говолиши

„binevoişi", *dulce-vestind* (p. 20^r/3) pentru благовѣствоужщомоу „predicînd evanghelia".

b) Dintr-un verb şi un substantiv (uneori şi compus): *dăm-har* (p. 30^v/8), *har-dăm* (p. 41^v/6), *har-dămu* (p. 22^v/17, 31^r/8 etc.) pentru благодарю „mulţumi", *dulce-har-dămu* pentru благодаріи „mulţumim" (p. 40^r/12), *dulce-har-deade* (p. 40^r/12) pentru благодарнвь „mulţumi".

Schimbarea valorii morfologice

Unele substantive provin:

a) din adjective: *crunţii* „sîngerări" (p. 10^r/11), *dulce* „bine" (*Tu amu, despoietoare, . . . în dulce dereptează*, p. 36^v/9—11), *înnalţi* „înălţimi" (p. 22^r/11), *innaltele* „înălţimile" (p. 15^r/7—8).

b) din verbe; de la infinitiv: *aducerile* „cele aduse" (p. 8^v/16), *biruire* „biruinţă" (p. 31^v/2), *cădire* „tămîie" (p. 7^r/16—17, 7^v/3, 4, 19^r/9 etc.), *lăsare* „iertare" (p. 6^v/8, 22^v/2, 28^r/10 etc.), *mestecare* „amestec, împărtăşanie" (p. 12^v/1, 35^v/13 etc.); de la supin: *ascuns* „taină" (p. 38^v/17), *arsele* „jertfele" (p. 10^r/16, 10^v/4), *cumplitele* „sfîrşitele" (p. 15^r/6—7), *întratul* „intrare" (p. 16^r/9), *născutul* „naştere" (p. 4^r/8), *neştiut* „ignoranţă" (p. 27^v/14); de la participiu: *porîncitelor* „poruncilor" (p. 2^v/7); de la gerunziu: *nefiind* „nefiinţă" (p. 36^v/4).

c) din adverbe: *apoi* „cel din urmă" (p. 16^v/14).

Un exemplu de verb derivat din adjectiv îl prezintă *înţelepţeaşte* (p. 2^v/6). Menţionăm, de asemenea, un exemplu de prepoziţie formată din adjectiv: *derept* „pentru" (p. 4^v/4, 18^r/3, 20^r/2 etc.).

*

Lexicul *Liturghierului* este destul de sărac, cuprinzînd cca 850 de unităţi lexicale, din care aproximativ 30 sînt nume proprii. Această cifră comparată cu aceea de cca 1400 de unităţi lexicale pe care o prezintă Psaltirea Scheiană, pare, la prima vedere, a sublinia şi mai mult sărăcia de cuvinte a *Liturghierului*. Dacă avem însă în vedere numărul restrîns de pagini (84, nici o pătrime din numărul paginilor *Psaltirii Scheiene*) şi specificul textului cu numeroase pasaje identice, această impresie de moment nu se mai menţine. Raportul dintre lexic şi întinderea textului este, în cazul *Liturghierului*, aproximativ acelaşi ca şi în versiunea *Psaltirii* din manuscrisul Scheian.

Prezenţa în versiunea *Liturghierului* a unor texte (*Tatăl nostru*, *Crezul*, *psalmul 50* etc.) care au fost preluate din tipărituri sau manuscrise în parte cunoscute explică cîteva din seriile sinonimice existente în această tipăritură: *arsă* „jertfă" (ps. 50) — *jărtvă*; *buză* (ps. 50) — *usnă* „buză"; *obîrşenie* „sfîrşit" (*Crez*) — *sfîrşit*; *pită* (*Tatăl nostru*) —

pîine; *spune* „mărturisi" (*Crez*)—*mărturisi*; *zeu* „Dumnezeu" (ps. 94)—*Dumnezeu*.

Unele serii de sinonime se explică prin transpunerea în românește a unor sinonime din versiunea slavă: *cădire* „tămîie" (vsl. кадило) — *tămîie* (vsl. дымьіамь); *drac* „dușman" (vsl. врагъ) — *nepriitoriu* „dușman" (vsl. съпостатъ); *lăsare* „iertare" (vsl. оставлєниє) — *iertare* (vsl. прощєниє); *nefiind* „neființă" (vsl. нєсѫщїи) — *nefire* „neființă" (vsl. нєбытїа); *nepre-puietor* „nevinovat" (vsl. нєзазорно) — *nevinovat* (vsl. нєповинєнъ); *sculat* „înviere" (vsl. оуставлєниє) — *înviere* (vsl. въскрьсєниє).

Rămîne totuși un număr mare de serii sinonimice care nu pot fi explicate nici prin raportare la textul slav, nici prin punerea la contribuție a unor texte gata traduse diferite sub raportul lexicului de textul propriu-zis al *Liturghierului*. Acesta este cazul cu următoarele serii de sinonime: *casă* „biserică" — *beseareсă*; *cumplit* „sfîrșit" — *sfîrșit*; *cuviiușa* „învrednici" — *podobi*, *spodobi* „învrednici"; *dulce* „bun" — *bun*; *închina* „a (se) apleca" — *pleca* „a (se) apleca"; *învățătură* „poruncă" — *porîncită* „poruncă"; *învîrtoșa* „a întări" — *întări*; *învîrtoșare* „tărie" — *vîrtute* „tărie, putere"; *mărie* „slavă" — *slavă*; *mesteca* „împărtăși" — *cumineca*; *neștiitură* „ignoranță" — *neștiut* „ignoranță"; *pîră* „judecată" — *județ* „judecată" etc.

În aprecierea acestui număr mare de serii sinonimice nu trebuie să pierdem din vedere faptul că *Liturghierul* reflectă două straturi de limbă și, prin urmare, unii dintre termenii sinonimici au putut fi introduși la revizia textului. În această situație par mai întîi a fi următoarele sinonime: *adeveritură* „taină" (o dată) — *taină* (de 9 ori); *gură* (o dată) — *rost* (de 8 ori); *șerb* (o dată) — *rob* (de 6 ori); *sălășui* „veni" (o dată) — *veni* (de 20 de ori).

Terminologia religioasă. În raport cu termenii abstracți bine reprezentați în primele traduceri românești, față de care *Liturghierul* aduce puține noutăți, cuvintele care denumesc rugăciuni și obiecte de cult prezintă un interes mai mare. Dăm în continuare o listă a acestora, explicînd numai termenii care nu au fost discutați la prezentarea lexicului pe origini: *aer* „vălul cu care se acoperă sfîntul potir", *andimis* „bucată pătrată de pînză sfințită pe care, la liturghie, preotul o întinde pe pristol ca așternut pentru potir și sfintele daruri", *antifonă* „imn, psalm cîntat de două coruri, ca și cînd și-ar răspunde unul altuia", *blajenile*, „fericirile" denumirea unor cîntece religioase, *blid*, *cădi*, *cădire*, *căldură* (v. *uncrop*), *copie*, *diaconstvă*, *dveră*, *dzveazdă*, *heruvic* „imn în onoarea heruvimilor", *jărtăvnic*, *patrahir* „bandă brodată, lată de vreo 40 de cm, pe care preotul și-o atîrnă pe piept cînd oficiază", *pocrov*, *prescure* „un fel de pîinișoară făcută din aluat dospit din care se pregătește cuminecătura", *prochimen*

„vers din psalmi, care se cîntă înaintea unui capitol din biblie", *proscomidie* „partea slujbei bisericești, cînd se oferă prescură și vin la vecernie", *răcavițe* „mînecuțe preoțești întrebuințate în oficierea slujbei", *ripidă* „evantai liturgic", *sfită, stea* „obiect de cult în formă de stea", *stihariu* „veșmînt cu mîneci purtat de diacon la serviciul divin (preotul îl poartă sub felon), *tropar* „cîntare bisericească de laudă a unui sfînt ori a unui eveniment", *uncrop* „apă caldă pe care diaconul o toarnă în potir în momentul oficierii împărtășaniei", *urariu* „fișie lungă de stofă de 3,5—4 m × 0,15 m pe care diaconul o poartă deasupra stihariului", *vîhodul mare* „procesiunea transportării darurilor de la proscomidiar la masa din altar", *vîhodul mic* „ceremonia intrării cu evanghelia".

După cum se poate constata, cu excepția cuvintelor *căldură* și *stea* restul termenilor care denumesc rugăciuni sau obiecte de cult sînt de origine slavă sau introduși prin filieră slavă. Puțini din acești termeni au fost atestați în textele din secolul al XVI-lea: *aer, antimis, dvere, dzveazdă, orar, patrafir* (toți în Moldova) [120]. Alți termeni de aceeași natură din *Liturghier* par să nu fi avut în secolul al XVI-lea o extensiune geografică generală. Este cazul cuvintelor *blid, pocrov* și *sfită*, cărora în Moldova le corespund *discos, pocroveț* și *felon* [121]. Lipsa atestărilor ne împiedică însă să urmărim mai atent răspîndirea geografică a termenilor de cult pentru această perioadă.

---

[120] CB I, p. 195—198, 201—202.
[121] CB I, p. 195, 197—203.

ABREVIERI

AA = „Analele Academiei Române", București.
ALR, I = *Atlasul lingvistic român*, publicat ... de Muzeul limbii române din Cluj ..., partea I (ALR, I), ..., de Sever Pop, Cluj, 1938.
ALRM, II = *Micul Atlas lingvistic român*, publicat ... de Muzeul limbii române ..., partea a II-a (ALRM, II), vol. I, de Emil Petrovici, Sibiu, 1940.
Anon. Car. = *Anonymus Caransebesiensis*, publicat de Gr. Crețu în „Revista *Tinerimea română*", București, 1898, p. 320—380.
BOR = „Biserica ortodoxă română", București.
BPH = „Buletinul Institutului de filologie română Alexandru Philippide", Iași.
BRV = *Bibliografia românească veche*, tom. I (1903), IV (1944), București.
CB = B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, I—II, București, 1878—1879.
CC[1] = Coresi, *Cazania* I (*Tîlcul evangheliilor*), cca. 1567—1568.
CC[2] = Coresi, *Cazania* II (*Evanghelie cu învățătură*), 1581.
CL = „Cercetări de lingvistică", Cluj.
CM = Coresi, *Molitvenic rumânesc*, cca 1567—1568.
CP = Coresi, *Psaltirea* românească, 1570.
CP[1] = Coresi, *Psaltirea* slavo-română, 1577.
CP[2] = Coresi (Șerban), *Psaltirea* slavo-română, cca. 1589.
CPr. = Coresi, *Praxiul*, 1563 ?
C Prav. = Coresi (?) *Pravila*, cca. 1560—1562.
CT = Coresi, *Tetraevanghelul*, 1561.
CTd = *Codicele Todorescu*.
CV = *Codicele Voronețean*.

DA = *Dicționarul limbii române*, editat de Academia română, tom. I și II (A — Lojniță), București.

DLR = *Dicționarul limbii române*, tom. VI, editat de Academia Republica Socialistă România, București, 1965.

DH = *Documente Hurmuzaki*, publicate de Academia română, București.

DHLR, II = Ovide Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, tom II, Paris, 1938.

DR = „Dacoromania", buletinul *Muzeului limbii române*, Cluj.

DSRG = Al. Ștefulescu, *Documente slavo-române relative la Gorj* (1406—1665), Tg. Jiu, 1908.

EL = *Evangheliarul din Londra*, copia lui Radu din Mănicești, 1574.

EP = *Evangheliarul din Petersburg*, cca. 1551—1553, BAR (microfilm nr. 14).

GB = *Glose române într-un manuscript slavon din sec. XVI* (ed. I. Bogdan, în „Convorbiri literare", XXIV, p. 727—752).

IC = *Învățătură la cuminecătură*, publicat de I. Bianu în *Texte de limbă din secolul al XVI-lea*, III, București, 1925.

ICr. = *Întrebare creștinească*, publicat de I. Bianu, *ibid.*, I, București, 1925.

IP = *Învățătură la Paști*, publicat de I. Bianu, *ibid.*, III.

L = *Leviticul*, publicat de B. P. Hasdeu în *Cuvente den bătrîni*, I, p. 6—14.

LR = „Limba română", București.

PH = *Psaltirea Hurmuzaki.*

PO = *Palia de la Orăștie*

PS = *Psaltirea Scheiană.*

PV = *Psaltirea Voronețeană.*

RILR = Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, IV—VI, București, 1966.

S = *Scriptura Domnului Hristos* . . . , publicat de I. Bianu, *ibid.*, III.

SCL = „Studii și cercetări lingvistice", București.

SMFC = „Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română", I, București, 1959 ș.u.

TB = *Texte bogomilice.*

TM = *Texte măhăcene.*

TP = *Psaltirea Tordași.*

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

La un atît de scurt interval de la publicarea textului *Liturghierului* de către Spiridon Cîndea [1], s-ar părea că o reeditare nu mai prezintă nici un interes.

Este însă un fapt deja binecunoscut că ediţia dată de Spiridon Cîndea nu poate satisface nici pe departe pretenţiile editorului modern de texte vechi româneşti [2]. Transcrierea d-sale este lipsită de o prezentare a normelor de interpretare a slovelor chirilice, cuprinde un mare număr de lecţiuni greşite, nu reuşeşte să descifreze textul în porţiunile deteriorate de pagină, nu semnalează greşelile de tipar, nu indică numărul paginilor şi al rîndurilor, prezintă punctuaţia arbitrară din tipăritură. Aceste lipsuri fac ca textul să fie pentru lingvişti inutilizabil. În plus, publicarea textului într-o revistă de circulaţie restrînsă a făcut ca acesta să fie accesibil numai unui număr redus de cititori. Sînt, credem, suficient de numeroase şi destul de mari scăderile acestei ediţii pentru a justifica o nouă ediţie.

În reproducerea textului am adoptat metoda de transcriere interpretativă, avînd în vedere faptul că numai utilizarea ei poate stimula cercetările de interpretare a grafiei chirilice şi, prin urmare, poate aduce un progres în studierea limbii române vechi. În plus, faţă de transliteraţie, transcrierea interpretativă prezintă avantajul că este accesibilă unui cerc mai larg de cititori, cum, de altfel, încearcă şi prezenta ediţie, care se adresează atît lingviştilor, cît şi filologilor, istoricilor literari, teologilor şi studenţilor.

Pentru a facilita celor interesaţi cercetarea grafiei şi a oferi, totodată, un mijloc de verificare a transcrierii, textul este însoţit de facsimile şi

---

[1] Vezi Spiridon Cîndea, *Textul Liturghierului românesc publicat de Diaconul Coresi*, p. 70—92.

[2] D. Simonescu, *op. cit.*, p. 437—438.

de un indice în care cuvintele sînt reproduse cu litere chirilice, adică exact sub forma din tipăritura coresiană.

Transcrierea textului s-a făcut după original și nu după fotocopii. Acestea au fost procurate ulterior (la o distanță de aproximativ doi ani de la efectuarea transcrierii) și reflectă degradarea suferită în acest interval de exemplarul cărții. Pentru acest motiv o serie de lacune pe care e reflectă facsimilele nu au fost menționate în transcriere, între [ ], întrucît la data consultării originalului ele nu existau ca atare. Acesta este cazul lui сфнт[є]le p. 11ᵛ/20, а[кмѕ], p. 12ᵛ/19, [прє]тоутиндинѣ p. 23ᵛ/19—24ʳ/1, [д]ѡмнѹль p. 26ᵛ/12, [ло]кь p. 27ʳ/11, чє[сь] p. 27ʳ/15, дѹл[чѣ]цѫ p. 27ᵛ/15, [ашнжд]єрѣ p. 30ᵛ/19 (la care prima literă а, mai era vizibilă la data transcrierii textului), ꙟн[а]интє p. 33ʳ/14 etc. De altfel dacă nu se iau măsuri urgente pentru restaurarea *Liturghierului*, acesta va deveni oarte curînd inutilizabil, paginile fiind în mare parte carbonizate. Menționăm în plus că dezacordul care există în unele locuri între textul facsimilat și cel reprodus de noi este numai aparent; multe din porțiunile de text practic ilizibile pe fotocopii pot fi totuși descifrate prin punerea la contribuție a originalului.

În stabilirea valorii slovelor chirilice am ținut seama de datele de dialectologie istorică a limbii române pe care le furnizează textele din secolul al XVI-lea. (Despre interpretarea dată de noi slovelor chirilice, vezi capitolele *Grafia* și *Fonetica*). Pentru a se putea confrunta textul nostru cu facsimilele reamintim principalele corespondențe ale slovelor chirilice pe care le-am adoptat în transcriere : ѣ, în cuvinte de tipul лѣџє = *ea*; ѧ, ꙗ, în cuvinte de tipul ѧстє, ꙗстє = *ia*, dar *ea* în ѧ, ѧлє (*ea*, *eale*); ъ, ѫ, ь = *ă*, *î*, distincția făcîndu-se după situația din limba de astăzi (cu excepția ierului mic la finala cuvîntului, după consoană, домнь = *domn*); ꙟ = *în* (ꙟсѫ = *însă*), *îm* (ꙟпрєѹнарє = *împreunare*), *n* (мѫꙟкъмь = *mîncăm*), *n'* (баꙟѧ = *bania*); ꙟ urmat de *n* (+ vocală) = *înn* (ꙟналцн = *înnalți*[1]); є, є, la inițială (cu excepția lui *el*, *era*) sau după vocală plenisonă = *ie* (єшн = *ieși*, пѹє = *puie*, тає = *taie*); ч urmat de а = *cea* (ачас-тѫ = *aceastǎ*); ч urmat de о = *cio* (пичоарєлє = *picioarele*).

În grafiile de tipul доаѡ, амѫндоаѡ am notat elementul semivocalic, deci : *doauo*, *amîndoauo*.

Numele proprii a căror grafie este preluată din textul slav au fost transcrise întocmai : *Anna*, *Stefan*, *Evtimie* etc. Aceste grafii, cu excepția poate a lui *Stefan*, sînt fără acoperire pe plan fonetic, dar semnificative pentru maniera grafică urmată de editor.

[1] ꙟначѣѧ, ꙟнадєрѣпта, дєꙟнастънга grafii care reflectă pronunția cu doi *n* (*în naceaia*, *în na dereapta*, *de nna stînga*) s-au transcris însă : *în aceaia*, *în-a dereapta*, *den-a stînga* pentru a nu se crea impresia că în aceste exemple avem a face cu prepoziția *na*. În cazul acestor grafii am specificat în note interpretarea fonetică pe care le-o atribuim.

Literele suprascrise s-au dat în rînd, fără a fi menționate, iar cuvintele abreviate s-au întregit tacit. (O listă completă a abrevierilor din text, vezi la capitolul *Grafie*). Spiritele, accentele și paiericul nu s-au reprodus. Cuvintele sau frazele în slavă s-au dat cu caractere cursive, în transcriere internațională. Cifrele chirilice s-au transcris prin cifre arabe. Între < > s-au dat omisiunile, iar între [ ] literele sau cuvintele aflate în porțiunile deteriorate de pagină, care au fost reconstituite. Cînd nu am avut siguranța reconstituirii sau a completării unei omisiuni, cuvîntul reconstituit a fost urmat de ?, iar în notă s-a discutat asupra soluției propuse. Lacunele au fost indicate prin [. . .]. Cuvintele sau literele repetate din neatenție au fost semnalate în notă. Tot aici au fost menționate și greșelile de tipar.

Versiunea slavă folosită pentru completarea lacunelor este aceea din *Liturghierul lui Macarie.*

În locul vechii punctuații, adesea arbitrară și cu inconsecvențe, s-a utilizat punctuația modernă.

Numărul paginilor a fost indicat marginal. Sfîrșitul fiecărui rînd s-a marcat prin /, iar al ultimului rînd din pagină prin //. Rîndurile au fost numerotate din 5 în 5. Trimiterile la notele din subsol se fac prin cifre închise în paranteze rotunde.

Indicații asupra alcătuirii *Indicelui de cuvinte* se găsesc la capitolul respectiv.

TEXTUL LITURGHIERULUI

Tocmeal[a] slujbeei dumnezeiască/ întru ea și diac‹o›nstvele/ 1r

De va vrea preutul să sfîrșască / dumnezeiasca taină, datoriu / aste întîi amu în pace să fie cu / toți, nici să aibă ceva pizmă spre / cineva și, inema cîtu-i va fi de ta/re, să-ș păzească cugetul de hitle/nie, să se postească puținel de cu / searăș și să se trezvească pînă/ în vreamea de slujbă. E d[eac]a va ve/ni vreamea, după cînd va face cu/mu e obiceaiul mai-marelui închină/ciune, să meargă în besearecă preutul, / împreună și diaconu[l], să facă/ împreună 3 închinăciuni [și] că[tră] / strane cîte una și deaciia să mear/gă. E cînda se vor închina, să grăia[sc]ă //
întru eiș această rugăciune : /„Doamne, tremite mîna ta de sus / den 1v
sfîntul sălașul tău și mă / întăreaște întru această slujbă a ta/, ce e pusă înnainte, să nu cu osîn/dă înnainte să stau înfricoșatului / tău altariu și fără de sînge jăr/tvă să sfî[r]șesc, că a ta iaste tă/riia întru veaci, amin". Să meargă / în alt[ariu], să-ș ia pren mîini cine/ș sti[h]ariul său și [să] [facă] închi/năciun[i] 3 cătră răsăr[it], [s]ă grăia/scă cineș întru el : „Doamne, curățea/ște-mă păcătosul". Deaciia să mear/gă cătr[ă] [pr]eutul diaconul, să/ ție în m[îna] dereaptă stihariul cu / urariul și să-ș închine
capul/său, să grăiască : „Blagosloveaște, pă//rinte, stihariul cu urariul"/. 2r
E preutul să blagoslovească el, gră/iască : „Blagoslovit Dumnezeu/l nostru pururea și acmu și puru/rea și întru veacii veacului". Deaciia/ să meargă întru o laturi de oltariu/ și să se îmbrace în stihariu, să se roa/ge așa ca și preutul : „Bucură-/se sufletul mieu în Domnul,/ că mă îmbrăcă întru cămașe de spă/senie și cu vășmînt de vese/lie îmbrăcă-mă ; ca unui ginere pu/se-mi cunună și ca o nevastă în/frîmseță-mă cu frîmseațe". Să să/[r]ute urariul, să-l puie [spre?] (1) umă/[r]ul [stî]ng ; răcavițele (2) să le bage / în mîini, la dereapta amu să gră[ia]/scă : „Dereapta ta mînă,

(1) Foaia este ruptă în dreptul acestui cuvînt din care nu se distinge decît prima literă și un fragment din a doua : GJ.
(2) tip рѫгавицѧ.

2v [D]oamne,// preaslăvi-se în vîrtute; dereapta ta / mînă, Doamne, frîmse
dracii și /cu multă slava ta sfărîmit-ai vră/jmașii. La stînga să grăiască :/
„Mîinile tale feaceră-mă și zidi/ră-mă, înțelepțeaște-mă și învăța-mă/-voiu
porîncitelor tale”. Deaciia să/ meargă în proscomidie (3) să rînduiască/
sfințitele, sfîntul amu blid / să-l puie de-a stînga parte, iară po/tiriul
de-a dereapta și alalte cu/ nusele. Preutul să ia patrahi/riul să-l blago-
slovească el, să grăia/scă : „Blagoslovit Dumnezeu ce-au / vărsa[t] dul-
ceața sa spre preuții săi,/ ca mirul în cap ce deștinge în bar/[bă], în barba
3r lu Aaron, de deștingea/ în ome[t] veșmîntul lui”. Și să ia // brîul și bla-
goslovească el și să / grăiască : „Blagoslovit Dumnezeu / că mă încinse
cu tărie și puse ne/vinovată calea mea, sfîrșit-au pi/cioarele meale ca
cerbii și întru/ nalt puse-mă”. Răcavițele să ba/ge în mîini, să grăiască
cumu e scri/s mai denainte. Deaciia să ia sfi/ta și să o blagoslovească ea,
să gră/iască îmbrăcîndu-se cu nusa : / „Preuții tăi, Doamne, îmbră-
cară-se în/ dereptate și preapodobnicii / tăi cu bucurie bucura-se-vor”./
Deaciia să meargă preutul și să se /speale, să facă împreună în[chin]ă-
ciu/ni 3 înnaintea proscomidiei, cine/ș întru el să grăiască : „Doamne,/
3v curățeaște-mă și mă miluiaște”. Dea//ciia : „Scumpăratu-ne-ai den
blăs[te]/mul legiei cu curatul sîngele / tău. În cruce te răstignişi și cu /
sulița împunseși, fără de moarte / tociși oamenilor, mîntuitoriul/ nostru,
slava ta”. Și să grăiască / preutul : „Blagoslovit Dumneze/ul nostru
pururea și acmu și pu/rurea și în veacii veacului, amin”./ Proscomidiia.
Deaciia să ia preutu/l în mîna stîngă amu prescurea/, iară în dereapta
sfînta copie și să o/ semneaze de trei ori desupra scri/pturiei, a pres-
curiei, grăiască :/„În[tru] pomeana Domnului și Dumne/zeu și mîntui-
toriul nostru Isus Hristos”./ De tr[ei] [or]i. Și deaciia să înfigă su/lița
4r de-a dereapta parte a scripture//ei și tăind grăiască : „Ca oaia spre/
jungheare aduse-se”. Iară de-a stînga : /„Ca mielul înnaintea tunzăto-
riu/lui lui fără glas, așa nu-ș de/șchidea rostul lui”. În partea de sus/
a scripturiei grăiesc : „Întru sme/reniia lui luo-se”. Iară den jos/ : „Năs-
cutul lui cine va spune?” / E diaconul la fieșcarea de tăieri / grăiască :
„Domnului să ne rugăm”./ Să ție și urariul în dereapta sa. Du/pă aceaia
grăiască diaconul : „Ia-l/, părinte”. E preutul să bage copiia / în coastele
prescuriei, de-a dereapta/parte grăiască (4) așa : „Că se luo/ den pămînt
viața lui”. Și să-l/puie el cu dosul în sus întru sfî/ntul blid, zică diaconul ://
4v „Taie părinte”. Și să taie el în chip / de cruce, preutul grăiască : „Tă-
ie-se/ mielul lu Dumnezeu, luo păcate/le lumiei derept a lumiei viață /
și spăsenie”. Și să-l întoarcă cu/ ceaia parte ce are cruce. Numai de /
va fi cald și cu abur, atunce / să zacă cu dosul în sus, derept / să nu facă

(3) tip. простомидїе.
(4) tip. гръжаскѫ.

dedesupt udătură./ Să-l împungă el de-a dereapta parte/ cu sfînta copie, să grăiască : /„Unul den voinici cu suliţa/ coastele lui împunse şi aciiaş / ieşi sînge şi apă şi văzu, mărtu/risi şi adeverită iaste mărturiia/ lui” (5). E diaconul să bage în sfîn/tul potiri den vin şi apă împreu/nă, zică mainte către preutul : // „Blagosloveaşte, părinte”. Şi să prii/mească 5r
de acealea blagoslovenie./ E preutul să ia în mîini a doa prescu/re, să grăiască : „Întru ci‹n›ste şi în po/meană preablagoslovitei împărăteasa/ noastră (6) a lu Dumnezeu născătoare/ şi curată fată Mariia, ce derep/t rugăciunea ei, priimeaşte, Doamne,/ jărtva aceasta ce e între ceriu al/ tău jărtăvnic.” Şi să ia o parte cu / sfînta copie, să o puie ea de-a stînga/ sfinteei pîine. La a treia prescu/re să grăiască : „Cu tăriia a cinsti/tei şi viaţă-făcătoare crucea/, cinstiţii ceriului, tării fără tru/pure, ci‹n›stitul şi slăvitul pro/rocul înnainte-curătoriu şi bo/tezătoriul Ioan, sfinţii, slă/viţii
şi de toţi lăudaţi apostoli // şi întru sfinţi părinţii noştri pre/uţilor înce- 5v
pători Vasilie cela Ma/rele, Grigorie, cuvîntul lu Dum/nezeu, şi Ioan cu rostul de au/r, Atanasie şi Chiril, Nicolae/ ce e den Mira, Sava al sîrbilor / şi toţi sfinţii, preuţii ceia mai-ma/rii, sfîntul apostol, întîiul/ mă-cenic şi mare diacon Stefa/n, sfinţi mari măcenici Gheor/ghie, Dimitrie, Teodor şi /toţi sfinţii măcenici, preapodob/nicii şi Dumnezeu purtătorii / părinţii noştri Antonie, Evti/mie, Sava, Onufrie, Atanasie / Atoneanul, Simeonul sîrbilor,/ toţi preapodobnicii, sfinţii ceia/ ce n-au luat argint
şi ciude-fă/cători Cozma şi Dămian, Pante//‹li›mon şi toţi sfinţii fără 6r
argi/nt, sfinţii şi dereptii, ai lu Du/‹m›nezeu părinţi Ioachim şi Anna/, sfîntul ce-i iaste zioa, şi toţi /sfinţii ; ce derept ruga lor/ cearcetă noi, Doamne”. Şi aşa să / ia fărîmă, să o puie în aceaia (7) pa/‹r›te de-a stînga jos şi alalte pre /rînd să le puie. Deaciia să ia ş-al/tă prescure, grăiască : „De toată / episcopiia care-i derept-slăvesc/, de episcopul nostru, zi-i pre nu/me, şi cinstita preuţie ce e de Hristos / slujbă şi tot cinul preu/ţesc, de bunii-cinstiţi şi de / Dumnezeu păziţi împăraţii noştri/, de şerbul lu Dumnezeu, zi-i pre/ nume igumenului, de fraţii no/ştri şi cu slujitorii şi
preuţii // şi diaconii şi toţi fraţii noştri /ce-i cheamă întru a ta împreunare 6v
dere/pt a ta miloste, că eşti de toţi mai /bun, Doamne”. Deaciia să grăiască / de cine va avea pre nume vii şi aşa/ să ia fărîmă. E într-altă prescu/re [gr]ă-iască aşa : „De fericată po/meană şi lăsarea păcatelor ferica/t ctitorul sfîntului hram ace/sta”. Deaciia să pomenească cela ce-/l pune arhiereul şi alţii ce va / avea pre nume morţilor şi la sfîr/[şi]t grăiască aşa : „Şi toţi ceia de / nădeajdea învierei viaţa veacilor. Şi / a ta împreunare adurmiţilor creşti/nii, părinţii şi fraţii noştri, de-oa/meni-iubitoriu,

(5) tip. лоүн.
(6) tip. ностръ.
(7) tip. ꙟнач҄ѣа, grafie care reflectă pronunţarea cu doi *n* : *în naceaia*.

Doamne". Şi să ia fă/rîmă. Diaconul să ia şi cela pre/scure <şi> (8) sfînta
7r copie, să grăiască aşa : // „Pomeneaşte, Doamne, şi a mea nedesto/inicie după mulţimea milosteei/ tale şi-mi iartă toate greşalele/, cealea cu voie şi cealea fără voie". Deaciia / să pomenească cine va vrea viii şi /[5] într-altă prescure morţii, aşijde/rea. Să puie fărîme den partea de/ jos a sfintei pîine ca şi preu/tul şi să ia măturiţa să adu/ne toate ce sînt în sfîntul blid/[10], fărîmele den jos supt sfînta / pîine, ca să zacă în păzire şi în tă/rie şi să nu cază ceva. Deaciia să / ia diaconul cădelniţa şi tămîie să / bage într-însa, grăiască către pre/[15]utul : „Blagosloveaşte, părinte, că/dire". Aşijderea : „Domnului / să <ne> rugăm". Preutul, rugăciunea / [c]ă-direei (9). //

7v Dumnezeiasca slujba ce e întru sfi/nţi părintele nostru Ioann cu ro/stul de aur.

Rugăciunea spre cădire : / „Cădire aducemu-ţi, Hristoase, Do/amne, Domnul nostru, întru/[5] mirizmă de bună mirosenie / ce luom întru al tău jărtăvnic, / tremeate noauo dulceaţa ta presfîn/tului al tău duh". Diaconul : „Dom/nului să ne rugăm". Preutul să că/[10]dească steaoa, să o puie spre sfînta (10) / pîine, grăiască : „Vine steaoa, stă/tu desupra, io era feciorul". Dia/conul : „Domnului să ne rugăm". Po/pa să cădească întîiul pocrov, să aco/[15]apere sfînta pîine, grăiască : „Dom/nul împă-răţi-se şi întru frîmsea/ţe se înveşti". Pînă în sfîrşit să zi/că psalomul.
8r Diaconul : „Domnului // să ne rugăm, coapere, despuietoare"./ Popa să cădească al doilea pocrov,/ să coapere sfîntul potiri, grăia/scă : „Coperişi ceriul de bunătă/ţile tale, Hristoase, şi de laude/[5]le tale împlu-se pămîntul". Diaco/nul : „Domnului să ne rugăm, coa/peri despuietoare". Preutul să că/dească al treilea pocrov, ce iaste/ aer, coaperi-le amîndoauo, grăia/[10]scă : „Coaperi noi, Doamne, întru co/peremîntul arepilor tale, gonea/şte de la noi tot vrăjmaşul şi ne/priitoriul, împacă viaţa noastră/; Doamne, miluiaşt[e] noi cu pacele ta/[15]le şi spăseaşte sufletele noa/stre ca dulcele Dumnezeu şi / de-oameni-iubitori". Deaciia leage-/ş amîndoauo mîinile
8v sale (11) şi să / [se] închine cu smerenie, grăiască : // „Blagoslovit Dumnezeu, ce aşa vru/, acmu şi pururea şi în veacii de veac"./ Diaconul : „De cealea ce-s puse nai/nte şi cinstitelor darure, Domnu/lui să ne rugăm". Preutul zică/[5] rugăciunea darurelor ce sînt puse / înnainte-i : „Doamne,

---

(8) Omisiune tipografică. În versiunea slavă : дїакѡн же, прїемь и тъ просфорѫ и стоє копїє.
(9) tip. [к]ъдрієен.
(10) tip. тфнта.
(11) tip. сасі.

Domnul no/stru, cela ce pîinea ceriului mîn/care a toată lumea, Domnul
nostru/ și Dumnezeu Isus Hristos, tremease spă/sitoriu și izbăvitoriu
și dulce-dă/tătoriu a blagoslovi și a sfinți noi; / însuți blagosloveaște
darurile acea/stea și ia-le spre a ceriului tău jăr/tăvnic. Pomeneaște, ca
un dulce/ și de-oameni-iubitoriu, aducerile/ ce derept eale aduseră și
no[i]/ neosîndiți fereaște întru sluji/rea dumnezeie‹i› tale taină". Strigă: //
„Că sfinți-se și preamări-se preacin/stit și mare-frîmsețat nume/le 9r
tău, tatăl și fiiul și sfîntu/l duh, acmu și pururea și în veacii/ de veac".
Și după aceaia să cădească / însuși popa darurele, să facă otpu/st acolo.
Și așa să ia diaconul/cădelnița, să meargă și să cădească/ sfînta masă,
cruce-obraz, grăind/cătră sineș acest tropari :/ „În mormînt cu trupul,
e întru ia/d cu sufletul, ca Dumnezeu, iară/întru rai cu tîlhariul și în sca/un
erai, Hristoase, cu tatăl și/cu duhul, toate le impluși, nescri/sulc". Ș‹i›
după aceaia psalom 50 :/ „Miluiaște-mă, Doamne, după mar‹e› /mila
ta și după mulțimele/eftenșugurele tale. Cură//țeaște fără-legile meale, 9v
mai vîrto/s spală-mă de fără-legile meale/ și de greșalele meale cură-
țeaște-mă/, că fă‹ră›-legile meale eu știu și greșa/lele meale înnainte sînt
pururea/. Ție unuia greșiiu și hiclenșug in/naintea ta feciu, ca să derep-
tezi-te /întru cuvintele tale și pîri-veri/cînd veri judeca. Iată amu întru/
fără-leage zimislit sînt și în/tru păcate feace-mă muma mea. Iată /amu
adevăr iubit-ai fără știrea și/ascunsul a preaînțelepciuneei tale / ivitu-
mi-ai (12). Stropiși-mă cu isopom (13)/ și curățescu-mă ; spăla-mă-veri și/
mai vîrtos de zăpada înnălbi-mă-voiu. / Auzului mieu dat-ai bucurie
și ve/selie, bucură-se oasele plecate./ Întoarce fața ta de greșalele // meale 10r
și toate fără-legile meale / curățeaște. Inemă curată zidea/ște în mine,
Doamne, și duh derept / noiaște întru zgăul mieu. Nu lepă/da mine de
fața ta și duhul sfî/nt al tău nu lua de la mine. Dă-mi / bucurie, spă-
senia ta, și cu duhul/ despoietoriului învîrtoșază-mă. În/vață fără-
legiuitorii calea ta și / necurații cătră tine întorcu-se/. Izbăveaște de
crunții, Doamne, Doam/ne, spăsenia mea ; bucură-se limba / mea derep-
tăției tale. Doamne, buze/le-mi deșchide și rostul mieu ve/steaște lauda
ta. Că de vrea vrea jăr/tvă va vrea amu ; toate arsele nu bine-/vruși.
Jărtva Domnului (13*) duh frîm/t, inemă frîmtă și plecată Dum/nezeu nu
urașțe. Ferioează, Doamne, // cu bună-vrearea ta Sionul și să / se zi- 10v
dească păreții Ierusalimului. A/tunce bine-veri jărtvă, dereptate/, înnăl-
țările și toate arsele. Atu/nce va pune spre oltariul tău vi/ței". Să cădească
oltariul tot /. și beseareca, să meargă aciia în sfîn/tul oltariu și să cădească
sfînta / masă și preutul. Cădelnița amu / să o puie la locul ei. Însuș
să/ meargă cătră popa și să stea împreu/nă înnaintea sfinteei mease, să

(12) tip. ивитꙋмїи. În *Psaltirea* slavo-română din 1577 дрътатꙋмии.
(13) tip. їсопо̑.
(13*) tip. до̑мнꙋлꙋи.

se închi/ne de trei ori, întru ei să se roa/ge și să grăiască: „Împăratul ce/riului, mîngîitoriu de suflete a/deverite, cela ce de pretutindinea / toate împle, vistiiariul dulce/ților și viață-dătătoriu, vino, ră/pausă-te
11r întru noi și curățează-ne // de toată spurcăciunea și spăsează,/ dulce, sufletele noastre. Măriia/ de sus a Domnului și spre pămînt/ pace întru oameni cu bună vreare",/ de doauo ori, și „Doamne, rostulu-mi/ deșchide", de trei ori. Așijde/rea preutul să sărute sfînta evanghe/lie, e diaconul sfînta masă. Du/pă aceaia să-ș pleace diaconul capu/l său preutului, să-ș ție urariul/ său cu trei deagete a mîiniei dereap/te, să grăiască: „Vreamea e a face Dom/nului, Doamne blagosloveaște". Preu/tul să semneaze el, grăiască: /„Blagoslovit Domnul nostru pretu/tindinea, acmu și pururea și în veaci /de veac". Așijderea diacon‹u›l: „Roa/gă-te de mine,
11v despoietoare". Și po/[pa] aciiaș: „Să derepteaze, Dumne//zeu talpele tale". Și iară diaconu/l: „Pomeneaște-mă, despuietoare sfi/nte". Și popa: „Pomenească-te Domnu/l Dumnez‹e›u în părățiia lui". Și dia/conul zică: „Amin". Și să se închi/ne, să iasă și să stea în loc de obiceai,/ înnaintea sfintelor uși, să se închine / cu bună smerenie de trei ori, gră/iască întru eluși: „Doamne, rostu/lu-mi deșchide să vestesc lauda ta"/. Și după aceaia să înceapă diaconul: / „Blagosloveaște, Doamne". Popa: „Blago/slovită împărăție, tatăl și fiiu/l și sfîntul duh și acmu și puru/rea și ‹în› veacii de veaci". Diaconul să zi/că diaconstvele: „Lumiei Domnul / să rugăm. De sus pace și de spăse/nia sufletelor noastre, Domnului (14)/ să ne rugăm. De pacele a toată [lu]/mea și de dul[c]e-tocmeale
12r sfinte//le Domnului beseareci și de împreuna/rea tuturor, Domnului să ne rugăm./ De sfînta casa aceasta și de ceia ce / cu credință și cu dulce-smerenie și / cu frica lu Dumnezeu, ceia ce îmblă î/ntr-însă, Domnului (14*) să ne rugăm. /De mai-marele episcopul nostru/, *imę recŭ* (14**), și de curata preuție ce sînt / de Hristos slujbe, de toată încetirea și o/amenii, Domnului să ne rugăm. De/ dulce-cinstiți și de Dumnezeu pă/ziți împărații noștri, de toate curți/le și de voinicii lor, Domnului să ne/rugăm. De să se supuie și să se plea/ce tot vrăjmașul și nepriitoriul/ supt picioarele noastre, Domnului să/ ne rugăm. De sfîntul locul ace/sta și de toate cetățile și înlatu/rile și de ceia ce cu credință întru/ [ea]le lăcuiesc, Dom-
12v nului să ne rugăm//. De bună mestecarea a văzduhului,/ de mulțirea rodului pămîntului/ și de vreame, Domnului să ne rugăm./ De notătorii și cale-făcătorii, ne/putincioșii, ceia ce se chinuiesc, pră/dații, de spăsenia lor, Domnului / să ne rugăm. A ne izbăvi noi de/ toată scîrba, mîniia și nevoia, Do/mnului să ne rugăm. Foloseaște/, spăsează, miluiaște și fereaște noi, Do/amne, cu a ta dulceață. Preasfîntă,/ curată și preablagoslovită despuie/toarea noastră și curată fată Ma/riia cu toți sfinții po-

(14 și 14*) tip. ДОМНУЛУИ
(14**) În trad. *zicînd numele.*

meniră și u/nul altuia și toată viața noastră/ lu Hristos, Domnului să
dăm". Popa să/strige: „Că cade-ți-se toată mă/riia, cinste și închină-
ciune, tatăl/ și fiiul și sfîntul duh, acmu//și pururea și în veacii de veac./ 13r
Rugăciunea antifonelor dentîiu:/ „Doamne, Domnul nostru, celuia
ce-i/iaste ținearea nespusă și măriia/ neajunsă, ce a lui milă fă/ră-măsură
și la-oameni-iubire ne/grăită; însuți Doamne, după du/lce inema ta caută
spre noi și pre/ sfînta beseareca aceasta și fă cu /noi și cu ceia ce se roagă
cu noi, cu bo/gătatea mileei tale și cu eften/șugul tău". Cu aceaste ziceri
depre/ună diaconul să facă închinăciune/înnainte sfîntului jărtăvnic,/
să pășască la locul său și să mear/gă de-a dereapta parte, să stea înna-
in/tea sfintelor icoane, să aștepte sfîr/șenia antifonelor. Antifon[a] 1:/
„Blagosloveaște sufletul mieu Dom//nul" sau „*Blago esti*" ([15]). Așijderea / 13v
datoriu iaste să facă diaconul / la toate antifonele. Ca vor sfîr/și întîia
antifonă, să meargă iară / la loc de obiceai și să facă închi/năciune, aciia
grăiască: „Iară și / iară lumiei Domnului să ne rugă/m. Preutul, rugă-
ciunea a doa/ cu strigare:/ „Doamne, Dumnezeul nostru, spă/seaște
oamenii tăi și blagoslo/veaște partea ta; împlerile be/seareciei tale fe-
reaște, sfințeaște/ ceia ce iubesc dulce-frîmseațe casei/tale; tu aceia
măreaște cu dumne/zeiasca a ta tărie și nu lăsa noi/ ceia ce nădăjduiesc
spre tine"/. Diaconul: „Foloseaște, spăseaște/, preasfîntă, curată și bla-
goslovi//tă". Popa să strige: „Că a ta e ținea/rea și a ta iaste împă- 14r
răției și măriia/, tatăl și fiiul și sfîntul duh,/acmu și pururea și în veacii
de veac."/ Antifone 2: „Domnul împărăți-/se" ‹sau?› macară „Laudă
sufletul/ mieu Domnul". Pînă în sfîrșit / *Slava, I nině, Edino rodnyi
sinĭ* ([16])./ Rugăciunea a treia antifonă:/ „De împreunarea aceasta și de
chema/re, noauo dărui rugăciuni ce doi/ sau trei, chemîndu-se de numele/
tău, cearere a da făgăduiși, însu/ți și acmu robii tăi cearerea către fo/los
împle; dă noauo întru stătăto/area ta adeverită și, întru ceaia/ce va
să fie, cu viața de veaci dăru/iaște". Diaconul: „Iară și iară/, Domnului
să ne rugăm. Foloseaște,//spăseaște, miluiaște și fereaște noi/, Doamne, 14v
cu a ta dulceață, preasfî/ntă, curată și preablagoslovită". / Popa să
strige: „Că dulce și de-o/ameni-iubitoriu Domn ești și ție/ mărie tre-
meatem, tatăl și fiiu/l și sfîntul duh, acmu și puru/rea și în veacii de
veac". Diaconul/să facă închinăciune, să între înlă/untrul altariului și
să stea acolo/ și să cînte a treia antifonă: /„Veniți să ne bucurăm Dom-
nului, ([17])/ să strigăm Domnului nostru: Spă/seaște-ne, fiiul lu Dum-
nezeu, cela ce / înviseși den moarte, cîntămu-ți,/ lăudămu-te". Să ainte
apucăm fa/ța lui în ispovedire și în cîntare / să strigăm lui: „Spăseaște-ne,/

([15]) În trad. *Bine este* (începutul psalmului XIC).
([16]) În trad. *Mărire, Și acum, Unul născut fiul.*
([17]) tip. дóмнsлоѕн.

15ʳ fiiul lu Dumnezeu, cela ce înviseși // den moarte, cîntămu-ți, lăudămu-te/
că zeul mare e și domn și împăra/t mare spre tot pămîntul. Spă/seaște-ne,
fiiul lu Dumnezeu, cela / ce înviseși den moarte, cîntămu-ți, / lăudămu-te
că în mîinile lui cu/mplitele pămîntului și innal/tele codrilor ale lui sînt,
că a lui/iaste marea și el feace-o și u/scatul mîinile lui feaceră./ Spă-
seaște-ne, fiiul lu Dumnezeu ce/la ce înviseși den moarte, cîntămu-/ți,
lăudămu-te. Cîntînd blaje/nile sau antifonele, cînd vor / sosi la Slavă,
să meargă popa și/ diaconul innaintea sfinteei mease/ și să facă închi-
năciuni împreună 3./ Deaciia să ia preutul sfînta evanghe/lie să o dea
15ᵛ diaconului și așa // să iasă să facă vîhod mic, să/ vinie și să stea în loc
de obiceai, să-/ș închine amîndoi capetele. Dia/conul să zică lin : „Dom-
nului să/ ne rugăm". Împreună și urariul/ să ție cu trei deagete a mîiniei
de/reapte. Grăiască preutul rugăciu/nea ieșireei în taină : / „Despoie-
toare, Doamne, Dumnezeu/l nostru, cela ce tocmiși in ce/riure începători
și voinicame / de îngeri și mai mari arhangheli î/ntru slujirea măriei
tale, fă de/ntru întrările noastre întru î/ntrările sfinților îngeri a fi de-/
slujind noauo și cu mărie mărin/d a ta dulceață, că cade-ți-se / toată
16ʳ măriia, cinste și închinăciune,/ tatăl și fiiul și sfîntul duh, // acmu și
pururea și în veacii de veac/. Aceasta sfîrșindu-se, să grăiască / diaconul
cătră preutul : /„Blagosloveaște, despuietoare, sfîntu/l vîhod". Să arate
împreună că/tră răsărit cu urariul, așa cu/mu și-l ține. Preutul să fa/că
cruce cătră răsărit, grăiască :/„Blagoslovit întratul sfinți/lor tăi, Doamne,
de pretutin/dinea și acmu și pururea și în veacii / veacului". Așijderea
să meargă / diaconul cătră mai-mare și / acela să sărute sfînta evanghelie/,
de va fi aciia, e de nu va fi să o să/rute popa. Troparele sau anti/fo-
16ᵛ nele pînă în sfî‹r›șit cîntîndu-/le, să iasă diaconul în mijloc // și să stea
innaintea popeei, să-ș/ rădice mîinile puținel și să ara/te sfînta evan-
ghelie, să grăiască : / „Preaînțelept, iartă". Și oamenii : /„Veniți să ne
închinăm și să cădem / cătră Hristos, spăsitoriul nostru. Spă/seaște,
fiiul lu Dumnezeu, cela ce in/vise den moarte, cîntămu-ți, lăudă/mu-te".
Deaciia să se închine acela și / preutul innaintea lui să meargă în/ sfîntul
oltariu și să puie sfîn/ta evanghelie în sfînta masă. Cîntîn/d, să grăiască
troparele rîndului/ și, cînd va veni apoi, să grăiască / diaconul cătră popa
cu capul ple/cat și urariul cu dreapta să ție,/ cum de multe ori
am zis : /„Blagosloveaște, despuietoare, vreamea/ de trei ori sfîntul".
17ʳ Și popa să se//mneaze, el grăiască : „Că sfînt e/ști Dumnezeul nostru
și ție mă/rie tremitem, tatăl și fiiul și/ sfîntul duh și acmu și pururea /
și în veacii de veac". Troparele dea/ca se vor sfîrși, să meargă diaconu/l
aproape de sfintele dvere, să a/rete orariul său celora de afară,/ să gră-
iască lin : „Și în veaci de veac"/. Să cîntăm noi ceia ce sînt denna-/

fară *tri svętoe* (18). Diaconul să stea / aproape de popa, ruga grăind./
Rugăciunea de *tri svętoe* (19);/ „Doamne sfinte, cela ce în sfinți / răpaoși,
ce de trei ori sfînt,/ cu glasuri de serafimi cînta/t și de (20) heruvimi
cu mărie te / măresc și toate tăriile cerului / închină-ți-se; ce den nefire
întru // ce iaste aduseși toată firea, cela / ce zidiși omul pre obrazul (21) 17v
tău / și pre podobie și cu de toate darure/le tale înfrîmsețiși-l și dai /
celora ce cer preaînțelepciune/ și mente și nu treci greși/tul, ce pui la
spăsenie căire; / cela ce podobești pre noi, nedestoini/cii robii tăi, și
în ceasul acesta a/ sta înnaintea slaveei sfîntului al/ tău jărtăvnic și
datori ție închi/năciune (22) și mare mărie a-ți aduce; în/suți, Doamne,
priimeaște și den rostu/l nostru greșiții de trei ori sfîn/tă cîntare, cearcetă
noi cu dulcea/ța ta. Iartă noauo toate greșalele/ cu voie și fără voie;
sfințeaște ale / noastre suflete și trupure // și dă noauo întru preaînfrîm- 18r
seațe / a sluji ție întru toate zilele vie/ției noastre, derept rugăciunea /
preasfintei Dumnezeu născăto/are și de a tuturor sfinților/, ce den veac
ție au ogodit". Stri/gare: „Că sfînt ești, Domnul no/stru, și ție mărie
tremitem, tată/l și fiiul și sfîntul duh și /acmu și pururea și în veacii
de veac"/. Sfîrșindu-se rugăciunea și cî/nd vor auzi cîntînd *Slava* și/*I
ninĕ*, grăiască și aceia: „Sfîn/te Doamne, sfinte tare, sfinte fă/ră moarte,
miluiaște noi". De trei/ ori să facă împreună inchină/ciuni trei înnaintea
sfinteei/ mease. Deaciia grăiască // diaconul către popa: „Zi, părinte",/ 18v
și să meargă la preastol să grăiască: / „Blagoslovit, vino în numele Dom-
nu/lui". Și iară diaconul: „Blagoslo/veaște, despoietoare, de sus ședea-
re"/. E preutul: „Blagoslovit ești ce/la ce pre scaunul măriei împără-
ției / tale șezi, pretutindinea și ac/mu și pururea și în veacii de veac"./
Și după sfîrșitul lu *tri svętoe* / să strige diaconul: „Să socotim",/ iară
popa: „Pace tuturor". Dia/conul: „Preaînțelept". Cetito/riul, cîntecul
lu David. Dia/conul aciiaș: „Să luom aminte". Ce/titoriul, prochi-
menul, apostol./ Diaconul: „Preaînțelept". Ceti/toriul, începătura apos-
tolu<lui>. Diaco/nul: „Să socotim". Cetitoriul,// apostol, și după sfîr 10r
șitul apo/stolului grăiască popa: „Pace a/cestora". Diaconul: „Să so-
cotim"/ și cînte alliluia, cîntecul lu Da/vid sau macară mainte de ace/sta
să grăim apostolul. Să ia diaco/nul cădelnița cu tămîie, să se apro/pie,
către popa grăiască (23): „Blagoslo/veaște, despoietoare, cădire". Ce lui
e / obiceaiul să blagoslovească și ru/gă spr-ins (24) să zică, să cădească
sfî/nta masă împrejur și pre popa./ Rugăciunea grăită de la preutul /

(18) și (19) În *trad.* „*de trei ori sfînt*".
(20) tip. дєѳ.
(21) tip. ѻ̂браꙁꙋлъ.
(22) tip. ꙟкинѧцюнє.
(23) tip. грѣѧсѧ.
(24) tip. спрінсѫ.

înnaintea sfinteei evanghelie: / „Luceaşte întru inema noastră de-/
oameni-iubitoriu, Doamne, a ta / dumnezeiasca înţelepciune, lu/mină
19v neputredă, şi cugetelor / noastre descoaperi ochii întru // evanghelie pro-
poveadaniei tale să înţelea/gem, răsădeaşte întru noi şi fe/ricata învăţă-
turiei tale frică / ca ale trupului pohte toate să le / călcăm, sufleteasca
viaţă să / treacem, cătră îngînduirea ta să / ne înţelepţim şi să lucrăm./
Tu amu eşti sfinţie şi lumină / sufletelor noastre, Hristoase, Do/mnul
nostru, şi ţie mărie tremi/tem, tatăl şi fiiul şi sfîntu/l duh, acmu şi
pururea şi în veacii/ de veac". Şi după aceaia cădelniţa/ să puie, să meargă
cătră popa şi să-/ş închine lui capul, să ţie şi ura/riul, grăiască: „Blagos-
loveaşte, de/spoietoare sfîntul apostol şi dulce-/vestitoriul", cumu-i va
20r fi nume/le evanghelistului. E preutul să // înseamne el, grăiască: „Dum-
nezeu/ derept ruga sfîntului apostol *imę recŭ* ([25]),/ să dea ţie grai, dulce-
vestind cu tă/rie multă întru împlearea evangheliei iu/bitul fiiul lui,
Domnul şi Dumne/zeu şi spăsitoriul nostru Isus Hristos/, cu aceluia
dulceaţă şi la-oameni-iu/bire". Diaconul zică: „Amin". Şi să / se închine
el, să se ducă şi să stea înna/intea sfinteei mease şi să se închine/ cu
dulce-smerenie, să ia evangheliia şi / să iasă pren sfintele dvere, meargă /
şi să stea la tocmit al lui loc, / înainte-i mergînd şi sfea‹şt›necu/l ([26]).
E preutul să stea dendă/rătul sfinteei mease de va avea lo/c, iară de
nu dennainte şi să / caute spre apus, să strige:/ „Preaînţele‹p›t, iartă
20v să auzim // sfînta evanghelie". Diaconul den *imę recŭ* / sfînta evanghelie
cetenie ([27]). Popa aciia/ş zică: „Să luom aminte". Iară de / iaste ş-alt
diacon slujind, a/cela să strige denlăuntrul alta/riului în locul popeei:
„Preaînţelep/t, iartă să auzim şi să luom amin/te". Evangheliia deaca
se va sfîrşi să gră/iască popa cătră diacon: „Pace ace/lora". Diaconul să
meargă pînă la/ sfintele dveri, să dea preutului sfi/nta evanghelie. Deaciia
să stea la locul/ de obiceai, să înceapă aşa. Diaconu/[l]: „Să zicem toţi
den tot cu/getul şi den toate cugetele no/astre, să zicem toţi: „Doamne,
atot/ţiitoriu, Doamne, părintele nostru/, rugămu-ne ţie, auzi şi milu-
21r iaşte/ noi. [M]iluiaşte noi după ma[r]e mi//la ta, rugămu-ţi-ne, auzi şi

([25]) tip. м҃, evidentă greşeală, datorată, probabil, tipografului, căci în textul slavon pasajul corespunzător este următorul: бг҃ъ за мл҃твъ ст҃го ап҃ла и еѵ҃листа имѧ рекъ. Traducătorul a omis să traducă и еѵ҃листа, iar имѧ рекъ l-a abreviat, ca şi în celelalte cazuri, им҃. Tipograful, crezînd că este vorba de apostolul Marcu, a cules numai partea secundă a abrevierii м҃.
([26]) În textele coresiene, cuvîntul cunoaşte un tratament dublu: *sfeaştnic* (CT, CP) şi *sfeaşnic* (CPr). Vezi DHLR II, p. 130.
([27]) tip. чътенїе. E posibil ca o astfel de grafie să redea o pronunţie *čătenie*, transcriere pe care am ocolit-o însă pentru a nu fi nevoiţi să apelăm la semne diacritice. În secolul al XVI-lea *ă* pentru ъ din elementele de origine slavă ne întîmpină în destule exemple: *čărtă* ‹vsl. чрьта, *čăli*, *ar čăli*, *čăliţi* (CT). Fenomenul s-a putut impune şi datorită trecerii lui *e* la *ă* în elementele de origine latină (*čătăţile*, CTd, CT, EL, CC_1, CC_2) sau maghiară (*čălui*, PO).

miluia/ște noi". Aceastea deaca vrem grăi, gră/iască preutul rugăciune./ Ruga cu prilej rugăciune :/ „Doamne, Dumnezeul nostru, cu/ nevoință ceastă rugă priimeaște/ de la ai tăi robi și miluiaște / noi după mulțimea mileei tale / și eftenșugurele tale jos tre/meate spre noi și spre toți oame/nii tăi ce așteaptă de la tine bogă/tate de milă". Diaconul : „Încă / rugămu-ne de dulci-cinstiți împă/rații noștri, de ținutu-i, de birui/re, de lăcuire, de pace, de sănă/tate, de spăsenia lor, ce iaste că/tră (28) Domnul Dumnezeul nostru/ mai vîrtos a spori și a ajuta lor / în[tru] toate și a
pleca supt pi//cioarele lor tot dracul și vrăjma/șul. Încă rugămu-ne de 21v
dulci-/cinstitori și Hristos-iubitoriu împăra/ții noștri, *imę recŭ*. Încă rugămu-/ne de mai-marii episcopii noștri/, *imę recŭ*. Încă rugămu-ne de toți fra/ții noștri și derept toți crești/nii". Popa să strige : „Că milosti/v și de-oameni-iubitoriu Dumne/zeu ești și ție mărie tremeatem, tată/l și fiiul și sfîntul duh și ac/mu și pururea și în veacii de veac". /Și să desfacă andimisul. Dia/conul să zică : „Rugați-vă,/ chemații, către Domnul. Credincioși/, ‹derept› (29) chemații, rugați-vă, ca Dumnezeu/
să miluiască ei". Strige ei cu / cuvîntul adeverit. Să desco//apere lor evan- 22r
gheliia dereaptă. Să împreu/neaze ei întru sfînta a sa a săborului / apostolilor beseareacă. Mîntuiaște, mi/luiaște, foloseaște și fereaște noi/, Doamne, cu a ta dulceață. Chemații,/ capetele voastre Domnului plecați"./ De acicea treci întru a lu Vasilie/liturghie, ruga de chemați mai/ dennaintea sfintei înnălțare :/ „Doamne, Dumnezeul nostru, ce/la ce pre innalți lăcuiești și / spre plecați prevești ,ce spre / spăsenie nărodului omenesc tre/meseș unul-născut al tău/ fiiul și Domnul Dumnezeul/ nostru Isus Hristos, caută spre robii / tăi, chemații, ce-ș închină ție a lor cer/bice,
podobeaște ei în vreamea de dulce-//cuviință, bania iară ceaia ce va fi / 22v
și lăsarea păcatelor și de veșmin/tele neputrede, împreunează ei că/tră sfînta a săborului apostolilor besea/recă și numără ei către aleasa/ a ta turmă". Srigare : „Ca și a/ceia cu noi să slăvească preacinstit / și marefrîmsețat numele tău,/ tatăl și fiiul și sfîntul duh,/ acmu și pururea și în veacii de veac"/. Diaconul : „Cîți chemați sînteți / ieșiți, de chemați ieșiți, să nu/ cineva de chemați; cîți credincio/și, iară, iară, lumiei Dumnezeu să/ rugăm". Ruga de credincioși, du/pă cînd veri întinde andimisul :/ „Har-dămu-ți, Doamne Dumnezeu/ tare, că podobit-ai noi
înnai/nte a-ți sta și acmu sfîntului// al tău jărtăvnic și a cădea că/tră 23r
eftenșugul tău. De ale noa/stre greșale și de a oamenilor ne/științura, priimeaște, Doamne, ruga/ noastră, fă noi destoinici a fi/ a aduce ție

(28) tip. къкътрѫ.

(29) În versiunea slavă : ò вѣрнїи ò оглашенꙑ помолитє сѧ „credincioși, pentru cei chemați rugați-vă".

rugăciuni şi rugi/ şi jărtve fără spurcăciune de to/ţi oamenii tăi. Şi des-
toinici fă/ noi ce-ai pus întru slujba ta acea/sta, cu tăriia duhului tău
sfîntul,/ neprepuieto[r]i şi fără poticnire în/ curată mărturie den sfea-
turele noa/stre şi să te chemăm în toată vrea/mea şi în toate locurele să
asculţi/ noi, milostiv noauo să fii în mulţi/mea dulceţiei tale". Diaconul : /
„Foloseaşte, spăseaşte, miluiaşte şi fe/reaşte noi, preaînţelept. Popa să/
23v [strige] ([30]) : „Că cade-ţi-se toată măriia, // cinste şi închinăciune, tatăl
şi fi/iul şi sfîntul duh şi acmu şi/ pururea şi în veacii de veac". Diaco/nul :
„Iară, iară, lumie<i> ([31]) Dumne/zeu să rugăm". Ruga de credi/ncioşi
a doa :/ „Iară de multe ori cădem şi ţie / rugămu-ne, dulce de-oameni-
iubi/toriu, ca să cauţi spre ruga/ noastră, să curăţeşti ale noa/stre su-
flete şi trupu[r]i de toată/ spurcăciunea trupului şi a sufle/tului şi dă noauo
nevinovaţi şi/ neosîndiţi înnaintea stareei sfîn/tului tău jărtăvnic. Dăru-
iaşte, Doa/mne, şi ceia ce se roagă cu noi, prea/sporire viaţă şi credinţe
24r şi înţele/pciunea sufletului. Dă lor pre//tutindinea cu frică şi cu dra/goste
a sluji ţie, neosîndiţi a ne/ mesteca cu sfînta a ta taină şi / a ceriului-ţi
împărăţie destoinici/ a fi". Diaconul : „Foloseaşte, spă/seaşte, miluiaşte
şi fereaşte noi, Doam/ne, cu a ta dulceaţă, preaînţelept"./ Popa să strige :
„Că ca de supt ţi/nearea ta de pretutindinea să ferim/ şi ţie mărie tre-
meatem, tatăl şi/ fiiul şi sfîntul duh, acmu/ şi pururea şi în veacii de veac"./
Ruga să facă preutul adins[el]u/ş. Heruvicul să cîntăm :/ „Nimea des-
toinic a se lega de po/htele trupului şi a dulceţi/ei să vie sau să se apropie
24v sau// să slujască ţie, împărat de slavă/. Ce slujesc ţie, mare şi înfrico/şat,
şi aceluia tăriia ceriului. Ce/ însă negrăită şi nemăsurată la-o/ameni-
iubirea ta, neadaus, neschim/bat fuseşi om şi întîi sfin/ţitoriu noauo eşti
şi slujirea a/ceasta şi fără spurcăciuni jărtve, / fire de sfinţie dat-ai noauo
ca despo/ietoriul tuturor. Tu amu singu/r, Doamne, Dumnezeul nostru,
de/ s<u>pui ceriul şi pămîntul, cela/ ce pre scaun de heruvimi purtat/
eşti, cela ce eşti serafimilor domn/ şi împărat creştinilor şi cela ce/eşti
singur sfînt şi întru sfin/ţi răpaosă, ţie amu rugămu-ne/ unu[l]-dulcelui
25r şi dulce-ascul/[t]ă[t]oriul. Caută spre noi [gre]şiţii ([32])// şi netrebuincioşii
robii tăi şi cu/răţeaşte sufletul şi inema de cu/getele hitleane şi destoinici
fă/ pre noi cu tăriia sfîntului tău duh,/îmbrăcaţi cu sfinţiia dulceţiei în/
nainte a sta sfinteei tale aceştii/ mease şi sfinţie a lu[c]ra sfîntului/ şi
preacuratului tău trup şi ci/nstitul sînge. Ţie acmu cădem,/ plecăm ale

([30]) Partea finală a cuvîntului (нсі) am găsit-o pe o bucată de hîrtie aflată între pagini.

([31]) Întregire conform traducerii similare de la p. 22v/14—15 înregistrată pentru textul slavon : пакы и пакы мирѡ̑ г҃оу помл҃им сє. După cum se observă s-a tradus greşit мирѡ̑ г҃оу (*cu pace Domnului*) prin *lumiei Dumnezeu* (p. 22v/14, 23v/4—5) sau *lumiei Domnului* (p.13v/7).

([32]) S-a păstrat intactă numai partea finală a cuvîntului : шнцін. Pe o frîntură de hîrtie existentă la încheietura paginilor se păstrează litera a doua şi a treia din acest cuvînt рє.

noastre cerbici și ru/gămu-ne ți[e], nu întoarce fața ta de/ noi, nice împenge noi de feciorul/ tău, ce podobeaște aduși să fim ție/ noi greșiții și nedestoi<ni>cii robii/ tăi cu darul acesta. Tu e/ști celora ce aduc și aducătorii/ și priimești-i împarți-le, Hristoase,/Domnul *nostru*, și ție mărie tremea/tem fără de începutul tău t[a]tăl// și tot sfîntul și dulcele 25v
și via/ță-făcătoriulu-ți duh, acmu și/ pururea și în veacii de veac"./ Heruvicul cîntînd, să între dia/conul în sfîntul oltariu și să ia/ cădelnița cu tămîie și meargă că/tră popa să ia năravul de cădire bla/goslovenie, să cădească sfînta ma/să obraz de cruce împrejur și be/seareca toată și preutul și du/pă aceaia să stea diaconul de-a stînga/ lui, cu toată smereniia, să aștеapte/ sfîrșirea rugăciuniei. E deaca se/ va sfîrși, să stea depreună rugîn/du-se, heruvicul grăind adins ei/ș și de trei ori să se închine grăin/d acesta. Și să se ducă în prosco/midi[e], înnainte să meargă diaconu/l cu cădelnița, și să cădească //sfînta, întru eluș să se roage : / 26r
„Doamne, curățеaște-mă greșitul". / Să grăiască cătră popa : „Ia despuie/toare". Și popa să ia aerul să-l puie/ în cel umăr stîng al dia[co]nului,/ grăiască : „Rădicați mînile voastre/ în sfinție și blagosloviți Domnul"./ Așijderea și sfîntul blid să-l/ puie în vîrhul diaconului, acesta lu/und, și aceluia cu frică și cu toa/te socotințele și cu tărie. Însu/ș preutul să ia sfîntul potiri nu/mai și așa să facă mare vîhod/, înnainte-i mergînd diaconul, ții/nd și cădelnița cu sfîntul blid/ întru un deaget al mîiniee<i> de/reapte, trecînd (33) pren beseareca, / [r]ugînd amîndoi de toți grăin/[d] :
„Pomenească toți voi Domnul// Dumnezeu în părățiia lui". Și cî/nd va 26v
veni cătră sfintele dvere,/ popa să meargă, pestind, diaco/nul înnainte să meargă, stea, ție în ca/p sf[înt]ul blid cumuș iaste/, puținel să se întoarcă cătră popa/ și popa intrînd grăiască : „Lua/ți poarta domnilor voștri. Și luo-/se poarta de veaci și întră împăra/tul de slavă". Diaconul grăia/scă : „Blagoslovit, vino în numele/ Domnului Dumnezeu, Domnul ivi-/se noauo." Și așa să meargă preutu/l și să puie sfîntul potiri./ Atunce să ia și sfîntul blid den/ capul diaconului, să puie și ace/la în sfînta masă, grăiască : „Dul/ce obraz Iosif de pre cruce luo/ pr[ea]curat trupul tău, cu pînz[ă]// curată învăli-l, puse-l". Diaconu/l să pleace capul său, cătră 27r
popa gră/iască : „Duhul sfînt veni-va spre ti/ne și tăriia susului umbri-te-va". Și / iară diaconul cătră popa : „Pome/nеaște-mă, despoietoare sfinte". Și po/pa să zică : „Pomenească-te Domnu/l Dumnezeu în părățiia lui". Ași/jderea diaconul zică „amin" și/ să se închine și vreame să ia, iasă și / stea la loc ce e tocmit de obiceai,/ grăiască începătură după mar[el]e/ vîhod : „Să împlem rugăciunile/ noastre Domnului. De

(33) tip. дрекъхть.

cinstitele / darure ce-s puse înnainte Domnului/[15] să ne rugăm. De bla-
goslovita casa/ aceasta şi de ceia ce cu credinţă şi/ cu dulce-smerenie
27v şi cu frica Domnu/lui ceia (34) ce întru ea îmblă, Domnului // să ne rugăm.
De-a ne izbăvirea noi/ de toată scîrba, mîniia şi nevoia, Do/mnului să
ne rugăm". Ruga du/pă punerea sfintelor darure : / „Doamne, Dumnezeu
atotţiito/[5]riu, ce eşti unul sfînt, ce/la ce priimeşti jărtva de laudă/ de
la ceia ce te cheamă cu toată inema,/ priemeaşte şi noi greşiţilor rugă/
şi o du cătră sfîntul al tău jăr/[10]tăvnic; şi destoinici fă noi a a/duce ţie
darure şi jărtve sufle/teşti de ale noastre păcate şi de a/le oamenilor (35)
neştiuturi; şi podo/beaşte noi să aflăm dulceaţă înnain/[15]tea ta şi să fie
dulci-luate jărt/vele noastre şi să se sălăşuiască/ duhul dulceţiei tale
28r spre noi şi/ spre ceaste darure ce-s puse (36) înnain//te şi spre toţi oamenii
tăi"./ Diaconul: „Foloseaşte, spăseaşte/, [mil]uiaşte şi fereaşte noi,
Doamne, cu / a ta dulceaţă. Zi de tot săvîr/şită, sfîntă pace şi fără gre-/[5]
şală de la Domnul să rugăm./ Înger cu pace, credincios, derep/tătoriu,
feritoriu sufletelor/ şi trupurelor noastre, de la Domnu/l să rugăm. Milă
şi lăsarea pă/[10]catelor şi preagreşalelor noastre/ de la Domnul să rugăm.
Bunele/ şi folosu[r]ele sufletelor noastre/ şi de pacele lumiei, de la Domnu/l
să rugăm. A creştinilor sfîr/[15]şire întru viaţa noastră fără/ păcate, neru-
şinaţi, în pace,/ şi bun (37) răspuns la înfricoşa/tul judeţ a lu Hristos, să
28v cearem.// Preasfîntă, curată, preablagoslovită/ despuietoarea a noastră
şi a lu Dum/nezeu născătoare şi pururea f[ecio]/ară Mariia, cu toţi sfinţii
pomeni/ră. Înşiş lor şi unul altuia şi/[5] toată viaţa noastră <lu> (38) Hristos
Do/mnului pre ea (39) să o dăm". Popa să stri/ge : „Cu milostea a unului-
născu/t fiiul tău, cu el blagoslovit/eşti cu preasfîntul şi dulcele şi/[10] viaţă-
făcătoriu al tău duh, ac/mu şi pururea şi în veacii de veac"./ Oamenii :
„Amin". Popa : „Pace/ tuturor". Diaconul : „Să ne iubi/m unul cu alalt
ca cu un cuge/t[15] să spunem". Oamenii să zică :/ „Tatăl şi fiiul şi sfîntul
29r duh,/ troiţă întru o fire şi neîmpărţi/tă". Preutul denlăuntru st[ea],// să
se închine de trei ori, rugîndu-/se, grăiască : „Iubescu-te, Doamne, cu/
tăriia mea, Domnul, învîrtoşarea mea/ şi scăparea mea şi izbăvitoriul
mi/eu". Şi să sărute sfînta, cum sîn/[5]t coperite, întîiu sfîntul blid,/ aşij-
derea vîrhul sfîntului poti/ri şi marginea sfinteei mease, înna/intea sa.
Să sărute şi diaconul /urariul său, io iaste spre el obra/[10]z de cruce, şi
aşa să impreuneaze,/ zică : „Uşi, uşi, preaînţeleapte, să/ socotim". Oa-
menii să zică : / „Crez întru Dumnezeu, în tatăl/ putearnicul, făcătoriul

(34) Ultima literă a cuvîntului (ѧ) s-a păstrat pe un fragment de pagină între file.
(35) tip. ѡ҆ѕмєннаⷬ.
(36) Ultima literă din acest cuvînt (і) s-a păstrat pe un fragment aflat între file.
(37) tip. єꙋ҇онь.
(38) Întregire conform traducerii de la p. 42r/1—2.
(39) tip. прѣ.

ceriu/lui și al pămîntului, vă/zutelor tuturor și nevăzutelor/ și întru unul
Domn Isus Hristos, fiiu/l [lu] Dumnezeu, ce-au născut [d]ini//oară, însă 29v
den tatăl născu, ma[i]/nte de toate veacurele. Lumină de/ la lumină,
Dumnezeu derept den/ Dumnezeu derept, născut în/să nefăcut, unul
cu tată‹l› pren/ cine toate făcute sînt. Derept/noi oamenii și derept
ispăse/nia noastră, venit-au den ceri ș-au/ născut den duhul sfînt și den/
Mariia fată om fu. Răstignitu/-se-au derept noi su‹p›t Pilat ‹den› Pont/,
chinuit și îngrupat și învise a/ treia zi după scriptură. Și se sui/ în ceri,
ședea a dereapta ta[t]ălui. Și / iară veni-va cu slavă a judeca viii/ și
morții că împărățiia lui nu ia/ste obîrșenie. Și în duhul sfînt Do/mnul
ce vii face, însă de la tată/l vi[n]e și în tatăl și în fiiul să ne // închi- 30r
năm (40) și să slăvim cum-au/grăit prorocii. Și într-una sfîntă/ a săborului
apostolilor beseare/că mărturisește un botez să/ se iarte păcatele. Aș-
teptăm scu/latul morților și viilor veacu/l cela ce va să fie, amin". Dia-
co/nul : „Să stăm bine, să stăm/ cu frică, să luom amente sfîn/ta înnăl-
țare cu pace a aduce"/. Oamenii : „Milă, pace, jărtvă cî/ntare". [A]ceasta
de la diaconul să / grăim și preutul să ia aeru/l despre sfinte și puținel
ră/dice el, grăiască : „Sfinte Do/amne, sfinte tare, sfinte fă/ră moar[t]e,
miluiaște noi. Și / acela s[ă] sărute, să-l puie,// să strige : „Dulceața 30v
Domnului no/stru Isus Hristos și dragostea Domnului / și a tatălui și
împreunarea sfîntu/lui duh fie cu toți voi". Oamenii :/ „Și cu duhul tău".
Popa : „Sus să/ avăm inema". Oamenii : „Avăm/ cătră Dumnezeu".
Popa : „Dăm-/ har Domnului". Oamenii : „Desto/inic și derept". Diaconu
să mear/gă și să stea den-a stînga (41) popeei / de o laturi a sfinteei mease,
închine-/se de trei ori. Preutul să se r[o]a[ge]/ : „Destoinic și derept, ție
a cîn/ta, tine bine-a-cuv[î]nta, ti/ne a lăuda, ție har-[a] da, ție/ a ne în-
china în tot locul împărăției/ tale. Tu acmu ești Do[m]n negrăi/t, neștiut,
nevăzut, neaju/ns, pururea fiind a[șijd]erea// acesta, tu și unul-născut 31r
al/ tău fiiu și duhul tău sfînt, tu/den nefire întru fire noi aduse/și, căzuții
sculat-ai iară și/ n-ai pășit toate făcînd, pînă/ noi cătră ceriu rădicași
și împă/răție dăruiși, cu ceaia ce va să fie./ De aceastea de toate har-
dămu-ți și/ unul-născut al tău fiiu și duhul/ tău sfînt, de toate ce știm
și/ de cealea ce nu știm, ivitele de bune/ lucrure ce întru noi fost-au.
Ha/r-dămu-ți și de slujba aceasta ce/ den mîinile noastre a lua înfrîm/se-
țit-ai, ție amu înnainte-ți stau/ mii de arh[a]ngheli și untuneare/ce de
înge[ri], heruvimi și serafi/mi șes[t]ocrilați, ceia cu ochi/mulț[i] [ră]di-
cîndu-ș tăriia."// E preutul zică strigar[ea]/ : „De biruire cîntec, cîntînd,/ 31v
chemînd și grăind". Oamenii/ : „Sfînt, sfînt, sfînt, Dom/nul Savaot,cela

(40) tip. ꙟкинѫль.
(41) tip. дiꙟнастѫнга, grafie care reflectă pronunțarea cu doi *n* : *den na stînga*.

ce împlu ceriu/ şi pămîntul de lauda lui./ Mîntuitoriul întru nalt,bla/goslovit, vino în numele Domnu/lui, mîntuitoriul de sus"/. Diaconul să ia steaoa, să o şteargă/ de andimis şi să o sărute, să o / puie cu aerul. Deaciia [să] meargă şi / să stea în partea dereaptă şi de va fi / repidă să o ia în mîinile sale şi să a/pere spre sfinte cu toată socotirea./ ca să nu cază muscă sau ceva de/ ceale jîgănii mici. E d[e] [n]u va fi ri/pidă să
32r facă aceasta cu p[o]crovul./ Preutul s[ă] s[e] roa[ge]//: ,,Cu ceaste fericate tării şi noi, îm/părate, de-oameni-iubitoriu, stri/găm şi grăim : ,,Sfînt eşti/ şi preasfînt, tu şi unul-nă/scut al tău fiiu şi duhul tău/ sfînt. Sfînt eşti şi preasfîn/t şi mare frîmseaţea măriei ta/le, ce lumea ta aşa o iubişi, că/ fiiul tău unul-născut dat-ai/, ca tot cela ce va creade întru el/ nu vor peri, ce va avea viaţa de veaci : / ce vine şi toate ce era de noi soco/tire sfîrşi în noapte ce întru ea / vîndut era, mai vîrtos însuş/ deade-se de[r]ept a lumiei viaţă,/ luo pîi[ne ?] întru sfînta a sa şi ne/vinovată mînă dulce-har-
32v dea/de, bi[ne]cuvintă,// o sfinţi, o frîmse, deade sfinţi/lor săi ucenicilor şi apostolilor, zise." /Preutul să strige: ,,Luaţi, mînca/ţi, acesta iaste trupul mieu, ce de/rept voi frîmse-se întru lăsarea pă/catelor". Diaconul să se atingă/ de urariul său să arate popeei şi/ popa sfîntul blid. Aşijderea / şi sfîntul potiri cînd va arăta /preutul grăiască, aceas[t]a întru/ [t]aină să zică: ,,Aşijderea şi poti/riul, după cină grăie". Să strige:/ ,,Beaţi dentr-îns toţi, ac[e]sta iaste/ sîngele mieu de leage no[a]uo, ce dere/pt voi şi derept mulţ[i] vărsă-se/ întru lăsăciunea păcatel[or]". Arate/ şi diaconul cu nusul [a]şijderea/ şi sfîntul potiri [preutul să/ se
33r pleace ?] (42), [ro]age-se : // ,,Pomenind amu spăsitoarea acea/sta învăţătură cîte de noi fu/ră : cruce, groapă, a treia / zi înviere şi la ceriu suire şi /în-a dereapta (43) şedeari şi a doa slă/vită iară vinere". Să strige: ,,A ta / dentr-al tău, ţie aducînd de to/ţi". Şi popa pleace-se de se roag[e] :/ ,,Încă-ţi aducem cuvintele cea/stea şi fără sînge slujbă/ şi rugămu-ne, milcuimu-ne şi/ cearem : tremeate duhul tău, sfinte,/ spre noi şi spre ceaste darure ce-s/ puse înnainte". Cînd va v[rea] popa / a face ch[e]mare sfîntului duh şi/ [săvîrşască ?] (44) sfîntele darure, /să părăsească diaconul de-a ţinearea / ripida sau pocrovul şi să meargă/ aproape de
33v preutul şi să [se] închi//ne amîndoi înnaintea sfinteei mease,/ rugîndu-se adins eiş. Aşijde/rea capul pleace puţinel diaco/nul şi arate cu urariul sfîn/tul blid, grăiască : ,,Blago/sloveaşte, despuietoare, sfînta pîi/ne". Şi popa blagoslovească spre / sfînta pîine, grăiască lin/ : ,,Fă pîinea amu

(42) - - - - - ѕ - - - / - - - - - - є. În versiunea slavă : ієрѣи прѣклон сѧ ,,preotul să se aplece", traducere care pare să îndreptăţească interpretarea noastră, confirmată şi prin cele două litere ce se disting slab în porţiunea de text nelizibilă.

(43) tip. ѳнадерѣпта. grafie care reflectă pronunţarea cu doi *n* : *în na dereapta*.

(44) с - - - ъ - аскѫ. În versiunea slavă : съвръшати.

aceasta cinstit tru/pul Hristosul<u>i tău". Şi dia/conul: „Amin". Şi
iar[ă] diaco/nul: „Blagosloveaşte, despuie/toare, sfîntul păhar". E preu/tul
blagoslovească aciia spre sf/întul potiri, grăiască: „Iară/ în potiriul
acesta cinstit sînge/ Hristosului tău". [Diaconu]l: /„Amin". Şi aciia
arate cu urariu/l său depreună sfînta, grăiască ([45]) :// „Pomeneaşte, 34r
Doamne, după mulţi/mea milosteei tale şi a mea nedo/stoinicie şi-mi
iartă toate/ greşalele, cealea cu voie şi fără de voie,/ şi nu derept păcatele
noastre să/ ne aperi de dulceaţa sfîntului tău/ duh şi de ceaste darure
ce-s puse / înainte. Pomeneaşte, Doamne, locu/l acesta ce întru el viem
şi toate / cetăţile şi laturile şi ceia ce cu/ credinţă lăcuiesc în eale. Pome-
nea/şte, Doamne, notătorii, cale-făcă/torii, neputincioşii, usteniţii/, pră-
daţii. Şi de spăsenia lor, po/meneaşte, [Doam]ne, plod-aducăto/rii şi
bi[nefă]cătorii sfinţilor/ tale besea[re]ci şi pomenitorii/ de mease[ri] şi
spre toţi noi mi/la ta jos tremeate".// Să strige: „Şi dă noauo cu o gură ([46])/ 34v
şi cu o inemă a te slăvi şi a te/ cînta preacinstit şi mare-frîm/seţat numele
tău, tatăl şi fiiu/l şi sfîntul duh şi acmu şi pu/rurea şi în veacii de veac.
Şi să fie / mila marelui Domn şi spăsitoriul ([47])/ nostru Isus Hristos cu
toţi voi". Diaconul: / „Toţi sfinţii pomenиră, iară, iară ([48]) lu/miei Dom-
nului să ne rugăm. [D]e/ ceaste puse înainte şi sfinţite ci/nstitele darure,
Domnului să ne rugă/m. Ca de-oameni-iu[b]itoriu, Domnu/l nostru, prii-
meaşte ei întru sfin/tul şi al ceriului al tău jărtăv/nic, întru mirizmă
de bu[n]ă miro/senie, tremeate noauo dulceaţa şi / darul sfîntului duh,
rugămu-ne./ [De-a?] ([49]) ne izbăvirea ([50]) noi de toată scîrba,// mîniia 35r
şi nevoia, Domnului să ne ru/găm". Preutul să se roage:/ „[Ţ]ie punem
viaţa noastră toată/ şi nădeajdea, de-oameni-iubi/toriu despuietoriu,
rugămu-ţi-/ne şi cearem şi cucerimu-ne. Po/dobeaşte noi a ne împreuna
cu a ceriului/ tău şi înfricoşat ascuns, cea/stă sfinţie şi sufletească masă,/
cu cug[e]t curat, în lăsarea păca/telor, iertare greşalelor, întru / duhul
sfînt împreunare, în dobîn/da împărăţiei ceriului, nu întru pî/ră sau
într[u] osîndă". Diac[onul]: /„Foloseaşte, spăseaşte, miluiaşte şi fe-/
reaşte noi, Doamne, cu a ta dulceaţă./ *Zi de tot săvîrşită sfîntă pace/*
şi fără greşală, Domnului să ne ru/găm: [Î]nger cu pace, credincios,// 35v
dereptătoriu, feritoriu sufletelor / şi trupurilor noastre, Domnului / să
ne rugăm. Milă şi lăsarea pă/catelor şi preagreşalelor noastre,/Domnului
să ne rugăm. Bunele/ şi folosurele sufletelor noastre / şi de pacele lumiei,
Domnului să / ne rugăm. A creştinilor sfîrşi/re întru viaţa noastră fără

([45]) Un fragment din cuvînt (сѫ) este detaşat de restul paginii şi se păstrează între file.
([46]) tip. роугѫ, evidentă greşeală tipografică. În versiunea slavă: оусты „gură".
([47]) tip. спъриторюль.
([48]) tip. ѧ́рѫ.
([49]) - є -.
([50]) tip. ѧ̈зсъвирѣ.

chi/nuire, neruşinaţi, în pace şi bu/nul răspuns la înfricoşatul / judeţ
<a lu> (51) Hristos să cearem. De îm/preunarea credinţeei, mestecarea /
sfîntului duh cerşură însiş lor / şi unul altuia şi toată viaţa no/astră lu
Hristos Domnului să o dăm"./ Strig[are]: „[Şi?] (52) cuviiuşaz[ă] noi,
despoie/toare, cu îndrăznire a cuteza a che/[ma] tine al ceriului Dom[n]
36r şi [t]a[tă]// şi a grăi". Oamenii să zică :/„Tatăl nostru ce eşti în ceri, sfin/-
ţească-se numele tău, să vie îm/părăţiia ta, fie voia ta, cum în / ceriu,
aşa şi pre pămînt. Pita no/astră săţioasă (53) dă-ne noauo astăzi / şi
iartă noauo greşalele noastre, /cum iertăm şi noi greşiţilor no/ştri, şi nu
ne duce în năpaste, ce ne i/zbăveaşte pre noi de hitleanul". Şi [a]/ciia (54)
[p]reutul să strige : „Că a ta ia/ste împ<ă>răţiia şi tăriia şi măriia, ta/tăl
şi [fi]iul şi sfîntul duh (55) şi /acmu şi [pu]rurea şi în veacii de veac./ Pace
tu[t]uror". [Dia]conul : „[C]ape/tele [v]oast[r]e Domnului plecaţi". Şi /
aceast[a] [să zică?] (56), [să?] (57) pleace însuş cu ei / capul puţinel,
36v pînă la strigare/. Preutul să se roage în taină :// „Har-dămu-ţi, împărat
nevăzut,/ ce cu nemăsurata a ta tărie toa/te lucraş şi cu mulţimea/mileei
tale den nefiind întru / fire toate aduseşi. Însuţi de/spoietoare, den ceriu
caută spre ceia/ ce-ş plecară capetele sale ţie, nu/ amu plecară trup şi
sînge, ce/ ţie înfricoşatul Domn. Tu amu,/ despoietoare, înnainte stînd
toţi/ noi în dulce dereptează, răpaosă / careleş după a lui t[rea]bă :
cu no/tătorii noată, cu ca[le]-[fă]cătorii / cale fă, neputincioş[ii] vindecă/,
cela ce eşti vraci sufletelor şi tru/purelor." Preutul [să strige] / : „Dul-
ceaţa şi milostea [şi?] (58) [la]-oame/ni-iubirea, unul-născut [fiiul] tău,/
37r cu e[l] blagoslovit eşti, cu preasfîn//tul, dulcele şi viaţă-făcătoriu a/l tău
duh şi acmu şi pururea şi / în veacii de veac". Să stea diaconul/, să ia
aminte cătră popa cu ochiul/. Preutul să se pleace, să se roage : / „Soco-
teaşte, Doamne, Isuse Hristoase,/ Domnul nostru, den sfîntul să/laşul
tău şi d[e]spre scaunu/l măriei împărăţiei tale, ce vino/ de sfinţeaşte noi,
cela ce sus cu ta/tăl şezi şi cicea nevăzut cu noi/ împreunezi-[t]e. Şi
podobeaşte ţinearea /mîiniei tale să se dea noauo preacu/ratul trupul
tău şi cinstitul / sînge şi noauo şi tuturor oameni/lor". [Şi?] (59) cînd
va vedea diaconul / pre popa ru[ga] sfîrşind şi închinî/n[du]-se, [să] se
37v închine şi el în loc/ ce-ş stă, de trei ori, şi cîn[d] va // vedea pre popa iară

(51) Omisiune tipografică. La p. 28r/19 pentru pasajul slavon на стрáшнѣмь сѫдищи Х҃вѣ прóснмь intîlnim următoarea traducere *la înfricoşatul judeţ a lu Hristos*.

(52) În versiunea slavă н.

(53) tip. съцносѫ.

(54) - / чиѫ. În versiunea slavă ѡбѥ pentru care textul românesc consemnează traducerile *aciia* şi *aciiaş*.

(55) tip. д҃ѹ.

(56) с - - - - ѫ. În versiunea slavă : рекъ.

(57) Nu se observă nimic.

(58), (59) Nu se observă nimic. În versiunea slavă : н.

tinzîndu-ş mî/na şi atingîndu-se de sfînta pîine / să strige: „Să luom
aminte". Şi po/pa să rădice sfînta pîine, grăiască: / „Sfînta sfinţilor".
Diaconul amu/[5] meargă, stea de-a dereapta popeei şi / popa frîngă sfînta
pîine în patru / părţi şi o puie în sfîntul blid, în / chip de cruce, grăiască
şi aceastea / frîngînd: „Frînge-se şi împarte-/[10]se mieluşelul Domnului.
Frîngem / şi nu împărţim, ce puru[rea] mîncăm/ şi nici dinioară
sfîrşim." Diaco/nul [s]ă arate cu urariul lui sf/întul păhar, grăiască:
„Împle, despu/[15]ietoare, sfîntul păha[r]". Iară popa/ să ia cea parte
de sus [pusă?] ([60]), facă cru/ce cu nusa spre sfîn[tul] poti[r]i gr[ă]/iască:
„[Îm]plearea sfîntul[ui] [d]uh". Şi/ aş[a] să bage acela, diaconul [zică]([61])//[20]:
„Amin". Să aducă uncropul. Adu/cînd acesta, grăiască către preutu/l: 38r
„Blagosloveaşte, despuietoare, un/cropul". E preutul să blagoslovească /
ea. Diaconul să ţie cu mîna stîngă/[5] sfîntul potiri, să bage uncropul/ cît
să fie destul. Şi preutul/ să zică: „Căldura duhului sfînt"./ Diaconul:
„Amin". Deaciia să se închi/ne depreună şi să se roage. Diaconu/[10]l să
se încingă cu urariul său, în chip / de cruce, şi să stea puţin acolea şi /
popa să facă către diaconul în[ch]ină/ciune şi iertăciune să ceară [ş]i
să ia/ o parte de sfînta pîine şi să o împar/[15]ţ[ă] [în] doau[o] [ş]i o parte
amu însuş să o / ia înlăuntrul palmeei mîiniei de/reapte, altă să o ia cu
trei deagete a / [mîin]iei dereapte, grăiască că[ti]nel / [diaconului?] ([62]):
„Apropie-te". E [diacon]ul//[20] să se apropie, facă mătanie cu to/ată sme- 38v
reniia, ceară iertăciune şi / aşa să vinie popa, dea lui, grăiască/: „Cinstitul
şi sfîntul trup / al Domnului şi Dumnezeu şi/[5] mîntuitoriul nostru
Isus Hristos dă-/se, *imę recŭ* ([63]) diaconului, [în] lăsarea păcate/lor, în
viaţa veacilor". Şi diaconul/ să sărute mai-marelui mîna şi să / ia să
meargă înnaintea sfinteei mease/[10] şi pleace capul şi roage-se, zică: /
[C]rez, Doamne, şi spuiu că tu e/şti Hristos, fiiul Domnului viu, ce de/-
ştinseşi den ceriu şi împeliţa/şi-te den duhul sfînt să spăseşti/[15] greşiţii,
ce întîiu sî[nt] eu./ [C]ina ta întru ascuns, astăzi,/ fiiul Domnului, împreunatu
mă prii/meaşt[e], nu amu vrăjmaşilor tăi// adeveriturile tale zic, 39r
nici să/rutare dau ţie ca Iuda, ce ca tîl/hariul spuiu-te. Pomeneaşte-mă,
Do/amne, întru împărăţiia ta. Să nu /fie mie, în pîră sau osîndă, meste/[5]-
carea sfinteei tale, Doamne, ce în/tru vindecarea sufletului şi a tru/pului".
Şi aşa să se cuminece, cu/mu-i va fi în mînă, cu frică şi cu / mare nevoin[ţ]ă.
Şi popa să ţie şi/[10] el ce-au luat sfînta parte şi / să-ş plea[c]e [c]apul

([60]) - - съ. S-ar putea ca inaintea acestor două litere să fi fost spaţiu alb, *să* fiind prin urmare conjuncţie, cerută de verbul *facă*. Am preferat însă lectura propusă între paranteze drepte, pentru că ea este de acord cu textul slavon corespunzător вышє лєжѫщѫѧ чѧсть.

([61]) Lipseşte din pagină. În versiunea slavă: рєкь. Spaţiul cuprins pe fragmentul lipsă nu permitea scrierea unui cuvint mai lung decît *zică*.

([62]) - - - - - - - - - н. În versiunea slavă: дїаконꙋ.

([63]) tip. ѧ̊. Vezi p. 136, nota 25.

înnain<t>ea sfinteei / mease și să se roage, zică cealea / ce-au zis mai dennainte. Deci și / el să se cuminece, cumu-i va fi/ în mînă, c[u] [toa]tă socotința. Ași/jderea să ia cu amîndoauo mîinile/ și c[u] pocrovul sfîntul
39r potiri / și s[ă] [s]e cuminece de trei ori [d]en // el și după aceaia rămășițele / sale și sfîntul potiri ce ie în mî/nă cu pocrovul să șteargă și pre/ margine, io va să sărute. Să cheame a/ciiaș diaconul: „Diacone,apropie-/te". Să se apropie și închinăciune a/ciia ceară, să atingă și el (64) popa de / sfîntul potiri și cu pocrovul și / să se cuminece și el de trei ori./ Așa să grăiască popa diaconului,/ cumu-i va fi numele: „Cuminecă-/se cu cinstitul și preasfîntul sîn/ge al Domnului și Dumnezeul /și spăsitoriul nostru Isus Hristos în lă/sarea păcatelor lui [și] în viața vea/cilor". [D]eci să șt[ea]rg[ă] [cu] [pocrovul]/ ce ie în mîn[ă], u[sne]le [sfîntului] po/tiri, să sărute el și să sărute / și [p]opa în f[a]ță [. . . . . .](65) [p]opa :/
40r „Hristos pre mijloc de noi". Diaconul : / „Și iaste și va fi". Și după aceaia / însuș diaconul să ia în mînă sfî/ntul blid și măturița, să împreu/neaze tot în sfîntul potiri cu/ frică și cu toată socotirea ca / să nu cază nice o fărîmă de ceale / mai mici, să nu cază sau să rămîie./ Și preutul, aceastea să fie, grăia/scă de dulce-dare molitvă./ Preutul să se roage :/„Dulce-har-dămu-ți, despoietoriu,/ la-oameni-iubitoriu, dulce-dă/tătoriu sufletelor noastre,/ că și în stătătoare zi spodobit-ai/ noi cu a ceriului (66) și fără de moa/rte a t[a] [ta]ină. Dereptează calea / noastră, întăreaște-ne în frica / ta toți
40v noi, păzeaște viața // [no]astră, învîrtoașe (67) [talpele?] (68) [n]o/astre, derept ruga și rugăciuni/lor sfinteei și preaslăviteei a lu Du/mnezeu născătoare și a tuturor/ sfinților tăi. Așijderea diaconu/l deaca va sfîrși pre cin și sfîn/ta lingură să o puie în potiri și să o /acoapere cu pocrovul. Și cest / sfînt potiri să-l ia diaconul cu / zicerea preutului și să se întoar/că către apus, să grăiască celora / dennafară : „Pășiți". [Însuș] (69)/[preu]tul să zică : „Cu frica Dom/nului și cu credință, p[ă]șiți"./ Și după strigatul diaconului,/ [d]e sînt alții de [vor] să se cumine/ce să ia de la diaconul sfîntul / potiri și să dea [lor] (70) [și?] (71) [așa?] (72), înto[r]/nîndu-se el
41r cu [po]tiriu[l], blagoslovea//scă oamenii, grăiască : „[S]păseaște/, Doamne, oamenii tăi și blagoslovea/ște partea ta". E să nu sînt de-a se cu/minecarea, diaconul țiind poti/riul și popa să blagoslovească oame/nii cu sme-

(64) tip. дль.
(65) Nu se observă nimic. În versiunea slavă въ неможе гл҃еть „în el să grăiască". În spațiul rămas s-ar putea să fi fost tipărit ꙟтрѹ еа зикѫ.
(66) tip. черюкоун.
(67) tip. ꙟврътошоѣше. Vezi explicația acestei forme la cap. *Introducere*, p. 20.
(68) т - - - - - -. În versiunea slavă стопы.
(69) - - со - - -. În versiunea slavă самже. Spațiul permite tipărirea cuvîntului ꙟнсоуш.
(70) - ѡ -.
(71) Nu se observă nimic. În versiunea slavă и.
(72) [а?] —]а?]. În versiunea slavă тако.

renie, e sfîntul poti/ri să fie pus spre sfînta masă./ Să ia popa (73) gătată cădelnița și / blagoslovească sfînta cădelniță, că/dească sfînta de trei ori, grăiască/[10] lin: „Înălță-se în ceriu, Doamne, și/prespre tot pămîntul măriia ta"./ Așijderea cădelnița să o dea în de/reapta diaconului, să puie și sfîn/tul blid în capul lui, fiind/[15] și dz<v>eazda [cu] pocroavele. Însuș/ preutul să ia în mîinile sale sfîn/tul potiri, grăiască adins elu/ș: „Blagoslovit Dumnezeul no//stru". Să strige: „Pretutindinea/ și acmu și 41v
pururea și în veacii de vea/c". Oamenii: „Amin, amin" (74)./ Să se împle rostul nostru de cîn/tarea ta, Doamne, ca să cîntăm mă/[5]riia ta, că spodobit-ai noi a ne împre/una cu sfînta taină. Păzeaște noi,/ Doamne, întru a ta sfinție, toată / zi să ne învățăm dereptăției ta/le, să lăudăm". Și să puie acea/[10]stea la sfînta proscomidie. Deci să / iasă diaconul și grăiască: „Iartă / ceia ce luară dumnezeească, sfîn/tă, preacurată, fără de moarte / a ceriului viață-făcătoare, înfrico/[15]șată a lui Hristos taină, [h]ardăm./ Foloseaște, spăseaște. [Zi?] (75) [de] tot sf[i]r/șită, sfîntă cu pace, fără greș[a]/le cerșură [înșiș?] (76) [lor] și altu//l alt[uia?] (77) și toată 42r
viața noa/stră lu Hristos Domnului să o dăm"./ E preutul grăind aceasta să strî/ngă andimisul, să strige: / „Că tu ești, o, sfințiia noastră și/[5] ție mărie dăm, tatăl și fiiul / și duhul sfînt, acmu și pu/rurea și în veacii de veac". Așijd[erea]/ diaconul: „Cu pace să ieșim". /Preutul să iasă și să stea la locul/[10] de obiceai. Diaconul: „Domnului / să ne rugăm". Și preutul [rugă?] (78) / de ieșire:/ „Blagosloveaște ceia ce blagos[lo]/vesc tine, Doamne, [și] (79) [sfin][15]/țeaște ceia ce pre tine nă[dăjdu]/iesc. Spăseaște, Doam[ne], [oamenii] (80) /tăi și blagosloveașt[e] [partea ta?] (81)./ Împlerile bisearecilor [tale] (82)// fereaște, sfințeaște ceia ce [iubesc?] (83) du/lce- 42v
frîmseațea besearecei tale, aceia / mărească cu dumnezeiasca a ta tărie / și nu lăsa ceia ce nădăjduiesc spre/ tine. Pacile lumiei tale dăruiaște/[5] besearecilor (84) tale, preuților, împărați/lor noștri *imę recŭ*, voinicilor și

---

(73) tip. попн.

(74) tip. а̄мннь.

(75) з -. În versiunea slavă днь.

(76) ꙑ - - ш . După ш se observă o bară, care ar putea fi, în interpretarea dată de noi cuvîntului, linia de sprijin a ierului mic (ь). În textul slavon сами себѣ face posibilă lectura propusă de noi în varianta [*înșiș*] *lor*

(77) дато - -. Două lecturi sînt posibile: датора și датоуа. Noi optăm pentru a doua, căreia în versiunea slavă îi corespunde дроугь дроугоу, tradus la p. 35r/14 prin *unul altuia*.

(78) ро - - ж. În versiunea slavă мл҃твж.

(79) Nu se observă nimic. În textul slav и.

(80) Porțiune ruptă din foaie. În versiunea slavă лю́дн.

(81) Porțiune ruptă din foaie. În versiunea slavă дѡаніє твоє pentru care la p. 41r/3 întîlnim traducerea *partea ta*.

(82) Porțiune lipsă din foaie. În versiunea slavă твоє.

(83) - - - - к ? -. În versiunea slavă любѧщѧѧ.

(84) tip. цpьквчнаѡ̃.

tutu/ror oamenilor tăi, că toată darea-/du<l>ce și t[o]ată dăruirea ce iaste/ desfîrșită de sus iaste, deștin/[10]ge de la tine tatăl luminilor./ Și ție mărie și dulce-dare, cinste/ și închinăciune tremeatem, tatăl/ și fiiul și sfîntul duh, acmu/ [și] [pu]rurea și în vea[cii] de vea[ci]"./[15] [Oamenii] (85): „Fie numele Domnului bla/[goslovit] de ac[mu] și pînă în [veacul /. de veaci?]" (86). Psa[lom]: „[Bl]agoslovesc/ [Domnul?] (87) în toată vreamea". Rugăciune//.

(85) Porțiune ruptă din foaie. În versiunea slavă людїє.

(86) вѣк - - / - - - - - н. În versiunea slavă вѣкы вѣкѡ҃, loc. adv. tradusă in textul românesc *în veacii de veac*, *în veacii de veaci*, *în (întru) veacii veacului*. Lectura propusă de noi nu ține seamă pentru primul membru al sintagmei (*veacul*) de nici una din variantele înregistrate în traducerile prezentate mai sus. Spațiul liber care urma după literele вѣк implica tipărirea în continuare a cel puțin trei litere. Acestea ar fi putut fi ь și де (într-o interpretare *în veac de veaci*), dar în acest caz am fi avut un spațiu liber mare înaintea ultimului membru al sintagmei, *veaci*. Pentru acest motiv două interpretări ni se par mai probabile: cea de mai sus (*în veacul de veaci*) și *în veacul veacului*.

(87) Porțiune de foaie ruptă. În versiunea slavă г҃а.

INDICE DE CUVINTE

În indice cuvintele sînt reproduse cu litere chirilice. În acest fel, studierea grafiei textului este simțitor ușurată. În forma grafică a cuvîntului s-a notat paiericul; în schimb, nu s-au notat spiritele și accentul.

În indice cuvintele sînt înregistrate în ordine alfabetică sub forma actuală (din limba literară) a cuvîntului respectiv și numai pentru cuvintele dispărute azi din limbă sau a căror formă este mult depărtată de aceea actuală s-a adoptat forma din text. În interiorul fiecărui articol s-au înregistrat toate variantele grafice, iar la cuvintele flexibile s-au restabilit paradigmele, în măsura datelor furnizate de text. Pentru cuvintele care încep pe un rînd și se sfîrșesc pe altul s-a notat numărul ambelor rînduri (de ex. копєрємѫнтȣлъ 8^r/11—12).

Greșelile de tipar nu au fost îndreptate. Au fost redate sub forma întregită numai cuvintele care prezintă omisiuni în partea finală a cuvîntului și acelea a căror formă lacunară putea da naștere la confuzii.

Abrevierile utilizate în indice sînt următoarele:

ac. = acuzativ
adj. = adjectiv(al)
adv. = adverb
art. = articol
card. = cardinal
cj. = conjunctiv
col. = colectiv
comp. = compus
cond. = condițional
conj. = conjuncție
d. = dativ
dem. = demonstrativ
distr. = distributiv
expr. = expresie
f. = feminin
g. = genitiv
ger. = gerunziu
hot. = hotărît
imper. = imperativ
impers. = impersonal
impf. = imperfect
ind. pr. = indicativ prezent
inf. = infinitiv
interj. = interjecție
int. rel. = interogativ relativ
invar. = invariabil

î. = înaintea
înt. = întărire
loc. = locuțiune
m. = masculin
m.m.c.pf. = mai mult ca perfect
n. = neutru
n. pr. = nume propriu
neg. = negativ
nehot. = nehotărît
nom. = nominativ
nr. = numeral
ord. = ordinal
part. = participiu
pas. = pasiv
pers. = personal
pf. = perfect simplu
pf. c. = perfect compus
pl. = plural
pos. = posesiv
pron. = pronume
pr. = prezent
prep. = prepoziție
refl. = reflexiv
s. = substantiv (al, ~izat)
sg. = singular
sup. = supin
v. = vezi
vb. = verb
viit. = viitor
voc. = vocativ

A

a^1 art. v. **al**.

a^2 prep. 1. î. s., pron., adj. а 8^v/9, 11^v/19; a dereapta de-a dereapta, în a dereapta v. **derept**^{1}; de-a stînga, den-a stînga v. **stîng**. 2. î. inf. а 8/^{v}12, 12, 11^r/12, 12^v/7, 14^r/13, 15^v/15, 17^v/9, 12, 18^r/2, 21^r/18, 18, 19, 22^v/19, 23^r/1, 5, 6, 24^r/2, 2, 5, 15, 25^r/6, 7, 27^v/11, 29^v/15, 30^r/10, 30^v/13, 14, 15, 16, 31^r/14, 33^r/15, 34^v/2, 2, 35^r/7, 35^v/18, 18, 36^r/1, 41^v/6; [а] 30^v/15; de-a se cuminecarea v. **cumineca**; de-a izbăvirea v. **izbăvi**; de-a ținearea v. **ține**.

Aaron n. pr. m. ааронь 2^v/17.

abur s. m. nom. ac. абоурь 4^v/7.

aceea v. **a c e l a**.

acel(a) adj., pron. dem. 1. adj. f. nom. ac. sg. ачѣѧ 6^r/7; 2. pron. m. nom. ac. ачела 16^r/14, 16^v/9, 20^r/4—5, 26^v/16—17, 30^r/18, 37^v/20; g. d. ачелоуѧ 20^r/7, 24^v/3, 26^r/10; nom. ac. pl. ачеѧ 13^v/15, 18^r/13, 22^v/6—7, 42^v/2; g. d. ачелора 20^v/9—10; f. nom. ac. pl. ачѣлѣ 5^r/2^r; loc. adv. доупѫ ачѣѧ 4^r/11—12, 11^r/8—9, 11^v/11, 25^v/10—11; доупѫ ачѣѧ 9^r/5, 16, 19^v/13, 39^v/1, 40^r/2; v. **cel**.

acest(a) adj., pron. dem. 1. adj. m. nom. ac. sg. ачесть 9^r/10; ачеста 6^v/9—10, 12^r/17—18, 17^v/9, 25^r/15, 34^r/9; f. nom. ac. sg. ачастѫ 1^v/1; ачѣстѫ 1^v/4; ачаста 5^r/9, 12^r/3, 13^r/9, 14^r/10, 24^v/7—8, 27^r/17, 31^r/13, 33^r/1—2, 33^v/9; ачѣста 23^r/9—10; g.d. sg. ачещїи 25^r/6; nom. ac. pl. ачѣсте 13^r/12; ачѣстѣ 8^v/13—14; 2. pron. m. nom. ac. sg. ачеста 19^r/5—6, 25^v/17, 26^r/9, 31^r/1, 32^v/4, 33^r/16, 38^r/2; ач[е]ста 32^v/13; g. d. pl. ачестора 19^r/2—3; f. nom. ac. sg. ачаста 16^r/2, 31^v/18, 42^r/3; [а]часта 30^r/12; ачас[т]а 32^v/10; ачаст[а] 36^r/17; nom. ac. pl. ачѣстѣ 21^r/2, 31^r/8, 37^r/9, 40^r/9, 41^v/10—11.

aeia adv. ачїѧ 10^v/7, 13^v/6; 16^r/15, 33^v/14, 18, 39^v/6—7; [а]чїѧ 36^r/10—11.

aeiași adv. ачїѧшь 4^v/13, 11^r/19, 18^v/15, 20^v/2—3, 39^v/4—5.

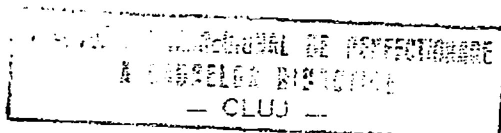
acicea adv. în loc. adv. де ачичѣ 22^r/7; v. **cicea**.

acmu adv. акмȣ 2^r/4, 3^v/8, 8^v/2, 9^r/4, 11^r/16, 11^v/14, 12^v/19, 14^r/4, 14, 14^v/7, 16^r/1, 11, 17^r/4, 18^r/10, 18^v/8—9, 19^v/12, 22^v/10, 19, 23^v/2, 25^r/9, 25^v/2, 28^v/11—12, 30^v/17, 34^v/5, 36^r/14, 37^r/2, 41^v/2, 42^r/7, 42^r/14; авмоу 21^v/11—12, 24^r/11; loc. adv. де ак[мȣ] 42^v/17.

acolo adv. аколо 9^r/7, 14^v/10; аколѣ 38^r/12.

acoperămînt s. n. nom. ac. sg. коперемѫнтȣль 8^r/11—12.

acoperi vb. IV. ind. pf. 2 sg. коперишн 8^r/4; cj. pr. 3 sg. съ акоапере 7^v/15—16, 40^v/7—8; съ коапере 8^r/3; коапери- 8^r/10; imper. 2 sg. коапере 8^r/1;

коапери 8r/7—8, 11 ; pas. ind. pr. 3 pl. сѫнть коперите 29r/5—6.

adevăr s. n. nom. ac. sg. адевъръ 9v/12.

adeveri vb. IV pas. ind. pr. 3 sg. адеверитѫ ѥсте 4v/15.

adeverit adj. m. sg. адеверить 21v/18 ; f. sg. адеверитѫ 14r/16 ; f. pl. адеверите 10v/15—16.

adeveritură s. f. ac. pl. адеверитȣриле 39r/1.

adins prep. адинсь 24r/13, 25v/15, 33v/2, 41r/18.

adormit s. m. g. d. pl. адоурмицилѡ̃р 6v/15.

aducător s. m. nom. ac. pl. адȣкѫторїи 25r/16 ; plod-aducătorii v. **plod**.

aduce vb. III ind. pr. 1 pl. адоучемь 33r/9 ; адоучемȣ- 7v/4 ; 3 pl. адȣкь 25r/16 ; pf. 2 sg. адȣсеши 17v/1, 36v/5 ; адоусеши 31r/3—4 ; 3 pl. адоусерѫ 8v/17 ; cj. pr. 3 sg. сѫ адȣкѫ 38r/1 ; inf. а адȣче 17v/12 ; а адоуче 23r/6, 27v/11—12, 30r/10 ; ger. адȣкѫндь 38r/1—2 ; адоукѫндь 33r/7 ; refl. pf. 3 sg. адȣсе се 4r/2 ; pas. cj. pr. 1 pl. адȣчем сѫ фи̃м 25r/13.

aducere s. f. nom. ac. pl. адоучериле 8v/16.

aduna vb. I cj. pr. 3 sg. сѫ адоуне 7r/9—10.

aer s. n. nom. ac. sg. аерь 8r/10 ; аероуль 30r/13—14 ; аерȣль 31r/12 ; аерȣль 26r/4.

afară adv. în loc. adv. де афарѫ 17r/8.

afla vb. I cj. pr. 1 pl. сѫ афлѫмь 27v/15.

ainte v. **înainte**.

ajunge vb. III pas. ind. pr. 3 sg. ѥсте неаѫжоунсѫ 13r/5.

ajuta vb. I inf. а ажоута 21r/18.

al art. **1.** î. adj. şi pron. pos. : m. sg. ал тѫȣ 22r/14, 31r/9, аль тѫȣ 5r/9, 7v/7, 9, 10r/6, 17v/10, 23r/1, 27v/10, 28v/11, 31r/1, 32r/5, 33r/7, 34v/15, 37r/1—2 ; аль лȣи 20r/13 ; pl. аи тѫи 21r/7 ; f. sg. а мѣ 7r/1, 34r/2 ; а та 1v/4, 8, 6v/2, 3, 15, 12v/11, 13v/16, 14r/1, 2, 14v/2, 15v/17, 19r/16, 22r/5, 22v/6, 24r/3, 7, 28r/4, 33r/6, 35r/16, 36r/11, 36v/2, 40r/17, 41v/8, 42v/3 ; а лȣи 13r/5, 15r/8 ; а лоуи 36v/12 ; а са 22r/2, 32r/16 ; а ноастрѫ 28v/2 ; а лѡ̃р 22r/17 ; pl. але лȣи 15r/8 ; але ноастре 17v/17, 23r/2, 25r/10, 27v/13 ; але нѡастре 23v/10 ; **2.** î. s. g. m. sg. аль 5v/6, 26r/5, 16, 29r/16, 34v/15, 35v/19, 38v/5, 39v/13 ; а 8v/14, 9v/13, 28r/19, 35r/7 ; f. sg. а 3v/14, 18, 4r/6, 4v/4, 5r/6, 13, 7r/8, 11r/3, 12v/1, 18r/5, 22r/2, 7, 22v/4, 23r/3, 23v/12, 24r/4, 28r/15, 28v/2, 8, 30r/ 3, 30v/3, 11, 32r/15, 35v/8, 39r/7, 40r/16, 40v/3, 4, 41v/15, 16 ; pl. m. аи 6r/2 ; f. але 19v/4, 27v/13—14 ; а 11r/11, 15v/6, 24r/16, 38r/18 ; **3.** î. nr. ord. v. **doi, trei**.

alalt pron. dem. m. sg. алалть 28v/15 ; f. pl. алалте 2v/11, 6r/8.

aleluia interj. аллїлȣїа 19r/4.

ales adj. f. nom. ac. sg. алѣса 22v/5.

alt adj., pron. nehot. **1.** adj. m. nom. ac. sg. алть 20v/4 ; f. sg. алтѫ 6r/9—10, 6v/6, 7r/6 ; **2.** pron. m. nom. ac. sg. алтȣль 41v/19—42r/1 ; g. d. sg. алтȣѧ 12v/15, 28v/5, 35v/15 ; алт[оуѧ?] 42r/1 ; pl. m. nom. ac. алцїи 6v/11, 40v/16 ; f. nom. ac. sg. алтѫ 38r/18.

altar s. n. nom. ac. sg. алтарю 1v/7 ; алт[арю] 1v/10 ; олтарю 2r/6, 10v/8, 16v/11, 25v/5 ; олтарюль 10v/5, 6 ; g. d. sg. алтарюлȣи 14v/10, 20v/5—6.

amin interj. аминь 1v/9, 3v/9, 11v/5, 20r/8, 27r/9, 28v/13, 30r/7, 33v/11, 18, 38r/1, 9, 41v/3 ; аминнь 41v/3.

aminte v. **lua**.

amîndoi nr. col. m. nom. ac. амѫндои 15v/3, 26r/18 ; амъндои 33v/1 ; f. амѫндоаѡ 8r/10, 19, 39r/17.

amu adv. амȣ 1r/5, 2r/17, 2v/9, 3v/11, 9v/9, 12, 10r/16, 10v/9, 19v/8, 24v/10, 17, 31r/15, 33r/1, 33v/9, 36v/8, 9, 37v/5, 38r/16, 38v/19.

Ana n. pr. m. анна 6r/3.

andimis s. n. nom. ac. sg. андимись 31^{v}/11 ; андимисоуль 21^{v}/13, 42^{r}/4 ; андимисȣль 22^{v}/16.

antifonă s. f. nom. ac. sg. антифонѫ 13^{v}/4, 14^{r}/9 ; антифѡнѫ 14^{v}/11 ; антифон[а] 13^{r}/18 ; pl. nom. ac. антифоне 14^{r}/5 ; антифонеле 13^{v}/3, 15^{r}/14, 16^{r}/16—17 ; g. d. антифонелѡ҃р 13^{r}/2,18.

Antonie n. pr. m. андѻние 5^{v}/14.

apă s. f. nom. ac. sg. апѫ 4^{v}/14, 17.

apăra vb. I cj. pr. 2 sg. съ апери 34^{r}/6 ; 3 sg. съ апере 31^{v}/14—15.

apoi s. m. nom. ac. sg. апои 16^{v}/14.

apostol s. m. nom. ac. sg. апостоль 5^{v}/8 ; а҃пль 18^{v}/16, 19^{r}/1, 19^{v}/17, 20^{r}/2 ; апостолȣль 19^{r}/6 ; g. d. апѡстолȣлȣи 19^{r}/1—2 ; а҃плȣ<лȣи> 18^{v}/18; pl. nom.ac. апостоли 5^{r}/19 ; g. d. апѡстолилѡрь 30^{r}/3 ; а҃плилѡ҃р 22^{r}/3, 22^{v}/4, 32^{v}/2.

aproape adv. апроапе 17^{r}/7, 12, 33^{r}/19.

apropia vb. I refl. cj. pr. 3 sg. съ се апропїе 19^{r}/7—8, 24^{r}/17, 38^{v}/1, 39^{r}/6 ; imper. 2 sg. апропїе те 38^{r}/20, 39^{v}/5—6.

apuca vb. I cj. pr. 1 pl. съ апȣкъмь 14^{v}/16.

apus s. n. nom. ac. sg. апоусь 20^{r}/18, 40^{v}/11.

arăta vb. I ind. viit. 3 sg. ва арѫта 32^{v}/9 ; cj. pr. 3 sg. съ арате 16^{v}/2—3, 32^{v}/7 ; [с]ъ арате 37^{v}/14 ; съ арете 17^{r}/7—8 ; арате 32^{v}/16, 33^{v}/4, 18 ; 3 pl. съ арате 16^{r}/5.

argint s. n. nom. ac. sg. арџинть 5^{v}/18 ; арџинть 6^{r}/1—2.

arhanghel s. m. nom. ac. pl. арҳагг҃ели 15^{v}/12 ; арҳ[а]нгг҃ели 31^{r}/16.

arhiereu s. m. nom. ac. sg. арҳїереȣль 6^{v}/11.

aripă s. f. g. d. pl. арепилѡ҃р 8^{r}/12.

arsă s. f. nom. ac. pl. арселе 10^{r}/16, 10^{v}/4.

asculta vb. I cj. pr. 2 sg. съ аскȣлци 23^{r}/14.

ascultător s. m. în comp. доулче аскоул[т]ѫ[т]орюль 24^{v}/18—19.

ascuns s. n. nom. ac. sg. аскоунсь 35^{v}/8 ; аскоунс[ь] 38^{v}/17 ; аскȣнсȣль 9^{v}/13.

astăzi adv. астъзи 36^{r}/6, 38^{v}/17.

așa adv. аша 2^{r}/8, 4^{r}/4, 15, 6^{r}/6, 6^{v}/5, 7, 13, 19, 8^{v}/1, 9^{r}/7, 15^{r}/19, 16^{r}/6, 20^{v}/13, 26^{r}/13, 26^{v}/13, 29^{r}/11, 32^{r}/8, 36^{r}/5, 38^{v}/3, 39^{r}/8, 39^{v}/10 ; аш[а] 37^{v}/20 ; [аша?] 40^{v}/18.

așijderea adv. ашиждерѣ 7^{r}/6—7, 17, 11^{r}/6—7, 17, 13^{v}/1, 16^{r}/12, 26^{r}/8, 27^{r}/8—9, 29^{r}/7, 32^{v}/8, 11, 33^{v}/2—3, 39^{r}/16—17, 40^{v}/5, 41^{r}/13 ; а[шижд]ерѣ 30^{v}/19 ; [а]шиждерѣ 32^{v}/17 ; ашижд[ерѣ] 42^{r}/8.

aștepta vb. I ind. pr. 1 pl. аще́птъмь 30^{r}/5 ; 3 pl. ащѣптѫ 21^{r}/11 ; cj. pr. 3 sg. съ ащѣпте 13^{r}/17, 25^{v}/12.

Atanasie n. pr. m. аѳанасїе 5^{v}/5, 15.

atinge vb. III cj. pr. 3 sg. съ атингѫ 39^{v}/7 ; refl. cj. pr. 3 sg. съ се атингѫ 32^{v}/6 ; ger. атингѫндȣ се 37^{v}/2.

Atoneanul n. pr. m. аѳонѣнȣль 5^{v}/16.

atotțiitoriu s. m. nom. ac. sg. атотьцїиторю 20^{v}/17 ; атотьцїитѡрю 27^{v}/5—6.

atunci adv. атоунче 4^{v}/7, 10^{v}/2—3 ; атȣнче 10^{v}/4—5, 26^{v}/15.

aur s. n. nom. ac. sg. аоурь 5^{v}/4—5 ; аȣрь 7^{v}/3.

auz s. n. g. d. sg. аоузȣлȣи 9^{v}/17.

auzi vb. IV ind. viit. 3 pl. ворь аоузи 18^{r}/12 ; cj. pr. 1 pl. съ аоузимь 20^{r}/19, 20^{v}/7 ; imper. 2 sg. аоузи 20^{v}/18, 21^{r}/1.

avea vb. II ind. pr. 1 sg. амь 16^{v}/17 ; 2 sg. -аи 2^{v}/3, 9^{v}/12, 17, 22^{v}/18, 24^{v}/9, 31^{r}/4, 15, 32^{r}/9, 40^{r}/15, 41^{v}/6 ; -еи 9^{v}/14 ; нѣи [ne-ai] 3^{v}/1 ; чѣи [ce-ai] 23^{r}/9 ; и аи 31^{r}/5 ; 3 sg. аре 4^{v}/6 ; -аȣ 3^{r}/4, 29^{v}/8, 8 ; чѣȣ [ce-au] 2^{v}/

14, 29^r/19, 39^r/11, 14; сѣ8 [se-au] 29^v/11; 1 pl. авъмь 30^v/6; 3 pl. а8 18^r/6, 30^r/1, 31^r/12; и а8 5^v/18; ind. viit. 3 sg. ва авѣ 6^v/5, 11—12, 20^r/16, 32^r/11; cj. pr. 3 sg. съ аибж 1^r/6; съ авъмь 30^v/5—6.

B

banie s. f. nom. ac. sg. баѳж 22^v/1.

barbă s. f. nom. ac. sg. бар[бж] 2^v/16—17; барба 2^v/17.

băga vb. I cj. pr. 3 sg. съ бащє 2^r/16, 3^r/6—7, 4^r/13, 4^v/16, 7^r/14—15, 37^v/20, 38^r/6.

bea vb. II imper. 2 pl. бѣци 32^v/13.

bine adv. бинє 30^r/8; bine-veri, bine-vruși v. vrea.

binecuvînta vb. I ind. pf. 3 sg. би[нє]коуважнтж 32^r/18; inf. бинє а коув[ж]нта 30^v/14.

binefăcător s. m. nom. ac. pl. би[нєфъ]кжторїи 34^r/16.

biruire s. f. nom. ac. sg. бир8ирє 21^r/14—15, 31^v/2.

biserică s. f. nom. ac. sg. бєсѣрєкж 1^r/14, 22^r/3, 22^v/4—5, 26^r/17, 30^r/3—4; бєсѣрєка 10^v/7, 13^r/9, 25^v/9—10; g. d. sg. бєсѣрєчїєи 13^v/12—13, 42^v/2; pl. nom. ac. бєсѣрічи 12^r/1; бє-сѣ[рє]чи 34^r/17; g. d. pl. бєсѣрєчилwрь 42^r/19; бєрєсѣчилw 42^v/6.

blagoslovenie s. f. nom. ac. sg. благословенїє 25^v/7—8; благwсловенїє 5^r/2.

blagoslovi vb. IV ind. pr. 1 sg. [б]лагословєскь 42^v/18; 3 sg. бл҃гословѣщє 13^r/19; 3 pl. благос[ло]вєскь 42^r/14—15; cj. pr. 3 sg. съ бл҃гословѣскж 2^r/2, 2^v/13, 3^r/0, 10^r/10, 38^r/1, 41^r/5; благословѣскж 3^r/1, 33^v/7, 14; бл҃гословѣскж 40^v/19—41^r/1, 9; imper. 2 sg. благословѣщє 1^v/18, 7^r/16, 19^v/16, 42^r/14; благwсловѣщє 33^v/5—6; благwсловѣщє 33^v/12; бл҃гословѣщє 5^r/1, 8^v/13, 11^r/13, 11^v/12, 13^v/11—12, 16^r/4, 16^v/18, 18^v/4—5, 19^r/8—9, 38^r/3, 41^r/2—3; бл҃гословѣщ[є] 42^r/18; 2 pl. бл҃гословици 26^r/7; inf. а бл҃гослови 8^v/12; pas. ind. pr. 2 sg. бл҃гословить єщи 18^v/6, 28^v/9—10, 36^v/19; cj. pr. 3 sg. фїє бла[гословить] 42^v/16—17.

blagoslovit adj. s. 1. adj. m. nom. ac. sg. благословить 2^r/3, 16^r/9; бл҃гословить 2^v/14, 3^r/2, 3^v/7, 8^v/1, 11^r/15, 41^r/19; f. nom. ac. sg. благословитж 13^v/19—14^r/1; бл҃гословитж 11^v/12—13; бл҃гословита 27^r/16; 2. s. m. voc. sg. благословить 31^v/7—8; бл҃гословить 18^v/3; 26^v/11.

blajenie s. f. nom. ac. pl. блаженилє 15^r/13—14.

blestem s. n. nom. ac. sg. блѣс[тє]м8ль 3^v/1—2.

blid s. n. nom. ac. sg. блидь 2^v/9, 4^r/18, 7^r/10, 26^r/8, 15, 26^v/5, 15, 29^r/6, 32^v/8, 33^v/5, 37^v/8, 40^r/4, 41^r/15.

bogătate s. f. nom. ac. sg. богжтатє 21^r/11—12; богжтатѣ 13^r/10—11.

botez s. n. nom. ac. sg. бwтєзь 30^r/4.

botezător s. m. nom. ac. sg. бwтєзжторюль 5^r/17—18.

brîu s. n. nom. ac. sg. бръ8ль 3^r/1.

bucura vb. I refl. ind. pr. 3 sg. боук8рж сє 2^r/8—9, 10^r/12; 3 pl. б8к8рж сє 9^v/18; viit. 3 pl. боукоура сє вwрь 3^r/13; cj. pr. 1 pl. сь нє боук8ржмь 14^v/12.

bucurie s. f. nom. ac. sg. боукоурїє 3^r/13; б8к8рїє 9^v/17; боук8рїє 10^r/7.

bun adj. s. 1. adj. m. nom. ac. sg. боунь 6^v/4; боуHь 28^r/18; б8н8ль 35^v/10—11; f. sg. боунж 7^v/6, 12^v/1; боу[н]ж 34^v/16; f. pl. б8нє 31^r/11; bu-

nii-cinstiți v. cinstit; bună-smerenie v. smerenie; bună-vreare, bună-vrearea v. vrere; 2. s. f. nom. ac. pl. бȣнєлє 28^r/12; боунєлє 35^v/5.

bunătate s. f. nom. ac. pl. бȣнѫтѫцилє 8^r/4—5.

buză s. f. nom. ac. pl. бȣзєлє 10^r/13—14.

C

ca[1] adv. (uneori cu valoare de conj.) ка 2^r/12, 13, 2^v/16, 3^r/5, 4^r/1, 3, 8^r/17, 8^v/15, 9^r/12, 13^v/3, 19^v/4, 21^v/16, 24^v/9, 32^r/10, 34^v/13, 39^r/2, 2; loc. adv. ка ши 2^r/8, 7^r/8, 22^v/6; că ca v. că.

ca[2] conj. (urmat cu sau fără intercalări de „să") ка 7^v/12, 9^r/7, 23^v/9, 28^v/15, 31^v/16, 40^r/6, 41^v/5.

cald s. n. nom. ac. sg. калдь 4^v/7.

cale s. f. nom. ac. sg. калѣ 3^r/4, 10^r/9, 40^r/17; cale fă v. face; cale-făcătorii v. făcător.

cap s. n. nom. ac. sg. капь 2^v/16, 26^v/4—5; капȣль 1^v/17, 11^r/9—10, 16^v/15, 19^v/15, 26^v/16, 27^r/2, 36^r/18, 38^v/11, 41^r/15; [к]апȣль 39^r/12; капоуль 33^v/3; pl. капєтєлє 15^v/3, 22^r/6, 36^v/7; [к]апєтєлє 36^r/15—16.

care pron. rel. int. nom. ac. sg. карє 6^r/11.

careleș pron. nehot. nom. ac. sg. карєлєшь 36^v/12.

casă s. f. nom. ac. sg. каса 12^r/3, 27^r/16; g. d. касєи 13^r/14.

că conj. кь 1^v/8, 2^r/10, 3^r/3, 4^r/15, 6^v/3, 9^r/1, 9^v/4, 10^r/15, 12^v/17, 14^r/1, 14^v/4, 15^r/2, 6, 8, 15^v/17, 17^r/1, 18^r/7, 21^v/8, 22^v/18, 23^r/19, 29^v/16, 32^r/8, 36^r/11, 38^v/12, 40^r/15, 41^v/6, 42^r/5, 42^v/8; кь ка 24^r/8.

cădea vb. II ind. pr. 1 pl. кьдємь 23^v/7, 25^r/9; cj. pr. 3 sg. сь нȣ казѫ 7^r/13, 31^v/16, 40^r/7, 8; 1 pl. сь кьдємь 16^v/5; inf. а кьдѣ 23^r/1; refl. кадє сє 12^v/17, 15^v/17, 23^r/19.

cădelniță s. f. nom. ac. sg. кьдєлницѫ 41^r/9; кьдєлница 7^r/14, 9^r/8, 10^v/9, 19^r/7, 19^v/13, 25^v/6, 19, 26^r/15, 41^r/8, 13.

cădi vb. IV cj. pr. 3 sg. сь кьдѣскѫ 7^v/10—11, 15, 8^r/2, 8—9, 9^r/5, 8, 10^v/6, 8, 19^r/1, 25^v/8, 19, 41^r/9—10.

cădire s. f. nom. ac. sg. кьдирє 7^r/16—17, 7^v/3, 4, 19^r/9, 25^v/7; g. d. [к]ьдирєєи 7^r/19.

căire s. f. nom. ac. sg. кьирє 17^v/7.

călca vb. I cj. pr. 1 pl. сь кьлкьмь 19^v/4—5.

căldură s. f. nom. ac. sg. кьлдȣра 38^r/8.

cămașă s. f. nom. ac. sg. кьмашє 2^r/10.

cătinel adv. кь[ти]нєль 38^r/19.

către prep. кьтрѫ 1^v/12, 4^v/18, 7^r/15, 9^r/10, 10^r/10, 10^v/11, 14^r/14, 16^r/3, 5—6, 8, 13, 16^v/6, 15, 18^v/1, 19^r/8, 19^v/6, 14, 20^v/9, 21^v/15, 22^v/3—4, 5, 23^r/1—2, 25^v/6—7, 26^r/3, 26^v/2, 6, 27^r/2, 5, 27^v/10, 30^v/7, 31^r/6, 37^r/4, 38^r/2, 13, 40^v/11; кьтр[ѫ] 1^v/15; кь[трѫ] 1^r/16; кь кьтрѫ 21^r/16—17.

căuta vb. I cj. pr. 2 sg. сь кавȣци 23^v/9; 3 sg. сь кавȣтє 20^r/17—18; imper. 2 sg. кавȣтѫ 13^r/8, 22^r/16, 24^v/19, 36^v/6.

căzut s. m. nom. ac. pl. кьзȣцїи 31^r/4.

ce[1] pron. și adj. invar. чє 1^v/5, 2^v/16, 4^v/6, 5^r/7, 9, 5^v/6, 18, 6^r/4, 13, 6^v/2, 10, 11, 7^r/10, 7^v/1, 7, 8^r/8, 8^v/1, 3, 6, 8, 17, 10^v/16, 12^r/3, 5, 8, 19, 12^v/5, 13^r/3, 10, 13^v/14, 17, 14^r/11, 17, 14^v/14, 19, 15^r/5, 12, 15^v/10, 16^v/7, 17^r/10, 14, 15, 19, 17^v/1, 2, 5, 8, 18^r/6, 7, 19^r/9, 21^r/11, 22^r/11, 12, 17, 22^v/1, 23^v/16, 24^v/13, 14, 15, 25^r/16, 27^r/11, 15, 17, 19, 27^v/6, 7,

8, 19, 29^{v}/18, 30^{r}/7, 31^{r}/7, 10, 11, 12, 13, 31^{v}/5, 10, 12, 12, 13, 32^{v}/4, 14, 33^{r}/13, 34^{r}/7, 9, 10, 36^{r}/2, 36^{v}/2, 7, 15, 37^{r}/10, 19, 37^{v}/12, 38^{v}/13, 16, 39^{v}/2, 17, 41^{v}/13, 42^{r}/14, 42^{r}/16, 42^{v}/1, 4, 9 ; чѣи [ce-ai] 23^{r}/9 ; чѣȣ [ce-au] 2^{v}/14, 29^{r}/19, 39^{r}/11, 14.

ce[2] conj. чє 6^{r}/5, 13^{r}/5, 17^{v}/7, 21^{r}/16, 24^{v}/2, 3, 25^{r}/13, 32^{r}/8, 11, 36^{r}/9, 36^{v}/8, 37^{r}/9, 39^{r}/2, 6.

ceas s. n. nom. ac. sg. часоулъ 17^{v}/9.

cel, cea (ce) pron., adj. dem. 1. pron. dem. m. nom. ac. sg. чєла (чє) 6^{v}/10, 8^{v}/8, 10^{v}/16, 14^{v}/14, 19, 15^{r}/4, 11—12, 15^{v}/10, 16^{v}/7, 17^{r}/14, 17^{v}/1, 8, 18^{v}/6—7, 22^{r}/10—11, 24^{v}/12, 14, 15, 27^{v}/6—7, 31^{v}/5, 36^{v}/15, 37^{r}/10 ; f. чѣѧ (чє) 14^{r}/16, 22^{v}/1, 31^{r}/7 ; m. g. d. sg. чєлȣѧ (чє) 13^{r}/3 ; m. nom. ac. pl. чєѧ (чє) 12^{r}/3, 5, 19, 12^{v}/5, 13^{r}/10, 13^{v}/14, 17, 17^{r}/10, 23^{v}/16, 27^{r}/17, 19, 27^{v}/8, 34^{r}/10, 36^{v}/6, 41^{v}/13, 42^{r}/14, 16, 42^{v}/1, 4 ; чєѧ 6^{v}/13, 31^{r}/18; f. nom. ac. pl. чѣлѣ (чє) 8^{v}/3, 31^{r}/11 ; чѣлѣ (чѣȣ) 39^{r}/13 ; чѣлѣ 7^{r}/4, 4, 34^{r}/4 ; чѣлє 40^{r}/7 ; g. d. pl. чєлора (чє) 25^{r}/16 ; чєлѡра (чє) 17^{v}/5 ; чєлора 17^{r}/8 ; чєлѡра 40^{v}/11 ; 2. adj. dem. m. sg. чєла 6^{v}/18, 30^{r}/7 ; чєла (чє) 32^{r}/10 ; f. чѣ 37^{v}/17 ; чѣѧ 4^{v}/6 ; m. pl. чєѧ (чє) 5^{v}/17 ; f. pl. чѣлє 31^{v}/17.

cel, cea art. dem. m. sg. чєлъ 26^{r}/5 ; чєла 5^{v}/2 ; m. pl. чєѧ 5^{v}/7.

cer s. n. nom. ac. sg. чєрю 5^{r}/9, 31^{r}/6, 33^{r}/4, 36^{r}/5, 36^{v}/6, 38^{v}/14, 41^{r}/11 ; чєри 29^{v}/8, 14, 36^{r}/2 ; чєрюлъ 8^{r}/4, 24^{v}/12, 31^{v}/5—6 ; g. d. чєрюлȣи 5^{r}/15, 8^{v}/8, 14, 10^{v}/14—15, 17^{r}/18, 24^{r}/4, 24^{v}/3, 29^{r}/15—16, 34^{v}/15, 35^{r}/7, 13, 35^{v}/19, 41^{v}/15 ; чєрюкоун 40^{r}/16 ; pl. nom. ac. чєрюрє 15^{v}/10—11.

cerb s. m. nom. ac. pl. чє̀рбїи 3^{r}/5.

cerbice s. f. nom. ac. pl. чє̀рбичє 22^{r}/17—18 ; pl. чє̀рбичи 25^{r}/10.

cerceta vb. I. imper. 2 sg. чѣ̀рчєтѫ 6^{r}/6 ; чѣрчєтѫ 17^{v}/15.

cere vb. III ind. pr. 1 pl. чѣрємь 33^{r}/12, 35^{r}/6 ; 3 pl. чєрь 17^{v}/5 ; pf. 3 pl. чєршоурѫ 35^{v}/14 ; чє̀ршоурѫ 41^{v}/19 ; cj. pr. 3 sg. съ чарѫ 38^{r}/14 ; чѣрѫ 38^{v}/2, 39^{v}/7 ; 1 pl. съ чѣрємь 28^{r}/19, 35^{v}/12.

cerere s. f. nom. ac. sg. чѣрєрє 14^{r}/13 ; чѣрєрѣ 14^{r}/14.

cesta, ceasta pron., adj. dem. 1. pron. dem. f. pl. чѣстє 34^{v}/11 ; 2. adj. dem. m. nom. ac. sg. чєсть 40^{v}/8 ; f. частѫ 21^{r}/6 ; чѣстѫ 35^{r}/8—9 ; f. nom. ac. pl. чѣстє 27^{v}/19, 32^{r}/1, 33^{r}/13, 34^{r}/7 ; чѣстѣ 33^{r}/9—10.

cetate s. f. nom. ac. pl. чєтѫцилє 12^{r}/18, 34^{r}/10.

ceva pron., adj. nehot. 1. pron. чєва 7^{r}/13, 31^{v}/16 ; 2. adj. чєва 1^{r}/6.

chema vb. I ind. pr. 3 sg. кѣмѫ 6^{v}/2 ; 3 pl. кѣмѫ 27^{v}/8 ; cj. pr. 3 sg. съ кѣмє 39^{v}/4 ; 1 pl. съ кємъмь 23^{r}/13 ; inf. а кє[ма] 35^{v}/18—19 ; ger. кємѫндь 31^{v}/3 ; refl. ger. кємѫндȣ сє 14^{r}/12 ; pas. ind. pr. 2 pl. кємаци сънтєци 22^{v}/11.

chemare s. f. nom. ac. sg. кємарє 14^{r}/10—11 ; a face chemare v. face.

chemat s. m. nom. ac. pl. кємаци 22^{r}/8, 22^{v}/12, 13 ; кємацїи 21^{v}/16, 22^{r}/17 ; voc. кємацїи 21^{v}/15, 22^{r}/5.

chinui vb. IV part. киноуить 29^{v}/12 ; refl. ind. pr. 3 pl. сє кинȣєскь 12^{v}/5.

chinuire s. f. nom. ac. sg. кинȣирє 35^{v}/9—10.

chip s. n. în loc adv. ꙟ кип дє... 4^{v}/1—2 ; ꙟ кипь дє... 37^{v}/8—9, 38^{r}/11—12.

Chiril n. pr. m. кѵрилъ 5^{v}/5.

cicea adv. чичѣ 37^{r}/11 ; v. acicea.

cin s. n. nom. ac. sg. чиноулъ 6^{r}/14 ; loc. adv. прє чинь 40^{v}/6.

cină s. f. nom. ac. sg. чинѫ 32^{v}/12 ; [ч]ина 38^{v}/17.

cine pron. int. rel. nom. ac. чинє 4^{r}/8, 6^{v}/5, 7^{r}/5, 29^{v}/6.

cineşi pron. nehot. чинєшь 1^{v}/10—11, 13, 3^{r}/16—17.

cineva pron. nehot. nom. ac. sg. чинева 1^r/7, 22^v/13.

cinste s. f. nom. ac. sg. чинсте 12^v/18, 15^v/18, 23^v/1, 42^v/12; чнсте 5^r/4.

cinstit adj. s. 1. adj. m. nom. ac. sg. чинстить 33^v/9, 16; чинститꙋль 25^r/8—9, 37^r/14, 38^v/4, 39^v/12; чистктꙋль 5^r/16; f. nom. ac. sg. чинстита 6^r/13; g. d. чинститеи 5^r/13—14; f. nom. ac. pl. чинстителе 27^r/14, 34^v/11—12; g. d. чинстителѡ̃ 8^v/4; în comp. боѹнїи чинстици 6^r/15; дꙋлче чинстици 12^r/11; дꙋлчи чинстици 21^r/13; 2. s. m. nom. ac. pl. чинстицїи 5^r/15.

cinstitor s. în comp. доѹлчи чинститѡри 21^v/2—3.

citenie s. f. nom. ac. sg. чътенїе 20^v/2.

cititor s. m. nom. ac. sg. четитѡрюль 18^v/13—14; четиторюль 18^v/15—16, 17—18, 19.

ciudă v. **făcător.**

cînd adv. къндь 9^r/9, 15^r/14, 16^v/14, 18^r/11—12, 26^r/1—2, 32^v/9, 33^r/14, 37^r/16; кън[д]ь 37^r/19; къндꙋ 1^r/18; loc. conj. дꙋпж къндь 1^r/12, 22^v/15—16.

cînta vb. I ind. pr. 1 pl. кънтъмꙋ- 15^r/1, 5, 12, 16^v/8; кънтъмоѹ- 14^v/15; cj. pr. 3 sg. съ кънте 14^v/11; кънте 19^r/4; 1 pl. съ кънтъмь 17^r/10, 41^v/5; съ кънтъм[ь] 24^r/14; inf. а кънта 30^v/13—14, 34^v/2—3; ger. кънтъндь 15^r/13, 16^v/12—13, 18^r/12, 25^v/4, 31^v/2; кънтъндꙋ- 16^r/17; part. кънтать 17^r/16—17.

cîntare s. f. nom. ac. sg. кънтаре 14^v/17, 17^v/15, 30^r/11—12; кънтарѣ 41^v/4—5.

cîntec s. n. nom. ac. sg. кънтекь 31^v/2; кънтекꙋль 18^v/14, 19^r/4.

cît[1] adv. кътъ 38^r/7; кътꙋ- 1^r/7.

cît[2] pron. adj. nehot. m. pl. къци 22^v/11, 13; f. pl. къте 33^r/2.

cîte prep. v. **un.**

coastă s. f. nom. ac. pl. коастеле 4^r/14; кѡастеле 4^v/13.

codru s. m. g. d. pl. кодрилѡ̃ 15^r/8.

coperămînt v. **acoperămînt.**

coperi v. **acoperi.**

copie s. f. nom. ac. sg. копїе 3^v/12, 5^r/11, 6^v/19; кѡпїе 4^v/11; копїѫ 4^r/13.

Cozma n. pr. m. козма 5^v/19.

crede vb. III ind. pr. 1 sg. крезь 29^r/14, [к]резь 38^v/12; viit. 3 sg. ва крѣде 32^r/10.

credincios adj. s., 1. adj. m. nom. ac. sg. крединчось 28^r/7; крединчос 35^r/19; 2. s. m. nom. ac. pl. крединчоши 22^v/15, 23^v/5—6; крединчѡши 22^v/13—14; voc. крединчоши 21^v/15.

credință s. f. nom. ac. sg. крединцѫ 12^r/4, 19, 27^r/17, 34^r/11, 40^v/14; g. d. sg. крединцеи 35^v/13; pl. nom. ac. крединце 23^v/17.

creștin s. m. nom. ac. pl. крещинїи 6^v/15—16, 21^v/7—8; g. d. pl. крещинилѡ̃ 24^v/15, 28^r/15, 35^v/8.

cruce s. f. nom. ac. sg. крꙋче 4^v/2, 26^v/18, 29^r/11, 37^v/9, 38^r/12; кроѹче 3^v/3, 4^v/6, 25^v/9, 33^r/3; кроѹчѣ 5^r/14; loc. adv. крꙋче обрꙋзь 9^r/9; loc. verb. (să) facă cruce v. **face.**

cruție s. f. nom. ac. pl. крꙋцїи 10^r/11.

ctitor s. m. nom. ac. sg. ктїторꙋль 6^v/9.

cu prep. кꙋ 1^v/5, 2^r/14, 3^r/3, 13, 3^v/2, 4^r/17, 4^v/8, 5^r/10, 5^v/4, 7^r/4, 8^r/15, 20, 9^r/11, 12, 13, 11, 9^v/14, 10^v/1, 11^r/4, 11, 11^v/8, 12^r/4, 19, 12^v/11, 14, 13^r/9, 10, 10, 12, 13^v/15, 14^v/2, 15^v/6, 16^v/15, 16, 17^r/16, 17^v/15, 17, 19^r/7, 20^r/3, 7, 11, 21^r/5, 22^r/5, 22^v/7, 23^r/10, 24^r/3, 7, 25^r/4, 5, 25^v/6, 12, 26^r/10, 15, 26^v/19, 27^r/17, 27^v/8, 28^r/3, 28^v/4, 8, 9, 10, 15, 15, 29^r/2, 29^v/5, 15, 30^r/9, 30^v/4, 31^r/7, 18, 31^v/12, 15, 18, 32^r/1, 32^v/17, 33^r/18, 34^r/4, 10, 34^v/1, 8, 35^r/7, 10, 16, 19, 36^r/17, 36^v/2, 12, 13, 19, 19, 37^r/4, 10, 11, 37^v/14, 18, 38^r/5, 11, 18, 38^v/1, 39^r/9, 39^v/3, 12, 40^v/8, 13, 19,

41^r/6, 41^v/7, 42^v/3 ; к[ȣ] 39^r/16 ; [кȣ] 39^v/16, 41^r/6 ; коу 1^r/5, 1^v/16, 2^r/1, 2^v/11, 3^r/10, 4^v/5, 11, 12, 5^r/13, 7^v/2, 13^v/9, 14^r/17, 16^r/6, 17^r/17, 21^r/4, 21^v/17, 23^v/16, 24^r/1, 25^r/15, 25^v/19, 28^r/7, 30^r/10, 33^v/4, 35^v/18, 39^r/17, 40^r/5, 16, 40^v/9, 41^v/18, 42^r/9 ; loc. conj. ши кȣ 2^r/11, 2^v/2—3, 3^v/3, 4^v/7, 9^r/14—15, 10^r/7, 12^r/4, 4—5, 13^r/10, 11, 15^v/16, 17^v/3, 24^r/1, 26^r/10, 11, 27^r/17—18, 18, 30^v/5, 34^v/2, 39^r/9, 39^v/8 ; ши к[ȣ] 39^r/18 ; ши коу 6^r/19, 36^v/3, 40^r/6, 40^v/14 ; de cu searăș v. **seară.**

cuceri vb. IV refl. ind. pr. 1 pl. коучеримȣ не 35^r/6.

cuget s. n. nom. ac. sg. кȣџеть 28^v/15—16 ; коуџ[е]ть 35^r/10 ; кȣџетȣль 20^v/14—15 ; коуџетȣль 1^r/8 ; pl. nom. ac. коуџетеле 20^v/15, 25^r/2—3 ; g. d. pl. коуџетелѡ҃р 19^r/18.

cum adv. (uneori cu valoare de conj.) коумь 16^v/17, 29^r/5, 36^r/4, 8 ; коум 30^r/1 ; кȣмȣ 3^r/7 ; кȣмȣ- 39^r/8—9, 39^v/11 ; коумȣ 1^r/12—13 ; коумȣ- 19^v/18 ; 39^r/15 ; коумоу 16^r/6—7.

cumineca vb. I refl. ind. pr. 3 sg. коуминекѫ се 39^v/11—12 ; viit. 3 pl. ворь съ се коуминече 40^v/16—17 ; cj. pr. 3 sg. съ се коуминече 39^r/8, 15 ; с[ъ] с[е] коуминече 39^r/18 ; съ се кȣминече 39^v/9 ; inf. дѣ се кȣминекарѣ 41^r/3—4.

cumplită s. f. nom. ac. pl. кȣмплнтеле 15^r/6—7.

cumuș adv. коумȣшь 26^r/5.

cunună s. f. nom. ac. sg. коунȣнѫ 2^r/13.

curat adj. m. sg. коурать 35^r/10 ; коуратȣль 3^v/2 ; f. кȣратѫ 12^v/12, 13, 23^r/12, 27^r/1, 28^v/1 ; коуратѫ 5^r/7, 10^r/2, 13^v/19, 14^v/3 ; кȣрата 12^r/8.

curătoriu s. m. în comp. ѳнаинте коурѫторю 5^r/17.

curăța vb. I cj. pr. 2 sg. съ коурѫцещи 23^v/10 ; imper. 2 sg. кȣрѫцѣще 1^v/13—14, 9^v/3, 10^v/19, 25^r/1—2, 26^r/2 ; коурѫцѣще 3^r/18, 9^r/19—9^v/1, 10^r/2 ; refl. ind. pr. 1 sg. кȣрѫцескȣ мѫ 9^v/15.

curte s. f. nom. ac. pl. кȣрциле 12^r/12—13.

cuteza vb. I inf. а коутеза 35^v/18.

cuviință s. f. în com. дȣлче коувїинцѫ 22^r/18—22^v/1.

cuvioșa vb. I imper. 2 sg. коувиѡшаз[ѫ] 35^v/17.

cuvînt s. n. nom. ac. sg. коувѫнтȣль 5^r/3, 21^v/18 ; pl. nom. ac. кȣвинтеле 9^v/8 ; коувинтеле 33^r/9.

cuvînta vb. I v. **binecuvînta.**

D

da vb. I ind. pr. 1 sg. даȣ 39^r/2 ; 2 sg. дан 17^v/4 ; 1 pl. дъмь 42^r/6 ; pf. 3 sg. дѣде 32^v/1 ; pf. c. 2 sg. дат аи 9^v/17, 24^v/9, 32^r/9 ; cj. pr. 3 sg. съ дѣ 15^r/19, 20^r/3, 20^v/11, 40^v/18, 41^r/13 ; дѣ 38^v/3 ; 1 pl. съ дъмь 12^v/16, 28^v/7, 35^v/16, 42^r/2 ; imper. 2 sg. дь 14^r/15, 18^r/1, 23^v/13, 18, 34^v/1 ; дъ 10^r/6, 36^r/6 ; inf. а да 14^r/13 ; refl. ind. pr. 3 sg. дъ се 38^v/6—7 ; pf. 3 sg. дѣде се 32^r/15 ; cj. pr. съ се дѣ 37^r/13 ; дъмь Харь 30^v/7—8 ; [Х]арь дъмь 41^v/16 ; Харь дъмȣ- 22^v/17, 31^r/8, 12—13, 36^v/1 ; Харь [а] да 30^v/15 ; доулче Харь дъмȣ- 40^r/12 ; доулче Харь дѣде 32^r/17—18.

dacă conj. дѣка 17^r/5—6, 20^v/8, 21^r/2, 25^v/13, 40^v/6 ; д[ѣк]а 1^r/11.

Damian n. pr. m. дъмїань 5^v/19.

dar s. n. nom. ac. sg. дарȣль 34^v/18 ; дароуль 25^r/15 ; pl. nom. ac. дарȣре 8^v/4 ; 27^r/15, 27^v/12, 19, 33^r/13, 34^v/12 ; дароуре 27^v/4, 33^r/16, 34^r/7 ; дарȣреле 9^r/6, 17^v/3—4 ; дароуриле 8^v/13 ; g. d. дарȣрелѡ҃р 8^v/6.

dare s. f. în comp. дарѣ доу<л>че 42^v/8—9 ; доуле даре 40^r/10, 42^v/12.

dator adj. m. nom. ac. sg. даторю 1^r/4, 13^v/2 ; pl. датори 17^v/11.

David n. pr. m. g. d. (лȣ) давидь 18^v/14, 19^r/4—5.

dărui vb. IV ind. pr. 2 sg. дъ-рѣи 14r/11 ; pf. 2 sg. дърѹиши 31r/7 ; imper. 2 sg. дърѹѫщє 23v/15, 42v/5 ; дъроуѫщє 14r/17—18.

dăruire s. f. nom. ac. sg. дъ-рѹирѣ 42v/9.

dătător s. m. în comp. доулчє дътѫторю 8v/11—12, 40r/13—14 ; вїацѫ дътѫторю 10v/18.

de[1] prep. дє 1r/7, 8, 11, 2r/6, 10, 11, 4r/9, 5r/2, 19, 5v/4, 6r/10, 12, 13, 15, 15, 17, 18, 6v/3, 5, 7, 13, 7v/3, 6, 8r/4, 5, 8v/3, 9v/2, 3, 16, 19, 10r/5, 11, 10v/15, 11r/1, 18, 11v/6, 17, 19, 20, 12r/1, 3, 3, 7, 8, 9, 9, 10, 11, 12, 13, 17, 18, 19, 12v/1, 2, 3, 4, 6, 7, 14r/10, 10, 12, 17, 15v/12, 17r/7, 12, 13, 16, 17v/3, 18r/5, 21r/12, 13, 14, 14, 15, 15, 15, 16, 21v/2, 5, 6, 22r/8, 18, 22v/2, 12, 13, 15, 23r/2, 3, 7, 23v/5, 11, 24r/15, 24v/1, 9, 13, 25r/2, 11, 12, 25v/7, 9, 26r/18, 26v/9, 10, 27r/14, 16, 17, 27v/2, 7, 13, 13, 28r/4, 14, 29r/11, 30v/11, 31r/8, 8, 10, 11, 11, 13, 16, 17, 31v/2, 6, 11, 16, 32r/11, 12, 32v/7, 14, 33r/2, 7, 19, 34r/6, 7, 14, 18, 34v/16, 19, 35r/17, 35v/7, 12, 36r/10, 37v/2, 38r/15, 39v/7, 40r/1, 7, 10, 41v/4, 42r/13; [д]є 34v/10; [дє] 41v/17 ; de-a se cuminecarea v. **cumineca** ; de-a izbăvirea v. **izbăvi** ; de-a ținearea v. **ține** ; loc. adj. de-a dereapta v. **derept**[1] ; de-a stînga v. **stîng** ; de jos v. **jos** ; de-oameni-iubitoriu, de-oameni-iubitori v. **iubitor** ; de obiceai v. **obicei** ; de sus v. **sus** ; loc. adv. de acicia v. **acicia** ; de acmu v. **acmu** ; de-a dereapta v. **derept**[1] ; de afară v. **afară** ; de-a stînga v. **stîng** ; de cu seară v. **seară** ; de multe ori v. **mult** ; de pretutindinia v. **pretutindeni** ; de sus v. **sus** ; în chip de v. **chip** ; în veaci(i) de veac(i) v. **veac** ; loc. prep. de-a dereapta v. **derept**[1] ; de-a stînga v. **stîng** ; de supt v. **sub** ; mainte de v. **mainte** ; num. adv. de doauo ori v. **doi** ; de trei ori v. **trei** ; prep. comp. дє ла 8r/13, 10r/6, 19r/14, 21r/7, 11, 27v/8, 28r/6, 9, 12, 14, 29r/2—3, 18, 30r/12, 40v/17, 42v/11 ; дє прє 26v/18 ; fără de v. **fără**.

de[2] conj. дє 1r/3, 4v/6, 10r/15, 12r/14, 16r/15, 15, 20r/16, 17, 20v/3, 31v/13, 33r/8, 37r/10, д[є] 31v17; [д]є 40v/16.

de[3] pron. rel. дє 2v/17, 24v/11, 40v/16.

deaci(a) adv. дѣчїѫ 1r/17, 1v/14, 2r/5, 2v/7, 3r/8, 14, 18, 3v/1, 10, 17, 6r/9, 6v/4, 10, 7r/4, 13, 8r/18, 15r/18, 16v/9, 18r/18, 20v/12, 31v/12, 38r/9 ; дєчи 39r/14, 39v/16, 41v/11.

deasupra[1] adv. дєсѹпра 7v/13.

deasupra[2] prep. дєсоупра 3v/13.

deci v. **deaci(a)**.

deget s. n. nom. ac. sg. дѣџєть 26r/16 ; pl. nom. ac. дѣџєтє 11r/11 ; 15r/6, 38r/18.

dedesupt adv. дєдєсоупть 4v/9.

depreună adv. дєпрєѹнѫ 13r/12—13, 25v/14, 33v/19, 38r/10.

derept[1] adj. s. 1. adj. m. nom. ac. sg. дєрєпть 10r/3, 29v/3 ; дєрє̂пть 29v/4 ; f. дєрѣптѫ 1v/16, 22r/1, 31v/13 ; дєрѣ̂пта 2r/18, 2v/1 ; g. d. дєрѣптє 11r/11—12, 15v/6—7, 26r/16—17, 38r/17—18, 19 ; loc. adj. ѿнадєрѣпта 33r/5, дѣдєрѣпта 3v/18, 4r/14, 4r/10, 13r/16 ; loc. adv. дѣдєрѣ̂пта 2v/11 ; ла дєрѣ̂пта 2r/17 ; loc. prep. а дєрѣпта 29v/14 ; дѣдєрѣ̂пта 37v/6 ; ѿ дєрѣ̂пта 41r/13—14 ; 2. s. m. voc. sg. дєрєпть 30v/9, 13 ; pl. nom. ac. ӥдєрєѝцїи 6r/2 ; f. nom. ac. sg. дєрѣпта 3v/12, 4r/11, 16v/16.

derept[2] adv. derept-slăvesc v. **slăvi**.

derept[3] conj. în conj. comp. дєрєпть съ 4r/8.

derept[4] prep. дєрєпть 4v/4, 18r/3, 20r/2, 21v/7, 29v/6, 7, 11, 32r/4—5, 14—15, 15, 34r/5, 40v/2 ; дєрє̂пть 5r/7—8, 6r/5, 6v/2—3, 8v/17 ; дє[р]є̂пть 32r/15.

derepta vb. I cj. pr. 3 sg. съ дєрєптѣзє 11^r/19 ; imper. 2 sg. дєрєптѣзѫ 36^v/11, 40^r/17 ; refl. cj. pr. 2 sg. съ дєрєптєзи тє 9^v/7.

dereptate s. f. nom. ac. sg. дєрєптатє 3^r/12, 10^v/3 ; g. d. sg. дєрєптѫцїєи 10^r/13 ; 41^v/9.

dereptătoriu adj. m. nom. ac. sg. дєрє̑птѫторю 28^r/7—8 ; дєрєптѫторю 35^v/1.

desăvîrşi vb. IV pas. ind. pr. 3 sg. ѥстє дєсфръшитѫ 42^v/9—10.

deschide vb. III imper. 2 sg. дєшкидє 10^r/14 ; 11^r/6, 11^v/10 ; refl. impf. 3 sg. ноу шь дєшкидѣ 4^r/4—5.

descoperi vb. IV cj. pr. 3 sg. съ дєскоаперє 21^v/18—22^r/1 ; imper. 2 sg. дєскоапєри 19^r/19.

desface vb. III cj. pr. 3 sg. съ дєсфакѫ 21^v/13.

desluji vb. IV ger. дєслоужиндь 15^v/15—16.

despre prep. дєспрє 30^r/14 ; д[є]спрє 37^r/8.

despuietoriu s. m. nom. ac. sg. дєспоєторюль 24^v/9—10 ; g. d. дєспоєторюлꙋи 10^r/8 ; voc. дєспꙋєторю 35^r/5 ; дєспоєтѡрю 40^r/12 ; дєспꙋєтоарє 8^r/1, 8, 11^v/2, 26^r/3—4, 37^r/15—16, 38^r/3 ; дєспоуєтоарє 16^r/4, 16^v/18, 33^v/6 ; дєспоуєтѡарє 33^v/12—13 ; дєспоєтоарє 11^r/18, 15^v/9, 18^v/5, 19^r/9, 19^v/16—17, 27^r/6, 35^v/17—18, 36^v/5—6, 10.

despuietoare s. f. voc. sg. дєспꙋєтоарѣ 12^v/12—13, 28^v/2.

destoinic adj. s. 1. adj. m. nom. ac. sg. дєстоиникь 24^r/15 ; pl. nom. ac. дєстоиничи 23^r/5, 8, 24^r/4, 25^r/3, 27^v/11 ; 2. s. m. voc. sg. дєстоиникь 30^v/8—9, 13.

destul adv. дєстꙋль 38^r/7.

deştinge vb. III ind. pr. 3 sg. дєшинџє 2^v/16, 42^v/10—11 ; impf. 3 sg. дєшинџѣ 2^v/17 ; pf. 2 sg. дєшинсєши 38^v/13—14.

diacon s. m. nom. ac. sg. дїаконь 20^v/9 ; дїакѡнь 5^v/9, 20^v/4 ; дїаконꙋ 30^v/9 ; дїаконꙋль 1^v/15, 4^r/9, 12, 4^v/16, 6^v/18, 7^r/14, 7^v/9, 13—14, 19, 8^r/6—7, 8^v/3, 9^r/7, 11^r/8, 9, 11^v/1—2, 11^v/4—5, 11, 15, 13^r/13, 13^v/2, 18, 14^v/8, 15^r/16, 15^v/3—4, 16^r/18, 16^v/15, 17^r/11, 18^v/4, 11, 12—13, 14—15, 17, 19^r/3, 6—7, 20^r/8, 20^v/1, 10, 21^r/12, 22^v/11, 23^r/16, 24^r/5, 25^v/4—5, 26^r/14, 27^r/1—2, 5, 9, 28^r/2, 30^r/7—8, 12, 31^v/10, 32^v/6, 17, 33^r/17, 37^r/3, 16, 37^v/5, 13—14, 20, 38^r/5, 9, 10—11, 13, 38^v/8, 39^v/5, 40^r/1, 40^v/5—6, 9, 17, 41^r/4, 41^v/12, 42^r/9, 11 ; дiаконꙋль 18^v/1 ; дїаконꙋл[ь] 25^v/11, 34^v/8 ; дїаконꙋ[ль] 1^r/15, 20^v/13—14; дїак[онꙋль] 35^r/14; [дїа]конꙋл[ь] 36^r/15; [дїакон]ꙋль 38^r/20 ; [дїаконꙋ]ль 33^v/17 ; дїаконль 11^r/17 ; дїакѡнꙋль 26^v/3—4, 28^v/14 ; диакѡнꙋль 18^v/18—19 ; дїаконоуль 4^r/18, 17^r/6—7, 25^v/18—19, 29^r/9 ; дїакѡноуль 14^r/18, 16^r/3, 13, 21^v/13-14, 23^v/3-4, 26^v/10, 33^v/3-4, 10—11, 11—12, 40^r/3 ; g. d. дїаконꙋлꙋи 26^r/9, 26^v/16, 38^v/7, 39^v/10, 40^v/15 ; [дїаконꙋлꙋи?] 38^r/20 ; диаконꙋлꙋи 41^r/14 ; дїа[ко]нꙋлꙋи 26^r/5 ; дїаконꙋлоуи 15^r/19 ; voc. дїаконє 39^v/5 ; nom. ac. pl. дїаконїи 6^v/1.

diaconstvă s. f. nom. ac. pl. дїаконсвєлє 11^v/16 ; дїакнсвєлє 1^r/2.

Dimitrie n. pr. m. димитрїє 5^v/11.

din prep. деꙟ 1^v/3, 3^v/1, 4^r/16, 4^v/12, 17, 5^v/6, 7^r/7, 14^v/15, 15^r/1, 5, 12, 16^v/8, 17^r/17, 19, 17^v/13, 18^r/6, 20^v/1, 14, 15, 23^r/12, 26^v/15, 29^v/1, 3, 8, 9, 9, 31^r/3, 14, 36^v/4, 6, 37^r/7, 38^v/14, 15 ; [д]єꙟ 39^r/19 ; <деꙟ> 29^v/11 ; den-a stinga v. sting ; den jos v. jos.

dinafară adv. деꙟафарѫ 17^r/10—11 ; 40^v/12.

dinainte adv. деꙟаинтє 20^r/17 ; маи деꙟаинтє 39^r/14 ; маи дїнаинтє 3^r/8.

dinaintea prep. în loc. prep. маи деꙟаинтѣ 22^r/8—9.

dindărătul prep. деꙟдърѫтоуль 20^r/15—16.

dinioară adv. [д]инноарѫ 29r/19—29v/1; loc. adv. ничи динноарѫ 37v/13.

dinlăuntru adv. де-ꙟлъȣнтрȣ 28v/19.

dinlăuntrul prep. де-ꙟлъȣнтрȣль 20v/5.

dintîi nr. ord. де-ꙟтъю 13r/2.

dintru prep. де-ꙟнтрȣ 15v/13—14; де-ꙟтрѫнсь 32v/13; де-ꙟтраль 33r/7.

dobîndă s. f. nom. ac. sg. добѫнда 35r/12—13.

doi nr. card. дои 14r/11; доа(ѡ) 38r/16; nr. ord. аль доилѣ 8r/2; а доа 5r/3, 13v/8, 33r/5; а дѡа 23v/6; nr. adv. де доаѡ ори 11r/5.

domn s. m. nom. ac. sg. домнь 14v/5, 15r/2, 29v/18; до[м]нь 30v/17; дом[нь] 35v/19; дѻнь 24v/14, 34v/7, 36v/9; домнȣль 2r/9, 7v/5, 8v/7, 19v/9—10, 25r/18, 26r/7, 19, 26v/12, 27r/7—8, 28r/12, 29v/17—18, 31v/4—5; домнȣль 14r/5; [домнȣль?] 42v/19; дѡмнȣль 28r/6, 14—15; дѡмноꙋль 22r/15; дѻнȣль 8v/9, 11r/15, 11v/3—4, 16, 13r/3, 14r/7, 20r/5, 21r/17, 21v/15, 28r/9—10, 37r/7; дѻноꙋль 7v/16—17; дѡнȣль 13r/19—13v/1; g. d. домнȣлȣи 12v/8—9, 16, 13v/7, 15v/4, 18v/3—4, 26v/12, 27r/19, 27v/2—3, 28v/6—7, 30v/1, 2, 34v/10, 35r/1, 35v/2, 5, 7, 16, 38v/5, 13, домнȣлоꙋи 12v/6, 39v/13, 40v/13—14, 42r/2; домнȣлоȣи 14v/12; домноꙋлȣи 8v/4—5; дѡмнȣлоꙋи 7r/17, 31v/8—9; дѻнȣлȣи 3v/15, 4r/10, 7v/9—10, 14, 19, 8r/7, 11r/3, 12—13, 12r/1, 2, 10, 16, 20, 12v/3, 14r/19, 14v/13, 22r/6, 27r/14, 15, 18—19/ 30v/8, 34v/12, 35r/18, 36r/16, 37v/11, 38v/18, 42r/11, 42v/16; дѻмнȣлȣи 10r/17, 11v/18, 12r/6; дѡнȣлȣи 12r/13; voc. доамне 1v/2, 13, 2v/2, 3r/11, 17, 6r/6, 6v/4, 17, 7r/1, 7v/4—5, 8r/11, 15, 8v/7, 9r/17, 10r/3, 11, 11—12, 13, 19, 11r/5, 13, 11v/9, 12, 12v/10—11, 13r/3, 7, 13v/10, 14v/2, 15v/9, 17r/14, 17v/13, 18r/14, 20v/16, 17, 21r/5, 22r/5, 10, 22v/17, 23r/4, 23v/15—16, 24r/6—7, 24v/11, 26r/2, 27v/5, 28r/3, 29r/2, 30r/15—16, 34r/1, 8, 12, 35r/16, 37r/6, 38v/12, 39r/3—4, 6, 41r/2, 11, 41r/5, 8, 42r/15; доам[не] 42r/17; [доам]не 34r/15; дѡамне 5r/8, 16r/10, 19r/16; [д]ѡамне 2r/18; домнȣль 18r/7, 34v/13—14; дѻнȣль 29r/3; g. d. pl. домнилѡ҇ 26v/8.

dos s. n. nom. ac. sg. досȣль 4r/17, 4v/8.

drac s. m. nom. ac. sg. дракȣль 21v/1; pl. драчїи 2v/2.

dragoste s. f. nom. ac. sg. драгосте 24r/1—2; драгостѣ 30v/2.

duce vb. III imper. 2 sg. дȣ 27v/10; neg. нȣ дȣче 36r/9; refl. cj. pr. 3 sg. съ се дȣкѫ 20r/9; съ се доꙋкѫ 25v/17.

duh s. n. nom. ac. sg. доꙋхь 24r/11; дх҃ь 7v/9, 9r/4, 10r/3, 17, 11r/14, 12v/19, 14r/3, 14v/7, 15v/19, 17r/4, 18r/9, 19v/12, 21v/11, 22v/9, 23v/2, 25r/4, 25v/2, 28r/11, 17, 30r/4, 33r/15, 34r/7, 34v/5, 18, 35v/14, 37r/2, 42v/14; [д]х҃ь 37v/19; дх҃ȣ 36r/13; доꙋхȣль 42r/7; дх҃ȣль 9r/15, 10r/5, 7, 27r/3, 27v/18, 29v/9, 17, 30v/5, 31r/2, 9, 33r/12, 35r/12, 38v/15; дх҃оꙋль 32r/5; g. d. дх҃ȣлȣи 23r/10, 38r/8.

dulce adj. s. 1. adj. m. nom. ac. sg. доꙋлче 13r/7—8; дȣлче 26v/17—18; дȣлчеле 25v/1, 28v/10; доꙋлчеле 8r/17, 37r/1; în comp. оунȣ[ль] доꙋлчелȣи 24v/18; dulce-ascul[t]ă[t]oriul v. **ascultător**; dulce-cinstiţi, dulci-cinstiţi v. **cinstit**; dulci-cinstitori v. **cinstitor**; dulce-cuviinţă v. **cuviinţă**; dulce-har-dămu-, dulce-har-doade v. **da**; darea-du‹l›ce, dulce-dare v. **dare**; dulce-dătătoriu v. **dătător**, dulce-frîmseaţe, dulce-frîmseaţea v. **frîmseţe**; dulce-smerenie v. **smerenie**; dulce-tocmeale v. **tocmeală**; dulce-vestind v. **vesti**; dulce-vestitoriul v. **vestitor**; să fie dulci-luate v. **lua**; 2. s. m. nom. ac. sg. доꙋлче 8v/15, 14v/4, 36v/11; voc. доꙋлче 23v/8; дȣлче 11r/2.

dulceață s. f. nom. ac. sg. дѹлчѣцѫ 12v/11, 20r/7, 24r/7, 27v/15; доулчѣцѫ 14v/2, 15v/17, 22r/5, 28r/4, 35r/16; дѹлчѣца 2v/15, 17v/15—16; доулчѣца 7v/8, 30v/1, 34r/6, 34v/17, 36v/17; g. d. дѹлчецїєи 23r/16; доулчецїєи 27v/18; доулчецниєи25r/5; доулчецнєи 24r/16—17; g. d. pl. доулчецилѡр 10v/17—18.

dumnezeie adj. f. g. d. sg. дѹмнезеие<и> 8v/19.

dumnezeiesc adj. f. nom. ac. sg. доумнезеѩскѫ 1r/1; доумнезеѣскѫ 41v/13; дѹмнезеяска 7v/1; доумнезеѩска 1r/4, 13v/15—16, 19r/17, 42v/3.

Dumnezeu n. pr. m. nom. ac. дѹмнезеѹ 6r/16, 9r/12, 10r/18—19, 12r/11; дѹмнезѹ 11v/4; доумнезеѹ 2v/14, 3r/2, 3r/15—16, 5v/13, 8r/17, 8v/1, 10, 11r/19—11v/1, 18r/4, 20r/1, 5—6, 21v/9—10, 16, 22v/14, 17, 23v/4—5, 26v/1, 12, 27r/8, 27v/5, 29r/14, 29v/3, 4, 30v/7, 38v/5; дѹмнезеѹль 22r/15; доумнезеѹль 2r/3—4, 3v/7—8, 13r/10, 15v/9—10, 17r/2, 21r/5, 17, 22r/10, 24v/11, 39v/13, 41r/19; g. d. (лѹ) дѹмнезеѹ 12r/5, 28v/2—3, 40r/3—4; (лѹ, лоу) доумнезеѹ 4v/3, 5r/6, 5v/3—4, 6r/17, 14v/14, 19, 15r/4, 11, 16v/7, 29r/19; (лѹ) доунезеѹ 6r/2—3.

după prep. дѹпѫ 27r/12, 27v/3—4, 29v/13; доупѫ 7r/2, 9r/17, 18, 13r/7, 18v/10, 19r/1, 20v/19, 21r/8, 32v/12, 34r/1, 36v/12, 40v/15; după aceaia v. acel[a]; după cînd v. cînd.

dveră s. f. nom. ac. pl. двере 17r/7, 20r/12, 26v/2; двери 20v/11.

E

e conj. є 1r/11, 18, 2r/2, 4r/9, 13, 5r/3, 6v/6, 9r/11, 11r/8, 16r/15, 18v/6, 19v/19, 20r/15, 25v/13, 31v/1, 17, 33v/13, 38r/4, 20, 41r/3, 6, 42r/3.

ea pron. pers. f. nom. ac. ѩ 1r/2, 3r/9, 5r/11, 27r/19, 32r/13, 38r/5; ac. прѣ [pr-ea] 28v/7; ac. ѡ 3r/9, 3v/12, 5r/11, 6r/7, 7v/11, 10v/10, 15r/9, 19, 16r/15, 27v/10, 28v/7, 31v/10, 11, 11, 14, 32r/8, 32v/1, 35v/16, 37v/8, 38r/15, 16, 18, 40v/7, 7, 41r/13, 42r/2; о 32v/1; g. d. єи 5r/8; єи 10v/10.

eftenșug s. n. nom. ac. sg. єфтєншѹгѹль 13r/11—12, 23r/2; pl. єфтєншѹгѹреле 9r/19, 21r/9.

Eftimie n. pr. m. єѵѳимїє 5v/14—15.

egumen s. m. g. d. sg. игоумєнѹлѹи 6r/18.

ei pron. pers. m. nom. ac. єи 22r/18, 22v/3, 5, 34v/14, 36r/17; єи 10v/13, 21v/17, 17, 22r/2; ac. -и 6v/2, 25r/17; g. d. лѡрь 6r/5, 23v/18; [лѡрь] 40v/18; -1v/19; лѡ̃ 12r/13, 12v/6, 21r/16, 18, 1v/1, 22r/1, 17, 28v/5, 34r/14, 35v/14.

el pron. pers. m. nom. ac. єль 1v/13, 2r/2, 2v/13, 3r/1, 17, 4r/17, 4v/1, 10, 20r/1, 9, 32r/10, 34r/9 єль 11r/14, 15r/9, 17r/1, 28v/9, 29r/10, 30r/15, 37r/18, 39r/11, 15, 39v/1, 9, 18, 40v/19; є[л]ь 36v/19; аль 39v/7; ac. -ль 2r/15, 2v/10, 13, 4r/12, 16, 4v/5, 10, 6v/11, 16r/7, 17v/4, 26r/4, 8, 27r/1, 1, 30r/18, 40v/9; g. d. лѹи 2v/18, 4r/5, 11v/4, 13r/5, 15r/8, 8, 19r/9, 20r/5, 13, 25v/12, 27r/8, 29v/16, 37v/14, 39v/15; лоуи 4r/4, 7, 8, 16, 4v/13, 14v/17, 18, 15r/6, 10, 16v/10, 19v/15, 26v/1, 31v/6, 36v/12, 38v/3, 41r/15; лоун 4v/16; d. -и 1r/7, 6r/4, 12, 17, 8v/7, 13r/3, 19v/18, 20r/14, 21r/14, 26r/14, 39r/9, 15, 39v/11.

ele pron. pers. f. nom. ac. ѩле 8v/17, 34r/11; [ѩ]ле 12r/20; ac. ле 2r/16, 6r/9, 9r/15, 19v/4; -ле 8r/10, 8v/14, 16r/18, 25r/17.

eluș pron. refl. m. nom. ac. sg. єлѹшь 26r/1, 41r/18—19; [єл]ѹшь 24r/13—14; єлѹши 11v/9; pl. nom. ac. єнишь 1v/1, 25v/15—16; єнишь 33v/2.

episcop s. m. nom. ac. sg. єпископꙋль 12^r/7 ; єпископоуль 6^r/12 ; pl. єпископїи 21^v/5.

episcopie s. f. nom. ac. sg. єпископїѫ 6^r/11.

eu pron. pers. nom. єꙋ 9^v/4 ; єꙋ 38^v/16 ; d. мїє 39^r/5 ; -ми 2^r/13, 7^r/3, 10^r/6, 14, 11^r/5, 11^v/10, 34^r/3 ; -мї- 9^v/14 ; ac. мине 10^r/3, 5, 6, 11^r/18 ; мѫ 1^v/3, 2^r/10, 3^r/3, 18, 38^v/18 ; -мѫ 1^v/14, 2^r/12, 14, 2^v/5, 6, 6, 3^r/6, 18, 9^r/17, 9^v/2, 3, 11, 14, 15, 10^r/8, 11^v/2, 26^r/2, 27^r/6, 39^r/3 ; -мѫ- 2^v/6, 9^v/15, 16.

evanghelie s. f. nom. ac. sg. євангелїє 11^r/7—8 ; євангелїє 15^r/18—19, 16^r/14, 16^v/3, 19^r/14 ; єѵ͠лїє 16^v/12, 19^v/1, 20^v/1, 2, 12 ; євангелїѫ 20^v/8 ; єѵ͠лїѫ 20^r/11, 22^r/1 ; g. d. єѵ͠лїєи 20^r/4.

evanghelist s. m. g. d. sg. євангелистꙋлꙋи 19^v/19.

F

face vb. III pf. 1 sg. фечю 9/7 ; 3 sg. фѣче 9^v/11, 15^r/9 ; 3 pl. фѣчерѫ 2^v/5, 15^r/10 ; viit. 3 sg. ва фаче 1^r/12, cj. pr. 3 sg. съ факѫ 3^r/15, 13^r/13, 13^v/2, 5, 14^v/9, 18^r/16, 24^r/13, 26^r/13, 31^v/18, 38^r/13 ; [съ факѫ] 1^v/11 ; факѫ 38^v/1 ; съ нꙋ факѫ 4^v/9 ; 3 pl. съ факѫ 1^r/15, 15^r/17 ; съ фа͠кѫ 15^v/1 ; imper. 2 sg. фь 13^r/9, 15^v/13, 23^r/5, 8, 25^r/3, 27^v/11, 33^v/9 ; inf. а фаче 11^r/12 ; ger. фъкъндь 31^r/5 ; part. нефъкꙋть 29^v/5 ; pas. ind. pr. 3 pl. фъкꙋте сънть 29^v/6 ; loc. verb. съ факѫ крꙋче 16^r/7—8 ; факѫ крꙋче 37^v/17 ; съ факѫ ѿпꙋсть 9^r/6—7 ; кале фь 36^v/14 ; а фаче к[е]маре 33^r/15; вїи фаче 29^v/18.

fată s. f. nom. ac. sg. фатѫ 5^r/7, 12^v/13, 29^v/10.

faţă s. f. nom. ac. sg. ф[а]цѫ 39^v/19 ; фаца 9^v/19, 10^r/5, 14^v/16—17, 25^r/11.

făcătoriu s. m. nom. ac. sg. фъкѫторюль 29^r/15 ; comp. вїацѫ фъкѫторю 28^v/11, 37^r/1 ; вїацѫ фъкѫтѡрюлꙋ- 25^v/2 ; вїацѫ фъкѫтѡаре 5^r/14 ; вїацѫ фъкѫтоаре 41^v/15 ; чюде фъкѫтори 5^v/18—19 ; кале фъкѫторїи 12^v/4, 34^r/12—13 ; ка[ле] [фъ]кѫторїи 36^v/13.

făgădui vb. IV ind. pf. 2 sg. фъгѫдꙋиши 14^r/13.

fără prep. фърѫ 4^r/4, 5^r/15, 6^r/1, 7^r/4, 9^v/12, 17^v/17, 18^r/14—15, 23^r/7, 11, 24^v/8, 28^r/5, 16, 30^r/16—17, 33^r/10, 35^r/18, 35^v/9, 41^v/18 ; фърѫ де 1^v/7, 3^v/4, 25^r/19, 34^r/4, 40^r/16, 41^v/14; fără-leage, fără-legile v. **lege**; fără-legiuitorii v. **legiuitor** ; fără-măsură v. **măsură**.

fărimă s. f. nom. ac. sg. фърѫмѫ 6^r/7, 6^v/6, 17—18, 40^r/7 ; pl. фърѫме 7^r/7 ; фърѫмеле 7^r/11.

fecioară s. f. nom. ac. sg. ф[ечѡ]арѫ 28^v/3—4.

fecior s. m. nom. ac. sg. фечѡрꙋль 7^v/13, 25^r/12.

feri vb. IV cj. pr. 1 pl. съ ферй 24^r/9 ; imper. ферѣще 8^v/18, 12^v/10, 13^v/13, 14^v/1, 22^r/4, 23^r/17—18, 24^r/6, 28^r/3, 35^r/15—16, 42^v/1.

ferica vb. I imper. 2 sg. феричѣзѫ 10^r/19.

fericat adj. m. nom. ac. sg. ферикать 6^v/8—9 ; f. ферикатѫ 6^v/7 ; фериката 19^v/2—3 ; f. nom. ac. pl.ферикате 32^r/1.

feritoriu s. m. nom. ac. sg. ферїторю 28^r/8, 35^v/1.

fi vb. IV ind. pr. 1 sg. сънть 9^v/10 ; съ[нть] 38^v/16 ; 2 sg. єщи 14^v/5, 17^r/1—2, 18^r/7, 18^v/6, 19^v/8, 21^v/10, 24^v/7, 14, 16, 25^r/15—16, 27^v/6, 28^v/10, 30^v/17, 32^r/3, 6, 36^r/2, 36^v/19, 38^v/12—13, 42^r/5 ; єщи 6^r/3, 24^v/14, 36^v/15 ; 3 sg. ѫсте 6^r/4, 13^v/2, 14^r/2, 17^v/1, 26^v/5, 29^r/10, 32^v/4, 13, 40^r/2, 42^v/10 ; ноу ѫсте 29^v/16—17 ;

ѩсте 1r/5, 1v/8, 4v/15, 8r/9, 13r/4, 15r/9, 20v/4, 21r/16, 36r/11—12, 42v/9; ѥ 1r/13, 1v/5, 3r/7, 5r/9, 5v/6, 6r/13, 7v/1, 11r/12, 14r/1, 15r/2, 19r/9, 27r/11; нѥ 39v/2, 17; -и 6r/11; -сь 8v/3, 27r/15, 27v/19, 33r/13, 34r/7, 2 pl. сънтеци 22v/11; 3 pl. сънть 7r/10, 8v/6, 9v/5, 10, 12r/8, 15r/8, 17r/10, 29r/5—6, 29v/6, 40v/16; нꙋ сънть 41r/3; impf. 2 sg. ераи 9r/14; 3 sg. ера 7v/13; ѥра 32r/14; 3 pl. ера 32r/12; pf. 2 sg. фоусеши 24v/6; 3 sg. фоу 29v/10; 3 pl. фꙋрѫ 33r/2—3; pf.c. 3 pl. фост-аꙋ 31r/12; viit. 3 sg. ва фи 1r/7, 4v/7, 16r/15, 15, 19v/18, 22v/1, 31v/13, 39r/9, 15, 39v/11, 40r/2; [н]ꙋ ва фи 31v/17; ва съ фїе 14r/17, 30r/7, 31r/7; cj. pr. 2 sg. съ фїи 23r/15; 3 sg. съ фїе 1r/5, 34v/6, 38r/7, 40r/9, 41r/7; съ ноу фїе 39r/4—5; фїе 36r/4, 42v/16; 1 pl. съ фїм 25r/13; 3 pl. съ фїе 27v/16; фїе 30v/4; inf. а фи 15v/15, 23r/5, 24r/5; ger. фїиндь 30v/19, 41r/15.

fiecare pron. nehot. f. sg. фїешкарѣ 4r/9.

fire s. f. nom. ac. sg. фире 24v/9, 28v/18, 31r/3, 36v/5; фирѣ 17v/1.

fiu s. m. nom. ac. sg. фїю 31r/9, 32r/5; фию 31r/2; фїюль 9r/3, 11v/13—14, 12v/19, 14r/3, 14v/6—7, 15v/19, 17r/3, 18r/9, 19v/11, 20r/5, 21v/11, 22r/15, 22v/9, 23v/1—2, 24r/11, 28v/17, 29v/19, 32r/9, 34v/4—5, 38v/13, 42r/6, 42v/14; фиюль 28v/9; фїюл[ь] 29r/18—19; [фї]юль 36r/13, фїюл[ь] 36v/18; voc. фїюль 14v/14, 18—19, 15r/4,11, 16v/7, 38v/18.

folos s. n. nom. ac. sg. фолѡс 14r/14—15; pl. фолосꙋреле 35v/6; фолосꙋ[р]еле 28r/13.

folosi vb. IV imper. 2 sg. фолосѣще 12v/9, 13v/18, 14r/19, 22r/4, 23r/17, 24r/5, 28r/2, 35r/15, 41v/17.

frate s. m. nom. ac. pl. фрацїи 6r/18, 6v/1, 16, 21v/6—7.

frică s. f. nom. ac. sg. фрикѫ 19v/3, 24r/1, 26r/10, 30r/9, 39r/9, 40r/6; фрика 12r/5, 27r/18, 40r/18, 40v/13.

frîmsețat adj. in comp. маре фръмсецать 9r/2, 22v/8, 34v/3—4.

frîmsețe s. f. nom. ac. sg. фрѫмсѣце 2r/14; фрьмсѣце 7v/17—18; фрълисѣцѣ 32r/7; in comp. дꙋлче фрълисѣце 13v/14; дꙋлче фрълисѣцѣ 42v/2.

frînge vb. III ind. pr. 1 pl. фрънџем 37v/11; pf. 3 sg. фрьмсе 2v/2, 32v/1; cj. pr. 3 sg. фрънгѫ 37v/7; ger. фрънгѫндь 37v/10; refl. ind. pr. 3 sg. фрънџе се 37v/10; pf. 3 sg. фрълисе се 32v/5.

frînt adj. m. nom. ac. sg. фрълить 10r/17—18; f. фрълитѫ 10r/18.

G

gătat adj. f. nom. ac. sg. гътать 41r/8.

Gheorghe n. pr. m. геѡргїе 5v/10—11.

ginere s. m. g. d. sg. џинере 2r/12.

glas s. n. nom. ac. sg. гласъ 4r/4; pl. гласꙋри 17r/16.

goni vb. IV imper. 2 sg. гонѣще 8r/12—13.

grai s. n. nom. ac. sg. граи 20r/3.

grăi vb. IV ind. pr. 1 sg. гръеск 4r/6; 1 pl. грънмь 32r/3; impf. 3 sg. гръе 32v/12; pf. c. 3 pl. аꙋ гръить 30r/1—2; viit. 1 pl. врем гръи 21r/2; cj. pr. 3 sg. съ грѫѩскѫ 1v/12—13, 18, 2v/4, 13—14, 3r/1—2, 7, 9—10, 17, 5r/4, 11r/12, 16r/2, 16v/13, 14; съ гр[ѫѩ]скѫ 2r/17—18; съ гръѩскѫ 3v/6, 4v/11, 5r/13, 6v/4, 19, 10v/14, 16v/3, 17r/9, 18v/2, 20v/8—9, 26r/3, 39v/10, 40v/11; грѫѩскѫ 2r/2 3, 3v/14, 11r/14, 16r/8; гръѩскѫ 4r/1, 10, 12, 4v/2, 6r/10, 6v/13, 7r/15, 7v/12, 16, 8r/3—4, 10—11, 20, 11v/8—9, 13v/6, 15v/7, 17r/1, 18r/13, 18, 19r/2, 19v/16, 20r/1, 21r/2—3, 26r/6, 26v/7, 10—11, 17, 27r/2—3, 12, 29r/2, 30r/15, 32v/10,

33^v/5, 8, 15, 19, 37^v/4, 9, 15, 38^r/2, 19, 38^v/3, 40^r/9—10, 41^r/1, 10, 18, 41^v/12; [гр]ъѧскѫ 6^v/7; гр[ъ]ѧскѫ 37^v/18—19; гръѧслѫ 19^r/8; гръѫѧскѫ 4^r/15; 1 pl. съ гръндм 30^r/12—13; съ гръй 19^r/6; 3 pl. съ грѫѧ[ск]ѫ 1^r/18; inf. а гръи 36^r/1; ger. грънндь 9^r/9, 17^r/12, 25^v/15, 16—17, 31^v/3, 42^r/3; гръин[д]ь 26^r/18—19.

grăit adj. f. nom. ac. sg. гръитѫ 19^r/13.

greșeală s. f. nom. ac. sg. грєшалѫ 28^r/5—6, 35^r/18; pl. грєшалє 23^r/3; грєш[а]лє 41^v/18—19; грєшалєлє 7^r/3, 9^v/3, 4—5, 19, 17^v/16, 34^r/4, 36^r/7; g. d. pl. грєшалєлѡ҃ 35^r/11.

greși vb. IV ind. pf. 1 sg. грєшїю 9^v/6.

greșit s. m. nom. ac. sg. грєшитȣль 26^r/2; грєшитоуль 17^v/6—7; pl. грєшицїи 17^v/14, 25^r/14, 38^v/16; [грє]шицїи 24^v/19; g. d. pl. грєшицилѡ҃ 27^v/9, 36^r/8.

Grigore n. pr. m. григорїє 5^v/3.

groapă s. f. nom. ac. sg. гроапѫ 33^r/3.

gură s. f. nom. ac. sg. роугѫ 34^v/1.

H

har s. n. in comp. dăm-har, har-dăm, har-dămu-, har- [a] da, dulce-har-dămu-, dulce-har-deade v. da.

heruvic s. m. nom. ac. sg. Хєрȣвикȣль 25^v/4, 15; Хєроувикȣль 24^r/14.

heruvim s. m. nom. ac. pl. Хєрȣвими 24^v/13, 31^r/17; Хєрȣвїми 17^r/17.

hiclenșug s. n. nom. ac. sg. Хикленшȣгь 9^v/6.

hitlean adj. s. 1. adj. f. nom. ac. pl. Хитлѣне 25^r/3; 2. s. m. nom. ac. sg. Хитлѣнȣль 36^r/10.

hitlenie s. f. nom. ac. sg. Хитлєнїє 1^r/8—9.

hram s. n. nom. ac. sg. Храмь 6^v/9.

Hristos n. pr. m. nom. ac. Христось 28^v/6, 35^v/12; Х҃с 3^v/16, 6^r/13, 8^v/10, 12^r/9, 16^v/6, 20^r/6, 22^r/16, 29^r/18, 30^v/2, 34^v/8, 38^v/6, 13, 39^v/14, 40^r/1; g. d. Хрістосȣлоуи 33^v/17; Христѡсоул<ȣ>и 33^v/10; (лȣ, лоу) Х҃с 12^v/16, 28^r/19, 35^v/16, 41^v/16, 42^r/2; voc. Христоасє 7^v/4, 9^r/14, 19^v/9, 37^r/6; Хрїстоасє 8^r/5, 25^r/17; Hristos-iubitoriu v. iubitor.

I

iad s. n. nom. ac. sg. ꙗдь 9^r/11—12.

iară[1] adv. ꙗрѫ 11^v/1, 13^v/4, 6, 7, 14^r/18, 18, 18^v/4, 22^v/1, 14, 14, 23^v/4, 4, 7, 27^r/5, 29^v/15, 31^r/4, 33^r/9, 34^v/9, 37^v/1; ꙗр[ѫ] 33^v/11; арѫ 34^v/9.

iară[2] conj. ꙗрѫ 2^v/10, 3^v/12, 4^r/2, 7, 9^r/12, 18^v/12, 20^r/17, 20^v/3, 33^v/15, 37^v/16.

iată interj. ꙗтѫ 9^v/9, 11.

icoană s. f. g. d. pl. икоанє 13^r/17.

ierta vb. I ind. pr. 1 pl. єртъмь 36^r/8; imper. 2 sg. ꙗртѫ 20^r/19, 20^v/7, 36^r/7, 41^v/12; ꙗ̓ртѫ 7^r/3, 16^v/4, 17^v/16, 34^r/3; refl. cj. pr. 3 sg. съ сє ѧ̓ртє 30^r/4—5.

iertare s. f. nom. ac. sg. єртарє 35^r/11.

iertăciune s. f. nom. ac. sg. єртѫчюнє 38^r/14; єртѫчюнє 38^v/2.

Ierusalim n. pr. m. g. d. ıерлимȣлѹи 10v/2.

ieși vb. IV ind. pf. 3 sg. ешн 4v/14 ; cj. pr. 3 sg. съ ѫсѫ 11v/6, 16r/18, 20r/12, 42r/10 ; съ ıасѫ 41v/11—12 ; ıасѫ 27r/10 ; 1 pl. съ ешимь 42r/9 ; 3 pl. съ ѫсѫ 15v/1 ; imper. 2 sg. ешици 22v/12, 12.

ieșire s. f. nom. ac. sg. ешире 42r/13 ; g. d. еширеи 15v/8.

igumen v. egumen.

Iisus n. pr. m. nom. ac. ıс 3v/16, 8r/10, 20r/6, 22r/16, 29r/18, 30v/2, 34v/8, 38v/6, 39v/14 ; voc. ıсе 37r/6.

inimă s. f. nom. ac. sg. инемѫ 10r/2, 18, 34v/2 ; инема 1r/7, 13r/8, 19r/15, 25r/2, 27v/8, 30v/6.

intra vb. I ind. pf. 3 sg. ꙟтрѫ 26v/9 ; cj. pr. 3 sg. съ ꙟтре 14v/9, 25v/4 ; ger. ꙟтрѫндь 26v/7.

intrare s. f. nom. ac. pl. ꙟтрѫриле 15v/14, 14—15.

intrat s. n. nom. ac. sg. ꙟтратоуль 16r/9.

io adv. ıѡ 7v/13, 39v/4 ; ıѡ 29r/10.

Ioachim n. pr. m. ıоакимь 6r/3.

Ioan n. pr. m. ıѡ҃нь 5r/18 ; ıѡаннь 7v/2 ; ıоань 5v/4.

Iosif n. pr. m. ıосифь 26v/18.

isop s. m. nom. ac. sg. ıссоп 9v/14.

ispășenie s. f. nom. ac. sg. испъсенїа 29v/7—8.

ispovedire s. f. nom. ac. sg. исповедире 14v/17.

iubi vb. IV ind. pr. 1 sg. юбеско 29r/2 ; 3 pl. юбескь 13v/14 ; [юбескь?] 42v/1 ; pf. 2 sg. юбиши 32r/8 ; pf. c. юбит ан 9v/12 ; refl. cj. pr. 1 pl. съ не юбимь 28r/14—15.

iubire s. f. în comp. ла оамени юбире 13r/6, 20r/7—8 ; ла оамени юбирѣ 24v/4—5 ; [ла] оамени юбирѣ 36v/17—18.

iubit s. m. nom. ac. sg. юбитȣль 20r/4—5.

iubitor s. m. în comp. де оамени юбиторю 6v/16—17, 8v/16, 14v/4—5, 19r/15—16, 23v/8—9, 32r/2, 35r/4—5 ; де оамени ю[б]иторю 34v/13 ; де оамени юбитюрю 21v/9 ; де оамени юбитори 8r/18 ; хс юбиторю 21v/3 ; ла оамени юбиторю 40r/13.

Iuda n. pr. m. ıоуда 39r/2.

ivi vb. IV pf. c. 2 sg. ивитȣ мї еи 9v/14 ; refl. ind. pf. 3 sg. иви се 26v/12—13.

iviță s. f. nom. ac. pl. ивителе 31r/11.

izbăvi vb. IV imper. 2 sg. избъвѣще 10r/11, 36r/9—10 ; inf. а избъви 12v/7 ; де а... избъвирѣ 27v/1 ; [д]е [а?] избъвирѣ 34v/19.

izbăvitor s. m. nom. ac. sg. избъвиторю 8v/11 ; избъвиторюль 29r/4.

Î

îi v. el.

îl v. el.

îmbla v. umbla.

îmbrăca vb. I ind. pf. 3 sg. ꙟбрѫкѫ 2r/10, 12 ; part. ꙟбрѫкаци 25r/5 ; refl. ind. pf. 3 pl. ꙟбрѫкарѫ се 3r/11 ; cj. pr. 3 sg. съ се ꙟбраче 2r/7 ; ger. ꙟбрък ындоу се 3r/10.

împăca vb. I imper. 2 sg. ꙟпакѫ 8r/14.

împărat s. m. nom. ac. sg. ꙟпърать 15r/2—3, 24v/1, 15 ; ꙟпъратȣль 10v/14, 26v/9—10 ; voc. ꙟпърать 36v/1 ; ꙟпърате 32r/1—2 ; nom. ac. pl. ꙟпърацїи 6r/16, 12r/12, 21r/13—14 ; 21v/3—4 ; g. d. pl. ꙟпърацилѡр 42v/6—7.

împărăteasă s. f. nom. ac. sg. ꙟпърѫтѣса 5r/5.

împărăți vb. IV refl. ind. pf. 3 sg. ꙟпърѫци се 7v/17, 14r/5—6.

împărăție s. f. nom. ac. sg. ꙟпърѫцїе 11v/13, 24r/4, 31r/6—7 ; ꙟпърѫцїѫ 14r/2, 29v/16, 36r/3—4, 39r/4 ;

ꙟпрꙟцїѫ 36r/12; пържцїѫ 11v/4, 26v/1, 27r/8; g. d. sg. ꙟпържцїєи 18v/7, 30v/16, 35r/13, 37r/9.

împărți vb. IV ind. pr. 2 sg. ꙟпарци- 25r/17; 1 pl. нꙋ ꙟпърцйм 37v/12; cj. pr. 3 sg. съ ꙟпарц[ъ] 38r/15—16; refl. ind. pr. 3 sg. ꙟпарте се 37v/10—11.

împelița vb. I refl. ind. pr. 2 sg. ꙟпелнцаши те 38v/14—15.

împinge vb. III imper. 2 sg. ниче ꙟпенџе 25r/12.

împle v. umple.

implere v. umplere.

împrejur adv. ꙟпрежꙋрь 19r/12, 25v/9.

împreuna vb. I cj. pr. 3 sg. съ ꙟпреꙋнѣзе 22r/1—2, 29r/11, 40r/4—5; imper. 2 sg. ꙟпреꙋнѣзѫ 22v/3; part. ꙟпреꙋнатꙋ 38v/18; refl. ind. pr. 2 sg. ꙟпреꙋнези [т]е 37r/12; inf. а не ꙟпреꙋна 35r/7, 41v/6—7.

împreunare s. f. nom. ac. sg. ꙟпреꙋнаре 6v/2, 15, 35r/12; ꙟпреꙋнарѣ 12r/1—2, 14r/10, 30r/3, 35v/12—13.

împreună adv. ꙟпреꙋнѫ 1r/16, 3r/15, 4v/17—18, 10v/11—12, 15r/17, 15v/5, 16r/5; ꙟпреоунѫ 1r/15, 18r/16.

împunge vb. III ind. pf. 2 sg. ꙟпꙋнсеши 3v/4; 3 sg. ꙟпоунсе 4v/13; cj. pr. 3 sg. съ ꙟпꙋꙟгѫ 4v/10.

în prep. ꙟ 1r/5, 14, 1v/10, 16, 2r/7, 9, 17, 2v/1, 8, 16, 16, 17, 18, 3r/7, 11, 3v/3, 11, 12, 4r/5, 11, 14, 5r/3, 4, 7r/10, 12, 12, 9r/11, 13, 10r/3, 10v/7, 11v/4, 6, 14v/17, 17, 15r/6, 15v/2, 8, 10, 16r/17, 18, 16v/10, 12, 17r/14, 17v/9, 18/v3, 20v/6, 22r/18, 23r/11, 15, 25v/5, 17, 26r/5, 7, 9, 26v/1, 4, 11, 17, 27r/8, 28r/17, 29r/14, 29v/14, 17, 19, 19, 31v/8, 13, 14, 32r/13, 33v/16, 34r/11, 35r/10, 12, 35v/10, 36r/2, 4, 9, 19, 36v/11, 37r/18, 37v/7, 8, 38v/8, 39r/5, 9, 16, 39v/2, 14, 15, 17, 19, 40r/3, 5, 15, 18, 40v/7, 41r/11, 15, 17; [ꙟ] 38r/16, 38v/7; ꙟн 6r/7; în a dereapta v. derept¹; în chip de v. chip; în dereapta v. derept¹; în sus v. sus; în tot locul, în toate locurele v. loc; în toată vreamea v. vreme; în veacii veacului, în veaci(i) de veac(i) v. veac; pînă în v. pînă.

înainte adv. ꙟнаинте 1v/5, 6, 8v/7, 9v/5, 20r/14, 22v/18—19, 25r/5—6, 25v/18, 26r/14, 26v/4, 27r/15, 27v/19—28r/1, 31r/15, 33r/14, 34r/8, 34v/11, 36v/10; наинте 8v/3—4; аинте 14v/16; înnainte-curătoriu v. curătoriu.

înaintea prep. ꙟнаинтѣ 3r/16, 4r/3, 9v/6—7, 10v/12, 11v/7, 13r/16—17, 15r/16, 16v/1, 10, 17v/10, 18r/17, 19r/14, 20r/9—10, 23v/14, 27v/15—16, 29r/8—9, 33v/1, 38v/10; ꙟнаинѣ 39r/12; ꙟнаинте 13r/14.

înalt s. m. nom. ac. sg. налть 3r/6, 31v/7; pl. ꙟналцн 22r/11.

înaltă s. f. nom. ac. pl. ꙟналтеле 15r/7—8.

înălbi vb. IV refl. ind. viit. 1 sg. ꙟнълбн мѫ воꙗ 9v/16.

înălța vb. I refl. ind. pf. 3 sg. ꙟнълцѫ се 41r/11.

înălțare s. f. nom. ac. sg. ꙟнълцаре 22r/9, 30r/10; pl. ꙟнълцѫриле 10r/4.

încă adv. ꙟнкѫ 21r/12, 21v/2, 4, 6, 33r/9.

începător adj. s. **1.** adj. m. nom. ac. pl. ꙟчепътори 5r/2; **2.** s. m. nom. ac. pl. ꙟчепѫтори 15v/11.

începătură s. f. nom. ac. sg. ꙟчепътꙋрѫ 27r/12; ꙟчепѫтꙋра 18v/18.

începe vb. III cj. pr. 3 sg. съ ꙟчѣпѫ 11v/11, 20v/13.

început s. n. nom. ac. sg. ꙟчепꙋтꙋл 25r/19.

încetire s. f. nom. ac. sg. ꙟчетирѣ 12r/9.

închina vb. I refl. ind. pr. 3 pl. -шь ꙟкинѫ 22r/17; viit. 3 pl. се во̃ ꙟкина 1r/18; cj. pr. 3 sg. съ шь ꙟкине 1v/17, 15v/3—4, 19v/14—15; съ се ꙟкине 10v/12—13, 11v/5—6, 7, 16v/9, 20r/8—9, 10, 27r/10, 29r/1, 38r/9—10; съ [се] ꙟкине 8r/19—20; [съ] се ꙟкине 37r/18; ꙟкине се 30v/11—12; 1 pl. съ не ꙟкинъмь 16v/5; съ [не]ꙟкинѫмь 29v/

19—30r/1; 3 pl. съ се ⸭кине 25v/16; съ [се] ⸭кине 33r/19—33v/1; ⸭кинѫ ци се 17r/19; inf. а не ⸭кина 30v/16; ger. ⸭кинѫн[дȣ] се 37r/17—18.

închinăciune s. f. nom. ac. sg. ⸭кинѫчюне 1r/13—14, 12v/18, 13r/13, 13v/5—6, 14v/9, 15v/18, 23r/1, 39v/6, 42v/13; ⸭[к]инѫчюне 38r/13—14; ⸭кинѫючне 17v/11—12; pl. ⸭кинѫчюни 1r/16, 15r/17, 18r/16—17; ⸭кинѫчюн[и] 1v/11—12; ⸭[кин]ѫчюни 3r/15—16.

încinge vb. III ind. pf. 3 sg. ⸭чинсе 3r/3; refl. cj. pr. 3 sg. съ се ⸭чингѫ 38r/11.

îndrăznire s. f. nom. ac. sg. ⸭дрѫзнире 35v/18.

înfige vb. III cj. pr. 3 sg. съ ⸭фигѫ 3v/17.

înfricoșat adj. s. m. 1. adj. m. sg. ⸭фрикошать 35r/8; ⸭фрикошатȣль 36v/9; ⸭фрикошатоуль 35v/11, ⸭фрикѡшатоуль 28r/18—19; g. d. ⸭фрикошатȣлȣи 1v/6; f. nom. ac. sg. ⸭фрикошатѫ 41v/15—16; 2. s. m. nom. ac. sg. ⸭нфрикѡшать 24v/2—3.

înfrumuseța vb. I ind. pf. 2 sg. ⸭фрѫмсецишн 17v/4; 3 sg. ⸭фръмсецѫ 2r/13—14; pf. c. 2 sg. ⸭фрълісецит аи 31r/14—15.

înginduire s. f. nom. ac. sg. ⸭гъндȣирѣ 19v/6.

înger s. m. nom. ac. sg. ⸭ѱерь 28r/7; [⸭]нѱерь 35r/19; pl. ⸭ѱери 15v/12, 15; ⸭ѱе[ри] 31r/17.

îngropa vb. I part. ⸭гроупать 29v/12.

înlaturi s. f. nom. ac. pl. ⸭латȣриле 12r/18—19.

înlăuntrul prep. ⸭лъȣнтрȣль 14v/9—10, 38r/17.

înmulțire s. f. nom. ac. sg. моулцирѣ 12v/2.

înnoi vb. IV imper. 2 sg. ноѫще 10r/4.

înota vb. I imper. 2 sg. ноатѫ 36r/13.

îns pron. pers. m. sg. де⸭тр ѫнсь 32v/13; спрѫнсѫ 19r/11; f. sg. ⸭нтр ѫнсѫ 12r/5—6; ⸭нтр ѫнса 7r/15; m. sg. nusul (precedat de prep. кȣ) ноусȣль 32v/17; f. sg. nusa (precedat de prep. кȣ) ноуса 3r/10, 37v/18; pl. ноуселе 2v/12.

însă conj. ⸭нсѫ 24v/4, 29r/1, 4—5; ⸭сѫ 29v/18.

însemna vb. I cj. pr. 3 sg. съ ⸭сѣмне 19v/19—20r/1.

însumi pron. înt. m. 2 sg. ⸭сȣци 13r/7, 17v/12—13; ⸭соуци 8v/13, 14r/13—14; ⸭нсоуци 36v/5; 3 sg. ⸭сȣшь 36r/17, 38r/16, 40r/3; ⸭нсȣшь 26r/11—12; ⸭сȣши 9r/6; ⸭соушь 10v/10, 32r/14, 41r/16; [⸭соушь?]40v/12; 3 pl. ⸭шишь 35v/14; ⸭нишишь 28v/5; [⸭шишь?] 41r/19.

întări vb. IV imper. 2 sg. ⸭търѣще 1v/4, 40r/18.

întinde vb. III ind. viit. 2 sg. вери ⸭тинде 22v/16; refl. ger. тинзѫндоу шь 37v/1.

întîi[1] adv. ⸭тън 1r/5, 24v/6; ⸭тъю 29r/6.

întîi[2] nr. ord. s. m. sg. ⸭тъю 38v/16; ⸭тъюль 5v/8, 7v/15; f. ⸭тъѧ 13v/4.

întoarce vb. III cj. pr. 3 sg. съ ⸭тоаркѫ 4v/5; imper. 2 sg. ⸭тоарче 9v/19; нȣ ⸭тоарче 25r/11; refl. ind. pr. 3 pl. ⸭торкȣ се 10r/10; cj. pr. 3 sg. съ се ⸭тоаркѫ 26v/6; съ се ⸭тоаркѫ 40v/10—11.

între prep. ⸭нтре 5r/9.

întru prep. ⸭нтрȣ 1r/2, 1v/1, 4, 9, 13, 2r/5, 6, 10, 3r/17, 4r/6, 17, 5r/4, 5v/1, 6v/2, 7v/1, 5, 7, 17, 8r/11, 8v/18, 9r/11, 13, 9v/8, 9, 10—11, 10r/4, 10v/13, 19, 11r/4, 11v/9, 12r/19, 14r/15, 16, 15v/12—13, 14, 17r/19, 18r/1, 2, 19r/15 19v/2, 22r/2, 7, 24v/16, 26r/1, 16, 27r/19, 28r/16, 28v/18, 29r/18, 31r/3, 12, 31v/7, 32r/10, 13, 16, 32v/5, 10, 16, 34r/9, 34v/14 16, 35r/11 13, 35v/9, 36v/4, 38v/17, 39r/4, 6—7, 41v/8; ⸭н[трȣ] 3v/15, 21r/19; ⸭нтр[ȣ] 35r/14; ⸭трȣ 20r/4, 29r/14; ⸭нтроу 3r/5, 19r/19, 23r/9; ⸭нтр- 6v/6, 7r/6, 15, 12r/5—6 30r/2.

întunerec nr. card. оу҆ꙟтȣнѣреqе 31^{r}/16—17.

înturna vb. I refl. ger. ꙟто[р]нъндȣ се 40^{v}/18—19.

înțelege vb. III cj. pr. 1 pl. съ ꙟцелѣџемь 19^{v}/1—2.

înțelepciune s. f. nom. ac. sg. ꙟцелеі҆чюне 19^{r}/17; ꙟцелепчюнѣ 23^{v}/17—18.

înțelepți vb. IV imper. 2 sg. ꙟцелеп̑цѣще 2^{v}/6; refl. cj. pr. 1 pl. съ не ꙟцелепцимь 19^{v}/6—7.

învăța vb. I imper. 2 sg. ꙟвацѫ 10^{r}/8—9; refl. ind. viit. ꙟвъца мѫ вою 2^{v}/6—7; cj. pr. 1 pl. съ не ꙟвъцъмь 41^{v}/9.

învățătură s. f. nom. ac. sg. ꙟвъцѫтȣрѫ 33^{r}/2; g. d. ꙟвъцѫтоу҆рией 19^{v}/3.

înveli vb. IV ind. pf. 3 sg. ꙟвъли 27^{r}/1.

învești vb. IV refl. ind. pf. 3 sg. се ꙟвещи 7^{v}/18.

învie vb. III ind. pf. 2 sg. ꙟвисеши 14^{v}/19, 15^{r}/5, 12; ꙟві҆сеши 14^{v}/15; 3 sg. ꙟвисе 16^{v}/7—8, 29^{v}/12.

înviere s. f. nom. ac. sg. ꙟві҆ере 33^{r}/4; g. d. ꙟві҆ереи 6^{v}/14.

învîrtoșa vb. I imper. 2 sg. ꙟврътошазѫ 10^{r}/8; ꙟврътошоаше 40^{v}/1.

învîrtoșare s. f. nom. ac. sg. ꙟврътошарѣ 29^{r}/3.

își pron. refl. v. sine.

J

jărtăvnic s. n. nom. ac. sg. жрътъвникь 5^{r}/10, 7^{v}/7, 8^{v}/14—15, 17^{v}/11, 23^{r}/1, 27^{v}/10—11, 34^{v}/15—16; g. d. жрътъвникь 13^{r}/14, 23^{v}/15.

jărtfă s. f. nom. ac. sg. жрътвѫ 1^{v}/7—8, 10^{v}/3, 30^{r}/11; жрътвѫ 10^{r}/15—16; жрътва 5^{r}/9, 27^{v}/7; жрътва 10^{r}/17; pl. жрътве 23^{r}/7, 24^{v}/8, 27^{v}/12; жрътвеле 27^{v}/16—17.

jiganie s. f. nom. ac. pl. жъгъні҆и 31^{v}/17.

jos adv. жѡсь 6^{r}/8, 21^{r}/9; жось 34^{r}/19; loc. adj. де жось 7^{r}/7—8; деꙟжось 4^{r}/7, 7^{r}/11.

judeca vb. I ind. viit. 2 sg. вери жȣдека 9^{v}/9; inf. а жоу҆дека 29^{v}/15.

județ s. n. nom. ac. sg. жоу҆дець 28^{r}/19, 35^{v}/12.

junghiere s. f. nom. ac. sg. жоу҆нгѣре 4^{r}/2.

L

la prep. ла 4^{r}/9, 5^{r}/12, 6^{v}/12, 10^{v}/10, 13^{r}/15, 13^{v}/3, 5, 15^{r}/15, 17^{v}/7, 18^{v}/2, 20^{r}/13, 20^{v}/12, 27^{r}/11, 28^{r}/18, 33^{r}/4, 35^{v}/11, 41^{v}/11, 42^{r}/10; la dereapta v. **derept**[1]; la oameni iubire, la oameni iubirea v. **iubire**; la oameni iubitoriu v. **iubitor**; la stînga v. **stîng**; de la v. **de**[1]; pînă la v. **pînă**.

latură s. f. nom. ac. sg. латȣри 2^{r}/6, 30^{v}/11; pl. латȣриле 34^{r}/10.

laudă s. f. nom. ac. sg. лаȣдѫ 27^{v}/7; лаȣда 10^{r}/15, 11^{v}/10, 31^{v}/6; pl. лаȣделе 8^{r}/5—6.

lăsa vb. I imper. 2 sg. нȣ лъса 13^{v}/16, 42^{v}/4.

lăsare s. f. nom. ac. sg. лъсарѣ 6^{v}/8, 22^{v}/2, 28^{r}/10, 32^{v}/5, 35^{r}/10, 35^{v}/3, 38^{v}/7, 39^{v}/14—15.

lăsăciune s. f. nom. ac. sg. лъсѫчюнѣ 32^{v}/16.

lăuda vb. I ind. pr. 3 sg. лаȣдѫ 14^{r}/6; 1 pl. лъȣдъмȣ 14^{v}/16, 15^{r}/1, 6, 13, 16^{v}/8—9; cj. pr. 1 pl. съ лъȣдъмь 41^{v}/10; inf. а лъȣда 30^{v}/15.

lăudat adj. m. nom. ac. pl. лъȣдаци 5^{r}/19.

lega vb. I refl. cj. pr. 3 sg. лѣџе шь 8^r/18—19; inf. а се лега 24^r/15.

lege s. f. nom. ac. sg. лѣџе 32^v/14; g. d. sg. леџиеи 3^v/2; în comp. фърѫ лѣџе 9^v/10; фърѫ леџиле 9^v/1, 2, 10^r/1; фѫ<рѫ> леџиле 9^v/4.

legiuitor s. m. în comp. фърѫ леџюиторїи 10^r/9.

lepăda vb. I imper. 2 sg. нȣ лепъда 10^r/4—5.

limbă s. f. nom. ac. sg. лимба 10^r/12.

lin adv. линь 15^v/4, 17^r/9, 33^v/8, 41^r/11.

lingură s. f. nom. ac. sg. лиꙟгȣрѫ 40^v/7.

liturghie s. f. nom. ac. sg. литоургїе 22^r/8.

loc s. n. nom. ac. sg. локь 11^v/6, 13^v/5, 15^v/2, 20^r/13, 16—17, 27^r/11; лѡкь 37^r/18; локȣль 10^v/10, 12^r/17, 13^r/15, 20^v/6, 12, 34^r/8—9, 42^r/10; loc. adv. ꙟ тоть локȣль 30^v/16; ꙟ тоате локȣреле 23^r/14.

locui vb. IV ind. pr. 2 sg. лъкȣещи 22^r/11; 3 pl. лъкȣескь 12^r/20; 34^r/11.

locuire s. f. nom. ac. sg. лъкȣире 21^r/15.

lua vb. I ind. pr. 1 pl. лȣѡ̑ 7^v/7; pf. 3 sg. лȣѡ 4^v/3, 26^v/18; лоуѡ 32^r/16; 3 pl. лȣарѫ 41^v/13; pf. c. 3 sg. чѣȣ лȣать 39^r/11; 3 pl. и аȣ лоуать 5^v/18; cj. pr. 3 sg. съ ѧ 2^v/12, 18, 3^r/8, 3^v/10, 5^r/3, 10, 6^r/6—7, 9, 6^v/6, 17, 18, 7^r/9, 13—14, 9^r/7, 15^r/18, 19^r/6, 20^r/11, 25^v/5, 7, 26^r/4, 12, 26^v/15, 27^r/10, 30^r/13, 31^v/10, 14, 37^v/17, 38^r/14, 16—17, 18, 38^v/9—10, 39^r/17, 40^r/3, 40^v/9, 17, 41^r/8, 17; imper. 2 sg ѧ 4^r/12, 8^v/14; ꙗ 26^r/3; нȣ лȣа 10^r/6; 2 pl. лоуаци 26^v/7—8; лȣаци 32^v/3; ger. лȣȣндь 26^r/9—10; inf. а лȣа 31^r/14; refl. ind. pf. 3 sg. се лȣѡ 4^r/15; лȣо се 4^r/7; лȣѡ се 26^v/8—9; cj. pr. 3 sg. съ шь ѧ 1^v/10; pas. cj. pr. 3 pl. съ фїе доуличи лȣате 27^v/16; loc. verb. съ ѧ аминте 37^r/4; съ лȣѡ̑ аминте 18^v/15, 20^v/3, 7—8, 37^v/3; съ лȣѡмь аминте 30^r/9.

luci vb. IV imper. 2 sg. лоучѣще 19^r/15.

lucra vb. I ind. pf. 2 sg. лȣкрашь 36^v/3; cj. pr. 1 pl. съ лоукрѫмь 19^v/7; inf. а лȣ[к]ра 25^r/7.

lucru s. n. nom. ac. pl. лоукрȣре 31^r/12.

lui art. лȣ 2^v/17, 4^v/3, 5^r/6, 5^v/3, 6^r/2, 17, 12^r/5, 12^v/16, 14^v/14, 15^r/11, 16^v/7, 18^v/10, 14, 19^r/4, 28^r/19, 28^v/2, 35^v/16, 40^v/3, 41^v/16; [лȣ] 29^r/19; лоу 14^v/19, 15^r/4, 22^r/7, 42^r/2.

lume s. f. nom. ac. sg. лоумѣ 8^v/9, 32^r/8; [лȣ]мѣ 11^v/19—20; g. d. лȣмїеи 4^v/4, 42^v/5; лоумїеи 4^v/4, 11^v/16, 13^v/7, 22^v/14, 28^r/14, 32^r/15, 34^v/9—10, 35^v/7; лоумїе<и> 23^v/4.

lumină s. f. nom. ac. лȣминѫ 19^r/17—18, 29^v/2, 3; лоуминѫ 19^v/8; g. d. pl. лоуминилѡр 42^v/11.

M

macară adv. макарѫ 14^r/6, 19^r/5.

mai adv. маи 6^v/3 9^v/1, 16, 15^v/12, 21^r/18, 32^r/14, 40^r/8; mai denainte, mai dennainte v. dinainte; mai dennaintea v. dinaintea; expr. mai-mare, mai-marele, mai-marelui v. **mare**^{2}.

mainte adv. маинте 4^v/18; loc. prep. маинте де 19^r/5; ма[и]нте де 29^v/1—2.

mare^1 s. f. nom. ac. sg. марѣ 15^r/9.

mare^2 adj. s. 1. adj. m. nom. ac. sg. маре 5^v/9, 15^r/2, 3, 17^v/12, 26^r/13, 32^r/7, 39^r/10; ма[р]е 20^v/19; мар<е> 9^r/17; мареле 5^v/2—3; мар[ел]е 27^r/12; g. d. марелȣи 34^v/7; pl. nom. ac. мари 5^v/10, 15^v/12; mare-frîmsețat v. **frîmsețat**; 2. s. m. nom. ac. sg. маре 24^v/2; expr. маи маре 16^r/13;

мaи марєлє 12^r/7; мaи марєлȣи 1^r/13, 38^v/9; мaи маріи 5^v/7—8; мaи маріи 21^v/5.

margine s. f. nom. ac. sg. марџинє 39^v/4; марџинѣ 29^r/8.

Maria n. pr. f. марїѧ 5^r/7, 12^v/13—14, 28^v/4, 29^v/10.

masă s. f. nom. ac. sg. масѫ 9^r/9, 10^v/9, 11^r/8, 16^v/12, 19^r/12, 25^v/8—9, 26^v/17, 35^r/9, 41^r/7; g. d. мѣсє 10^v/12, 15^r/16, 18^r/18, 20^r/10, 16, 25^r/7, 29^r/8, 30^v/11, 33^v/1, 38^v/10, 39^r/13.

mări vb. IV ind. pr. 1 sg. мърєскь 17^r/18; imper. 2 sg. мърѣщє 13^v/15, 42^v/3; ger. мъриндь 15^v/16—17.

mărie s. f. nom. ac. sg. мърїє 14^v/6, 15^v/16, 17^r/2—3, 17, 17^v/12, 18^r/8, 19^v/10, 21^v/10, 24^r/10, 25^r/18, 42^r/6, 42^v/12; мърїѧ 11^r/2, 12^v/17—18, 13^r/4, 14^r/2, 15^v/18, 23^r/19, 36^r/12, 41^r/12, 41^v/5—6; g. d. мърїєи 15^v/13, 18^v/7, 32^r/7, 37^r/9.

mărturie s. f. nom. ac. sg. мъртȣрїє 23^r/12; мъртȣрїѧ 4^v/15.

mărturisi vb. IV ind. pf. 3 sg. мъртоуриси 4^v/14—15; imper. 2 sg. мъртоурисѣщє 30^r/4.

mătanie s. f. nom. ac. sg. мътанїє 38^v/1.

măturiță s. f. nom. ac. sg. мътȣрицѫ 7^r/9, 40^r/4.

măsură s. f. în comp. фърѫ мъсоурѫ 13^r/5—6.

measer s. m. nom. ac. pl. мѣсє[ри] 34^r/18.

merge vb. III cj. pr. 3 sg. съ мѣргѫ 1^v/9, 14—15, 2^r/6, 2^v/7—8, 16^r/12, 17^r/6, 19^v/14, 20^v/10, 30^v/9—10; съ мѣргѫ 9^r/8, 10^v/7, 10—11, 13^r/15—16, 13^v/4, 16^v/10, 18^v/2, 25^v/18, 26^v/3, 4, 13, 33^r/18; [съ] мѣргѫ 31^v/12; съ ѧ съ мѣргѫ 38^v/9—10; мѣргѫ 20^r/12, 25^v/6; мѣргѫ 37^r/6; 3 pl. съ мѣргѫ 1^r/14, 15^r/15; съ мѣргѫ 1^r/17—13; ger. мєргъндь 20^r/14; мєргъндь 26^r/14.

mesteca vb. I refl. inf. а нє мєстєка 24^r/2—3.

mestecare s. f. nom. ac. sg. мєстєкарѣ 12^v/1, 35^v/13, 39^r/5—6.

meu adj. pos. m. sg. мїєȣ 2^r/9, 9^v/17, 10^r/4, 14, 13^r/19, 14^r/7, 29^r/4—5, 32^v/4, 14.

mea adj. pos. f. sg. мѣ 3^r/4, 7^r/1, 9^v/11, 10^r/12, 13, 29^r/3, 3, 4, 34^r/2; pl. мѣлє 3^r/5, 9^v/1, 2, 3, 4, 5, 10^r/1, 1.

mic adj. m. nom. ac. sg. микь 15^v/1; f. pl. мичи 31^v/17, 40^r/8.

mie nr. card. мїи 31^r/16.

miel s. m. nom. ac. sg. мїєлȣль 4^r/3, 4^v/3.

mielușel s. m. nom. ac. sg. мїєлȣшєлȣль 37^v/11.

mijloc s. n. nom. ac. sg. мижлокь 16^r/18; loc. prep. прє мижлокь дє 40^r/1.

milă s. f. nom. ac. sg. милѫ 13^r/5, 21^r/12, 28^r/10, 30^r/11, 35^v/3; мила 9^r/18, 20^v/19—21^r/1, 34^r/18—19, 34^v/7; g. d. sg. милєи 13^r/11, 21^r/8, 36^v/4.

mileui vb. IV refl. ind. pr. 1 pl. милкȣимоу нє 33^r/11.

miloste s. f. nom. ac. sg. милостє 6^v/3; милостѣ 28^v/8; милѡстѣ 36^v/17; g. d. милостєи 7^r/2, 34^r/2.

milostiv adj. m. sg. милостивь 21^v/8—9, 23^r/15.

milui vb. IV cj. pr. 3 sg. съ милȣѧскѫ 21^v/17; imper. 2 sg. милȣѧщє 3^r/18, 9^r/17, 12^v/10, 14^v/1, 18^r/15, 20^v/18, 21^r/1—2, 7, 22^r/3—4, 23^r/17, 24^r/6, 35^r/15; милоуѧщє 30^r/17; милȣѧщ[є] 8^r/15; [м]илȣѧщє 20^v/19; [мил]ȣѧщє 28^r/3.

minte s. f. nom. ac. sg. минтє 17^v/6.

mir s. n. nom. ac. sg. мѵроуль 2^v/16.

Mira n. pr. m. мира 5^v/6.

mirizmă s. f. nom. ac. sg. миризмѫ 7^v/6, 34^v/16.

mirosenie s. f. nom. ac. sg. миросєнїє 7^v/6, 34^v/16—17.

mînă s. f. nom. ac. sg. мѫнѫ 2^r/18, 2^v/2, 32^r/17, 39^r/9, 16, 40^r/3;

мънѫ 39^r/2—3; мѫн[ѫ] 39^v/17; мѫна 1^r/2, 3^v/11, 37^v/1—2, 38^r/5, 38^v/9; м[ѫна] 1^v/16; g. d. мѫиниеи 11^r/11, 15^v/6, 37^r/13, 38^r/17; [мѫин]иеи 38^r/19; мѫини<н> 26^r/16; pl. nom. ac. мѫини 1^v/10, 2^r/17, 3^r/7, 5^r/3; мѫиниле 2^v/5, 8^r/19, 15^r/6, 10, 16^v/2, 31^r/14, 39^r/17, 41^r/17; мъиниле 31^v/14; мѫниле 26^r/6.

mînea vb. I ind. pr. 1 pl. мѫꙟкъмъ 37^v/12; imper. 2 pl. мънкаци 32^v/3—4.

mîncare s. f. nom. ac. sg. мѫꙟкаре 8^v/8—9.

mîngîietor s. m. nom. ae. sg. мѫꙟгѫиторю 10^v/15.

mînie s. f. nom. ac. sg. мънїѫ 12^v/8, 27^v/2, 35^r/1.

mîntui vb. IV imper. 2 sg. мънтȣѫще 22^r/3.

mîntuitor s. m. nom. ac. sg. мънтȣиторюль 3^v/16, 38^v/6; мънтоуиторюль 31^v/9; voc. мънтȣиторюль 3^v/5; мънтȣитѡрюль 31^v/7.

moarte s. f. nom. ac. sg. моарте 14^v/15, 15^r/1, 5, 16^v/8, 18^r/14—15, 41^v/14; моа̀рте 3^v/4, 15^r/12, 40^r/16—17; мѡар[т]е 30^r/17.

molitvă s. f. nom. ac. sg. мѡлитвѫ 40^r/10.

mormînt s. n. nom. ac. sg. мормѫнть 9^r/11.

mort s. m. nom. ac. pl. морцїи 7^r/6, 29^v/16; g. d. морцилѡрь 30^r/6; мо̀рцилѡ̃ 6^v/12.

mucenic s. m. nom. ac. sg. мѫченикь 5^v/9; pl. мѫченичи 5^v/10, 12.

mult[1] adj. pron. nehot. 1. adj. nehot. f. sg. мȣлтѫ 2^v/3; мȣ̀лтѫ 20^r/4; pl. m. моулц[и] 31^r/19; 2. pron. nehot. m. pl. моулц[и] 32^v/15.

mult[2] adv. în loc. adv. де моулте ори 16^v/17; де мȣлте ори 23^v/7.

mulțime s. f. nom, ac. sg. моулцимѣ 7^r/2, 34^r/1—2, 36^v/3; мȣлцимѣ 21^r/8; мȣ̀лцимѣ 23^r/15—16; pl. моулцимеле 9^r/18.

mulțire v. **înmulțire.**

mumă s. f. nom. ac. sg. мȣма 9^v/11.

muscă s. f. nom. ac. sg. моускѫ 31^v/16.

N

nainte v. **înainte.**

nalt v. **înalt.**

naște vb. III ind. pf. 3 sg. нъскȣ 29^v/1; pf. c. 3 sg. аȣ нъскȣть 29^r/8—9; чѣȣ нъскоуть 29^r/19; part. нъскȣть 29^v/4.

nădăjdui vb. IV ind. pr. 3 pl. нъдъждоуескь 13^v/17; нъдъждȣескь 42^v/4; нъ[дъждȣ]ескь 42^r/16—17.

nădejde s. f. nom. ac. sg. нъдѣждѣ 6^v/14, 35^r/4.

năpastă s. f. nom. ac. sg. нъпасте 36^r/9.

nărav s. n. nom. ac. sg. нъравȣль 25^v/7.

nărod s. n. g. d. sg. нъродȣлоуи 22^r/13.

născătoare s. f. nom. ac. sg. нъскѫтоаре 5^r/6, 18^r/4—5, 28^v/3, 40^v/4.

născut[1] „naștere" s. m. nom. ac. sg. нъскȣтоуль 4^r/8.

născut[2] s. m. în expr. оуинȣль нъскȣть 31^r/1, 9, 32^r/9, 36^r/18; оуноуль нъскоуть 22^r/14, 32^r/4—5; оунȣлȣи нъскоуть 28^v/8—9.

neadaos adj. m. nom. ac. sg. неадаȣсь 24^v/5.

neajuns adj. m. nom. ac. sg. неаѫȣнсь 30^r/18—19.

neajunsă v. **ajunge.**

necurat s. m. nom. ac. pl. некоурацїи 10^r/10.

nedestoinic s. m. pl. недестоиничїи 17^r/8—9; недестои<ни>чїи 25^r/14.

nedestoinicie s. f. nom. ac. sg. недестоинничїе 7^r/1—2; недостоинничїе 34^r/2—3.

nefăcut v. face.

nefiind s. n. nom. ac. sg. нефїиндь 36^v/4.

nefire s. f. nom. ac. sg. нефире 17^r/19, 31^r/3.

negrăit adj. m. nom. ac. sg. негръить 30^v/17—18; f. негръитѫ 13^r/6—7, 24^v/4.

neîmpărțită adj. f. nom. ac. sg. неⷩпърцитѫ 28^v/18—19.

nemăsurat adj. f. nom. ac. sg. немъсȣратѫ 24^v/4; немъсȣрата 36^v/2.

neosîndit adj. s. 1. adj. m. nom. ac. pl. неѡсъндици 24^r/2; 2 s. m. nom. ac. pl. неѡсѫндици 8^v/18, 23^v/14.

neprepuietor s. m. nom. ac. pl. непрепȣето[р]и 23^r/11.

nepriitoriu s. m. nom. ac. sg. непрїиторюль 8^r/13—14, 12^r/15.

neputincios s. m. nom. ac. pl. непȣтинчошїи 34^r/13; непȣтинчош[їи] 36^v/14; непоутинчошїи 12^v/4—5.

neputred adj. f. nom. ac. sg. непоутредѫ 19^r/18; pl. непоутреде 22^v/3.

nerușinat adj. m. nom. ac. pl. нероушинаци 28^r/17, 35^v/10.

neschimbat adj. m. nom. ac. sg. нескимбать 24^v/5—6.

nescris s. m. voc. sg. нескрисȣле 9^r/15—16.

nespus v. spune.

neștiitură s. f. nom. ac. sg. нещїитȣра 23^r/3—4.

neștiut adj. s. 1. adj. m. nom. ac. sg. нещиȣть 30^v/18; 2 s. n. nom. ac. pl. нещиȣтȣри 27^v/14.

netrebuincios s. m. nom. ac. pl. нетребȣинчошїи 25^r/1.

nevastă s. f. nom. ac. sg. невастѫ 2^r/13.

nevăzut adj. s. 1 adj. m. nom. ac. sg. невъзоуть 36^v/1; невъзоут[ь] 30^v/18; 2 s. g. d. pl. невъзоутелѡ 29^r/17.

nevăzut adv. невъзȣть 37^r/11.

nevinovat adj. s. 1. adj. f. nom. ac. sg. невиноватѫ 3^r/3—4; невинѡватѫ 32^r/16—17; 2. s. m. nom. ac. pl. невиноваци 23^v/13.

nevoie s. f. nom. ac. sg. невоѫ 12^v/8, 27^v/2, 35^r/1.

nevoință s. f. nom. ac. sg. невоинцѫ 21^r/6; невоин[ц]ѫ 39^r/10.

nici conj., adv. ничи 1^r/6, 39^r/1; ниче 25^r/12; nici dinioară v. dinioară; nice o v. nici unul.

nici unul pron. neg. nom. ac. ниче о 40^r/7.

Nicolae n. pr. m. николае 5^v/5.

nimea pron. neg. nom. ac. нимѣ 24^r/15.

noapte s. f. nom. ac. sg. ноапте 32^r/13.

noi pron. pers. nom. ac. нои 6^r/6, 8^r/11, 13, 15, 8^v/12, 10^v/19, 12^v/7, 10, 13^r/8, 10, 10, 14^v/1, 17^r/10, 17^v/8, 15, 18^r/15, 19^v/2, 20^v/19, 19, 21^r/2, 8, 10, 22^r/4, 22^v/7, 18, 23^r/5, 9, 15, 18, 23^v/16, 24^r/6, 24^v/19, 25^r/4, 12, 12, 14, 27^v/1, 9, 11, 15, 18, 28^r/3, 29^v/7, 11, 31^r/3, 6, 12, 32^r/1, 12, 33^r/2, 13, 34^r/18, 34^v/19, 35^r/7, 16, 35^v/17, 36^r/8, 10, 36^v/11, 37^r/10, 11, 40^r/1, 16, 41^v/6; нѡи 13^v/16, 30^r/17, 40^r/19, 41^v/7; нѡ[и] 8^v/17; d. ноаѡ 7^v/8, 14^r/11, 15, 15^v/16, 17^v/16, 18^r/1, 23^r/15, 23^v/13, 24^v/7, 9, 26^v/13, 34^v/1, 17, 36^r/6, 7, 37^r/13, 15; но[а]ѡ 32^v/14; ac. не 4^r/10, 7^v/10, 14, 8^r/1, 7, 8^v/5, 11^v/19, 12^r/2, 6, 10, 13, 17, 20, 12^v/3, 7, 7, 9, 13^v/7, 14^r/19, 14^v/12, 15^v/5, 16^v/5, 19^v/7, 24^r/2, 27^r/16, 27^v/1, 1, 3, 28^v/14, 29^v/19, 30^v/16, 34^r/6, 34^v/10, 12, 19, 35^r/1, 7, 18, 35^v/3, 5, 8, 36^r/9, 9, 41^v/6, 9, 42^r/12; -не 10^v/19, 14^v/14, 18, 15^r/4, 11, 20^v/18, 21^r/1, 13, 21^v/2, 5, 6, 23^v/8, 24^v/17, 25^r/11, 33^r/11, 11, 34^v/18, 35^r/6, 6, 36^r/6, 40^r/18; нѣи [ne-ai] 3^v/1.

nostru adj. pos. m. sg. нострȣ 2^r/4, 3^v/6, 8, 6^r/12, 7^v/2, 5, 8^v/7—8, 9, 11^r/15, 12^r/7, 13^r/3, 13^v/10, 14^v/13, 15^v/10, 16^v/6, 17^r/2, 17^v/14, 18^r/7—8,

19v/10, 20r/6, 21r/5, 17, 22r/10, 24v/11, 25r/18, 30v/1—2, 34v/8, 14, 36r/2, 37r/7, 38v/6, 39v/14, 41v/4; ностроу 20v/17, 22r/16; нѡстрꙋ 41r/19—41v/1; pl. нощри 5v/1, 14, 6r/16, 18—19, 6v/1, 16, 12r/12, 21r/14, 21v/4, 5, 7, 36r/8—9, 42v/7; f. sg. ноастрѫ 8r/14, 12v/13, 15, 19r/15, 23r/5, 23v/10, 28r/16, 28v/2, 6, 29v/8, 35r/3, 35v/9, 15—16, 36r/5—6; нострѫ 5r/6; [но]астрѫ 40v/1; нѡастрѫ 40r/18, 42r/1—2, 5; pl. ноастрє 8r/16—17, 11r/2, 11v/18, 12r/16, 15v/14, 17v/17—18, 18r/3, 19r/19, 19v/9, 20v/15—16, 23r/2—3, 12—13, 25r/10, 27r/14, 27v/13, 17, 28r/9, 11, 13, 31r/14, 34r/5, 35v/2, 4, 6, 36r/7, 40r/14; [н]оастрє 40v/1—2; нѡастрє 23v/10—11.

notător s. m. nom. ac. pl. нотѫторїи 12v/4, 34r/12, 36v/12—13.

nu adv. a însoțind verbe la forma negativă: нꙋ 1v/5, 4v/9, 7r/13, 10r/4, 6, 16, 19, 13v/16, 25r/11, 31r/11, 31v/16, 36r/9, 36v/7, 37v/12, 40r/7, 8, 41r/3, 42v/4; [н]ꙋ 31v/17; ноу 4r/4, 16r/15, 17v/6, 29v/16, 32r/11, 38v/19, 39r/4; н- 5v/18, 31r/5; b. însoțind alte părți de vorbire: нꙋ 20r/17, 34r/5; ноу 22v/12, 35r/13.

numai adv. нꙋмаи 4v/6, 26r/12—13.

număra vb. I imper. 2 sg. ноумѫрѫ 22v/5.

nume s. n. nom. ac. нꙋмє 6r/12—13, 6v/5; ноумє 6r/18, 6v/12; нꙋмєлє 14r/12, 39v/11; ноумєлє 9r/2—3, 18v/3, 19v/18—19, 22v/8, 26v/11, 31v/8, 34v/4, 36r/3, 42v/16.

nusul, nusa v. îns.

O

o art. v. **un**[1].

o interj. о 42r/5.

o nr. nehot. v. **un**[2].

oaie s. f. nom. ac. sg. оаѫ 4r/1.

oară s. f. în loc. adv. de multe ori v. **mult**; nr. adv. de doauo ori v. **doi**; de trei ori v. **trei**.

obicei s. n. nom. ac. sg. обычаюль 1r/13; обичаюль 19r/10; loc. adj. де обичаи 11v/6, 15v/2, 27r/11; де обычаи 13v/5, 20v/13, 42r/11.

obîrșenie s. f. nom. ac. sg. обръшенїє 29v/17.

obraz s. n. nom. ac. sg. образь 25v/9, 26v/18, 29r/10—11; опразꙋль 17v/2; loc. adv. cruce-obraz v. **cruce**.

ochi s. m. nom. ac. sg. окюль 37r/4; pl. оки 31r/18; окїи 19r/19.

ogodi vb. IV ind. pf.c. 3 pl. аꙋ огодить 18r/6.

oltar v. **altar**.

om s. m. nom. ac. sg. омь 24v/6, 29v/10; омꙋль 17v/2; pl. оамени 11r/4; оаменїи 12r/9—10, 13v/11, 16v/4, 21r/10—11, 23r/8, 28r/1, 28v/13, 16, 29r/13, 29v/7, 30r/11, 30v/4, 6, 8, 31v/3, 36r/1, 41r/1, 2, 5—6, 41v/3; [оаменїи] 42r/17, 42v/16; g. d. оаменилѡр 3v/5, 23r/3, 37r/15—16, 42v/8; оꙋменилѡр 27v/14; de oameni iubitoriu, de oameni iubitori, la oameni iubitoriu v. **iubitor**; la oameni iubire(a) v. **iubire**.

omenesc adj. m. nom. ac. sg. оменескь 22r/13.

omet s. m.? nom. ac. sg. оме[т] 2v/18.

Onufrie n. pr. m. оноуфрїє 5v/15.

os s. n. nom. ac. pl. оаселе 9v/18.

osîndă s. f. nom. ac. sg. осѫндѫ 1v/5—6, 35r/14; осъндѫ 39r/5.

ostenit s. m. nom. ac. pl. оустеницїи 34r/13.

otpust s. n. în loc. verb. să facă otpust v. **face**.

pace s. f. nom. ac. sg. пачє 1r/5, 11r/4, 11v/17, 18v/12, 19r/2, 20v/9, 21r/15, 28r/5, 7, 17, 28v/13, 30r/10, 11, 35r/17, 19, 35v/7, 10, 36r/15, 41v/18, 42r/9; pl. пачєлє 8r/15, 11v/19, 28r/14; пачилє 42v/5.

pahar s. n. nom. ac. sg. пъхарь 33v/13, 37v/15.

palmă s. f. g. d. sg. палмєєи 38r/17.

Pantelimon n. pr. m. пантє<ли>-мѡнь 5v/19—6r/1.

parte s. f. nom. ac. sg. партє 2v/10, 3v/18, 5r/10, 13r/16, 37v/17, 38r/15, 16; па́ртє 4r/15, 4v/6, 10, 39r/11; па<р>тє 6r/7—8; партѣ 4r/5, 13v/12, 41r/3; па́ртѣ 7r/7, 31v/13; [партѣ?] 42r/18; pl. пъ́рци 37v/8.

patrahir s. n. nom. ac. sg. па-трахїрюль 2v/12—13.

patru nr. card. патрȣ 37v/7.

păcat s. n. nom. ae. pl. пъкатє 9v/11, 27v/13, 28r/17; пъкатєлє 4v/3—4, 30r/5, 34r/5; g. d. пъкатєлѡ҃р 28r/10—11, 32v/5—6, 35r/10—11, 35v/3—4, 38v/7—8, 39v/15; пькатєлѡ҃р 22v/2; пъкатєлѡрь 6v/8; пъкатєл[ѡ҃р] 32v/16.

păcătos s. m. nom. ac. sg. пъ-кѫтосȣль 1v/14.

pămînt s. n. nom. ac. sg. пъ-мѫнть 4r/16, 11r/3, 36r/5; пъмѫнтȣль 8r/6, 15r/3, 24v/12, 31v/6, 41r/12; g. d. пъмѫнтȣлȣи 12v/2, 15r/7, 29r/16.

părăsi vb. IV cj. pr. 3 sg. съ пърѫсѣскѫ 33r/17.

părinte s. m. nom. ac. sg. пъ-ринтєлє 7v/2, 20v/17; voc. пъринтє 1v/18—2r/1, 4r/13, 4v/1, 5r/1, 7r/16, 18v/1; pl. nom. ac. пъринци 6r/3; пъринцїи 5v/1, 14, 6v/16.

păşi vb. IV ind. pf. c. 2 sg. и аи пъшить 31r/5; cj. pr. 3 sg. съ пъшаскѫ 13r/15; imper. 2 pl. пъшици 40v/12; п[ъ]шици 40v/14.

păzi vb. IV imper. 2 sg. пъзѣщє 40r/19, 41v/7; part. пъзици 6r/16, 12r/11—12; refl. cj. pr. 3 sg. съ шь пъ-зѣскѫ 1r/8.

păzire s. f. nom. ac. sg. пъзирє 7r/12.

perete s. m. nom. ac. pl. пърє-цїи 10v/2.

pesti vb. IV ger. пєстиндь 26v/3.

picior s. n. nom. ac. pl. пичоа-рєлє 3r/4—5, 12r/16, 21r/19—21v/1.

pieri vb. IV ind. viit. 3 pl. воу҃р пєри 32r/11.

Pilat n. pr. m. пилать 29v/11.

pită s. f. nom. ac. sg. пита 36r/5.

pizmă s. f. nom. ac. sg. пизмѫ 1r/6.

pîine s. f. nom. g. d. ac. sg. пъинє 5r/12, 7r/8, 12, 7v/12, 16, 33v/6—7, 8, 37v/2, 4, 7, 38r/15; пъинѣ 8v/8, 33v/9; пъи[нє?] 32r/16.

pînă prep. пънѫ 31r/5; prep. comp. пънѫ + 1r/10—11, 7v/18, 14r/7, 16r/17, 42v/17; пънѫ ла 20v/10, 36r/18.

pînză s. f. nom. ac. sg. пънз[ѫ?] 26v/19.

pîră s. f. nom. ac. sg. пърѫ 35r/13—14, 39r/5.

pîrî vb. IV ind. viit. 2 sg. пърѫ вєри 9v/8.

pleca vb. I „a se apleca" ind. pr. 1 pl. плєкъмь 25r/10; ind. pf. 3 pl. нȣ плєкарѫ 36v/7—8; cj. pr. 3 sg. съ плѣчє 27r/2; [съ?] плѣчє 36r/17; плѣчє 33v/3, 38v/11; imper. 2 pl. плє-каци 22r/6, 36r/16; inf. а плєка 21r/19; refl. ind. pf. 3 pl. -шь плєкарѫ 36v/7; cj. pr. 3 sg. съ шь плѣчє 11r/9; съ шь плѣ[ч]є 39r/12; съ сє плѣчє 37r/5; плѣчє сє 33r/8; [съ сє плѣчє?] 32v/18—19; 3 pl. съ сє плѣчє 12r/14—15.

plecat adj. s. 1. adj. m. nom. ac. sg. плєкать 16v/15—16; f. nom. ac. sg. плєкатѫ 10r/18; pl. плєкатє 9v/18; 2. s. m. nom. ac. pl. плєкаци 22r/12.

plod s. m. în comp. плѡдь адоу-кѫтѡрїи 34r/15.

poartă s. f. nom. ac. sg. поартა 26^{v}/8, 9.

pocrov s. n. nom. ac. sg. покровь 7^{v}/15, 8^{r}/2, 9; покровꙋль 33^{r}/18, 39^{r}/18, 39^{v}/3, 8, 40^{v}/8; п[о]кровꙋль 31^{v}/18; [покровꙋль] 39^{v}/16; pl. покровеле 41^{r}/16.

podobi vb. IV ind. pr. 2 sg. подобещи 17^{v}/8; pf. c. 2 sg. подобит ай 22^{r}/18; imper. 2 sg. подобѣще 22^{r}/18, 25^{r}/13, 27^{v}/14—15, 37^{r}/12; подобѣще 35^{r}/6—7.

podobie s. f. nom. ac. sg. подобїе 17^{v}/3.

poftă s. f. nom. ac. pl. пофте 19^{v}/4; пѡфтеле 24^{r}/15—16.

pomană s. f. nom. ac. sg. помѣнѫ 5^{r}/4—5; пѡмѣнѫ 6^{v}/7—8; помѣна 3^{v}/15.

pomeni vb. IV ind. pf. 3 pl. пoменирѫ 12^{v}/14, 28^{v}/4—5, 34^{v}/9; cj. pr. 3 sg. съ поменѣскѫ 6^{v}/10, 7^{r}/5; поменѣскѫ 11^{v}/3, 26^{r}/19, 27^{r}/7; imper. 2 sg. поменѣще 7^{r}/1, 8^{v}/15, 11^{v}/2, 27^{r}/5—6, 34^{r}/1, 8, 11—12, 14—15, 39^{r}/3; ger. поменинꙟдь 33^{r}/1.

pomenitor s. m. nom. ac. pl. помениторїи 34^{r}/17.

Pont n. pr. m. понть 29^{v}/11.

popă s. m. nom. ac. sg. попа 7^{v}/14—15, 8^{r}/2, 9^{r}/6, 10^{v}/11, 11^{v}/3, 12, 14^{r}/1, 14^{v}/4, 15^{r}/15, 16^{r}/16, 16^{v}/15, 19, 17^{r}/12, 18^{v}/1, 12, 19^{r}/2, 8, 12, 19^{v}/14, 20^{v}/2, 9, 21^{v}/8, 23^{r}/18, 24^{r}/8, 25^{v}/7, 26^{r}/3, 4, 26^{v}/3, 6, 7, 27^{r}/2, 5, 6—7, 28^{v}/7, 13, 30^{v}/5, 7, 32^{v}/8, 33^{r}/8, 14, 33^{v}/7, 37^{r}/4, 17, 37^{v}/1, 3—4, 7, 18, 38^{r}/13, 38^{v}/3, 39^{r}/10, 39^{v}/7, 10, 41^{r}/5; пѡпа 12^{v}/16; [п]опа 39^{v}/19, 19; пѡ[па] 11^{r}/18—19; попи 41^{r}/8; g. d. sg. попеи 16^{v}/1, 20^{v}/6, 30^{v}/10, 32^{v}/7, 37^{v}/6.

poruncită s. f. g. d. pl. порѫнчителѡ҃ 2^{v}/7.

posti vb. IV refl. cj. pr. 3 sg. съ се постѣскѫ 1^{r}/9.

poticnire s. f. nom. ac. sg. потикнире 23^{r}/11.

potir s. n. nom. ac. sg. потири 4^{v}/17, 8^{r}/3, 26^{r}/12, 26^{v}/14, 29^{r}/7—8, 32^{v}/9, 18, 38^{r}/6, 39^{r}/18, 39^{v}/2, 8, 40^{r}/5, 40^{v}/7, 9, 18, 41^{r}/6—7, 18; пѡтири 33^{v}/15, 39^{v}/17—18; поти[р]и 37^{v}/18; потирюль 2^{v}/10—11, 32^{v}/11—12, 33^{v}/16, 41^{r}/4—5; [по]тирю[ль] 40^{v}/19.

prădat s. m. nom. ac. pl. прѫдацїи 12^{v}/5—6, 34^{r}/14.

pre prep. пре 6^{r}/12, 17, 6^{v}/5, 12, 13^{r}/8, 17^{v}/2, 3, 8, 18^{v}/7, 19^{r}/12, 22^{r}/11, 24^{v}/13, 25^{r}/4, 36^{r}/5, 10, 37^{r}/17, 37^{v}/1, 39^{r}/3; 42^{r}/16; прѣ [pr-ea] 28^{r}/7; pre mijloc de v. **mijloc**; de pre v. **de**; loc. adv. pre cin. v. **cin**. pre rînd v. **rînd**.

preablagoslovită adj. f. nom. ac. sg. прѣбл҃гословитѫ 12^{v}/12, 14^{v}/3, 28^{v}/1; g. d. sg. прѣбл҃гословитеи 5^{r}/5.

preacinstit adj. m. nom. ac. sg. прѣчинстить 9^{r}/1—2, 22^{v}/7, 34^{v}/3.

preacurat adj. m. nom. ac. sg. пр[ѣ]коуратъ 26^{v}/19; прѣкоуратꙋль 37^{r}/13—14; g. d. прѣкоуратꙋлꙋи 25^{r}/8; f. nom. ac. sg. прѣкоуратѫ 41^{v}/14.

preagreșeală s. f. g. d. pl. прѣгрешалелѡ҃ 28^{r}/11, 35^{v}/4.

preaînfrîmseațe s. f. nom. ac. sg. прѣꙟфрѫмсѣце 18^{r}/1.

preaînțelepciune s. f. nom. ac. sg. прѣꙟцелепчюне 17^{v}/5; g. d. прѣꙟцелепчюнеи 9^{v}/13.

preaînțelept s. m. voc. sg. прѣꙟцелепть 16^{v}/4, 18^{v}/13, 23^{r}/18, 24^{r}/7; прѣꙟцелеть 20^{r}/19; прѣꙟцелепть 18^{v}/17, 20^{v}/6—7; прѣꙟцелѣпте 29^{r}/12.

preamări vb. IV refl. ind. pf. 3 sg. прѣмѫрї се 9^{r}/1.

preapodobnic s. m. nom. ac. pl. прѣподобничїи 3^{r}/12, 5^{v}/17; прѣподѡбничїи 5^{v}/12—13.

preasfînt adj. m. nom. ac. sg. прѣсфнть 32^{r}/6—7; прѣсфнть 32^{r}/4; прѣсфнтꙋль 28^{v}/10, 36^{v}/19 — 37^{r}/1; прѣсфнтꙋль 39^{v}/12; g. d. пресфнтꙋлꙋи 7^{r}/8—9; f. nom. ac. sg. прѣсфнтѫ 12^{v}/11, 14^{v}/2—3, 28^{v}/1; прѣсфнтѫ 13^{v}/19; g. d. прѣсфнтеи 18^{r}/4.

preaslăvi vb. IV refl. ind. pf. 3 sg. прѣслъви се 2^v/1.

preaslăvită adj. f. g. d. sg. прѣслъвитеи 40^v/3.

preasporire s. f. nom. ac. sg. прѣспорире 23^v/16–17.

preastol s. n. nom. ac. sg. прѣстоль 18^v/2.

preot, s. m. nom. ac. sg. преȣтȣль 1^r/14, 2^r/2, 8, 2^v/12, 3^v/7, 4^r/13, 4^v/2, 18, 5^r/3, 7^r/8–9, 15–16, 7^v/10, 8^r/8, 8^v/5, 10^v/9, 11^r/7, 15^r/18, 15^v/7, 16^v/10, 18^r/6, 19^r/19, 21^r/3, 24^r/13, 25^v/10, 26^r/12, 26^v/13–14, 28^v/19, 30^v/12, 32^r/3, 10, 33^r/19, 38^r/2–3, 4, 7, 41^r/17, 42^r/10; преȣтоуль 1^r/3, 3^r/14, 3^v/10–11, 7^r/18, 11^r/13–14, 13^v/8, 16^r/3, 7, 19^r/13, 20^r/15, 30^r/13, 31^v/1, 33^v/13–14, 35^r/2, 36^r/19, 36^v/16, 37^r/5, 40^r/9, 11, 42^r/3, 12; [пр]еȣтȣль 1^v/15; преȣтоул[ь] 31^v/19; [п]реȣтȣль 36^r/11; [преȣ]тȣль 40^v/13; [преȣтȣль?] 32^v/18; g. d. sg. преȣтȣлȣи 11^r/10, 20^v/11, 40^v/10; nom. ac. pl. преȣцїи 2^v/15, 3^r/11, 5^v/7, 6^r/19; g. d. преȣцилѡ̃ 5^v/1–2, 42^v/6.

preoțesc adj. m. nom. ac. sg. преȣцеськ 6^r/14–15.

preoție s. f. nom. a.c sg. преȣцїе 6^r/13, 12^r/8.

prescure s. f. nom. ac. sg. прескȣре 5^r/3–4, 12–13, 6^r/6–7, 18–19, 7^r/6; прескоуре 6^r/10; прескȣрѣ 3^v/11; g. d. п.ескоурени 3^v/14, 4^r/14.

prespre prep. преспре 41^r/12.

pretutindeni adv. претȣтинд.нѣ 18^v/8, 41^v/1; претоутиндинѣ 11^r/15–16, 23^v/18 – 24^r/1; loc. adv. де претоутиндинѣ 16^r/10–11, 24^r/9; де претȣтиндинѣ 10^v/16.

prilej s. n. nom. ac. sg. прилежь 21^r/4.

primi vb. IV ind. pr. 2 sg. прїимещи 27^v/7; прїимещї- 25^r/17; cj. pr. съ прїимѣскѫ 5^r/1–2; imper. 2 sg. прїимѣще 5^r/8, 17^v/13, 21^r/6, 23^r/4, 34^v/14; прїимѣщ[е] 38^r/18–19; прїемѣще 27^v/9.

prin prep. пріⷩ 1^r/10, 20^r/12, 26^r/17, 29^r/5.

privi vb. IV ind. pr. 2 sg. привещи 22^r/12.

prochimen s. n. nom. ac. sg. прокименȣль 18^v/16.

propovedanie s. f. g. d. sg. проповѣданїеи 19^v/1.

proroc s. m. nom. ac. sg. пророкȣль 5^r/16–17; pl. пророчїи 30^r/2.

proscomidie s. f. nom. ac. sg. проскомидїе 41^v/11; проскомидї[е] 25^v/17–18; простомидїе 2^v/8; проскомидїѫ 3^r/10; g. d. проскомидїеи 3^r/16.

psalm s. m nom ac. sg. ѱаломȣль 7^v/19; ѱалѡ̃ 9^r/16; ѱа[лωм?] 42^v/18.

pune vb. III ind. pr. 2 sg. поуи 17^v/7; 3 sg. поуне 6^v/11; 1 pl. пȣнемь 35^r/3; pf. 3 sg. пȣсе 2^r/12–13, 27^r/1; поусе 3^r/3, 6; pf. c. 2 sg. чѣи пȣсь 23^r/9; viit. 3 sg. ва поуне 10^v/5; cj. pr. 3 sg. съ поуе 2^r/15, 2^v/10, 4^r/16–17, 5^r/11, 6^r/7, 9, 7^r/7, 7^v/11, 10^v/10, 16^r/11, 19^v/14, 26^v/14, 16, 30^r/18, 31^v/11–12, 41^r/14, 41^v/10; съ пȣе 26^r/4, 8–9, 40^v/7; пȣе 37^v/8; pas. ind. pr. 3 sg. е поусѫ 1^v/5; 3 pl. сънть поусе 8^v/6; -сь поусе 8^v/3, 27^v/19, 33^r/13–14, 34^r/7; -сь пȣсе 27^r/15; cj. pr. 3 sg. съ фїе поусь 41^r/7.

punere s. f. nom. ac. sg. поунерѣ 27^v/4.

purta vb. I pas. ind. pr. 2 sg. поуртать ещи 24^v/13–14.

purtător s. m. nom. ac. pl. поуртѫторїи 5^v/13.

pururea adv. пȣрȣрѣ 2^r/4–5, 9^r/4, 11^v/14–15, 14^v/7–8, 17^r/4, 34^v/5–6; пȣрȣ[рѣ] 37^v/12; [пȣ]рȣрѣ 36^r/14; поурȣрѣ 2^r/4, 3^v/8, 8^v/2, 9^v/5, 11^r/16, 14^r/4, 16^r/1, 11, 18^r/10, 18^v/9, 19^r/12, 22^v/10, 23^r/3, 24^r/12, 28^r/3, 12, 30^v/19, 37^r/2, 41^r/2, 42^r/7–8; [поу]рȣрѣ 42^v/15; поуроурѣ 3^v/8–9, 13^r/1, 21^v/12, 25^v/3.

pusă adj. f. nom. ac. sg. [пȣсъ?] 37^{v}/17; pl. поусе 34^{v}/11.

puternic adj. m. nom. ac. sg. пȣтѣрникȣль 29^{r}/15.

puțin adv. пȣцинь 38^{r}/12.

puținel adv. поуцинель 1^{r}/9, 16^{v}/2, 26^{r}/6, 30^{r}/14, 33^{v}/3; пȣцинель 36^{r}/18.

R

rai s. n. nom. ac. sg. раи 9^{r}/13.

răcaviță s. f. nom. ac. pl. рѫкавицеле 3^{r}/6; рѫгавицеле 2^{r}/16.

rădica v. ridica.

rămășiță s. f. nom. ac. pl. ръмѫшицеле 39^{v}/1.

rămîne vb. III cj. pr. 3 sg. съ ръмѫе 40^{r}/8.

răpausa vb. I ind. pr. 2 sg. ръпаѡши 17^{r}/15; imper. 2 sg. ръпаѡсѫ 24^{v}/17, 36^{v}/11; refl. imper. 2 sg. ръпаȣсѫ те 10^{v}/18—19.

răsădi vb. IV imper. 2 sg. ръсѫдѣще 19^{v}/2.

răsărit s. n. nom. ac. sg. ръсѫрить 16^{r}/6, 8; ръсѫр[ить] 1^{v}/12.

răscumpăra vb. I ind. pf. c. 2 sg. скоумпъратȣ нѣи 3^{v}/1.

răspuns s. n. nom. ac. sg. ръспоунсь 28^{r}/18, 35^{v}/11.

răstigni vb. IV refl. ind. pf. 2 sg. те ръстигнниши 3^{v}/3; pf. c. 3 sg. ръстигнитȣ сѣȣ 29^{v}/10—11.

repidă v. ripidă.

ridica vb. I ind. pf. 2 sg. ръдикаши 31^{r}/6; cj. pr. 3 sg. съ ръдиче 37^{v}/4; ръдиче 30^{r}/14—15; imper. 2 pl. ръдикаци 26^{r}/6; refl. cj. pr. 3 sg. съ шь ръдиче 16^{v}/1—2; ger. [ръ]дикьндоушь 31^{r}/19.

ripidă s. f. nom. ac. sg. рипидѫ 31^{v}/17—18; репидѫ 31^{v}/14. рипида 33^{r}/18.

rînd s. n. g. d. ръндȣлȣи 16^{v}/13; loc. adv. пре ръндь 6^{r}/8—9.

rîndui vb. IV cj. pr. 3 sg. сь рѫндȣѫскѫ 2^{v}/8.

rob s. m. nom. ac. pl. роби 21^{r}/7; робїи 14^{r}/14, 17^{v}/9, 22^{r}/16, 25/1; рѡбїи 25^{r}/14.

rod s. n. g. d. sg. родȣлȣи 12^{v}/2.

rost s. n. nom. ac. sg. ростȣль 4^{r}/5, 5^{v}/4, 7^{v}/2—3, 10^{r}/14, 17^{v}/13—14, 41^{v}/4; ростȣлȣ- 11^{r}/5, 11^{v}/9—10.

ruga vb. I cj. pr. 1 pl. съ роугъмь 7^{r}/18, 22^{v}/14—15, 23^{v}/5, 28^{r}/6, 10, 12, 15; съ рȣгъмь 11^{v}/17; ger. [р]оугѫндь 26^{r}/18; refl. ind. pr. 3 sg. се роагѫ 23^{v}/16; 1 pl. роугъмȣ не 21^{r}/6, 25^{r}/10—11, 33^{r}/11, 35^{r}/5—6; роугѫмȣ не 21^{r}/1, 13, 21^{v}/2; роугѫмоу не 20^{v}/18, 21^{v}/4—5, 24^{v}/17; роугъмоу не 34^{v}/18; рȣгѫмоу не 23^{v}/8; 3 pl. се роагѫ 13^{r}/10; cj. pr. 3 sg. съ се рѡаџе 35^{r}/2, 36^{r}/19, 37^{r}/5, 40^{r}/11; с[ъ] с[е] рѡа[џе] 31^{v}/19; съ се роаџе 2^{r}/7—8, 26^{r}/1, 39^{r}/13; съ се р[о]а[џе] 30^{v}/12; се роаџ[е] 33^{r}/8; роаџе се 38^{v}/11; [ро]аџе се 32^{v}/19; 1 pl. съ не рȣгъмь 7^{v}/10, 14, 8^{r}/1, 11^{v}/19, 12^{r}/13—14, 16—17, 20, 14^{r}/19, 27^{r}/16, 34^{v}/12—13, 35^{v}/3; съ не рȣгъм[ь] 35^{r}/1—2; съ не рȣгѫмь 8^{r}/7, 12^{v}/3, 27^{v}/1; съ не роугъмь 8^{v}/5, 12^{r}/2, 10, 15^{v}/4—5, 27^{v}/3, 34^{v}/10, 35^{r}/18—19, 35^{v}/5, 7—8, 42^{r}/12; съ не роугѫмь 4^{r}/10, 12^{r}/6, 12^{v}/7, 9, 13^{v}/7—8; 3 pl. съ се рѡаџе 10^{v}/13—14; съ се роаџе 38^{r}/10, imper. 2 sg. роагѫ те 11^{r}/17—18; 2 pl. роугаци вѫ 21^{v}/14, 16; ger. роугѫндȣ се 25^{v}/14—15, 29^{r}/1—2; рȣгѫндоу се 33^{v}/2.

rugă s. f. nom. ac. sg. роугѫ 19^{r}/10—11, 27^{v}/9; ро[уг]ѫ 42^{r}/12; рȣгѫ 21^{r}/6; роуга 6^{r}/5, 17^{r}/12, 21^{r}/4, 22^{r}/8, 23^{r}/4, 23^{v}/5, 9, 24^{r}/13, 27^{v}/3, 40^{v}/2; рȣга 20^{r}/2, 22^{v}/15; рȣ[га] 37^{r}/17; pl. роуџи 23^{r}/6.

rugăciune s. f. nom. ac sg. роугѫчюне 1^{v}/1, 21^{r}/3, 4, 42^{v}/19; роугѫчюнѣ 5^{r}/8, 7^{r}/18, 8^{v}/6, 13^{r}/2, 13^{v}/8, 14^{r}/9, 15^{v}/7—8, 17^{r}/13, 18^{r}/3, 11, 19^{r}/13; рȣгѫчюнѣ 7^{v}/3; g. d. роугѫчюнїеи 25^{v}/13; nom. ac. pl. роугѫчюни 23^{r}/6; рȣгѫчюни 14^{r}/11; роугѫчюниле 27^{r}/13; g. d. роугъчюнилѡ҃ 40^{v}/2—3.

sau conj. саȣ 13v/1, 14r/12, 15r/14, 16r/16, 19r/5 ; 24r/17, 31v/16, 33r/18, 35r/14, 39r/5, 40r/8 саоу 24r/17.

Sava n. pr. m. сава 5v/6, 15.

Savaot n. pr. m. саваодь 31v/5.

să[1] conj. „dacă" сѣ 41r/3.

să[2] conj. semn al conjunctivului. сѣ 1r/3, 5, 6, 8, 9, 10, 14, 15, 17, 18, 1v/8, 9, 10, 14, 15, 17, 18, 2r/2, 6, 7, 7, 14, 15, 16, 17, 2v/4, 7, 8, 10, 12, 13, 13, 18, 3r/1, 6, 7, 8, 9, 9, 14, 14, 15, 17, 3v/6, 10, 12, 17, 4r/10, 11, 13, 16, 4v/1, 5, 9, 10, 11, 16, 5r/1, 3, 4, 10, 11, 13, 6r/6, 7, 9, 9, 6v/4, 6, 10, 17, 18, 19, 7r/5, 7, 9, 9, 12, 13, 13, 14, 18, 7v/10, 10, 11, 14, 15, 15, 18, 8r/1, 2, 3, 7, 8, 19, 8v/5, 9r/5, 6, 7, 8, 8, 9v/7, 10v/1, 6, 7, 8, 10, 10, 11, 12, 13, 14, 11r/7, 9, 10, 12, 14, 19, 11v/5, 6, 6, 7, 10, 11, 15, 17, 19, 12r/2, 6, 10, 13, 14, 14, 16, 20, 12v/3, 7, 9, 16, 16, 13r/13, 15, 15, 16, 17, 13v/2, 4, 5, 7, 14r/1, 17, 19, 14v/4, 9, 9, 10, 11, 12, 13, 16, 18, 15r/15, 17, 18, 19, 15v/1, 1, 1, 2, 2, 4, 4, 6, 16r/2, 5, 7, 12, 14, 15, 18, 16v/1, 1, 2, 3, 5, 5, 9, 10, 11, 13, 14, 16, 19, 17r/6, 7, 9, 10, 11, 18r/16, 18v/2, 2, 11, 11, 15, 19, 19r/3, 6, 6, 7, 10, 11, 11, 19v/1, 4, 5, 6, 7, 14, 14, 14, 15, 19, 20r/3, 8, 9, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 17. 18. 19, 20v/3, 5, 7, 7, 8, 10, 11, 12, 13,14, 16, 21v/8, 13, 14, 17, 18, 22r/1, 22 v/7, 14, 23r/13, 14, 15, 18, 23v/5 9, 10, 24r/8, 9, 13, 14, 17, 24v/1, 25r/13, 25v/4, 5, 7, 8, 11, 12, 14, 16, 17, 18, 19, 26r/1, 3, 4, 4, 8, 12, 13, 26v/3, 4, 6, 13, 14, 15, 16, 27r/2, 7, 10, 10 13, 16, 27v/1, 3, 15, 16, 17, 28r/6, 10, 12, 15, 19, 28v/7, 7, 14, 16, 16, 29r/1, 5, 9, 11, 12, 13, 29v/19, 30r/1, 4, 7 8, 8, 9, 12, 13, 18, 30v/1, 5, 9, 10, 12, 31r/7, 31v/10, 10, 11, 11, 13, 14,14, 16, 18, 32v/3, 6, 7, 11, 12, 33r/6, 17, 18, 19, 34r/5, 34v/1, 6, 10, 12, 35r/1, 2, 18, 35v/3, 5, 7, 12, 16 36r/1, 3, 11, 19, 37r/3, 4, 5, 5, 13 37v/3, 3, 4, 17, 20, 38r/1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 14, 15, 16, 18, 38v/1, 3, 9, 9, 10, 15 39r/4, 8, 10, 12, 13, 15, 17, 39v/3 4, 4, 6, 7, 9, 10, 16, 18, 18, 40r/3, 4, 7, 8, 8, 9, 11, 40v/7, 7, 9, 10, 11, 13, 16, 17, 18, 41r/5, 7, 8, 13, 14, 17, 41v/1, 4, 5, 9, 10, 10, 11, 42r/2, 3, 4,9, 10, 10, 12 ; сь 24r/17 ; [сѣ] 1v/11, 31v/12, 36v/16, 37r/18 ; [с]ь 1r/12, 37v/14 ; с[ѣ] 30r/ 18, 31v/19, 39r/19 ; [сѣ?] 32v/18, 36r/17. 17 ; сѣ нȣ... сѣ 1v/5—6 ; derept să v. **derept**[3].

săbor s. n. g. d. sg. сѣборȣлȣи 22r/2, 22v/4 ; сѣборȣлоуи 30r/3.

sălaș s. n. nom. ac. sg. сѣлашȣль 1v/3, 37r/7—8.

sălășui vb. IV refl. cj. pr. 3 sg. сѣ се сѣлѣшȣѫскѫ 27v/17.

sănătate s. f. nom. ac. sg. сѣнѫтате 21r/15—16.

săruta vb. I ind. viit. 3 sg. ва сѣ сѣрȣте 39v/4 ; cj. pr. 3 sg. сѣ сѣроуте 16r/14, 15—16, 29r/5, 9, 30r/18, 31v/11, 38v/9, 39v/18, 18 ; сѣ сѣрȣте 11r/7 ; сѣ сѣ[р]ȣте 2r/14—15.

sărutare s. f. nom. ac. sg. сѣрȣтаре 39r/1—2.

sățioasă adj. f. nom. ac. sg. сѣцносѫ 36r/6.

său adj. pos. m. sg. сѣȣ 1v/11, 18, 11r/10, 11, 13r/15, 17r/8, 27r/2, 29r/10, 32v/7, 33v/19, 38r/11 ; pl. сѣи 2v/15, 32v/2 ; f. sg. са 2v/15, 4r/11, 22r/2, 29r/9, 32r/16 ; pl. сале 31v/14, 36v/7, 39v/2, 41r/17 ; сасе 8r/19.

săvîrși vb. IV cj. pr. 3 sg. [сѣврѣшаскѫ?] 33r/16.

săvîrșită adj. f. nom. ac. sg. сѣврѣшитѫ 28r/4—5, 35r/17.

scaun s. n. nom. ac. sg. скаоунь 9r/13—14 ; скаȣнь 24v/13 ; скаȣнȣль 18v/7, 37r/8—9.

scăpare s. f. nom. ac. sg. скѣпарѣ 29r/4.

seirbă s. f. nom. ac. sg. скръбъ 12v/8, 27v/2, 34v/19.

scrie vb. III pas. ind. pr. 3 sg. е скрись 3r/7—8.

scriptură s. f. nom. ac. sg. скриптѹрж 29v/13; g. d. скриптоѵрїен 3v/13—14; скриптѹрїен 4r/6; скриптоѵреен 3v/18—4r/1.

scula vb. I ind. pf. c. 2 sg. скоѵлат аи 31r/4.

sculat s. n. nom. ac. sg. скоѵлатѹль 30r/5—6.

scumpăra v. **răscumpăra**.

se pron. refl. v. **sine**.

seară s. f. în loc. adv. де кѹ сѣржшь 1r/9—10.

semna vb. I cj. pr. 3 sg. съ семнѣзе 3v/12 13, 11r/14, 16v/19-17r/1.

serafim s. m. nom. ac. pl. серафїми 17r/16; серафими 31r/17—18; g. d. pl. серафимилѡ҃ 24v/14.

sfat s. n. nom. ac. pl. сфѣтѹреле 23r/12.

sfărîmi vb. IV. ind. pf.c. 2 sg. сфържмит аи 2v/3.

sfeșnic s. n. nom. ac. sg. сфѣшнекоѵль 20r/14—15.

sfinți vb. IV ind. pr. 3 sg. сфнцѣще 37r/10; pf. 3 sg. сфнци 32v/1; imper. 2 sg. сфнцѣще 17v/17, 42v/1; сфнцѣще 13v/13; [сфн]цѣще 42r/15—16; inf. а сфнци 8v/12; refl. ind. pf. 3 sg. сфнци се 9r/1; cj. pr. 3 sg. сфнцѣскж се 36r/2—3.

sfinție s. f. nom. ac. sg. сфнцїе 19v/8, 26r/7, 41v/8; сфнцїе 24v/9, 25r/7, 35r/9; сфнцїж 25r/5, 42r/5.

sfințită adj. s. 1 adj. f. nom. ac. pl. сфнците 34v/11; 2 s. f. nom. ac. pl. сфнцителе 2v/9.

sfințitoriu s. m. nom. ac. sg. сфнциторю 24v/6—7.

sfita s. f. nom. ac. sg. сфита 3r/8—9.

sfînt adj. s. 1. adj. m. nom. ac. sg. сфнть 10r/5—6, 17r/1, 27v/6, 31r/2, 10, 31v/4, 32r/3, 6, 6, 38v/15, 42r/7; сфнть 17r/15, 18r/7, 27r/3, 29v/9, 17, 31v/4, 4, 35r/12, 38r/8; 40v/9; сфънтоѵль 8r/3; сфнтѹль 1v/3, 4v/16—17, 10v/7—8; 11v/14, 12r/17, 12v/19, 16r/4—5, 16v/11, 17r/4, 19v/11—12, 17, 21r/11, 22v/9, 23r/10, 24r/11, 27v/10, 28v/17, 32v/8, 9, 18, 34v/5, 14—15, 36r/13, 37r/7; сфнтѹл 15v/19; сфнтѹль 2v/9, 14v/7, 25v/1, 5, 26r/8, 12, 15, 26v/15, 29r/6, 37v/8, 14—15, 16, 38r/6, 39r/18, 39v/8, 40r/3—4, 40v/17, 41r/6, 14—15, 17—18; сфн[тѹль]37v/18, сфнтоѵль 4r/17—18, 7r/10, 9r/3—4; 14r/3, 23v/2, 39v/2; сфнтоѵль 5v/8, 18r/9, 26v/14, 33v/4—5, 13, 14—15, 38v/4, 40r/5, 42v/14; сф[нт]оѵль 26v/5; g. d. сфнтѹлѹи 20r/2, 22v/19, 23v/14—15, 25r/4, 34r/6, 34v/18, 35v/14; сфнтѹлѹи 13r/14, 25r/7, 29r/7, 30v/3—4, 33r/15; сфнтѹл[ѹи] 37v/19; сфнтѹлоѵи 6v/9; [сфнтѹлѹи] 39v/17; сфнтѹлоѵи 17v/10; voc. сфнте 11v/2—3, 30r/15; сфнте 17r/14, 18r/13—14, 27r/6; pl. nom. ac. сфнци 5v/1, 10; сфнцїи 5r/18; g. d. сфнцїлѡрь 34r/16; сфнцилѡ҃ 15v/15; сфнцилѡ҃ 32v/1—2; f. nom. ac. sg. сфнтж 30r/2; сфнтж 17v/14—15, 28r/5, 35r/17, 41v/13—14, 18; сфънта 7v/16; сфнта 3v/12, 4v/11, 5r/11, 6r/19, 7r/11, 9r/9, 10v/8, 12r/3, 13r/9, 15r/18, 16r/14, 16v/3, 11—12, 12, 19r/11—12, 20v/1, 2, 11—12, 22r/2, 22v/4, 24r/3, 26r/1, 29r/5, 30r/9—10, 37v/2, 4, 7, 41v/7, 11; тфнта 7v/11; сфнта 11r/7, 8, 25v/8, 26v/17, 32r/16, 33r/6, 8, 19, 38r/15, 39r/11, 40v/6—7, 41r/7, 9, 10; g. d. сфнтеи 7r/8, 22r/9; сфнтеи 5r/12, 10v/12, 19r/14, 20r/10; сфнтеен 15r/16, 18r/17, 25r/6, 29r/8, 30v/11, 33v/1, 38v/10, 39r/12, 40v/3; pl. nom. ac. сфнтеле 11v/20-12r/1, 20r/12, 20v/11, 33r/16; сфнтеле 17r/7, 26v/2; g. d. сфнтелѡрь 27v/4; сфнтелѡ҃ 11v/7; сфнтелѡ҃ 13r/17; 2. s. m. nom. ac. sg. сфнть 24v/16; сфънтѹль 6r/4; сфнтѹль 16v/19; voc. сфнте 33r/12; сфнте 18r/14, 14, 30r/16, 16; pl. nom. ac. сфнци 7v/1—2, 24v/16—17; сфнци 17r/14; сфънцїи 6r/5; сфнцїи 5v/7, 12, 17, 6r/1, 2, 12v/14, 28v/4; сфнцїи 34v/9; g. d. сфнцилѡрь 16r/9—10, 18r/5; сфн-

цнлѡ̃ 37ᵛ/5; сфнцнлѡ̃ 40ᵛ/5; f. nom. ac. sg. сф̃нта 37ᵛ/5; g. d. sg. сф̃нтеи 39ʳ/6; pl. nom. ac. сфнте 30ʳ/14, 31ᵛ/15.

sfîrșenie s. f. nom. ac. sg. сфръшенїа 13ʳ/17—18.

sfîrși vb. IV ind. pr. 1 pl. сфръшӥ 37ᵛ/13; pf. 3 sg. сфръшн 32ʳ/13; pf. c. 3 sg. сфръшнт ѫ 3ʳ/4; viit. 3 sg. ва сфръшн 40ᵛ/6; 3 pl. вѡ̃ сфръшн 13ᵛ/3—4; cj. pr. 1 sg. съ сф[р]ъшескь 1ᵛ/8; 3 sg. съ сфръшаскѫ 1ʳ/3; ger. сфръшнндь 37ʳ/17; part. сфр[ъ]шнтѫ 41ᵛ/17—18; refl. ind. viit. 3 sg. се ва сфръшн 20ᵛ/8, 25ᵛ/13—14; 3 pl. се вѡ̃ сфръшн 17ʳ/6; ger. сфръшнндȣ се 16ʳ/2; сфръшнндоу се 18ʳ/11.

sfîrșire s. f. nom. ac. sg. сфръшнре 28ʳ/15—16, 35ᵛ/8—9; сфръшнрѣ 25ᵛ/13.

sfîrșit s. n. nom. ac. sg. сфръшнть 7ᵛ/18, 14ʳ/7; сфъшнть 16ʳ/17; сфръ[шн]ть 6ᵛ/12—13; сфръшнтȣль 18ᵛ/10; сфръшнтоулъ 19ʳ/1.

Simion n. pr. m. сѵмеонȣль 5ᵛ/16.

sine pron. refl. d. sg. -шь 1ʳ/8, 1ᵛ/10, 17, 4ʳ/4, 8ʳ/19, 11ʳ/9, 10, 16ᵛ/1, 19ᵛ/15, 37ʳ/19, 37ᵛ/1, 39ʳ/12; ши- 16ʳ/7; ac. снеешь 9ʳ/10; се 1ʳ/9, 10, 2ʳ/1, 7, 9, 2ᵛ/1, 3ʳ/10, 11, 14, 4ʳ/2, 7, 15, 4ᵛ/2, 7ᵛ/17, 18, 8ʳ/6, 9ʳ/1, 1, 10ʳ/12, 10ᵛ/12, 11ᵛ/5, 7, 12ʳ/14, 14, 12ᵛ/17, 14ʳ/6, 15ᵛ/17, 16ʳ/2, 16ᵛ/9, 18ʳ/11, 19ʳ/7, 20ʳ/9, 9, 10, 20ᵛ/8, 23ʳ/19, 24ʳ/15, 17, 25ᵛ/13, 17, 26ʳ/1, 26ᵛ/6, 9, 13, 27ʳ/10, 27ᵛ//17, 29ʳ/1, 2, 29ᵛ/13, 30ʳ/5, 30ᵛ/12, 12, 32ʳ/15, 32ᵛ/5, 6, 15, 19, 33ʳ/8, 8, 35ʳ/2, 36ʳ/3, 19, 37ʳ/5, 5, 37ʳ/18, 18, 37ᵛ/2, 10, 11, 38ʳ/9, 11, 38ᵛ/1, 7, 11, 39ʳ/8, 13, 15, 39ᵛ/6, 9, 12, 40ʳ/11, 40ᵛ/10, 16, 19, 41ʳ/11, 41ᵛ/4; [се] 8ʳ/20, 33ʳ/19; с[е] 31ᵛ/19; [с]е 39ʳ/19; [се?] 32ᵛ/19; pl. d. -шь 15ᵛ/3, 22ʳ/17, 31ʳ/19, 36ᵛ/7; ac. се 1ʳ/18, 3ʳ/11, 13, 9ᵛ/18, 10ʳ/10, 10ᵛ/2, 13, 12ᵛ/5, 13ʳ/10, 14ʳ/12, 17ʳ/6, 19, 23ᵛ/16, 25ᵛ/15, 16, 33ᵛ/2, 37ʳ /13, 38ʳ/10, 41ʳ/3; сѣȣ [se-au] 29ᵛ/11.

singur[1] adj. m. nom. ac. sg. сннгȣрь 24ᵛ/16.

singur[2] adv. сннгоурь 24ᵛ/10—11.

Sion n. pr. m. сїѡнȣль 10ᵛ/1.

singe s. n. nom. ac. sg. сънџе 1ᵛ/7, 4ᵛ/14, 25ʳ/9, 33ʳ/10, 33ᵛ/16, 36ᵛ/8, 37ʳ/15, 39ᵛ/12—13; сънџеле 3ᵛ/2, 32ᵛ/14.

sîrb s. m. g. d. pl. сръбнлѡ̃ 5ᵛ/6, 16.

slavă s. f. nom. ac. sg. славѫ 15ʳ/15, 24ᵛ/1, 26ᵛ/10, 29ᵛ/15; слава 2ᵛ/3, 3ᵛ/6, 18ʳ/12; g. d. славеи 17ᵛ/10.

slăvi vb. IV cj. pr. 3 sg. съ слѫвѣскѫ 22ᵛ/7; 1 pl. съ слѫвнмь 30ʳ/1; inf. а слѫвн 34ᵛ/2; дерепть слѫвескь[1] 6ʳ/11.

slăvit adj. m. nom. ac. sg. слѫвнтȣль 5ʳ/16; pl. слѫвнцїн 5ʳ/18—19; f. nom. ac. sg. слѫвнтѫ 33ʳ/5—6.

slujbă s. f. nom. ac. sg. слоужбѫ 1ʳ/11, 6ʳ/14, 33ʳ/10; слȣжбѫ 1ᵛ/4; слоужба 23ʳ/9, 31ʳ/13; слȣжба 7ᵛ/1; g. d. слȣжбеи 1ʳ/1; pl. nom. ac. слȣжбе 12ʳ/9.

sluji vb. IV ind. pr. 3 sg. слоужѣскь 24ᵛ/2; cj. pr. 3 sg. съ слȣжаскѫ 24ᵛ/1; inf. а слȣжн 18ʳ/2; 24ʳ/2; ger. слоужиндь 20ᵛ/4.

slujire s. f. nom. ac. sg. слоужнрѣ 15ᵛ/13, 24ᵛ/7; слȣжнрѣ 8ᵛ/18—19.

slujitor s. m. nom. ac. pl. слоужнторїн 6ʳ/19.

smerenie s. f. nom. ac. sg. смеренїе 8ʳ/20, 41ʳ/6; смеренїѫ 4ʳ/6—7, 25ᵛ/12, 38ᵛ/2; în comp. бȣнѫ смеренїе 11ᵛ/8; дȣлче смеренїе 12ʳ/4, 20ʳ/11, 27ʳ/18.

socoti vb. IV cj. pr. 1 pl. съ сокотнмь 18ᵛ/19, 29ʳ/12—13; съ сокотӥ 18ᵛ/11 19ʳ/3; impre. 2 sg. сокотѣще 37ʳ/6.

socotință s. f. nom. ac. sg. сокотннца 39ʳ/16; pl. сокотннцеле 26ʳ/11.

---

[1] Traducere greșită a v.sl. правословьнъ = drept-credincios, ortodox.

socotire s. f. nom. ac. sg. сокотирє 32r/12—13; сокотирѣ 31v/15, 40r/6.

sosi vb. IV ind. viit. 3 pl. вѡ̃р сосй 15r/14—15.

spăla vb. I ind. viit. 2 sg. спъла вєри 9v/15; imper. 2 sg. спалѫ 9v/2; refl. cj. pr. 3 sg. съ сє спѣлє 3r/14—15.

spăsenie s. f. nom. ac. sg. спъсєнїє 2r/10—11, 4v/5, 17v/7, 22r/13; спъсєнїа 10r/7, 12, 11v/17—18, 12v/6, 21r/16, 34r/14.

spăsitoare adj. f. nom. ac. sg. спъситѡарѣ 33r/1.

spăsitoriu s. m. nom. ac. sg. спъситорю 8v/10—11; спъситорюль 16v/6, 20r/6, 39v/14; спърнторюль 34v/7.

spăși vb. IV cj. pr. 2 sg. съ спъсєщи 38v/15; imper. 2 sg. спъсѣщє 8r/16, 11r/1, 12v/10, 13v/10—11, 18, 14v/1, 13—14, 18, 15r/3—4, 11, 16v/6—7, 23r/17, 24r/5—6, 28r/2, 35r/15, 41v/17, 42r/17; [с]пъсѣщє 41r/1.

spodobi vb. IV ind. pf. c. 2 sg. сподовит ан 40r/15, 41v/6.

spori vb. IV inf. а спори 21r/18.

spre prep. спрє 1r/6, 2v/15, 4r/1, 7v/3, 11, 8v/14, 10v/5, 11r/3, 13r/8, 13v/17, 15r/3, 20r/18, 21r/10, 10, 22r/12, 12, 16, 23v/9, 24v/19, 27r/3, 27v/18, 19, 28r/1, 29r/10, 31v/15, 33r/13 13, 33v/7, 14, 34r/18, 36v/6, 37v/18, 41r/7, 42v/4; с[прє?] 2r/15; spr-insă v. îns.

spune vb. III ind. pr. 1 sg. споую 38v/12, 39r/3; viit. 3 sg. ва споунє 4r/8; cj. pr. 1 pl. съ споунємь 28v/16; pas. ind. pr. єстє нєспоусѫ 13r/1.

spurcăciune s. f. nom. ac. sg. споурҝѫчюнє 23r/7; спȣрҝѫчюнѣ 11r/1; споурҝѫчюнѣ 23v/12; pl. споурҝѫчюни 24v/8.

sta vb. I ind. pr. 3 pl. стаȣ 31r/15; pf. 3 sg. стътȣ 7v/12—13; cj. pr. 1 sg. съ нȣ стаȣ 1v/6; 3 sg. съ стѣ 10v/11, 11v/6, 13r/16, 14v/10, 16v/1, 17r/11, 20r/9, 13, 15, 20v/12, 25v/11, 30v/10, 31v/13, 37r/3, 42r/10; стѣ 26v/4, 27r/11, 37v/6; ст[ѣ] 28v/19; 1 pl. съ стъмь 30r/8, 8; 3 pl. съ стѣ 15v/2, 25v/14; inf. а ста 17v/9—10, 22v/19, 25r/6; ger. стъндь 36v/10; refl. ind. pr. 3 sg. -шь стъ 37r/19.

stare s. f. g. d. sg. старєєи 23v/14.

stătător adj. s. 1. adj. f. nom. ac. sg. стътѫтѡарє 40r/15; 2. s. f. nom. ac. sg. стътѫтоарѣ 14r/15—16.

stea s. f. nom. ac. sg. стѣѡа 7v/11, 12, 31v/10.

stihar s. n. nom. ac. sg. стиХарю 2r/7; стиХарюль 1v/16, 2r/1; сти[Х]арюль 1v/11.

stîng adj. m. nom. ac. sg. стънгь 26r/5; [стъ]нгь 2r/16; f. sg. стънгѫ 3v/11, 38r/5; loc. adj. дѣ стънга 2v/10; loc. adv. дѣ стѫнга 4r/2; дѣ стънга 6r/8; ла стънга 2v/4; loc. prep. дѣ стънга 5r/11, 25v/11; дє на стънга 30v/10.

strană s. f. nom. ac. pl. странє 1r/17.

striga vb. I ind. pr. 3 sg. стригѫ 8v/19; 1 pl. стригъмь 32r/2—3; cj. pr. 3 sg. съ стрицє 14r/1, 14v/4, 18v/11, 20r/18, 20v/5, 21v/8, 24r/8, 28v/7—8, 30v/1, 32v/3, 12, 33r/6, 34v/1, 36r/11, 37v/3, 41v/1, 42r/4; съ [стрицє] 23r/18—19; [съ стрицє] 36v/16; стрицє 21v/17; 1 pl. съ стригъмь 14v/13, 18; 3. pl. съ стрицє 12v/16—17.

strigare s. f. nom. ac. sg. стригарє 13v/9, 18r/6—7, 22v/6, 36r/18; стриг[арє] 35v/17; стригар[ѣ] 31v/1.

strigat s. n. nom. ac. sg. стригатȣль 40v/15.

strînge vb. III cj. pr. 3 sg. съ стрѫнгѫ 42r/3—4.

stropi vb. IV ind. pf. 2 sg. стропиши 9v/14.

sub prep. соупть 7r/11, 21r/19; сȣпть 12r/16; соуть 29v/11; loc. prep. дє сȣпть 24r/8.

suflet s. n. nom. ac. sg. соуфлєтȣль 2r/9, 13r/19, 14r/6, 25r/2; сȣфлєтȣль 9r/12; g. d. соуфлєтȣлȣи 23v/18; сȣфлєтȣлȣи 39r/7; сȣфлєтоулȣи 23v/12—13; pl. nom. ac. соуфлєтє 10v,

15, 17^{v}/18; сȢфлете 23^{v}/11; соуфлетеле 8^{r}/16; сȢфлетеле 11^{r}/2; g. d. сȢфлетелѡ҃р 11^{v}/18, 28^{r}/13, 35^{v}/1, 6, 36^{v}/15; соуфлетелѡ҃р 19^{v}/9, 28^{r}/8, 40^{r}/14.

sufletească adj. f. nom. ac. sg. сȢфлетѣскѫ 35^{r}/9; соуфлетѣска 19^{v}/5; pl. соуфлетещи 27^{v}/12—13.

sui vb. IV refl. ind. pf. 3 sg. се сȢи 29^{v}/13.

suire s. f. nom. ac. sg. сȢире 33^{r}/4.

suliță s. f. nom. ac. sg. соулица 3^{v}/4, 4^{v}/12; сȢлица 3^{v}/17—18.

supune vb. III ind. pr. 2 sg. с<Ȣ>поун 24^{v}/12; refl. cj. pr. 3 pl. съ се сȢпȢе 12^{r}/14.

sus[1] adv. соусь 30^{v}/5; сȢсь 37^{r}/10; loc. adj. де соусь 18^{v}/5, 31^{v}/9; де сȢсь 4^{r}/5, 11^{r}/3, 37^{v}/17; loc. adv. де сȢсь 1^{v}/2, 11^{v}/17; де соусь 42^{r}/10; ↑ соусь 4^{r}/17, 4^{v}/8.

sus[2] s. n. g. d. sg. сȢсȢлȢи 27^{r}/4.

Ş

şedea vb. II ind. pr. 2 sg. шези 18^{v}/8, 37^{r}/11; imperf. 3 sg. шедѣ 29^{v}/14.

şedere s. f. nom. ac. sg. шедѣре 18^{r}/5; шедѣри 33^{r}/5.

şerb s. m. nom. ac. sg. шербоуль 6^{r}/17.

şestoerilat adj. m. nom. ac. pl. шес[т]окрилаци 31^{r}/18.

şi[1] adv. ши 4^{r}/11, 6^{v}/18, 7^{r}/1, 11^{v}/14, 14^{r}/14, 15^{v}/5, 16^{r}/11, 17^{r}/4, 18^{r}/9, 13, 19^{v}/2, 15, 20^{r}/14, 21^{v}/11, 22^{v}/19, 23^{v}/2, 16, 26^{r}/8, 15, 26^{v}/15, 16, 27^{v}/9, 29^{r}/9, 31^{r}/13, 32^{r}/1, 32^{v}/9, 11, 17, 18, 34^{v}/5, 36^{r}/5, 8, 13, 37^{r}/2, 15, 18, 37^{v}/9, 39^{r}/14, 39^{v}/7, 9, 19, 40^{r}/2, 15, 40^{v}/6, 41^{r}/14, 16; ш- 6^{r}/9, 20^{v}/4; loc. adv. ca şi v. ea.

şi[2] 1. conj. ши 1^{r}/2, 7, 10, 15, 17, 1^{v}/3, 7, 11, 17, 2^{r}/4, 4, 5, 7, 13, 2^{v}/5, 6, 11, 18, 3^{r}/1, 1, 3, 5, 9, 12, 14, 18, 3^{v}/6, 8, 8, 9, 12, 15, 16, 17, 4^{r}/1, 16, 4^{v}/1, 5, 5, 13, 14, 14, 15, 17, 5^{r}/1, 4, 7, 10, 14, 16, 17, 19, 5^{v}/1, 4, 5, 7, 0, 11, 13, 18, 19, 6^{r}/1, 2, 3, 4, 6, 8, 13, 14, 15, 19, 6^{v}/1, 1, 5, 8, 11, 12, 13, 16, 17, 7^{r}/3, 4, 5, 9, 12, 13, 14, 7^{v}/17, 8^{r}/5, 13, 16, 17, 19, 8^{v}/2, 2, 4, 10, 11, 11, 12, 14, 16, 17, 9^{r}/1, 2, 3, 3, 4, 4, 5, 7, 8, 13, 18, 9^{v}/3, 4, 6, 8, 10, 12, 15, 15, 17, 10^{r}/1, 3, 5, 9, 14, 18, 10^{v}/1, 4, 7, 8, 9, 11, 14, 18, 19, 11^{r}/1, 3, 5, 16, 16, 18, 11^{v}/1, 3, 4, 5, 6, 11, 13, 14, 17, 20, 12^{r}/1, 3, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 18, 18, 19, 12^{v}/3, 4, 8, 10, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 19, 13^{r}/1, 1, 4, 6, 8, 9, 15, 13^{v}/5, 6, 11, 16, 19, 14^{r}/2, 2, 3, 3, 4, 4, 10, 16, 18, 14^{v}/1, 3, 4, 5, 6, 7, 7, 8, 10, 11, 17, 15^{r}/2, 2, 7, 9, 9, 15, 17, 19, 15^{v}/2, 11, 12, 18, 19, 19, 16^{r}/1, 1, 13, 16^{v}/1, 2, 4, 5, 9, 11, 14, 16, 19, 17^{r}/2, 3, 3, 9, 17, 18, 17^{v}/3, 4, 6, 6, 9, 11, 12, 13, 17, 18, 18^{r}/1, 5, 8, 9, 9, 11, 12, 18^{v}/2, 4, 8, 9, 9, 10, 19^{r}/1, 4, 10, 12, 18, 19^{v}/7, 8, 10, 11, 11, 12, 12, 13, 14, 17, 20^{r}/5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 17, 20^{v}/7, 15, 18, 21^{r}/1, 7, 9, 10, 18, 19, 21^{v}/1, 3, 7, 9, 10, 11, 11, 13, 22^{r}/4, 11, 15, 22^{v}/2, 2, 5, 8, 9, 9, 10, 10, 23^{r}/1, 3, 6, 7, 8, 11, 13, 14, 17, 23^{v}/1, 1, 2, 7, 11, 12, 13, 13, 17, 17, 24^{r}/3, 6, 10, 10, 11, 12, 12, 16, 24^{v}/2, 3, 4, 6, 7, 8, 12, 15, 15, 16, 18, 25^{r}/1, 1, 2, 3, 7, 8, 8, 10, 14, 16, 17, 18, 25^{v}/1, 1, 1, 2, 3, 5, 6, 9, 10, 10, 16, 17, 19, 26^{r}/4, 7, 10, 13, 26^{v}/1, 7, 8, 9, 13, 14, 27^{r}/4, 4, 6, 9, 10, 10, 17, 27^{v}/2, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 28^{r}/1, 3, 5, 9, 10, 11, 13, 14, 18, 28^{v}/2, 3, 5, 5, 10, 10, 12, 12, 17, 17, 18, 29^{r}/4, 4, 5, 8, 11, 16, 17, 18, 29^{v}/7, 9, 12, 12, 13, 14, 16, 17 19, 19, 30^{r}/1,

2, 6, 13, 14, 17, 30^v/2, 3, 3, 9, 10, 13, 31^r/1, 2, 4, 6, 8, 9, 10, 16, 17, 31^v/3, 6, 11, 12, 13, 14, 32^r/3, 4, 4, 5, 6, 7, 12, 16, 32^v/2, 7, 15, 33^r/4, 4, 5, 8, 10, 11, 11, 13, 15, 18, 19, 33^v/4, 7, 10, 11, 18, 34^r/2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 10, 14, 16, 17, 18, 34^v/1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 11, 15, 17, 35^r/1, 4, 6, 6, 8, 9, 15, 18, 35^v/2, 3, 4, 6, 7, 10, 15, 15, 19, 36^r/1, 7, 9, 10, 12, 12, 13, 13, 16, 36^v/8, 15, 17, 37^r/1, 8, 11, 12, 14, 17, 19, 37^v/2, 3, 6, 8, 10, 12, 13, 19, 38^r/7, 10, 12, 12, 14, 15, 38^v/2, 4, 5, 5, 8, 9, 11, 11, 12, 14, 39^r/7, 8, 10, 10, 11, 13, 19, 39^v/1, 2, 3, 6, 8, 12, 13, 14, 18, 40^r/2, 4, 9, 16, 40^v/2, 3, 4, 7, 8, 10, 15, 18, 41^r/2, 5, 8, 11, 41^v/2, 2, 2, 10, 12 19, 42^r/1, 5, 6, 7, 7, 8, 10, 12, 18, 42^v/4, 7, 9, 12, 12, 13, 14, 14, 15, 17; ш- 29^v/8; [ш]и 38^r/14, 16; ш<и> 9^r/16; [ши] 1^r/16, 39^v/15, 42^r/15, 42^v/15; [ши?] 35^v/17, 36^v/17, 37^r/16, 40^v/18; **şi cu** v. **cu**; **2.** conj. cu nuanţă adverbială *ши* 11^v/14, 15, 16^r/11, 11, 17^r/4, 5, 18^r/10, 10, 21^v/12, 12, 23^v/2, 3, 34^v/5,6, 36^r/14, 14, 37^r/2, 2, 15, 40^r/2.

Ştefan n. pr. m. стефань 5^v/9—10.

şterge vb. III cj. pr. 3 sg. съ щѣргж 31^v/10, 39^v/3; съ щ[ѣ]рг[ж] 39^v/16.

şti vb. IV ind. pr. 1 sg. щиѹ 9^v/4; 1 pl. щимь 31^r/10; нѹ щимь 31^r/11.

ştire s. f. nom. ac. sg. щирѣ 9^v/12.

T

taină s. f. nom. ac. sg. таинж 1^r/4, 8^v/19, 15^v/8, 24^r/3, 36^r/19, 41^v/7, 16; [т]аинж 32^v/11; [та]инж 40^r/17.

talpă s. f. nom. ac. pl. талпеле 11^v/1; [талпеле?] 40^v/1.

tare adj. m. nom. ac. sg. таре 18^r/14, 22^v/18, 30^r/16; f. таре 1^r/7—8.

tată s. m. nom. ac. sg. [т]а[тж] 35^v/19; татъль 9^r/3, 14, 11^v/13, 15^v/19, 18^r/8—9, 22^v/9, 23^v/1, 24^r/10, 29^r/14, 29^v/1, 34^v/4, 36^r/2, 12—13, 37^r/10—11, 42^r/6, 42^v/11, 13; т[а]тъль 25^r/19; татжль 12^v/18, 14^r/3, 14^v/6, 17^r/3, 19^v/11, 21^v/10—11, 28^v/17; 29^v/18—19, 19; татж<ль> 29^v/5; g. d. sg. татълѹи 30^v/3; та[т]жлѹи 20^v/14.

tăia vb. I cj. pr. 3 sg. съ тае 4^v/1; imper. 2 sg. тае 4^v/1; ger. тъинды 4^r/1; refl. pf. 3 sg. тъе се 4^v/2.

tăiere s. f. nom. ac. pl. тъери 4^r/9.

tămîie s. f. nom. ac. sg. тъмже 7^r/14, 19^r/7, 25^v/6.

tărie s. f. nom. ac. sg. търїе 3^r/3, 7^r/12—13, 13^v/16, 20^r/3—4, 26^r/11, 36^v/2, 42^v/3; търїѧ 1^v/8—9, 5^r/13, 24^v/3, 25^r/4, 27^r/4, 29^r/3, 31^r/19, 36^r/12; търиѧ 23^r/10; pl. търїи 5^r/15, 32^r/1; търїиле 17^r/18.

tău adj., pron. pos. m. sg. тъѹ 1^v/3, 7, 3^v/3, 5^r/10, 7^v/7, 9, 8^v/14, 9^r/3, 10^r/6, 10^v/5, 13^r/12, 14^r/13, 17^v/2, 11, 22^r/14, 22^v/8, 23^r/1, 2, 10, 23^v/15, 25^r/4, 8, 13, 19, 26^v/19, 27^v/10, 28^v/9, 11, 30^v/5, 31^r/2, 2, 9, 10, 32^r/5, 5, 9, 33^r/7, 12, 33^v/10, 17, 34^r/6, 34^v/4, 15, 35^r/8, 36^r/3, 36^v/18, 37^r/2, 8, 14; pl. тъи 3^r/11, 13, 13^v/11, 14^r/14, 16^r/10, 17^v/9, 21^r/7, 11, 22^r/17, 23^r/8, 25^r/1, 15, 28^r/1, 38^v/19, 40^v/5, 41^r/2, 42^r/18, 42^v/8; f. sg. та 1^v/2, 4, 8, 2^r/18, 2^v/1, 3, 3^v/6, 6^v/2, 3, 15, 7^v/8, 9^r/18, 9^v/7, 19, 10^r/5, 7, 9, 15, 10^v/1, 11^v/10, 12^v/11, 13^r/8, 13^v/12, 16, 14^r/1, 2, 16, 14^v/2, 15^v/17, 17^v/16, 19^r/16, 19^v/6, 21^r/1, 22^r/5, 22^v/6, 23^r/9, 24^r/3, 7, 9, 24^v/5, 25^r/11, 27^v/16, 28^r/4, 32^r/8, 33^r/6, 34^r/19, 35^r/16, 36^r/4, 4, 11,

36v/2, 38v/17, 39r/4, 40r/19, 41r/3, 12, 41v/5, 6, 8, 42v/3 ; т[а] 40r/17 ; [та?] 42r/18 ; pl. тале 2v/5, 7, 7r/3, 8r/5, 6, 12, 15—16, 8v/19, 9r/19, 9v/8, 13, 10r/13, 11v/1, 13r/11, 13v/13, 15, 15v/13, 17v/4, 18r/8, 19v/1, 3, 21r/8, 9, 23r/16, 25r/6, 27v/18, 30v/17, 32r/7—8, 34r/2, 17, 36r/4, 37r/9, 13, 39r/1, 6, 41v/9—10, 42v/2, 5, 6 ; [тале] 42r/19.

Teodor n. pr. m. ѳеодѡрь 5v/11.

tinde v. **întinde**.

tîlhar s. m. nom. ac. sg. тълхарюль 9r/13, 39r/2—3.

toci vb. IV ind. pr. 2 sg. точиши 3v/5.

tocmeală s. f. nom. ac. sg. токмѣл[а] 1r/1 ; în comp. дѹл[ч]е токмѣле 11v/20.

tocmi vb. IV ind. pf. 2 sg. токмиши 15v/10 ; sup. ла токмить 20r/13 ; pas. ind. pr. 3 sg. е токмить 27r/11.

tot adj., pron. nehot. 1. adj. m. nom. ac. sg. тоть 8r/13, 12r/15, 15r/3, 20v/14, 21v/1, 25v/1, 32r/10, 41r/12 ; тот[ь] 41v/17 ; тѡть 6r/14, 10v/6, 28r/4; тѡт[ь] 35r/17 ; pl. тоци 5v/7, 12, 17, 6r/1, 4, 6v/1, 13, 12v/14, 21v/6, 23r/7—8, 28r/1, 28v/4, 30v/4, 34v/8, 9 ; тѡци 21r/10, 21v/7, 34r/18, 36v/10, 40r/19 ; f. sg. тоатѫ 6r/10, 8v/9, 11r/1, 11v/19, 12r/9, 12v/8, 15, 15v/18, 17v/1, 23r/19, 23v/11, 25v/10, 12, 27v/2, 8, 28v/6, 31v/15, 34v/19, 35r/3, 35v/15, 38v/1—2, 42r/1, 42v/8 ; тѡатѫ 12v/17, 40r/6, 41v/8 ; т[о]атѫ 42v/9 ; [тоа]тѫ 39r/16 ; pl. тоате 7r/3, 10r/1, 16, 10v/4, 12r/12, 18, 13v/3, 17r/18, 17v/3, 18r/2, 20v/15, 26r/10—11, 29v/2, 34r/3, 9 ; тѡате 17v/16 ; m. f. g. d. тоутѹрѡ 29r/17, 40v/4, 42v/7—8 ; тоутоурѡрь 18r/5 ; тѹтѹрѡ 37r/15 ; loc. adv. în tot locul, în toate locurele v. loc ; în toată vreamea v. vreme ; 2. pron. nehot. m. nom. ac. sg. тоть 40r/5 ; pl. тоци 1r/6, 5r/19, 6v/3, 20v/14, 16, 26r/19, 32v/13, 33r/7—8, тѡци 26r/18. pl. f. тоате 7r/10, 9r/15, 10v/17 19v/4, 21r/19, 29v/6, 31r/8, 10, 32r/12, 36v/2—3 ; тѡате 31r/5, 36v/5 ; m. f. g. d. тоутѹрѡ 24v/10, 28v/14 ; тоу[т]ѹрѡ 36r/15 ; тѹтѹрѡ 12r/2 ; тоутѹрорь 18v/12.

treabă s. f. nom. ac. sg. т[рѣ]бѫ 36v/12.

trece vb. III ind. pr. 2 sg. ноу тречи 17v/6 ; cj. pr. 1 pl. съ трѣчемь 19v/5—6 ; imper. 2 sg. тречи 22r/7 ; ger. дрекънть 26r/17.

trei nr. card. трей 11r/11, 14r/12, 15v/6, 18r/17, 38r/18 ; nr. ord. алътреилѣ 8r/9 ; а треѫ 5r/12, 14r/9, 14v/11, 29v/12—13, 33r/3 ; nr. adv. де трей ори 3v/13, 10v/13, 11r/6, 11v/8, 16v/19, 17r/15, 17v/14, 18r/15—16, 25v/16, 29r/1, 30v/12, 37r/19, 39r/19, 39v/9, 41r/10 ; де тр[ей] [ор]и 3v/17.

trezi vb. IV refl. cj. pr. 3 sg. съ се трезвѣскѫ 1r/10.

trimite vb. III ind. pr. 1 pl. тремѣтемь 14v/6, 24r/10, 42v/13 ; тремѣтѣ 21v/10, 25r/18—19 ; тремитемь 17r/3, 18r/8, 19v/10—11 ; pf. 2 sg. тремесеши 22r/13—14 ; 3 sg. тремѣсе 8v/10 ; imper. 2 sg. тремѣте 7v/8, 21r/9—10, 33r/12, 34r/19, 34v/17 ; тремите 1v/2.

troiță s. f. nom. ac. sg. троицѫ 28v/18.

tropar s. n. nom. ac. sg. тропари 9r/10 ; pl. тропареле 16r/16, 16v/13, 17r/5.

trup s. n. nom. ac. sg. троупь 25r/8, 36v/8, 38v/4 ; троупѹль 9r/11, 26v/19, 37r/14 ; трѹпѹль 32v/4 ; трѹпоуль 33v/9—10 ; g. d. троупѹлѹи 19r/4, 23v/12, 24r/16 ; трѹпѹлѹи 39r/7—8 ; pl. nom. ac. троупѹре 5r/15—16 ; троупоуре 17v/18 ; троупѹ[р]и 23v/11 ; g. d. троупѹрелѡ 28r/9 ; трѹпѹрелѡ 36v/15—16 ; троупѹрилѡ 35v/2.

tu pr. pers. nom. voc. тоу 13v/15, 19v/8, 24v/10, 25r/15, 30v/17, 31r/1, 2, 32r/4, 36v/9, 38v/12, 42r/5 ; d. цїе 9v/6, 14v/5, 17r/2, 17v/11, 18r/2, 6, 8, 19v/10, 20r/3, 20v/18, 21v/10,

22^r/17, 23^r/6, 23^v/7, 24^r/2, 10, 24^v/1, 2, 17, 25^r/9, 13, 18, 27^v/12, 30^v/13, 15, 15, 31^r/15, 33^r/7, 36^v/7, 9, 39^r/2, 42^r/6, 42^v/12 ; цї[є] 25^r/11 ; [ц]їє 35^r/3 ; -ци 7^v/4, 14^v/15, 15^r/1, 5, 13, 16^v/8, 17^v/12, 22^v/17, 19, 24^r/4, 25^v/2, 31^r/8, 13, 15, 33^r/9, 35^r/5, 36^v/1, 40^r/12 ; -ци- 12^v/17, 15^v/17, 17^r/19, 21^r/1, 23^r/19 ; ac. тинє 10^r/10, 13^v/17, 21^r/11, 27^r/3—4, 30^v/14, 14—15, 35^v/19, 42^r/15, 16, 42^v/5, 11 ; тє 3^v/3, 17^r/17, 23^r/13, 27^v/8, 34^v/2, 2 ; -тє 9^v/7, 10^v/19, 11^r/18, 11^v/3, 14^v/16, 15^r/1, 6, 13, 16^v/9, 27^r/7, 29^r/2, 38^r/20, 38^v/15, 39^r/3, 39^v/6 ; -[т]є 37^r/12 ; -тє- 27^r/4.

tunzător s. m. g. d. sg. тоунзѫтwрюлȣи 4^r/3—4.

turmă s. f. nom. ac. sg. тоурмѫ 22^v/6.

Ţ

ţine vb. III cj. pr. 3 sg. съ цїє 1^v/15—16, 4^r/11, 16^v/16, 38^r/5, 39^r/10 ; съ циє 19^v/15 ; цїє 26^v/4 ; 3 pl. съ циє 15^v/6 ; inf. дѣ цинѣрѣ 33^r/17 ; ger. цїиндь 26^r/14—15, 41^r/4 ; refl. ind. pr. 3 sg. ши ль цинє 16^r/7 ; cj. pr. 3 sg. съ шь цїє 11^r/10.

ţinere s. f. nom. ac. sg. цинѣрѣ 13^r/4, 14^r/1—2, 24^r/8—9, 37^r/12.

ţinut s. n. nom. ac. sg. цинȣтȣ 21^r/14.

U

ucenic s. m. g. d. pl. оученичилѡр 32^v/2.

udătură s. f. nom. ac. sg. оудѫтȣрѫ 4^v/9.

umăr s. m. nom. ac. sg. оумъръ 26^r/5 ; оумъ[р]ȣл[ь] 2^r/15—16.

umbla vb. I ind. pr. 3 pl. ѫблѫ 12^r/5, 27^r/19.

umbri vb. IV ind. viit. 3 sg. оумбри ва 27^r/4.

umple vb. III ind. pr.3 sg. ѫмплє 10^v/17 ; pf. 2 sg. ѫплȣши 9^r/15 ; 3 sg. ѫплȣ 31^v/5 ; cj. pr. 1 pl. съ ѫплємь 27^r/13 ; imper. 2 sg. ѫплє 14^r/15, 37^v/15 ; refl. pf. 3 sg. ѫплȣ сє 8^r/6 ; cj. pr. 3 sg. съ сє ѫмплє 41^v/4.

umplere s. f. nom. ac. sg. ѫмплѣрѣ 20^r/4 ; [ѫ]плѣрѣ 37^v/19 ; pl. ѫмплєрилє 13^v/12 ; ѫплєрилє 42^r/19.

un[1] art. nehot. m. nom. ac. sg. оуѫ 8^v/15, 26^r/16, 30/4 ; g. d. оунȣи 2^r/12 ; f. nom. ac. sg. о 2^r/6, 13, 30^v/11.

un[2] nr. card. оуѫ 28^v/15 ; оунȣль 27^v/6, 29^r/18, 29^v/5 ; g. d. оунȣѫ 9^r/6 ; f. nom. ac. sg. о 5^r/10, 28^v/18, 34^v/1, 2, 38^r/15, 16 ; unu[l]-dulcelui v. **dulce** ; unul-născut, unului-născut, v. **născut**[2] nice o v. **nici unul** ; ѫнтр ȣна 30^r/2 ; nr. distr. кътє оуна 1^r/17.

uncrop s. n. nom. ac. sg. оуѫкропȣль 38^r/1, 3—4, 6.

untunearec v. **întuneric**.

unul pron. adj. nehot. m. nom. ac. sg. оунȣль 4^v/12, 12^v/14—15, 28^v/5, 15, 35^v/15.

urariu s. n. nom. ac. sg. оурарюль 1^v/17, 2^r/1, 15, 4^r/11, 11^r/10, 15^v/5, 16^r/6, 16^v/16, 19^v/15—16, 29^r/10, 32^v/7, 33^v/4, 37^v/14, 38/^{r}11 ; орарюль 17^r/8 ; ȣрарюль 33^v/18—19.

urî vb. IV ind. pr. 3 sg. нȣ оурѫщє 10^r/19.

useat s. n. nom. ac. sg. оускатоуль 15^r/9—10.

usnă s. f. nom. ac. pl. оу[снє]лє 39^v/17.

uşă s. f. nom. ac. pl. оуши 11^v/7, 29^r/12, 12.

V

Vasile n. pr. m. васил҃іє 5^{v}/2, 22^{r}/7.

vărsa vb. I ind. pf. c. 3 sg. чѣꙋ връса[ть] 2^{r}/14—15; refl. ind. pf. 3 sg. върсѫ се 32^{v}/15.

văzduh s. n. g. d. sg. въздꙋхꙋлꙋи 12^{v}/1.

văzut s. n. g. d. pl. възоутелѡ҃ 29^{r}/16—17.

veac s. n. nom. ac. sg. вѣкь 18^{r}/6; вѣкоуль 30^{r}/6—7; pl. вѣчи 14^{r}/17, 26^{v}/9, 32^{r}/11; вѣкꙋреле 29^{v}/2; g. d. вѣчилѡ҃ 6^{v}/14, 38^{v}/8, 39^{v}/15—16; loc. adv. ⱡнтрꙋ вѣчи 1^{v}/9; ⱡ вѣчи де вѣкь 11^{r}/16—17, 17^{r}/9; ⱡ вѣчїи де вѣкь 8^{v}/2, 9^{r}/4—5, 13^{r}/1, 14^{r}/4, 14^{v}/8, 16^{r}/1, 17^{r}/5, 18^{r}/10, 18^{v}/9, 19^{v}/12—13, 21^{v}/12, 22^{v}/10, 23^{v}/3, 24^{r}/12, 25^{v}/3, 28^{v}/12, 34^{v}/6, 36^{r}/14, 37^{r}/3, 41^{v}/2—3, 42^{r}/8; <ⱡ> вѣчїи де вѣчи 11^{v}/15; ⱡ вѣ[чїи] де вѣ[чи] 42^{v}/15; ⱡнтрꙋ вѣчїи вѣкꙋлꙋи 2^{r}/5; ⱡ вѣчїи вѣкꙋлоуи 3^{v}/9; ⱡ вѣчїи вѣкоулоуи 16^{r}/11—12; ⱡ вѣк[ꙋль де вѣчи?] 42^{v}/17—18.

vedea vb. II ind. pf. 3 sg. възꙋ 4^{r}/14; viit. 3 sg. ва ведѣ 37^{r}/16, 19—37^{v}/1.

veni vb. IV ind. pr. 3 sg. вине 7^{v}/12, 32^{r}/12; ви[н]е 29^{v}/19; pf. c. 3 sg. вінат аꙋ 29^{r}/8; viit. 3 sg. ва вени 1^{r}/11—12, 16^{v}/14, 26^{v}/2; вени ва 27^{r}/3, 29^{v}/15; cj. pr. 3 sg. съ віє 36^{r}/3; сь віє 24^{r}/17; съ винⱡе 38^{v}/3; 3 pl. сь віⱡе 15^{v}/1—2; imper. 2 sg. вино 10^{r}/18, 18^{v}/3, 26^{v}/11, 31^{v}/8, 37^{r}/9; 2 pl. венници 14^{v}/12, 16^{v}/5.

venire s. f. nom. ac. sg. венире 33^{r}/6.

veselie s. f. nom. ac. sg. веселїе 2^{r}/11—12, 9^{r}/17—18.

vesti vb. IV ind. pr. 3 sg. вестѣще 10^{r}/14—15; cj. pr. съ вестескь 11^{v}/10; loc. verb. дꙋлчі вестиндь 20^{r}/3.

vestitor s. în comp. доулче веститорюль 19^{v}/17—18.

veşmînt s. n. nom. ac. sg. вьшмѫнть 2^{r}/11; вешмѫнтꙋль 2^{v}/18; pl. вешмѫнтеле 22^{v}/2—3.

viaţă s. f. nom. ac. sg. вїацѫ 4^{v}/4, 19^{v}/5, 23^{v}/17, 32^{r}/15; вїаца 4^{r}/16, 6^{v}/14, 8^{r}/14, 12^{v}/15, 14^{r}/17, 28^{r}/16, 28^{v}/6, 32^{r}/11, 35^{r}/3, 35^{v}/9, 15, 38^{v}/8, 39^{v}/15, 40^{r}/19, 42^{r}/1; g. d. вїецїеи 18^{r}/2—3; în comp. viaţă-dătătoriu v. dătătoriu; viaţă-făcătoriu, viaţă-făcătoriulu, viaţă-făcătoare v. făcător.

vie vb. III ind. pr. 1 pl. вїє҃ 34^{r}/9.

vin s. n. nom. ac. sg. винь 4^{v}/17.

vinde vb. III pas. ind. imperf. 3 sg. вънꙋдꙋть ера 32^{r}/14.

vindeca vb. I imper. 2. sg. виндекѫ 36^{v}/14.

vindecare s. f. nom. ac. sg. виндекарѣ 39^{r}/7.

virtute s. f. nom. ac. sg. врътꙋте 2^{v}/1.

vistier s. n. nom. ac. sg. вистиѧрюль 10^{v}/17.

viţel s. m. nom. ac. pl. вицеи 10^{v}/5—6.

viu[1] adj. m. nom. ac. sg. вїꙋ 38^{v}/13.

viu[2] s. m. nom. ac. pl. вїии 6^{v}/5, 7^{r}/5, 29^{v}/15; g. d. вїилѡрь 30^{r}/6 vii face v. face.

vîhod s. n. nom. ac. sg. вꙑхѡдь 15^{v}/1, 16^{r}/5, 26^{r}/13, 27^{r}/13.

vîrf s. n. nom. ac. sg. кръхꙋль 26^{r}/9, 29^{r}/7.

vîrtos adv. врътось 9^{v}/1—2, 21^{r}/18, 32^{r}/14; врътѡ҃ 9^{v}/16.

voi pron. pers. nom. ac. pl. вои 26^{r}/19, 30^{v}/4, 32^{v}/5, 15, 34^{v}/8; -вѫ 21^{v}/14, 16.

voie s. f. nom. ac. sg. вое 7^{r}/4, 4, 17^{v}/17, 17, 34^{r}/4, 4; воѧ 36^{r}/4.

voinic s. m. nom. ac. pl. вѡиничи 4^{v}/12; воиничїи 12^{r}/13; g. d. pl. воиничилѡ҃ 42^{v}/7.

voinicame s. f. nom. ac. sg вонникамє 15^{v}/11.

vostru adj. pos. m. pl. вощри 26^{v}/8; f. воастрє 22^{r}/6, 26^{r}/6; [в]оаст[р]є 36^{r}/16.

vraci s. m. nom. ac. sg. врачь 36^{v}/15.

vrăjmaș s. m. nom. ac. sg. връжмашȣль 8^{r}/13, 12^{r}/15, 21^{v}/1—2; pl. nom. ac. връжмашїи 2^{v}/3—4; g. d. връжмашилѡр 38^{v}/19.

vrea (voi) vb. II ind. pr. 1 g. -вою 2^{v}/7, 9^{v}/16; 2 sg. вєри 9^{v}/9, 22^{v}/16; -вєри 9^{v}/8, 15; 3 sg. ва 1^{r}/7, 11, 12, 4^{r}/8, 4^{v}/7, 6^{v}/5, 11, 10^{v}/5, 14^{r}/17, 16^{r}/15, 15, 16^{v}/14, 19^{v}/18, 20^{r}/16, 20^{v}/8, 22^{v}/1, 25^{v}/14, 26^{v}/2, 30^{r}/7, 31^{r}/7, 31^{v}/13, 17, 32^{r}/10, 11, 32^{v}/9, 37^{r}/16, 19, 39^{r}/9, 15, 39^{v}/4, 11, 40^{r}/2, 40^{v}/6; -ва 27^{r}/3, 4, 29^{v}/15; 1 pl. врѣм 21^{r}/2; 3 pl. вѡрь 3^{r}/13, 18^{r}/12; [вѡрь] 40^{v}/16; вѡр 1^{r}/18, 13^{v}/3, 15^{r}/14, 17^{r}/6, 32^{r}/11; pf. 3 sg. врȣ 8^{v}/1; viit. 3 sg. ва врѣ 1^{r}/3, 7^{r}/5, 10^{r}/16; ва в[рѣ] 33^{r}/14; cond. pf. врѣ врѣ 10^{r}/15; бинє вєри 10^{v}/3; нȣ бинє врȣши 10^{r}/16—17.

vreme s. f. nom. ac. sg. врѣмє 12^{v}/3, 27^{r}/10; врѣмѣ 1^{r}/11, 12, 16^{v}/18, 22^{r}/18; loc. adv. ꙟ тоатѫ врѣмѣ 23^{r}/13—14, 42^{v}/19.

vrere s. f. nom. ac. sg. бȣнѫ врѣрє 11^{r}/4; comp. бѹнѫ врѣрѣ 10^{v}/1.

Z

zace vb. III cj. pr. 3 sg. съ закѫ 4^{v}/8, 7^{r}/12.

zămisli vb. IV pas. ind. pr. 1 sg. зимислить сънть 9^{v}/10.

zăpadă s. f. nom. ac. sg. зъпада 9^{v}/16.

zeu s. m. nom. ac. sg. зєȣль 15^{r}/2.

zgău s. n. nom. ac. sg. згъȣль 10^{r}/4.

zi s. f. nom. ac. sg. зи 28^{r}/4, 29^{v}/13, 33^{r}/4, 35^{r}/17, 40^{r}/15, 41^{v}/9; [зи?] 41^{v}/17; зиѡа 6^{r}/4; pl. зилєлє 18^{r}/2.

zice vb. III ind. pr. 1 sg. ноѹ зикъ 38^{v}/19—39^{r}/1; pf. 3 sg. зисє 32^{v}/2; pf. c. 1 sg. амь зись 16^{v}/17; 3 sg. чѣȣ зись 39^{r}/14; cj. pr. 3 sg. съ зикѫ 7^{v}/18—19, 11^{v}/15—16, 15^{v}/4, 19^{r}/11, 21^{v}/14, 27^{r}/7, 32^{v}/11, 36^{r}/1, 38^{r}/8, 40^{v}/13; [съ зикѫ?] 36^{r}/17; зикѫ 4^{r}/18, 4^{v}/18, 8^{v}/5, 11^{v}/5, 20^{r}/8, 20^{v}/3, 27^{r}/9, 29^{r}/12, 31^{v}/1, 38^{v}/11, 39^{r}/13; [зикѫ] 37^{v}/20, 1 pl. съ зичємь 20^{v}/14; съ зичє̑ 20^{v}/16; 3 pl. съ зикѫ 28^{v}/16, 29^{r}/13; imper. 2 sg. зї 6^{r}/12, 17; зи 18^{v}/1.

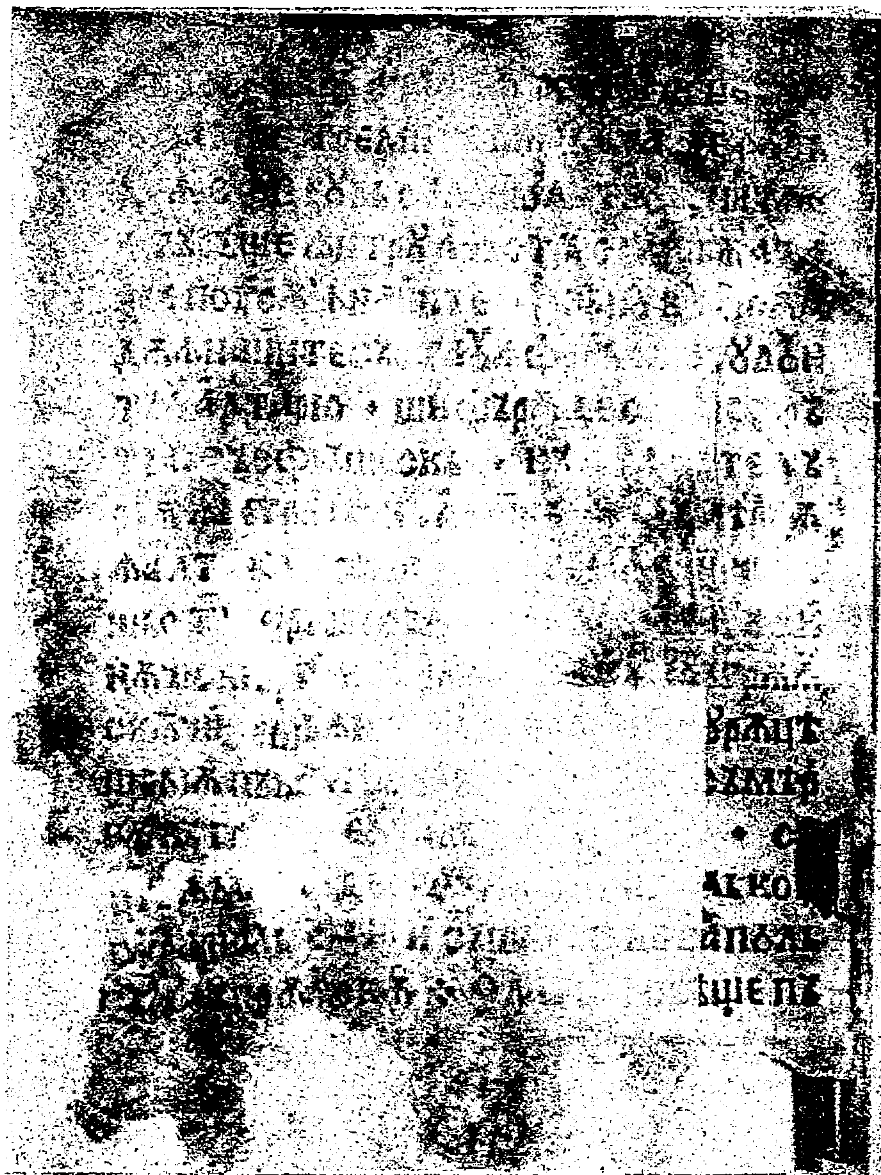
zicere s. f. nom. ac. sg. зичєрѣ 40^{v}/10; pl. зичєри 13^{r}/12.

zidi vb. IV ind. pf. 2 sg. зидиши 17^{v}/2; 3 pl. зидирѫ 2^{v}/5—6; imper. 2 sg. зидѣщє 10^{r}/2—3; refl. cj. pr. 3 pl. съ сє зидѣскѫ 10^{v}/1—2.

zveazdă s. f. nom. ac. sg. ѕ<в>ѣзда 41^{r}16.

LITURGHIERUL LUI CORESI

[illegible] бее[illegible] д[illegible]
[illegible] д[illegible] икие [illegible]
еза ирѣ [illegible] тоуль сь ефр[illegible]
доумнезелска таинѫ · д[illegible]
носте ѡт[illegible] амоу ѡпаче с офіе [illegible]
тоци · ничиоу данеѫ чеза пизмѫ спре
[illegible] · шнинема кѫтоуива фидета
[illegible] сѫшьпѫ зѣскѫ коуцетоу [illegible] де [illegible] ит[illegible]е
[illegible]е · сѫсе постѣскѫ гоу [illegible] ее[illegible] в[illegible]ек[illegible]
е[illegible]ѫши · ши сѫсе трезвѣск [illegible] пѫнѫ
[illegible] ѣде слоужбѫ [illegible] е д[illegible] [illegible]е
[illegible] · доу пѫ кѫ [illegible] дьва [illegible] е ноу
мѫ [illegible] оѕычаюаль ма[illegible] м аредоу [illegible]
[illegible]не, [illegible]ме рг [illegible] стрек [illegible] ре[illegible]
[illegible]преоу [illegible] ши [illegible] п[illegible] [illegible] фак[illegible]
[illegible]пре[illegible] [illegible] [illegible] ик[illegible]
странекѫтес[illegible]
[illegible] кѫндоу[illegible]

рнге стїхарюль коу оурарюль •
...еѹтѹль съблгословѣскъ ель гръ
лескъ ... благословенть доумнезеѹ
ль [illegible] строу поурѹртѣ шн акмѹ шн пѹрѹ
рѣ ш і ѧнтрѹ вѣчїн вѣкѹлѹн . а ѣчїѧ
съ мѣсгъ ѧнтрѹ олатѹрн де олтарю
шн съсе ѧбрачеѧ стнхарю , съсе роа
це ашака шн преѹтѹль [illegible] оукѹръ
се соуфлетѹль міеѹ адомнѹль ,
къмъ ѧбръкъ ѧнтрѹ къмаше де спъ
сеніе шн кѹвъшмѫнть де весе
ліе ѧбръкъ ... ка оунѹн цннере пѹ
семн коунѹнѧ • шн ка оне зѧстъ ѧ
фрѫмсецъма кѹ фрѫмсѣце . [illegible] ...
...те оурарюль , съль поуе сі [illegible] оумъ
...ль [illegible] гъ • ... ѧгавнцеле съле [illegible] це
ѧмѫнни • [illegible]
[illegible] ерѣ птатамѫни [illegible]

[illegible] сл҄ѣнсе лвръто̂те · дертѣпт[illegible] та̄
[illegible] ьмсе драчїн · [illegible] ·
[illegible] фъръмнтан врѣ
[illegible]
[illegible] ћмъ шн · и̂дн
[illegible] шн лвъ ца мъ
[illegible] ачїм съ
[illegible] съръндо̂мскъ
[illegible] о̂ль а̂мо̂ блндь·
[illegible] а́рте · и̂ръ по
[illegible] шна̂ текоу
[illegible] ь ъ м патрахї
[illegible] ск жѐльсъгрѣм
[illegible] оумнезео̂ чео̂
[illegible] прѐпре́о̂цїн сън
[illegible] дешни[illegible]е лба[illegible]
[illegible] ь · де дешниц[illegible]
[illegible] дешмънтъ ль ло̂н [illegible] но[illegible]

...въскѫель ши съ
г ...лгословить доумнезеѹ
лчинсе кѹ търїе • ши поуse не
тѫкалъмѣ • сфръшитаѹ пи
ле мѣле кавербїи • ши ѫнтроу
поусемѫ • рѫкавицеле съга
це ...мѫнии, съгрѫ̑скѫ кѹмѹ е скри
сь манцѣ наинте • ѫтѫїа съ ѧ сфи
та • ши съ ѡ блгословѣскѫ ѧ съгрѫ
̑скѫ ѫбъкъндоусе коу нouса •
пре ѹцїи ти доамне ѫбрѫкарѫсе ѧ
дерептат • ши пре подобничїи
ти кѹ боу...урїе боукоурасевоарь •
ѫтѫїа съкѣргѫ преѹтоуль ши съсе
спѣле, съфа ѫ ѫпреѹнѫ ... ѫчю
ни, г, ѫнаинтѣ проскомидїеи ...ние
ши ѫнтрѹ ель съгрѫ̑скѫ ... оамне
коурѫцѣщемѫ шимѫ милѹ ѧще • ...

чїѧ • Ѥ коумпъ[illegible] ѧжє
мȢль лєцінєн кȢ коурат8ль сѫ нцєлє
тѫ8 • ѫкроучєтєрѫстнгнншн шн кѫ
соуьнца ѫпȢнсєшн фѫрѫ дє моарте
точншн Ѡамєннлѡ • мѫнтȢнторюль
ностр8 славата • ш н сѫгръдєскѫ
прєȢтȢль • блгословнть доумнєзє
Ȣль ностр8 поурȢрѣ шн акм8 шн поу
ро8рѣ шн ѫвѣчїн вѣкȢлоун амннь :~
проскомндїѧ • ѫчїѧ сѫ лпрєȢтоу
ль • ѫмѫна стѫнгѫ ам8 грєск8рѣ •
прѫ ѫ і єатнта с[illegible]чтако є • шн сѫш
[illegible] рн дє ѫупра скрн
[illegible] рнєн [illegible]ръдєскѫ •
[illegible] Ȣлн шн доумнє
[illegible] ль ностр8 іс хс •
[illegible] іѧ сѫ фнгѫ с8
[illegible] дѣд [illegible]та [illegible]тє аскрнптоурє

бр [illegible] ѫ [illegible] ѡдѧ. спре
ко [illegible] дѡсесе • Ѩрѫ [illegible] стѫнга •
іль ѫнаинтѣ [illegible] ѡріѡ
іфѣрѫ гласъ : [illegible] ноуѡь де
ѡстꙋль лѡи • [illegible] пáртѣ десꙋсъ
[illegible] ꙋріен грѣческъ • ѫнтрꙋсме
реніа [illegible] и лꙋѻсе • Ѩрѫ дела жосъ •
[illegible] ѣскꙋтоуль лоуи чиневаѡпоуне •
Ѥ діаконꙋль лафіешь картѣ де тѣери
грѣѧскѫ • дѡнꙋлꙋи съне роуга[illegible] •
сѣціеши оурарюль ѫдерѣпта сѧ • дꙋ
пѫ ачѣѧ грѣѧскѫ діаконꙋль [illegible] ль ,
пѣрините • Ѥ преѡтꙋль сѣвѧцѥ копіа [illegible]
ѫкоастеле прескоурнен дѣдерѣпта:
парте грѣжѧскѫ аша • [illegible] ѣсе лꙋѡ
де ѫ пѣмѫнть віаца лоуи • ши сѣлъ
поуе ель кꙋ дѡсꙋль ѫсоусъ [illegible]
нтоуль бландъ , зикѫ діак[illegible] •

5 аєпъриите • ... ѧ мѫйп
дє кроуче пре оутоль граѫскѫ ... ꙁєсє
міелоуль лъ доумнезеоу лꙋѡ пъкате
ле лоуміен, дерептъ алъ міен віацѫ
ши спъсеніе • ши съль ѫтоарќѫ ксꙋ
чѣм парте че аре кроуче • поминаї де
кафчкалдъ ши коу абоуръ • атоунче
съзакѫ коу досоуль ѫсоусъ, дерептъ
съноу факѫ де десоуптъ оудѫтоурѫ •
...ѫпоуѫгѫ єль дъдерѣпта парте
коу сфнта коупіє, съгръѫскѫ •
оуноуль деѫ воуниничи коу соулница
коу астеле лоуи ѫпоуисє, ши ачілѫшъ
єши съ нціє ши апѫ • ши възоу мъртоу
риси • ши адеверитѫ ѧсте мъртоуріѧ
лоуи • діаконоуль съваціє ѫсфн
тоуль потири деѫ винъ ши апѫ ѫпреоу
нкѫ маинте кътрѫ пре оутоуль
а

Блгословѣще пѫрините • шѝ сѫпрїи
мѣскѫ деа чѣлъ благословенїе •
прѣѯотꙋл сѫл ѧмѫрѫнна д'сапрескꙋ
песѫгрѫжаскѫ • ѧнтрꙋчисте шѝ ѧлго
мѣнѫ прѣ блгословенте и ѧпѫрѫтѣса
ност..ѫ алꙋ доумнезеꙋ нѫскѫтоаре
шѝ коурата фата марїа • че дері
ть роугѫчюнѣ ей прїимѣще доамн
жрѫтва ачаста чее ѧнтре черю а
тѫꙋ жрѫтвенник шѝ сѫ ѡграте
сфнта копїе, сѫѡ поуе ѧ дѣстѫні
сфнтеей пѫ..ке аатрѣсѧ прѣсе
ре сѫгрѫжаскѫ оу тѫрїѧ а.....
тен шѝ віаца фѫкѫ ѡаре кроуѣ
нистицїи черюлꙋи тѫрї ..ѫтрсꙋ
пѫре ностнтꙋль шѝ слѫвентꙋл про
роукꙋль ѧнаинте коурѫтоа.. шѝ бо
тезѫторюль Іѡань фнціи ..ѫ
вицїи шѝ де тоци лѫꙋдаци ..оси..
в

шѝ ѫнтрꙋ сфинцїи пъринцїи нѡщрь пре
ѹцилѡ ѫчепъторн. василїе чела ма
реле. григорїе коувѫнтꙋль лꙋ доум
незеꙋ. шѝ іѡань кꙋрѡстꙋль де аоу
рь. афанасїе шѝ кѵрилъ. никѡла
чѣе де ѫ мира. сава аль србилѡ.
шѝ тоцїи сфинцїи преѹцїи чел маи ма
ри. сфнтоуль апостоль ѫтъюль
мъченикь шѝ маре дїаконь стефа
нь. сфинцїи марїи мѫченичи. геѡр
гїе. димитрїе. феѡдѡрь. шѝ
тоцїи сфинцїи мѫченичи. прѣподоб
нїи [illegible] чезеꙋ поуртѫтѡрїи
п[illegible] софронїе. еѵфи
мїе. с[illegible]е. афанасїе
афѡнитꙋль. [illegible]ль србилѡ.
[illegible] прѣподобничи [illegible] сфинцїи чел
[illegible] дарꙋ [illegible] шѝ чюде фъ
[illegible] козма шѝ дамїань. пантє

мѡнїь • шн тоцн сфнцїн фѣрѫ арцн
нть • сфнцїн шн деренцїн ан лѹдоу
незеѹ пѣрнннцн Їѡакнмь шн анна •
сфѣнтѹль чен ѧсте зншѡа , шн тоцн
сфѣнцїн • че дерепть роуга л. ѡрь
чѣрчетѫ нон дсамне • шн наша
ѧфѣрѫмѫ , сѣѡ поуе ѧнѧчѣѧ г.
те дѣстѣнга • жѡсь шн алаате
рѣндь сѣле поуе • а ѣчїѧ сѣѧ ц
тѫ прескоуре грѣѧскѫ • а е тсе
Єпнскопїѧ карен дерепть сѫвесе ь
де Єпнскопоуль нострѹ , зїн пре нѹ
ме • шн чнстнта преѹцїе чее де хс
слоужеѫ • шн т... ь чнноуль преѹ
цескь • а е боун ...чнстнцї шн де
дѹмнезеѹ пѣзнцн ѧпѣрацїн ноштрн •
а е шербоуль лѹдоумнезеѹ , зїн пре
ноуме нгоуменѹлѹн • де фрацїн ноо
ѡрн шн коу слоужнторїн шн преѹцїн

...и дїаконїи, шѝ тоцѝ фрацїи ноѱри
...и кїмѫ ѫнтрꙋ ата ѫпреꙋнаре дере
...ꙋ ата милосте кꙋ єѱи детоци май
коинь доамне ... ꙟчїа съгрꙋаскѫ
дечинева авѣ пре нꙋме вїни, шѝ аша
съ ѫфꙋрѫмѫ. ...
...зе фериатѫ і ѡ
...ѫ шѝ лꙋсарѣ пѫкатель ѡрь ферика
...тїторꙋль сфнтꙋлоци храмь ачє
...ꙟчїа сꙋпоменѣскѫ чєла чє
ль поуне архїереꙋль. шѝ алцїи чєва
авѣ пре ноуме морцилѡ. ... ѫфꙋ
...и тоци чєл де
...дѣждѣ ѫвїерен віаца вѣчнїѡ. шѝ
ата ѫпреꙋнаре а... мормнцилѡ креѱи
...ри де оа
менилю ... шѝ съ ѫфꙋ
ръмѫ.

помене̂ще доа̂мнеши̂мѣ недѣсто
ннчїе доуптѫ моулцимѣ милостеєи
теле • шимн іартѫ тоа̂те грешалеле
неалѣ кꙋвое шичѣлѣ фъръжевое ѣчїѧ
съпоменѣскѫ чи̂нева врѣ вїин • ши
ѧнтра̂ ѕтѫ прескꙋре мо́рцїи а̂шижде
[illegible] • съпоуе фъръме деѧ партѣ [illegible]
жось • а̂сфнтеи пъи̂не, ка̀ ши прі[illegible]
гꙋль ши съ ѧ мѣтꙋрнца • съа̂дс[illegible]
не тоа̂те че̂ сънть ѧсфнтоуль бли[illegible]
фъръмеле деѫ жось соупть сфнта
пъи̂не • ка̀ съзакѫ ѧпъзнре цн ѧтѣ
їе, ши съноу ка́зѫ чева̀ ѣчїѧсѣ
дїаконꙋль къделница ши тѣмѫже съ
а́це ѧнтрѫнса, гръѧскѫ к[illegible] пре
тꙋль • благословѣще пъ[illegible]
[illegible]нре а̂шиж[illegible] [illegible]
[illegible]роугъмь • пре̂утоуль рои[illegible]
[illegible]рнеен :~

дѹмнезеѣска слѹжба • чее ꙟтрѹ сфи
нцн пѫринтеле нострѹ іѡаннь кѹ ро
стѹль де аѹрь рѹгѫчюне спре кѫдире
Кѫдиреа дѹчемѹцн хрістоасе до
амне домнѹль нострѹ • ꙟтрѹ
мирн змѫ де бѹнѫ миросеніе •
лѹѡ ꙟтрѹ аль тѫѹ жрътвеникъ •
ꙟемъте ноаѡ доулачѣца та пресфи
нцлѹи аль тѫѹ дхь • діаконѹль • до
мнѹлѹи сънерѹгъмь • преѡтѹль сѫкѫ
[illegible] стіха сѫѡ поіе спре тоа ...
[illegible] • грѫ[illegible] ... нне стіха стъ
тѹ де сѹпра іѡ ера фечорѹль • ші
[illegible] • домнѹлѹи сънерѹгъмь • го
[illegible]
[illegible] • грѫ[illegible] • до
[illegible] цнсе шн ꙟтрѹ фрѫмсъ
[illegible] н • пънѫ асф[illegible]
[illegible] • діаконѹль • домнѹлѹи

сънерꙋгъмь • коапередеспꙋетоаре •
нопа сѣкъдѣскъ алъдоннѣ покровь
съкоапере сфнтоуль потирн, грѣ
ескъ • коперишн черюль де бꙋнътъ
цнле тале хрїстоасе • шн де лаꙋде
ле тале ѫплꙋсе пъмѫнтꙋль • діако
нꙋль • доꙋлꙋн съне рꙋгъмь • коа
перн деспꙋетоаре • [illegible]
десквѫаль тренлѣ покровь • [illegible]
аеръ • коапернѫе амъ[illegible] • грѣ
ескъ • коапернноидоамне ѫнтрꙋ ко
перемѫнтꙋль арепнлѡ тале • гонѣ
ще де ла нои тоть връжмашꙋль шн не
прїнторюль • ѫпакъ вїаца ноастръ
доамне • мнлꙋѣщ ноикꙋпачеле та
ле • шн спъсѣще соуфлетеле ноа
стре • ка доуълеле доумнезеꙋ шн
[illegible]е оамени юбнтори • дѣчїа лѣще
[illegible]ьа амѫндоаѡ мѫннле сасе шн съ
[illegible]ѫкнне кꙋ смерені • грѣескъ

Бл҃гословить доумнезеꙋ че ацїа врꙋ
акмꙋ шн поурꙋрѣ шн ꙟвѣчїн де вѣкь •
Дїаконꙋл • е чѣлѣ чесь поусе пан
нте шн чйнисти гелꙋ да рꙋре дсмьоу
дꙋн сънерогꙋмь • прѣ[illegible]
[illegible]
[illegible] оамне дꙋмнꙋль но
стрꙋ • чела че пъннѣ черюлꙋн мѫꙟ
каре атоатѫ лоумѣ, домнꙋль нсострꙋ
шн доумнезеꙋ іс хс • тремѣсе спъ
снторю шн избѫвиторю шндоулче дъ
тѫторю аблгослови шнасфнцн кон •
ꙟсоуцн блгословѣще дарогриле ачѣ
стѣ • шн але спое ачерюлꙋн тъꙋ жръ
тъвннкь • поменѣще кавоуꙟ доулче
[illegible] орю адоучерние •
че дер[illegible] доусерѫ • шн к[illegible]
неосѫвдини ферѣще ꙟнтрꙋ слꙋж
рѣ доумнезе[illegible] стале таннѫ •

[illegible]цѣсе шипрѣмѫрїсе прѣчин
стит шимаре фрѫмсецать поуме
ле тѣ тателъ шифїюль шисфнтоу
ль дхъ • акмѫ шипѫрѫрѣ шиꙟвѣчїи
девѣкъ • ши доупъ [illegible]
[illegible] дарѫреле • с[illegible]
[illegible] • [illegible]шасѫ ꙟ дїаксоуль
кѫделниця сѫмбргѫ шисѫ кѫдѣскѫ
сфнта масѫ крѫче образъ • грѫиндъ
ꙟтрѫ синешь ачесть тропарь •
[illegible]рмѫнть коу троупоуль • ꙟлитрѣ
дъкоусоуфлетоуль ка доумнезеоу • ꙟрѫ
ꙟнтроу раи коу тлѫхарюль • ши ꙟска
оунь ерай христсасекоу татѫль ши
коу дхоуль • тоате ле ꙟплѫ[illegible]кри
соуле [illegible] доупъ ачѣл ψалм , н •

[illegible]лоуѫшемѫ доамне доупъ мар
[illegible]нїа та • шидоупъмоулцимеле
ефтенщоулоуі але тале • коурѫ

цѣще фъръ лєщилє мѣлє · маи връто
съ спѫлѫмъ дє фъръ лєщилє мѣлє
шн дє грєшалєлє мѣлє кꙋрѫцѣщємѫ
кѫфъ лєщилє мѣлє єꙋ шнꙋ · шн грєш[illegible]
лєлє мѣлє ѫнаинтє сѫнть поурꙋрѣ ·
ціє оунꙋм грєшію · шн хиклєншꙋгъ ѫ
наинтѣ та фєчю · ка [illegible]дєрєптєзитє
ѫнтрꙋ кꙋвинтєлє талє · шн пърѫвєри
кѫндъ вєри жꙋдєка · ꙗтъ ꙗмꙋ ѫнтрꙋ
фъръ лєщє зимислить сѫнть · шн ѫн
трꙋ пъкатє фѫчємъ мꙋма мѣ · ꙗтъ
ꙗмꙋ адєвъръ юбитаи фъръ шнрѣ · шн
ѫскꙋнсꙋль ѫпрѣ ѫцєлєпчюнєєи талє
[illegible]итꙋміє · стропиши мѫ кꙋ іссопꙋ
[illegible] кꙋ[illegible]сꙋмъ [illegible]ъламѫ вєри шн
[illegible] вѫтѫ дє зъпа[illegible] · ѫнълбимѫ воію
[illegible]ꙋн [illegible] датаи бꙋкꙋріє шн вє
сєлі[illegible] [illegible]ꙋкꙋрѫсє о[illegible] [illegible]єлє пъкатє ·
[illegible]арѣ [illegible] дє грєшалєлє

мѣле • шѝ тоате фъръ лецѝле мѣле
курѫцѣще • ꙟ немѫ курат ꙁидѣ
ще ꙟ мине доамне • ши дхъ дерепть
ноѫще ꙟ тру ꙁгъул мїеу • ну лепъ
да мине де фаца та • ши дхул сф
нть алъ тѣу ну луа де ла мине • дъм и
букуріе спъсенїа та • ши ку дхул
деспоеториюлуи ꙟ търътоша зѫм • ꙟ
вацѫ фъръ лециюнторїи кале та • ши
некурацїи кътрѫ тине ꙟ торкусе •
изъвѣще де крунцїи доамне • д сам
не спъсенїа мѣ • букуросе лимба
мѣ де дерептѫцїентале • доамне буꙁе
леми дешкиде • ши ростул мїеу ве
стѣще лауда та • кѫде вреѣ вреѣ жръ
твѫ ва вреамѫ • тоате арселе ну вине
вруши • жрътва домнулуи дхъ фрънм
ть • ꙟ немѫ фрѫмтѫ ши плекатѫ дум
незеу ну ур[illegible]амис

...коуна ... тѣ ... ... шн сѫ
се знаде ... прѣ ... ... амѫн · а҃
тоате че ... вери, ... дерептате
ѧнѫлцѫрнде шн тоате ... седе · а҃тоу
нчева поуне спре олтарюль тѫоу ен
цен · сѫ кѫдѣскѫ олтарюль ... ѣ
шн бесѣрека · сѫ мергѫ ачіа де сфн
тоуль олтарю, шн сѫ кѫдѣскѫ сфнта
масѫ шн престоуль · кѫделница амоу
... ... е да доукоуль с҃тн · ѧсоуш сѫ
... кѫтрѫ попа шн сѫ се тѣ ѧпреоу
...нтѣ сфнтеен мѫсе сѫсе ...
е ...рено ри · ѧнтроу с҃н сѫсе ...
е ...ческѫ · ѧ пѫратоуль че
...н ...ѫнторю де соуфлете а҃
е... е · чела че депрестоуннднѣ
... мнде · ...нстнарюль доуче
... ... віацѫ ...торю · ...ор...
... ...нт, ... шн кѫрѫцѣщене

[illegible] • пребоѡтѣ
[illegible] фле[illegible]стре • [illegible]
[illegible] домн[illegible] • шиспре пꙋ[illegible]
[illegible] трꙋ ѻ[illegible]еши кꙋ [illegible]
[illegible] ѻри • ши доамне роᲂтꙋ [illegible]
дешиде • де трей ѻри • ꙟ[illegible]де
[illegible] пре[illegible]тꙋл [illegible]тє офнтаѥванге
лїє • [illegible] дїаконꙋл фнта маса • [illegible]
пꙋ [illegible] дїаконꙋл ка[illegible]
[illegible] ѻфт[illegible]ꙋтꙋлꙋи [illegible] ꙋїе ѻтр[illegible]
с[illegible] [illegible]ен [illegible] дедѣ
те ѻ[illegible] • [illegible] афлѣ [illegible]
нꙋлꙋи доамне благословѣще • [illegible]
[illegible]
благословить домнꙋл нострꙋ пре тоу
[illegible] акмꙋ ши поу[illegible] ши [illegible] •
де[illegible] • [illegible] с[illegible]
[illegible]те демїне деспоеꙁсаре •
[illegible]шь • [illegible] ꙁ дер

зеѹ тачпеле тале • шй пръ дїаконѹ
лъ • Поменѣщемъ деспѹетоаре сфй
нте • шй попа • Поменѣскъте домнѹ
лъ домнезѹ ѫпъръцїѧ лѹй • шй дїа
конѹлъ зиче амйнъ • шй съсе ѫкй
не съмъсъ • шй състѣ ѫпаскъ деобичай
ѫнаинтѣ сфйнтелꙍр ѹшй съсе ѫкйне
кѹ бѹнъ смеренїе, де трей ѡри • гръ
мскъ ѫнтрѹ елѹшй. А оамнеростѹ
лѹмй дешкйде съвестескъ лаѹда та
шй дѹпъ ачѣа съ ѫчѣпе дїаконѹлъ •
Бл҃гословѣще доамне • попа • Бл҃го
словитъ • ѫпъръцїе татълѹ шй фїю
лъ шй сфнтѹлъ дх҃ъ • шй акмѹ шй пѹрѹ
рѣ шй ѫ вѣчїй девѣчй • дїаконѹлъ съ зи
къ • ектенїе велѣ • А оумїеи домнѹлъ
съ рѹгъмъ • е съсъ пачѣ шй де спъс
еаїа сѹфлетелꙍр ноастре домнѹлѹй
е пачеле атоатъ
кмѣле сфнт

ле домнȣлȣи бесѣречїи шй де ꙟпреꙋна
рѣ тоꙋтꙋрѡ домнȣлȣи съ не роугъмь •
Де ꙟ сфнта каса ачаста шй де чеѥ че ѥ
кȣ кредници ши кȣ дȣлчеѡ смереніє шй
кȣ фрика лȣ дȣмнезеȣ чел че ꙟж ꙟ
нтрънсъ домнȣлȣи съ не роугъмь •
Де май мареле єпископȣль нострȣ •
Йм • шй де кȣрата преоціє че сънть
де Хс слȣжбе де тоатъ ꙟчетиръ шио
аменіи домнȣлȣи съ не роугъмь • Де
дȣлче чинстици шй де дȣмнезеȣ пъ
зици ꙟпъраціи ноштри де тоате кȣрцїи
де шй де воиничїи лѡ домнȣлȣи съ не
рȣгъмь • Де съ се сȣпȣе шй съ се плъ
чето тъ връжмашȣль шй непріиторюль
сȣпть пичоареле ноастре домнȣлȣи съ
не рȣгъмь • Де сфнтȣль локȣль ачеѥ
ста шй де тоате чет[illegible] шй [illegible]
шй де чел [illegible] кȣ [illegible]
іє лъкȣѥскъ д[illegible] съ не рȣг[illegible] •

ѕ҃,

[...] ко[...]се тѣкарѣ възꙁдꙋхꙋ[...] •
дѣ мо[...]рѣ родꙋлꙋи пъмѫнтꙋлꙋи,
[...]ꙁѣ врѣме, домнꙋлꙋи съ не рꙋгъмꙋ •
[...]е потъториин ши каре фѫкъториине
поутинчошии чела чесе кинꙋеськѣ пръ
[...]ии • де спъсениа лѡ, домнꙋлꙋи
съ не[...]оугъмь • [...]не изъвъи пои де
тоатъ скръба мѫнїа ши невоѧ, до
мнꙋлꙋи съне роугъмь • [...]ѻлосѣще
спъсѣще милꙋище ши ферѣще нои до
[...]не кꙋ а та дꙋлчецъ • Прѣсфинта
кꙋрата ши прѣбл҃гословента • де спꙋ
тоарѣ поаста ши кꙋратъ с҃фнтъ ма
[...]кꙋтоѧри сфинцїи помененръ ши ноѹ
[...]ꙋль алтꙋл ши тоатъ вїаца ноастръ
лꙋ х҃сꙋ домнꙋлꙋи съ дъмь • [...]пас
[...] • Къ ка деци се тоатъ мъ
рирѣ чиноте ши ѫкинѫчюне татълꙋ
[...] ши с҃фнꙋ[...]ꙋхь • а҃.

ши тоуроурѣ ши лаꙋдѣ дерептꙋ

Доамне дꙋмнезеꙋль ностру чела че н
аꙗсте цинѣрѣ неспоусъ шинимъ, ла
неажоунсъ. чеаи дъмила фъ
ръ мъсоуръ ши ла оамени неспус не
гръитъ. ꙟсꙋши доамне доуӷъ дꙋ
лчейнема та, каꙋтъ спре нои ши пре
сфънта бесерекаачаста. ши фъкꙋ
нои шикꙋ чеи чесе роагъ кꙋно. бꙋно
гътате милеи тале шикꙋ ꙟфрен
шꙋгꙋль тъꙋ. ꙋачастезичерид, епре
ꙋнъ діаконꙋль сефаче ектиніа, юне
ꙟинте сфинтеи уши жертвеникъ.
ꙗшаскъ ла локꙋль съꙋ ши съмъ
дъдеръ пта парте състѣ ꙟнаин
сфинтелшикоане съ ашезе сфър
шіа антифонелѡр.
Ꙟсловѣще соуфла ... ꙋлъмиеꙋ ...

нѫ[illegible] • с[illegible] благовѣсть • ащнж [illegible]
[illegible]е • сфѫркѫ дїаконꙋль
ла тоате антїфонеле • ка[illegible] сфрѫ
шн ꙟтрꙟ антїфонѫ • сѫмѣргѫ ꙗрѫ
дꙟлокъ де ѡбычаи • шн сѫфакѫ ꙟкн
нѫчюне • ачїѧ грѫѧскѫ • [illegible]рѫ шн
ꙗрѫ лоумїен домнꙋлꙋн сѫне роугѫ
мѫ[illegible] [illegible] , роугѫчюнѣ ачѣса
[illegible]трнгаїе

[illegible]оамне доумнезеꙋль ностроу спѫ
сѫще ѡамении тѫи • шн благосло
вѫще партѣ та • ꙟмпѫрѣнле бе
[illegible]ечїен тале ферѣще • сфнцѣще
чем че юбескъ дꙋлчефрѫмсѣцекасен
тале • тоу ачем мѫрѣще кꙋ доумне
зеѣскаа та тѫрїе • шн ноу лѫса ношн
чем че нѫдѫждоуескъ спре тине •
[illegible] олостѣще спѫсѣще •
[illegible] шн благослови

тъ чинстъ ꙟ ꙟ ꙟ ꙟ ꙟ ꙟ ꙟ

тъ чинстъ ши ꙟ ꙟ ꙟ ꙟ ꙟ ꙟ

тъ чистъ ши ꙟ ꙟ

тъ ꙟ

тъ

сꙟкоуре милꙋѧще шѝ фереще пре ной
дорꙋмне кꙋ̂рата доуллꙋчꙗ · пресфн҃
нтъ кꙋрата шѝ прѣблгословнтъ ·
[illegible] тръ · кꙟ доулчеши де ѿ
амени юбиторю домнꙋ е[illegible]ши · шицїе
мꙟрїе тремꙟтемь · тататълꙋ шѝ фїю
лꙋ шѝ сфнитꙋль дх҃ъ · акмꙋ шѝ пꙋрꙋ
рꙋ шѝ ꙟвѣчїи де вѣкь · [illegible] ·
[illegible] хфакꙟ [illegible] не · еꙟ ꙟнтре ꙟлꙟ
ꙋнтрꙋль алтарюлꙋи шѝ сꙟстꙟ аколо
[illegible] тре ꙟтре [illegible]
[illegible] сꙟне коукꙋрꙟмь домнꙋлꙋи
[illegible] стрꙟмь домнꙋлꙋи нострꙋ · Спѣ
сꙟщене фїюль лꙋ дꙋмнезеꙋ чела чѣ
[illegible] сеши дѣа мꙋарте кꙟнтꙟмоши
ꙟꙋ дꙟмꙋте · Сꙟвꙟнте апꙋкꙟмь фа
ца доуїи а нопскедꙟре · шѝ ꙟкꙟнтаре
[illegible] Спꙟсꙟщене фїю
лꙋ лꙋи дꙋмнезеꙋ чела чѣ ꙟвнсеши

дѣа моарте кънтъмꙋцн [illegible] лъꙋдъмꙋте
къзеꙋль маре ши домнꙋлꙋи а[illegible]ра-
тъ маре спре тотъ пъмънтꙋль · Спъ-
същене фіюль лоу доумнезеꙋ чела
че лвиноеши дѣа моарте кънтъмꙋцн
лъꙋдъмꙋте [illegible] къ а мънниле лоу н кꙋ-
мпанителе пъмънтꙋлꙋи [illegible] ши ани-
телекꙋдрнлор але лꙋн сꙋнть · [illegible]
йсте маре ши ѥль фъчеꙋ · ши [illegible]
скаторꙋль мънниле лоцн фъчерꙋ ·
Спъсъщене фіюль лꙋ доумнезеꙋ че-
ла че лвинсеши дѣа моарте кънтъмꙋ
цн лъꙋдъмꙋте · кънтънде [illegible]
ниле са[illegible]онеле · Кꙋндъ [illegible]
соси ла славъ · съ мерге попа ши
діаконꙋль наинтѣ сфинтеєи м[illegible]
ши съфакъ нкинъчюни нпреꙋн[illegible]
[illegible] съ н преꙋтꙋль сфнта євангелие
[illegible] діаконꙋлꙋи · ши [illegible]

сѫ ꙗсѫ сѫ факѫ ѫхѡдь микь . / сѫ
вїѫ ши сѫ стѣ ѫлокь де ѡбичаи , сѫ
шь ѫкине ѫмѫндои капетеле . д іа
коноуль сѫ зи... . ѫ ѡмноулоу нсѫ
не роушѫмь . преоунѫ ши оурарюль
сѫ цине коу трѣ нѫ ѫцьте ѫмѫрѣи ен де
рѣпте . ... преоутоаль р... ю
... ...

Деспоаре доамне доумнезеоу
ль ностроу . чела че токмиши ѫче
рю е ѫчепѫтори . ши воиникаме
де ѫнцери ши маи мари архаггели ѫ
нтроу слоужирѣ мѫрїеи тале . фѣ де
ѫнтроу ѫнтрѫриле ноастре ѫнтроу ѫ
нтрѫриле сфинцилѡр ѫнцери а фи де
слоужиндь ноаѡ ши коу мѫрїе ѫ...
дꙋ ата доуладзѫ . ѫ кадеци...
тоатѫ мѫрїа чинсте ши ѫкинѫчоне
та ... ши фїюль ши сфнтоуль доу...

ѧкмѹ ши поурѹрѣ ши ꙟвѣчїи де вѣкь.
Ꙗста сфрꙟшиндѹсе, сѣгрѫѧскѫ
дїакѡноуль кътрѫ прѣѹтоуль.
Бл҃гословѣще деспоуетсаре сф҃нтѹ
ль вьхѡдь. Сьарате ꙟпреѹнѫ кь
трѫ рѣсѫрить коуоуравьль аша коу
моушиль цине. Прѣѹтоуль сьфа
кѫ крѹче кътрѫ рѣсѫрить грѫѧскѫ.
Благословить ꙟтратоуль сф҃кцн
лѡрь тъи дѡамне, депретоутни
днѣ ши акмѹ ши поурѹрѣ ши ꙟвѣчїи
вѣкоулоуи. Амин. Ꙟнꙟдерѣ сьмѣргѫ
дїакѡноуль кътрѫ маи маре.
Ачеѧ сьсѣроуте сф҃нта Еѵаггелїе
дева фи ачїѧ, еде ноуева фи сьсѫсь
роуте попа. Тропареле сѫѹ ѧнти
фонеле пънѫ ꙟсс...
Сь ѧсѫ дїа...

шиѡзѣстѣ анафинтѣ попеѡн • еаш
рѣдиїемѫ щиндепоуцниєль, шисъ̃ара
те сфнта ѥ҆ѵангелїе сѫгрѣ̃аскѫ •
прѣ аццелепть аѹ҆ртѫ • шиѡ҆аменін •
ени цнѣзнє аминзмь ши сѫкѣдемь
кѫтрѫ х҃с спѫситорюль нострѹ • спѫ
сѣщїе фїюль лѹ доумнезеѹ чела че а
веисе делѫ моарте кѫнтѫмѹцн лѫѹдѫ
мѹте   тѫчїа сѫсе амине ачела ши
преѹтѹль а҆нафинтѣ лоуи, сѫмѣргѫ а
сфнтѹль ѡлтарю • шисѫпоуе сфн.
таѥѵлїе асфнтамасъ • кѫнтьн
дьсѫгрѫ̃аскѫ тропарелєрѫндѹлѹи •
ши кѫндѣла вениѫпои • сѫгрѫ̃ • а
дїмоиѹль кѫтрѫ попакѹ капѹлѹ
кѣтьши ѡграрюль кѹ дерѣпта с
коумь дѣмоуате ѡрнамь зис
Бл҃гословѣщїе деспоуетоаре вр
дѣ трен ѡ... тѫтѹль • ши попа

мнѣзе ѿль грѫꙗскѫ . Кѫ сфинтѣ ѿ
цїи доумнезеоуль ностроу . шѝ цїе мѫ
рїе тремитемь татѫлъ шѝ фїюлъ шѝ
сфнтоуль дхъ . шѝ акмоу шѝ поурорѣ
шѝ лвѣчїи девѣкь . ропареле дѣ
каселѿ сфрѫшѝ , сѫмѣргѫ дїаконоу
ль апроапе де сфинтеле дѣвере . сѫ
рете орарюль сѫоу чѣлора де афарѫ .
сѫ грѫꙗскѫ ами . шѝ илвѣчи девѣкь .
Сѫ кѫнтѫмь ноѝ чѣлѧ че сѫнть де на
фарѫ . трїсꙗтое . дїаконоуль сѫ стѣ
апроапе де попа роуга грѫнд . [illegible]
роугѫчиоси [illegible] де трїсꙗтое [illegible] нтѫ
Т оаѝмне сфнте чѣла че лсфинцин
рѫпасшѝ . че детрен ѿрн сфнтѣ
коу гласоурн де серафїмн кѫнтѫ
. шѝ делахероувїмн коумѫрїе че
[illegible]рескь . шѝ тоатѣ тѫинле чѣрилоурн
[illegible]інжцисе . [illegible] ро

ѥ҃ ꙗсте адꙋсеши тоатѫ фирѣ • чела
ѥ҃ зидиши ѡмꙋль пре ѡбразꙋль тѫꙋ
ши пре подобїе • ши кꙋ детоате дарꙋрь
де тале ꙟфрѫмсецишиль • ши даи
чело ѡра че чере прѣ ꙟцелепчꙗсне
ши минте • ши ноꙋ трѣчи греши
тоцаль • че поуи ла спѫсенїе кѫнре •
чела че подобеши пре ної недестоини
чїи робїи тѫи, ши ꙟчасоцаль ачеста а
ста ꙟнаинтѣ славеен сфинтꙋлоуи а ль
тѫꙋ жрътвеникъ • ши даторицїе ꙟки
нꙗчюне ши маре мѫрїе аци аддꙋче • ꙟ
сꙋцп доамне прїимѣще ши де ꙟростꙋ
ль ностоꙋ грешницїи де тре ѡри сфи
тѫ кѫнтаре • чърчетѫ ної кꙋ дꙋлчѣ
ца та ꙗртѫ ноаѡ тоате грешаделе
кꙋвое ши фѫрѫ вое • сфинцѣще але
[illegible] ши троупоуре •

[illegible]дꙋ нохаш ѫнтрꙋ прѣ лфрѫмо[illegible]
а[illegible] жнцїе ѫнтрꙋ тоате зиделе [illegible]
ц[illegible] ноастре • дерепть роугѫчю[illegible]
[illegible] сфнтен доумнезеꙋ н[illegible]
[illegible]ре ши де атоут[illegible]ѡрь сфнц[illegible]
[illegible]е дел вѣкь цѣ аꙋ оседнѣ [illegible]н
ꙁ сфнтѣ еши домнꙋ[illegible]но
стрꙋ, шицїе мꙁрїе тремнтем[illegible]
[illegible] ши фїюль ш[illegible]сфнтоуль дх[illegible] ши
акмꙋ шипоу[illegible]рѣ ши ѫвѣчїи де[illegible] •
[illegible]фрꙁ ши ндоусе роугѫчюне[illegible] ши кꙁ
[illegible] [illegible] [illegible] ши
ниинѣ • грꙁлскѫ шн ачеꙗ [illegible] фи
те доамне сфнте таре сфнте [illegible]
[illegible] моарте милꙋѫще ноѝ [illegible] де трен
[illegible] • сꙁфакѫ ѫпреоуна[illegible]
[illegible] • трен • ѫна[illegible] сфнтеен
[illegible] [illegible] [illegible]ѧ [illegible]

дїаконꙋль кътръ попа • ꙁи пъринте
ши съмъргъ лапрѣстолъ ъгръмъскъ •
Благословитъ вино ꙟноумеле домнꙋ
лꙋи • ши ꙗръ дїаконꙋль • Благосло
вѣще деспрестоаре де соусъ шедѣре •
Е преꙋтꙋль • Благословитъ ешти че
да че пресказꙋлъ мърїен ꙟпъръцїен
талеши ꙁи, претꙋтиндинѣ • ши ак
мꙋ ши поурꙋрѣ ши ꙟвѣчїи де вѣкь •
ши доупъ сфръшитꙋль лꙋ трїстое •
зъстриꙗе дїаконꙋль ꙁсокотиꙗ •
Връ попа • пáче тоутꙋрорь • дїа
конꙋль • Прѣꙟцелепть • четиꙗѡ
рюль • Кънтекꙋль лꙋ давидь • дїа
конꙋль ꙟчїмшь съласпꙗмнинте • че
титорюль • Прокименꙋль • апль •
Дїаконꙋль • прѣꙟцелепть • чети
[illegible] тꙋра апль • дин ѡ
[illegible] мь • четиторюль

[illegible] шѝ доуп[illegible] [illegible] а̀пло
стол[illegible] грѣѩ[illegible] попа [illegible] чесл
честора. дїаконоулъ. сѫсокотїи.
шѝ кѫнте а̀ллїлоуїа, кѫнтекоулъ лоуда̀
ндъ. саꙋ макар[illegible] ма[illegible]нте де а̀чѣ
ста сѫгрѫи а̀постолоулъ: сѫ л дїако
ноулъ кѫделнїца кѫтѫмѫе, сѫ се а̀про
пїе кѫтрѫ попа, [illegible]ѫлслѫ [illegible] лгосло
вѣще деспоет[illegible]е кѫдире. че лоуне
обичаюлъ лѫ бл[illegible]гословѣскѫ. шѝ роу
гѫспрѣнсѫ сѫзикѫ, сѫкѫдѣскѫ сф
нта маса а̀прежоуръ шѝ пре попа.
роуг[illegible] [illegible]ѫ деа[illegible]
м[illegible] сфѣтес[illegible]

[illegible]оучѣще ѫнтроуне манастрѫ де
оамени юбиторю дꙋ а̀мне а̀та
доумнезе[illegible] [illegible] хоу
минѫ непоутр[illegible]
юостре деск[illegible] [illegible] [illegible]с[illegible]

ѥ҆ѵлїє проповѣданїєи тале съ ѧцеать
цемь • ръсъждѣще ѧнтрꙋ нои ши фе
рикатаѧвъцѧтоурнеи тале фрикъ •
ка але троупꙋдꙋни похте тоате съде
кълкъмь • соуфлеттѣска вїацѧ съ
тръчемь • кътрѧ ѧгънадꙋнрѣ та съ
не ѧцеленцимь ши съ лоукрѧмь •
гоу амꙋ ѥ҆ши сфнцїє ши лоуминѧ
соуфлетелѡ ноастре хрьстсасе до
мнꙋль ностръ • шицїє мъ ѩ̈іє тремн
темь • татѫль шифїюль ши сфнтꙋ
льдхъ • акмꙋ ши поурꙋрѣ ши ѧвѣчїи
де вѣкь • шидоупѫачѣѧ къделница
съ поѥ , съмѣргѫ кътрѧ попа ши съ
шьжне лоуикапꙋль съцие ши оупа
рюль грълскѫ б лагословѣще де
спрестсаре сфнтꙋль апль ши доп...е
...е... ...мꙋнеафи нои
ле ...нгеанстѫдуи • ѥ҆преꙋтꙋ...

лосемне елъ грълэскъ. Доумнезеу
дерепть руга сфинтулуи апль. м.
съдъцiе грандуле вестинд кутъ
рiе мултъ атру лмпъратъ еуангелию
битулъ фiюлъ луи домнулъ ши д[illegible]мне
зеу ши спъситорюлъ ностру ic хс.
ку ачелум дулъцъ ши ла оамении ю
бире. дiаконул зикъ амин. ши съ
се лкинеелъ с[illegible]едукъ ши съ стъ на
инте сфинтеен мсе. ши съсе лкине
ку дулъ смерение, съ л еуалiа [illegible]и
съ л[illegible] пресфинтеле дзере, мъгъ
ши съ стъ ла то[illegible]мнть ал лунлокъ.
лна[illegible]теи мергъндъ ши сфiне[illegible]
лъ. Епреоутоулъ съ стъ деа дъ
рептоулъ сфинтеен мсе дела анало
въ. [illegible] дену [illegible] ши съ
[illegible]оуте спре апоусъ [illegible]
[illegible] рът[illegible]целеть [illegible] [illegible]

сфнта єѵглїє · дїаконѹль дєѧ нмн ·
сфнта єѵглїє чьтенїє · попаачїѧ
ш[illegible]нкъ · сълѹжбѡ амннте · нрѫдє
нс[illegible]дїаконь слоѹжниды · а
чел[illegible]стрнцє дєѧ лѣѹнтрѹль алта
рюлѹн[illegible]окѹль попеєн · пръѧцелєн
тьнат[illegible]оѵзнмь шн сълѹжбѡ амнн
тєвангєлїѧ дѣкасєва сфрьшнсъгрь
[illegible]скѫ попа кътрѫ дїаконь · пачє ачє
[illegible] · дїаконѹль сьмѣ [illegible]ѫпьнѫ ла
[illegible]тєле двєрн , съдѣ пр[illegible]отѹлѹн сф
[illegible]а єѵлїє · дѣчїѧ сьсо тѣ ла локѹль
[illegible]обычан съ ѧчѣпѫ аша · дїа[illegible]
[illegible]ъзнчемь тоцн · єѧ тоть кѹ
[illegible]ѹлѣ шн дєѧ тоатє коѹцєтєлє но
[illegible]е съзнїє тоцн · оамнєа [illegible]
[illegible]нторн[illegible]пърнитєлє нос[illegible]
[illegible]є оѵзн шн мнлѹ[illegible]
[illegible]нон доѹпѫ м[illegible]
е

ка та роугъмоуциле аоузи ши милоуѧ
ще кои [illegible] ѧ чѣстѣ дѣкаурешкъи • гръ
ѧсеѧ пресоутоуль ро[illegible] гачюне

[illegible] кои прилежъ роугачюне

Доамне доумнезеоуль ностроу • къ
невоинцѧ ласта роугъ прiимѣще
де ла антъи роби • ши милоуѧще
кои доупъ мълцимѣ милеерiтале •
ши ефтеншоугоуреле тале а оусъ тре
мѣте спре кои ши спре тоци Доаме
нiи тъи • че аштѣптъ делатине богъ
тате де милѫ • дiакоул • [illegible] • нi
роугъмоуне де дълчи чинстици а пъ
рацiи ношри • де циноути • де грън
[illegible] де лъкоуре • де паче • де съ[illegible]
[illegible] те • де спъсенiа лоу • че састе къ
[illegible] ръ доноуль доумнезеоуль ностроу
[illegible] и връттось а спори ши а лъжи таю
тоате • ин аплека соупт [illegible]

8

ꙋарєдє аꙋ тотъ дракꙋль шй врѫжмаш-
шꙋль ⁘ ѫ никѫ роугѫмꙋнє дє доулчи
ꙟнстнтори шн хс юбнторю ꙟпъра-
цїи ноштри [illegible] ⁘ ꙟ никѫ роугѫмоу
нє дє маи марїи єпископїи ноштри ⁘
[illegible] ⁘ ꙟ никѫ роугѫмꙋнє дє тоцн фра-
цїи ноштри шн дєрєптъ тѡцн крєшти-
нїи ⁘ подѫ ѡзотрїцє ⁘ кѫ милости
[illegible] шн дє ѡамєнн юбитѡрю доумнє-
зєꙋ є шн шнцїє мърїє трємтє татъ-
ль шн фїюль шн сфнтꙋль дхъ шн ак-
моу шн поурорѣ шн ꙟ вѣчїи дє вѣкъ ⁘
[illegible] софїѫ ꙟпднми [illegible] ⁘ [illegible]
[illegible] сѫ зикѫ ⁘ роугацнѧ
кємацїи кътрѫ доумꙋль крєдинчошн
кємацїи роугацнѫ ка доумнєзєꙋ
[illegible] ⁘ [illegible] тїнцє єн коу
[illegible] дєспнтѣ ⁘ сѫ дєсєо

43

ѫпересꙋѿеѵаліадерѫптѫ · С ѫ ѧпреꙋ
ꙋѣзєѿнмітрꙋсфинтаасаӑсєѣборꙋлєн
ӑпланаѿвєстрекѫ · мѣнтꙋѧцє ·
лꙋѧще · фолосѣще · шн ферѣще кон
доамне кꙋ ӑта доулчѣцѫ ѣ емаціне
кап... елєвоастредоѵкꙋлꙋнплєкацн ·:
деалчн... трезн ѧнтрꙋ ӑлоуѫ ... лнтоурꙁіе · роуга дє ке ...
де линнінтѣ сфинтєи ...
Доамне доумнезеꙋль нострꙋ че
лаче прѣ ѧнаꙋлцн лꙋкꙋешн · шн
спре плекацн превещн · че спре
спѫсеніє нѣродꙋлоун ѡменеск ...
...есешь оунoуль нѣскоут ӑлтꙋ
...оуль шн дшмноуль доумнезеꙋль
...строу іс хс · каꙋтѫ спре робꙋ
...кемацн чешь ѧкнна... ӑлє ... чер
...е · подобѣще ... деꙋ...

коувинницъ еалм иаръ чтм чеева фи •
ши лъсаре пъкателоу ши де вешмин
теле непоутреде • Ꙟпреꙋнъзъ ен къ
тръ с фнта асъ ворꙋлꙋи апанлеꙋ вест
рекъ • ши ноумъръ ен кътръ алъса
а гатоурмъ • отригаре • кашна
чем кꙋноскъ славеска прѣчинстить
ши маре ꙟ лъмосецать ноумеле тъꙋ
• тътъль ши фиюль ши сфнтꙋль дхъ •
акмꙋ ши поурꙋрѣ ши Ꙟвечин девѣкь •
[illegible] коноꙋль • зиꙋ кемаци сънтеци
[illegible] • декемацн ешци • съноу
[illegible] ева де кемацн • кꙋци крединчош
ши [illegible] аръ лоумиен доумнезеꙋ съ
роу [illegible] • ръга де кр [illegible] ши • [illegible]
[illegible] кандь вери Ꙟтнид [illegible] ꙋсъль •
[illegible] доамне доумнезеꙋ
[illegible] таре [illegible] къ подсе [illegible] нсн Ꙟнаи
[illegible] цнста ши [illegible] итꙋдꙋи

45

ӑль тѣꙋ жрътвѣннкъ • шнасꙋдѣкъ
трѫ ѡ҃ ефтенишꙋгꙋль тъꙋ • десенса
сгрегрешале • шн деарасеиш ꙋте
щінтꙋра • прінмѣще демие роуга
ноастрѫ • фѣ нон дестоиничн афн
аадоуче цїе роугѫчюнн шн роуцин •
шн жрътве фѫрѫ споурькъчюне де то
цн оамеиїн тън . • шн дестоиничн фѣ
нон чѣн пꙋсь ѫнтроу слоужба тааче
ста , кѫтърнѫ дхꙋлꙋн тъꙋ сфинтꙋль •
непрепꙋетсан шн фѫрѫ потннк. нре ѫ
кꙋратѫ мъртꙋріе делсфѣтꙋреле нѡа
стре • шн сѫте кемъмь ѫтоатѫ връ
мѣ шн ѫтоате локꙋреле • съаскꙋлт н
нон мндостнвь ноаѡ сѫфїн ѫмѣлцн
мѣ дꙋлчецїен тале :~ дїак...
ф оалостѣще спъсѣще мнлꙋѧще шн фе
рѣще нон , прѣѫцелепть •
, къ кадецнсе тсатѫ мъ...

чинсте шi а кинкинаре тата лу шi фi
юлъ шi сфинтолъ духъ, шi акму шi
пурурѣ шi [illegible] вѣчiи де вѣкъ. амин
иосалъ . . . [illegible] ѫ лоумiе доумне
зеу сѫроутамъ . . . роуга де ередм
иисоши . [illegible] .
[illegible] де мулте ори кѫдемъ шi ацiе
[illegible] моуне доумне де оамени юен
торю . ка сѫкаоцн спре роуга
ноастрѫ . сѫкоурѫцещи а де иса
стре соуфлетеши троупъ и . де тсатѫ
скоуркѫчюнѣ троупулуi шi ра соуфле
тулуi . шi дѣ иоаса невиновацн шi
[illegible] нiдиiи анаинтѣ старѣеiи [illegible]
тулуi тѫѫжрѫтѫвниkъ . дѫруiаще [illegible]
[illegible] шi чѣа чесе роагѫ коуюн, прѣ
[illegible] шi [illegible] ще шi а ц[illegible]
[illegible] соуфлетулуi [illegible] дѣ [illegible]

тоуттнидинѣ коуфрикѫ шн кȢ дра
госте асльжнцїе, несоуднцна не
местека кȢ сфнта а[illegible] танкѫ • шн
а чернюльницн ѡпзржцїе • дестоничин
афн • дїаконѣлм • фодоѣще спѣ
стще млалȢмще шн ферѣще нон доам
некȢата дȢлчѣцѫ • прѣацелептѣ
попа сзо[illegible]нще • кѣ кà десȢпть цн
[illegible]ртѣтà депретоутнидинѣ сзферн •
[illegible]нцїе мзрїе тремѣтемь тáтѣль шн
[illegible]ль шн сфнтȢль доухь • акмоу
шн поурȢрѣ шн алѣчїн де вѣкь •
[illegible]оуга сзфа[illegible] п[illegible]
[illegible]ро • дѣвоунк[illegible]
[illegible]цїѣ дестоннкь аселегà депсо
[illegible] троупȢлȢн шнадоуачцн
[illegible]ьвїе сааȢ сзсе апропїе сасц

съслꙋжаскѫціе ѫпъратъ дє славѫ ·
че слоужескъ ціе · маре ши ѫфрикош
шатъ ши ачела търіа чериюлꙋи · че
[illegible]ом негръитѫ ши немъсꙋратѫ лаѡ
[illegible] ши юбиреата · неадꙋсъ нескім
[illegible]атъ фоусеши омъ · ши атън сфи
нторю нѡаѡ ѥши · ши слоужиръ а
ласта ши фъръ споуркъчюни жрътве
[illegible]нре десфиціе датанноасѡ кадеспо
еторюль тоутꙋрѡ · тоу амꙋ снигоу
[illegible] долмне доумнезеꙋл[illegible] нострꙋ де
споун чериоль ши пъмѫнтꙋль · чела
[illegible]е скаꙋнъ де херꙋвими поуртать
ещи [illegible] ещи серафимилѡ [illegible]
[illegible] ѫпъратъ крещинилѡ · ши чела [illegible]
[illegible] снигъ [illegible] нтрꙋ сф[illegible]
[illegible] ꙋгъ [illegible]
[illegible] че [illegible]

ши нетребꙋинчошиноубїинтън • ши кꙋ
рѫцъщесоуфлетꙋль ши ненеамꙋ де коу
цетеле хитатне • ши дестоиничи ф[illegible]
пренонкꙋ търїѧ сфинтꙋлꙋи тъꙋ д[illegible]
ѫбръжкацн кꙋ сфинцїѧ доумнечи[illegible] ѫ
наинте аста сфинте ен тале а[illegible]шїн
[illegible]се , ши сфинцїе а[illegible]ра сфинтꙋлꙋи
ши пъткоуратꙋлꙋи тъꙋ троупъ ши [illegible]
нотитꙋль сънце • цїе акмꙋ къдем[illegible]
плекъмь але ноастре черьбичи [illegible] ро[illegible]
гꙋмꙋнеци • нꙋ ѫтсарче фаца та[illegible]
ноо • ничи ѫпенценон де феч[illegible]
тꙋ • че подобъще а дꙋши [illegible]
[illegible] грешнцїи ши недестоинчїи [illegible]
[illegible] кои дароуль ачеста • [illegible]
[illegible]

шѝ тоть сфинтꙋль шѝ дꙋлчеле шѝ бїа
[illegible] цин д҃хь · ӑкмꙋ шѝ
поурꙋрѣ шѝ [illegible] де вѣкь ⁘
херꙋвикꙋль ꙟнтꙋндꙋ · сꙟнтре дїа
кошꙋлꙋ [illegible] сфинтꙋль олтарю · шѝ сꙟ
кꙟ[illegible]ница [illegible] тꙋмꙟе · шѝ мергꙟ кꙟ
трꙟ попа [illegible] ꙟ[illegible]ꙋль декꙟ ꙟнре бла
гословенїе · сꙟ кꙟдѣ скꙟ сфинта ма
сꙟ ѡбразь де броуне ꙟпрежꙋрь шѝ бе
серека тоатꙟ шѝ преꙋтꙋль · шѝ дꙋ
пꙟ [illegible] сꙟ стѣ дїаконꙋ де стꙟнга
лꙋ[illegible], кꙋ тоатꙟ смеренїа сꙟ ѧщѣпте
с[illegible] шѝ рѣ роугꙟчюнїен · е дѣкасе.
[illegible] сꙟ стѣ [illegible] роугꙟ
дꙋсе, херꙋвик[illegible] ,нись ен
ш[illegible]етрен ѡрп[illegible] іе гꙟтин
[illegible] · шѝ сꙟ се [illegible] і пре[illegible]ко
м[illegible]анте сꙟ мѣрга [illegible] іак[illegible]
льбо · [illegible] шѝ [illegible]

51

фнта ѫнтрꙋ е҃дꙋшь съсе роаце
оамне кꙋрѫцъщемѫ грешнтꙋль
съгръ́аскѫ кътрѫ попа · и҃ д҃ еспꙋе
тоаре · шн попа съ ма ерꙋль съльпсе
ѫчельоумърь стънгь адьдїа нꙋлꙋн
гръ́аскѫ · ѕ ꙁднкацнмѫ нилексастре
ѫефнцїе шн бл҃гословнця домнꙋль ·
ѕ҃ шнѫдерть шн сфнтꙋль бандь ; съль
пꙋе ѫвръхꙋль дїаконꙋлꙋн ачеста лꙋ
ꙋндь шн ачелꙋм кꙋ фрнкѫ шн кꙋ тоа
те сокотн цеде шн кꙋ тъ̑рїе · а нсꙋ
шь преꙋтꙋл съ м сфнтꙋль потнрн ш
ман шн аша съ фак мӑре въхωд ,
нтен мергънд дїаконꙋл , цїн
їн къде , нцак сфнтꙋль бандь
ꙋ оум дъцеть аль мѫннее де
е · д екънть прелѫбестреѫ ,
дь мѫндон де чωцн грънг
ентескѫ тоцн вон домнꙋль

доумнезеꙋ ꙟпъръцїа лоуи · шн къ
ꙟдъ ва есин кътръ сфнтеле двере ·
попꙋ зоумѣргѫ · пестинд · дїаконꙋ
нꙋль ꙟнаинтеа съ мѣргѫ стѣ цїе ꙟка
нꙋсо [illegible] оуль кѫндъ коумѣшь ꙟсте ·
поуцинель съ се ꙟтоаркъ кътръ попа
шн попа ꙟнтръндъ гръꙋскъ · лоуа
цн поарта домнилаѡ коцирн · шн лꙋѡ
се поарта де вѣчи · шн ꙟнтръ ꙟпъра
тꙋль де славъ · [illegible] кꙋноуль гръ
скъ · благословить кѣмо ꙟноумеле
домнꙋлꙋи доумнезеꙋ · домнꙋль кѣн
с[illegible]ноаѡ · шн ꙟшасъ мергъ преꙋто
ль шн съ поуе сфнтоуль потирн ·
[illegible]тꙋниесъ ꙟ шн сфнто ль кѫндъ де
капꙋль [illegible] поуе шн [illegible]
[illegible] сфнта [illegible] сѫ · [illegible]
[illegible] сфѣ, де [illegible] роуче лꙋ
[illegible] коуцатъ [illegible] · кꙋпъꙋз

[illegible] тꙋ[illegible]ѫлиниѫ пꙋсесь [illegible] ꙗкснꙋ
[illegible] скѣп[illegible]іекапꙋл[illegible] сꙋ кътрѫ попа гръ
[illegible]ѫ [illegible] хꙋль сфнтъ зенне а спе тн
не шнтъ[illegible]ілс ꙋсꙋ[illegible]ноі [illegible] шн
[illegible]ѫ дїаконꙋль кътрѫ попа [illegible] ме
н[illegible]щемѫ десп[illegible]етоаре сфнте [illegible] нтꙋ
пасъзнкѫ [illegible] скѫте домнꙋ
лъ доумнезеꙋ [illegible]
ждеръ дїаконꙋль з[illegible]
съсеѫкнне шн връме съ л[illegible]с[illegible]
стъ да [illegible] къ чѣе токмнть де обнча[illegible]
[illegible]ъ[illegible]скѫ • [illegible]
[illegible] • съ ѫпнлемь роугѫчн[illegible]не
[illegible]етре домнꙋлꙋн [illegible] нс[illegible]теле
д[illegible]ре чѣ пꙋсе ѧнан[illegible]те [illegible]ꙋлꙋн
[illegible]не роугъмь • [illegible] бл[illegible]гсе довнтаі асѧ
[illegible]шстаѫшн де [illegible] чѣ[illegible] [illegible]реді[illegible]ѫ шн
[illegible]дꙋлчесм еренїешн к[illegible]ꙋ фрн[illegible]а де пꙋ
[illegible]ꙋнчѣ [illegible] трꙋ л[illegible]ѫ [illegible] де[illegible]

[illegible] сѫне рогѫмь · д҃ е анеизбѫвѣрѣ [illegible]
де тоатѫ скрѫба мѫніа ши нѣвоа · до
мноулоуи сѫне роугѫмь :~ [illegible] а доу
[illegible] сфинте [illegible]
[illegible] мне доумнезеоу атотъцітто
[illegible] · че ещи оуноул сфнтъ · че
[illegible] ие пріимещи жрътва де лаоудѫ
[illegible] ел чете кѣмѫ кѫтсѫ тѫ ѝнема
[illegible] ще ши нои грешницій ѡ роугѫ,
[illegible] доу кѫтрѫ сфнтоул алтаоу жрѫ
[illegible] твникъ · ши де стоинічи фѣ нои а а
[illegible] ие цѣе дароуре ши жрътве е соуфле
[illegible] деале ноастре пѫкат : ши де а
де о[illegible] ениле ѡ нештіоуторы · ши подо
[illegible] ре ши сѫ афлѫмь дол [illegible] цѫ ана [illegible]
тѫ та, ши сѫ фіе доу [illegible] нлате жрѫ
веле ноастре · ши сѫ с[illegible] сѫлѫшоуеск [illegible]
доухоул [illegible] тале спре нои · [illegible]
[illegible] дароуре честе [illegible] ана [illegible]

те • шѝ спре то́ци ѻ҆аменіи тъи •:•
[illegible] ль • фолосъще спре [illegible]
Ѹ҆рѫще шѝ ферѣще нои [illegible]
[illegible] доулчецѫ • ꙟ де тоать с[illegible]
[illegible]тѫ сфнтѫ • паче • шѝ ф[illegible]ре
[illegible]лѫ • дела домнꙋль сърꙋгъмъ •
Ѫ҆ цѣрькоу паче кредничоса [illegible]ереп
татори • фернтори соуфлетел[illegible]
шѝ троупꙋреле но́астре • дела д[illegible]
ль сърꙋгъмъ • [illegible]лѫ шѝ лъсаре пъ
кателѡ шѝ прѣгрешалелѡ ноастре
дела домнꙋль сърꙋгъмъ • [illegible]е
шѝ фолосꙋ еле соуфлетелѡ [illegible]ре
шѝ де пачеле лоуміен • дела домнꙋ
ль сърꙋгъмъ • [illegible]рещинилѡ с[illegible]
шире ѫ҆нтрꙋ віаца ноастрѫ • ф[illegible]
пѫкате • нероушинаци • а паче •
шѝ [illegible] ла [illegible]
[illegible]ꙋ [illegible] • съ[illegible] •:•

[illegible]

... ꙋнꙋл алтꙋ • шѝ

... хс тосꙋл дѣ

... ꙋлꙋи пре ... [illegible]

... ꙋ милостѣ ... ꙋлꙋи ... [illegible]

... кꙋ ѥл благословить

... пре ... ꙋл шѝ ... [illegible]

... ꙋл тꙋ ... [illegible]

... пре ... дѣвѣ ...

... аминь • ... [illegible]

[illegible]

ꙁсеѧкине де трен ѻри · роугаве дꙋ
не грꙑѧскꙋ · [illegible]бескꙋте доамне кꙋ
[illegible]рїѧ мѣ · доноулъ ѧвръ тошарѣ мѣ
ши скꙑпарѣ мѣ ши нѕбꙑвиторюлъ ми
еꙋ · ши съ се роуге сфнта коу[illegible]
[illegible]копериите · атъ ꙋ сфнтꙋлъ ѥднде
ши жде рѣ връхꙋлъ сфнтꙋлꙋи поти
ри · ши мꙋрщинитѣ сфнтеѥи мѣсе [illegible]
[illegible]тѣ са · съ се роуге ши ді їакопоу[illegible]
оуравоулъ съ ꙋ ноꙋ ѧсте спре [illegible] ѻбра
зꙋ декрꙋче ши аша съ ѧпреꙋнѣ зе
[illegible] · Оу шно оуши прѣѧцелѣ п[illegible]
[illegible]отимъ · [illegible]
[illegible] резъ а гроудоумнезеꙋлъ [illegible]
пꙋ[illegible]лꙋлъ фъкѧторюлъ чер[illegible]
[illegible] а лъ пъмѧнтꙋлꙋи
[illegible]ел[illegible]тоурꙋ ши не [illegible]
[illegible]итро [illegible]лъ доамнꙋ Ісꙋ Хс [illegible]
[illegible] [illegible]

ѻ҆зрꙟ • ꙟнсꙟ дѣ҆ꙟ та҆тѫль нѣскꙋма
нте де тоа҆те вѣкꙋреле • лꙋмн҃нꙟ де
ла лꙋмн҃нꙟ доумнезеꙋ дере҆пть дела
доумнезеꙋ дерепть • нѣскꙋтꙟ ши
сꙟ нефѣкꙋть оунꙋлькꙋтатꙟ • цѣ ѣꙟ
чи҃не тоа҆те фѣкꙋте сѫнть дере҆пть
но҆и ѻ҆ꙟменїи • ши дерепть ис пѫсе
ни ноа҆стрꙟ вени҆таꙋ дѣ҆ꙟ че҆ри • шаꙋ
нѣскꙋть дѣ҆ꙟ дх҃ꙋль сфн҃ть • ши дѣ҆ꙟ
марїꙗ фа҆тꙟ ѻ҆мьфоу • рѫстигнитꙋ
[illegible]ꙋ дерепть но҆и соуть пн҃ꙟть по҆нть
[illegible]оунть ши ꙟгроупать ши ꙟвн҆се а҆
тре[illegible]зи дꙋпꙟ скриптꙋрꙟ • ши се сꙋи
ꙟ че҆ри [illegible]едѣ а҆ дерѣпта та҃ лꙋи • ши
ирꙟ вени ка кꙋ слаꙟвꙟ а҆ жоудека вїи
ши [illegible]мо҆рцїи • кѫꙟпѫрꙟцїꙗ лꙋи ноу ꙟ
сте ѻ҆[illegible]шенїе • ши ꙟ дх҃ꙋль сфн҃ть дѡ
[illegible] фа҆че • ꙟсꙟ [illegible]
[illegible] ши [illegible]тѫтꙟль ши ꙟф

кинѫль ши съсдѫвимь • коумаѹ
грѣить пророчіи ши ѫнтръѹна сфинтѫ
ꙟсъборѹлоуи апостолнѣщиръ бесерѣ
кѫ • мъртоурисѣще оунъ ботезъ съ
се ѩрте пъкателе • ащептъмь скоу
латѹль морцилѡрь ши віацѡрь вѣкоу
лъ чѣла чѣва съфіе аминь :~ Діако
нѹль • Съ стъмь бине • съ стъмь
кѹ фрікѫ • съ лѹѡмь амінте с[illegible]
та ѫнълцаре коупаче а адоуче
дамении • Ши илѫ • паче жрътвѫ кѫ
нтаре • часта дела діаконѹл[illegible]
[illegible]нимь • ши прѣѹтоуль съ ла[illegible]
лъ деспре сфинте • ши поуцин[illegible]
[illegible]ле ѥлі грълскѫ • С[illegible]финте до
мне • сфинте таре • сфинте фъ
мѡар е мнѣоуаще і ѡн • ши
[illegible] с съроуте съль поуе

съ стаиџе • Ѧ оу[illegible]ца домн[illegible]
стрꙋ Іс Хс • ши драгостѣ домн[illegible]
ши [illegible]а татълꙋи • ши ѧпреоунарѣ с[illegible]
[illegible]іе кꙋ тоцн воң • Оамени[illegible]
ши [illegible]дꙋхꙋлꙋи тѣꙋ • попа • Сꙋсъ съ
авем [illegible]ема • оамении • Ѧ възмь
кътрѫ доумнезеꙋ • попа • [illegible]
хамъ Домнꙋлꙋи • оамении • [illegible] есто
[illegible] ши дерепт • Дїаконꙋ съмѫр
[illegible] • ши съ стѣ денаинтѣ попен
еом горн асфинтесен мисое • [illegible]не
[illegible] детренорн • [illegible]
[illegible]стоиникь ши дерепть • ціе [illegible]
[illegible] • тине кине акоуѥ [illegible]нт[illegible]ти
[illegible]не[illegible]ꙋда • ціе харь [illegible]ціе
аце лꙋміна тоть доко[illegible] [illegible]іен
гаде • тоу ѥкмꙋ ѥ ши до[illegible] [illegible]ь нелгрꙋн
[illegible] • нещиꙋть • некꙋзоуть [illegible] • неа[illegible]
[illegible] финна • [illegible]

ачеста · тоуши оунꙋль нѣскꙋть а̂лть
тѣ фїю ши дꙋхꙋль тъсфнть · тоу
де а не фнре лнтрꙋ фнре цѣн а̂ доуче
ши · кѫзꙋцїн скоулатан кр[illegible] · [illegible]
[illegible]н пѫшнть тоате фѫкѫндь , [illegible]
[illegible]он кѫтрѫ чѣр[illegible]днка[illegible] · ши [illegible]
[illegible]цїе дѫрꙋнн кꙋ [illegible] чѣѣа сѫфїе
де ачїстѣ де тоате харъ дѫмꙋнн · п[illegible]
оунꙋль нѣскꙋть а̂лтѫ фїю ши дꙋ[illegible]
тѫсфнть · де тоате чѣ щнмь ш[illegible]
де [illegible] нꙋщнмь · ннтеле де [illegible]
доукрꙋре[illegible] лнтрꙋ нон фѣстаꙋ
[illegible] дѫмꙋцн ши де слоужела ачас[illegible]
де[illegible]нн нае ноастре а̂лꙋа [illegible]ѫм
сещнт[illegible] · щїе а̂мꙋ лнаннтецвстаꙋ
мїн[illegible]х [illegible]ггелн · ши оулатꙋ ітре
[illegible]е де[illegible] · херꙋвнмн ши серафн
мн · шес [illegible] окрнлацн · [illegible]кꙋ [illegible]
с[illegible] [illegible]доу шь [illegible]

ѐпреѹтоулъ зичѫ . стрігѫ
д ѐ бірѹн рекѫнтекъ . кѫнтѫндъ -
кемѫндъ шѝ грѫиндъ . ѡамени с
[illegible] сфнтъ . сфнтъ . сфнтъ . дом
[illegible]саваѡфъ . челачѐ мплоу черю
[illegible]пѫмѫнтоулъ де лаоуда лоуи .
[illegible]итѡрюлъ нтроу палтѣ . бла
[illegible]зитъ віно мноумеле домнюоу
[illegible] мѫнтоуитѡрюлъ де соусъ .
дїаконоулъ сѫ ѧ стїѡа сѫ ѡ щѣргѫ
де [illegible]димнеѣ . шѝ сѫ ѡ сѫро[illegible]те , сѫ ѡ
[illegible]коу аѐроулъ . дечїѧ [illegible] мѣргѫ шѝ
[illegible]тѣ мпарте дерѣптѫ . шѝ де ѕафи
реп[illegible] сѫ ѡ ѧ мѫнииле с [illegible]
пере спре сфнте коутоатѫ сок[illegible]
кѝ сѫ ноу ка зѫ [illegible] , с [illegible]
[illegible] ѐ, [illegible]
[illegible] етакѹ кроу[illegible]
[illegible] вїѧ

63

Кѹ ачѣсте ферикате търіи ши нои ѫ
пъръте деѡамени юбиторюстри
...ъмь ши гръимь • Сфнтъ ешн
ши пръ сфнтъ • тоу ши оуноуль нъ
скоутъ аль тъѹ фію • ши дхоуль тъѹ
сфнтъ • Сфнтъ ешн ши пръ сфн
тъ • ши маре фръмсѣцѣ мъріен тѧ
ле • че лоумѣ та аша ѿ юбнши • къ
фіюль тъѹ оуноуль нъскѹть да тан
ка тоть • еа чева креде ѫнтрѹ ель
ноу ва пери • чева авѣ віаца де вѣчни
чебние ши тоате че ера де нои спо
тиресфръ ши • ѫнсапте че лі... ѫ
въндоуте ра • маи врътось ...
...де ептъ алоумнеи віацѧ •
... ѫнтрѹ сфнтаа са ши не
... мънѫ ... хаоь ...
... • ... оуемнтѫ •

ѽсфнцїи : фрꙋмсє • дꙋхꙋ дє сфнцїи
[illegible] сꙑ ноуїенїчилѡ шинапланилѡ зисе •
[illegible] • ꙟацн мꙑнка
[illegible] єсталоте трꙋпꙋлмїєꙋ • че де
[illegible] фрꙋмсєсе ꙟнтрꙋлꙑсартъ пꙑ
кателѡ • дїаконꙋль сꙑсе ꙟтингꙑ
де [illegible] ꙋрарюль сꙑꙋ сꙑарате попеєнщи
по [illegible] і сфнтꙋль бандь • шинꙟ дерѣ
[illegible] фнтꙋль потирн • кꙑнд гаарꙑта
[illegible] тꙋль грꙑаскꙑ • [illegible]
[illegible] шинꙟдере [illegible] шипотн
[illegible] ль доупꙑ чинꙑ грꙑє • [illegible]
[illegible] єꙟтолꙑцїсь тоцн • [illegible] с [illegible]
сꙑ [illegible] міео де [illegible] но [illegible] че де [illegible]
нтъ бо [illegible] н дерептъ мо [illegible] [illegible]
ꙟнтрꙋ [illegible] ꙟпꙑкате [illegible] ате
[illegible] ꙋ поцеꙋ [illegible]
фнтꙋль потирн •

омени҃ⷧ а҃мꙋ спѫсеніꙋ рѣ а҃ча
та ѫкѫцѫтꙋрѫ, кѣте де нои фꙋ
ѫ • кроуче • гроапѫ • ѫтрѣ
н ѫвіере • шй лꙋ черю соаре • шй
нѫдерѣпташедѣрй • шй ѫдоаселѫ
тѫ зарѫ вінере ∵ съ стрїнсе • ѫтѫ
елтрꙋ лꙋ тѣꙋціе адоукѫндꙋ де то
[illegible] • шй попа пле[illegible] десе[illegible]
[illegible] цнѫдоучемь коуентеле [illegible]
стѣ : шй фѫрѫ сѫнціе слоужбѫ
шйр[illegible] ꙋтѣмꙋне минꙋнмоуне шй
[illegible]іемь • [illegible]ремѣте дꙋхꙋлтѣꙋ сфнт
[illegible] нои шй спрѣчѣсте дарꙋре[illegible]
[illegible] се м[illegible] ннте ∵
[illegible]
[illegible] іска [illegible]
[illegible] діаконꙋль дѣ цннѣрѣ
[illegible] ѫꙋ покровꙋль • шй с[illegible]
[illegible] іепреꙋтꙋль • шй [illegible]
[illegible]

пе амѫндоѡ мѫнилѣ сфинтеси мѣсе р
рогѫндоусе адꙋнисе зикѫнд . ашижде
ре капоул пѫтче поучинелѣ дїакѡ
ноул, ши арате коуоурарюл сфи
тоул зикѫнд, грѫаскѫ . [illegible] лагѡ
словѣще деспоуте тоаре сфинта пѫн
не . ши попа благословѣскѫ спре
сфинта пѫине, грѫаскѫ аминь .
[illegible] пѫинѣ амѫ ачаста чинстить тру
[illegible] ль христосоулуи тѣу . ши дїа
[illegible] коноул, аминь . ши ар[illegible], дїакѡ
[illegible] оул , [illegible] лагѡсловѣще деспоуте
тоаре сфинтоул пахарь [illegible] е пре
тоул благословѣскѫ [illegible] ас [illegible] сф
нтоул потирь, грѫ [illegible] рѫ
[illegible] потирюл ачаста чин [illegible] нще
христосоулуи тѣу . [illegible] жс [illegible] ль
аминь . ши аче [illegible] арю
ль се [illegible] дꙋхꙋ сфи [illegible]

...ентре доамне доупъ моулци
...нлостеен тале шиамъ недо
инчіе • шими іартъ тсате
...делечилъ кꙋвоеши фъръ десе
ꙋдерепть пъкателе ноастре съ
тери дедоуачеца сфн... ...ꙋи тъꙋ
...де чіоте даоурре чесь поусе
• поменѣще доамне локꙋ
чеантрꙋ ѐль віє, шинтсате
и латꙋрилє шичеа че кꙋ
...ъкꙋѐскь ладе • поменѣ
...житоаін • кале фъкж
нтошін • оустсинціи •
де спъсеніа ілꙋ • по
іе пълдь адоужатоу
кжторіи сфинціи ш...
• шипом... теріє
шиспре ... ...
...семѣте

не
кр...
ще до
...торіи
пръда
ментщ...
ін ши...
але ве...
е вс...

сьфєрнцїє … шнадь нодїєка оро
шнкꙋ ѻнємꙁ • атєсламєнш…
кънта прѣчнстнѣ шн марє …
…ацатьноумєлє тъꙋ татъль шн…
…ьшн сфнтꙋль дхь • шн акмꙋ шн т
рꙋрѣ шн … їн дє вѣкь … шнсь
мнла марєлꙋн домь шн спъсъnто…
нострꙋ їс хс кꙋтоцнлон • …
…оцн сфнцїн помєннръ цар арх
…їєн, домнꙋлꙋн сънє ро…змь
…стє поусє …нантє шн… нцнт
…стнтєлє дарꙋрє, д…ꙋлꙋн сънє
…а дє ѻамєннн…
ль нострꙋ прїнмѣщє …
тꙋль шн …ль чєрюлꙋн …
чнкь антрꙋ мнрнзма…
сънїє … трємѣтє нол…
… сфнтꙋлꙋн дхь …
… нє нзбъвнрѣ нон д…

[illegible] шй [illegible] домнꙋлꙋи сꙁнерꙋ
• престолꙋл сѣсе ꙁꙗаце
[illegible] немꙋкїа[illegible]коастра тоатъ
ꙁдꙋъдꙋ • дє[illegible]ни юбн
деспꙋєторїє • [illegible]ꙁмꙋцн
мꙋшйкоүїернмꙋне • пꙋ
др йон ане лпресꙋнавꙋачерюлꙋи
ѧфрнкошатъ аскоүнсъ • [illegible]
фѣцїе шй сꙋфлетꙋскꙋ масꙋ
[illegible] тъкоүрать • лꙋꙁарꙋ пъка
то[illegible] • єртарє грешалелꙍ • лꙋнтрꙋ
д[illegible] сфꙋнтꙋ лпреꙋнаре • лдоєл[illegible]
[illegible]цїен церюлꙋи ноу лꙋнтр[illegible]
ел[illegible]ни • осꙋндꙋ •
С[illegible]е милꙋлꙋире шйфе
[illegible] ꙋата д[illegible] •
[illegible]цнтꙋ сфꙋнтꙋ пачє
[illegible] домнꙋлꙋи съ керꙋ
[illegible]ꙋ пꙋне кредин[illegible]

[illegible]ептъторю фериторю съфлетелѡ
ши троупорилѡ ноастре, домноулъи
[illegible]нероугъмь • Кнъж ши лъсаръ пъ
к[illegible]телѡ ши пре грешалелѡ ноастре,
домноулъи [illegible]нероугъмь • Боунеле
ши фолосъреле съфлетелѡ ноастре
[illegible] де пачеле лоумїен, [illegible]ълъи съ
[illegible]оугъмь • [illegible] фръши
[illegible] • ꙟтроу вїацꙗ ноастр[illegible] фъжки
[illegible]тре, нероушин[illegible] ши еꙋ
н[illegible]ль ръспоунсь ла [illegible] патоиль
[illegible]дець христось [illegible]
пре[illegible]аръ креди[illegible] текаре
съф[illegible] дъ [illegible]
[illegible] ица но
[illegible]гъмь •
[illegible]
[illegible]

[illegible] рꙋи • Оумени съ зика [illegible]
[illegible] тъль ностръ че ещи ꙟчерꙋ съ [illegible] н
[illegible] цескꙟсе нꙋмеле тъꙋ • съ vіе [illegible]
пъръціа та фіе воꙗ та [illegible]
[illegible] ща ши пре пъмꙟнтꙋ • пѫнеа [illegible]
[illegible] съцꙋ [illegible] дъне ноаѡ астъзи •
ꙟ ноа [illegible] грешалеле ноастре •
ертъм [illegible] нои грешіцилѡр но[illegible]
и нꙋне дꙋче ꙟн напасте чі [illegible]
[illegible] пре нои де хитлънꙋль [illegible]
[illegible] ѡстомиле • К [illegible] ꙟта [illegible]
[illegible] ши търіа ши мъріа та [illegible]
[illegible] ль ши сфинтꙋль дꙋ [illegible]
[illegible] ꙟ вечїи де [illegible]
тоі [illegible] апе
[illegible] пл [illegible]
[illegible] дꙋче [illegible]

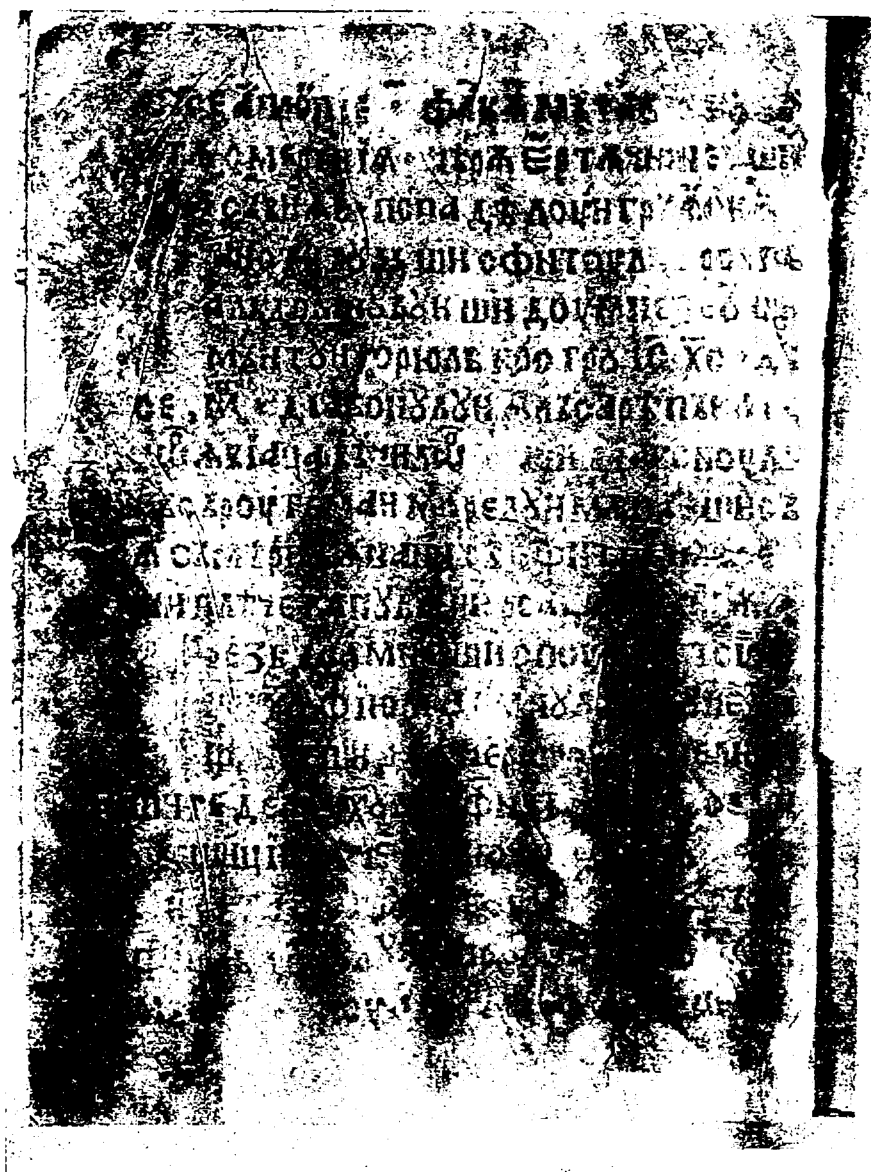
[illegible]арь дъмьцнѧпъратьневъзоутъ •
[illegible]ѧеку немъсьратаата търіетоа
[illegible]те лукрашь • шикоу моуѧцнѧ[illegible]
мнресентале • деѧнефіинды ѧнтру
фнретоате адусеши • ѧнсоуцннде
спостоаре деѧчерю каутъ спо[illegible] чеѧ
[illegible]ь плекаръ капе[illegible] сале ціе • ну
[illegible] плекаръ троупь ши сънде • че
[illegible] ѧфрнкошатуаь доны [illegible]оуаму
[illegible]остоаре ѧнаинтесты[illegible]ь тоцн
ѧдоуаче деспъ[illegible]ъ разпасеѧ
[illegible] ешь доупъ алоуи т[illegible]бъ • куно
[illegible]ни ноатъ • кука[illegible] [illegible]ъторін
[illegible] непутинчоу [illegible] виндекъ •
[illegible] че[illegible]шн врачь суфле[illegible]
цьрелу ❖ [illegible]
[illegible]тца ши мила[illegible]
[illegible]ноунуль[illegible]
[illegible] [illegible]благословить[illegible]

тълъ доулчеде ши вїацѫ фъкатоарѣ а
лъ тъѹ дхъ · ши акмѹ ши поурѹрѣ ши
ѫвѣчїи дє вѣкь ·:· зостѣ дїаконѹль
съ ла аминте кътрѫ попа кѹ [illegible] ·

Сокотѣше доамне ісе христоасе
дѹмнѹль ностръ де ла сфнтѹль съ
лашѹль тъѹ · ши д[illegible] спре скаѹнѹ
ль мърїеи ѫпърѫцїеи тале · че ѣнио
де сфнцѣще ноѝ · чела че съсъ кѹта
тъль шезн · ши ѹнїе невъзѹть кѹ ноѝ
ѫпреѹнезі є · ши [illegible] добѣще цнв[illegible]
мъниеи тале съсе д, ѣ ноаѡ [illegible]
ратъль троупѹль тъѹ ши чинстї[illegible]тѹль
сънџе, ши ноаѡ ши тѹтѹрѡр оамени
лѡр [illegible] зиче дїаконѹль
пре попа [illegible] сфрѫшинд, ши ѫкинѫ
[illegible] кїне ши єль ѫчиѹ[illegible]
[illegible] дєтїєи [illegible] [illegible]

вєдѣ прє попа iарѫ ти из[illegible]
на шиа ати нꙋгѫндꙋсє дє сфнт[illegible]
[illegible] С[illegible] ѧлꙋѡа аминтє [illegible] ипо
п[illegible]зꙋе с фнта пѫннє гр[illegible]
С фнта сфинцилѡ [illegible] iакоп[illegible]
мѣргѫ ѕтѣ дѣ дєрѣпта попє [illegible]
попа фрѫнгѫ с фнта пѫннє [illegible]
[illegible] шнє пꙋє лѡ сфинтꙋль [illegible]
кнпѣ дє врꙋ[illegible]є [illegible] урѫмєскѫ ши [illegible]
фрѫнгѫндь [illegible] рѫнщєсє [illegible]
сє мiєлꙋшєлꙋль [illegible]
шипꙋ лапѫрцїи [illegible]
[illegible]

[а]минь · сѫ адꙋкѫ оуѫкропꙋль · [illegible]дꙋ
кънд ъ а честа грълскѫ кътрѫ преѡтꙋ
ль · благословѣще деспъ[illegible] ретоаре оуѫ
кропꙋль ѿ преѡтꙋль съ благословѣскѫ
ѫ · дїаконꙋль съ ꙁїче кꙋ [illegible] стъ нил[illegible]
сфинтꙋль потирь съ баце оуѫкропꙋль
кътъ съ фїе дестꙋль · шй преѡтꙋль
съ ꙁикѫ · кълдꙋра дхꙋлꙋй сфинтъ
дїаконꙋль · аминь · [illegible]чїѧ съ се [illegible]
не де преѡнѫ шй съ се роаӡе дїаконꙋ
ль съ [illegible] ꙁичѫнд кꙋ оурарюл съꙋ а кꙋ[illegible]
де кѫ ꙋче [illegible] съ [illegible] по[illegible] ꙋнь [illegible] шй
[illegible]
[illegible] шй пертъ[illegible] съ [illegible] [illegible] съ [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible]

вєрнтꙋрнле тале зѧкь • ...
аре даꙋ цїє ка їоꙋда • чє ка та...
юль споꙋнꙗте • поменꙗще...
не ꙟнтрꙋ ꙟпърацїѧ та • ѿ ...
мїє ꙟпъръцїсаꙋ ѡсънда • месте
ѡ фнтеєн тале доамне • чє лн
ꙟндекаре сꙋфлетꙋлꙋн шн атрꙋ...
...ꙋн ... наша ... зꙋмннєче ...
...ва фн ꙟм... фрнкъ шн ...
...ре невонн... попасꙋ ... шн
...чꙋ ... фнта парт ... шн
...пл... ꙟнаннте ...
...е • шн ... поаце • зн ...
...ꙋ знсь ... де ꙟнаннте ...
...съсе ... ече • коꙋмꙋн ... фн
...нъ ... скотрнца ... шн
...съ ... мънннде
...мокрозꙋль сфнтꙋль потнꙋ...
...е коꙋ... ече детрен... еа

ѥаль шй доупъ ачѣа рѫмѫшицеле
сфинте шй сфинтоуль потирй чене амъ
нъ кꙋ покровꙋль сѫщергъ • шй пре
мѫрцинѣ їашва сѫсѫрꙋте • сѫ тїле а
лашъ дїаконꙋль • дїаконе апрспїе
• сѫсе апропїе шй [illegible] ачїоне а
чѣрѫ • сѫ атингъ шй аль попа де
[illegible]тꙋль потирй шй кꙋ покровꙋль • шй
сѫсе кꙋминече шй еаль детрѣен орй
[illegible]ша сѫ грѫѣскъ попа • дїаконꙋлꙋй
[illegible]мꙋнка фй нꙋмеле [illegible] оумнїекъ
[illegible]нностйтꙋль шй пре[illegible] фйнтꙋль сѫ[illegible]
[illegible]
шй спре[illegible]торй[illegible]
[illegible]

П[illegible] ӑнжлокꙋ де ѹсн · дїаконꙋлъ ·
[illegible] лъсте ши вафи · [illegible] и доупъ ачѣа
[illegible]ꙋшь дїакѡноулъ съ а ꙟмъна сф[illegible]
ꙋлъ клндъ ши мъ[illegible]тꙋрица · съ а прѣ[illegible]
[illegible]зе тоть ꙟ сфинтоуль потнри · коу
[illegible] инкъ ши коу тоатъ соботниꙗ · ка
[illegible]ꙋ казъ ниче ѡ фъръмъ де чѣла
[illegible]и мичи съ нꙋ казъ саꙋ съ ръмъе ·
[illegible] прѣꙋтоуль ачест сфїе, г[illegible]
[illegible] де доуа ꙗре мошантеж[illegible]

[illegible]

оуаче хаꙗръ ꙟ мꙋци де с[illegible]пеет[illegible]
ла ѡ ймене [illegible] · доуа [illegible]
тъ те[illegible] соуфлете[illegible]
ши ле[illegible]тат [illegible]
[illegible] ши фъръ де [illegible]
[illegible] де [illegible]
[illegible] · [illegible]
[illegible] · [illegible]

[illegible] свъртеню

[illegible]ре • дерептъ роуга[illegible]

лѡ сфинтеєи шипрѣславитеєи а лꙋдаꙋ

мѧ[illegible] [illegible]скѫтоаре ши а тоуторѡ

сфинцилѡ тъи [illegible] шиждерѣ дїаконꙋ

[illegible]кадѫ сфръши прѣчинь • ши сфи

та [illegible]лгꙋрѫ съѡ пꙋеѫпотирь шисъѡ

[illegible]пере кꙋ покровꙋль [illegible] ши честь

сфи[illegible] потирь съль ѫ дїаконꙋль коу

[illegible]ѣ прѣꙋтꙋлꙋ • ши съсе ѫтеа[illegible]

[illegible] грѫ а поусь [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] коу [illegible] еднѣ [illegible] ци

[illegible] доупѫ ертргѣт [illegible]

[illegible] сѫнть [illegible]

[illegible] съ ѫ [illegible]

[illegible]

[illegible]

... браціеле ... потъре
... се ... не оамении тъи ши благословен
ще пъртиѣ та ... сънѣ сънтъ дѣсекѣ
минекарѣ. Діаконѹль цінѣндъ потирюль ши попа съ благословѣскъ оамении кѹ смереніе ... сфинтѹль потирь съ фіе поѹсъ спре сфнта масъ ... сълъ попи гътата кѹ ... единица. Ши благо ... къдѣ единица ... дѣсъ ... ори, грѣѧскъ ... доамне ши пресп... мъріа ... щиш ... единица ... рѣпта діаконѹлѹи ... съ поче ... тѹль ... капѹлѹи ... ціни ... ши ... покоаре ... ше ... сфѣтѹл ... сале сфнтѹлѹи ... грѣѧскъ ... благословѣщѣ ... ѧре ... ѡ

стрꙋ • [illegible] реꙋ҃ти:

ши ѧ҆кмꙋ шипоꙋ҆рꙋрѣ ши лъѣ҆чи [illegible]

къ • [illegible] мн҃нь ѧ҆н [illegible]

[illegible] ъсе ѫмплѣ ро́стꙋль но́стрꙋ д [illegible]

тарѣ та҆ доа҆мне • ка҆съ кънтъ [illegible]

рїѧта҆ • късп҃одобитан но́н а҃н [illegible]

ꙋ҆накꙋ сф҃нта таи҃нѫ • пъꙁїц [illegible]

[illegible] ꙋ҆мне ѫтрꙋ҆ата҆ сфицїе [illegible]

[illegible] сане ѫ [illegible] дерепта [illegible]

де съ лꙋ҆двꙋ҆мь [illegible] ꙗ съпо [illegible]

стълꙗ҆ сф҃нта проскомидїе • д [illegible]

[illegible] оѫ іа [illegible] ꙋхаль [illegible] скѫ [illegible]

[illegible]

ши тоатъ [illegible]

[illegible] Хс домнꙋлꙋи сълѡ дъмь ⁘

[illegible]

[illegible]

Хтоу є́ши ѻ҆сфщил [illegible]

цїє мърїє дъмь татъль ши фїюль

ши доухꙋль сфнть • акмꙋ ши пре

еꙋръ ши ꙟвѣчїи дєвѣкь ⁘

[illegible] коуначе съ є [illegible]

прѣꙋтꙋль съмсѫ ши съ сє тѣ [illegible]

цѣ обѣчаи • [illegible]

съ нєроугъмь • [illegible]

[illegible]

Благословѣще [illegible]

вєсѣ тинє дом[illegible]

цїїре [illegible] прє тинє [illegible]

[illegible]

[illegible] · сфинцѣще [illegible]
[illegible] фрѫмсѣцѣ [illegible] спен[illegible]
[illegible] зелска [illegible]
[illegible] нѫдѫждѹескѫ [illegible]
[illegible] · [illegible] таде [illegible]
[illegible] нилѡ [illegible]
[illegible] шн то [illegible] то
[illegible] · въ тоатѫ [illegible]
[illegible] шнт [illegible] ѹкрѣчешезе
[illegible] дес [illegible] сте де [illegible]
[illegible] [illegible]

SUMAR